

Eesti Arengufond on Riigikogu poolt ellu kutsunud arenguseire mõttekeskus ja riskikapitalifond. Arenguseire eesmärgiks on globaalseid trende ja mõjutegureid jälgides Eesti majanduse tulevikuvõimaluste leidmine.

Seireprojektides analüüsitakse süvitsi maailmamajanduse ja äri tulevikusuundi, algatakse äri- ja valitsusringkondade ühiseid arutelusid ning töötatakse välja uudseid tegevuslahendusi. Sellise töö tulemusel teeb Arengufond otsustajatele ettepanekuid Eesti võimaluste kohta muutuv maailmas ning nende realiseerimiseks vajalikeks algatusteks.

Käesoleva raporti autorid on Eesti Arengufondi eksperdid:

Siim Sikkut, Eesti-India seire juht;
Siim Esko, seire ekspert;
ja **Kitty Kubo**, arenguseire divisjoni juht.

Järgnevad inimesed on andnud Eesti-India seireprojekti väärtuslikku sisendit või tuge, aidates kaasa siinses raportis väljatoodud järelduste ja soovitude kujunemisele:

Mariann Lugus ja **Madis Saluveer** (SA Archimedes);
Ivar Tallo (e-Riigi Akadeemia);
Nadim Taoubi ja **Olavi Otepalu** (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus);
Riin Ehin (Eesti Biotehnoloogia Liit);
Taavi Kotka ja **Enn Saar** (Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit);
Eva Maran (Eesti Kaubandus-Tööstuskoda);
Ago Tiiman (Eesti Logistika ja Transiidi Assotsiatsioon);
Heli Aru, **Tiina Jaksman** ja **Toivo Rääim** (Haridus- ja Teadusministeerium);
Raul Allikivi ja **Viljar Lubi** (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium);
Hannes Hanso (Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus);
Marko Mihkelson (Riigikogu väliskomisjon);
Kätlin Keinast ja **Maret Hein** (Tallinna Tehnikaülikool);
Ants Frosch, **Tanel Sepp**, **Jaanus Varu**, **Margus Särglepp** ja **Peep Jahilo** (Välisministeerium);
Santtu Hulkkonen (Cleantech Finland);
Poul Jensen (European Business and Technology Centre, India);
Riku Mäkela (FinNode India); **Sameer Joshi** (Gyansam Consultancy);
dr **Amit Kapoor** (Institute for Competitiveness, India);
dr **Mirja Juntunen** (Nordic Council in India);
Auli Pere (TEKES, Finland);
ning erilised tänud T.E. Suursaadik **Aladiyan Manickamile**
(India Suursaatkond Soomes ja Eestis).

Raport ei pruugi siiski kajastada nende isikute või nende tööandjate arvamusi.

Sisukord

Eessõnad	4
Eesti ja India arvudes	6
Kokkuvõte: põhijäreldused ja soovitused	8
Sissejuhatus: Eesti-India seireprojekti eesmärgid ja ülesehitus	12
1. Eesti ja India senised äri- ja majandussuhted: alus on rajatud	14
2. Eesti majandus: trendid ja väljakutsed	27
3. India majandus: trendid ja väljakutsed	45
4. Soovitused: kõige lootustandvamad koostöövaldkonnad ja -viisid	74
Lisa 1 Eesti-India seireprojekti etapid ja üritused	100
Lisa 2 Eesti ja India vaheline kaupade vahetus 2011. aastal	103
Lisa 3 India osariikide võrdlus konkurentsivõime järgi	116
Lisa 4 Bibliograafia	118

Saateks

On tõsi, et India ja Eesti asuvad teineteisest geograafiliselt väga kaugel. Siiski omab füüsiline vahemaa tänapäeva maailmas iga päevaga üha vähem tähtsust – ärielu, turism ja inimestevaheline suhtlus on juba mõnda aega olnud üleilmastunud.

Muljetavaldava majanduskasvu, ambitsioonikate sihtide ja uuendusliku tulevikunägemusega India kujutab endast riiki ja turgu, mida Eesti rahvas ja ettevõtted paljuski alles hakkavad avastama. Seega on Eesti-India seireprojekt väärtuslikuks vahendiks, mille abil rajada vundament Eesti ja India äriühingutele tulevasele koostööle.

Innovatsioon ja uued tehnoloogiad on märksõnad, mis ühendavad Eestit ja Indiat juba praegu. Usun, et meil oleks omavahel paljugi jagada – nii info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, bio- ja keskkonnatehnoloogia, teaduskoostöö kui ka muudes valdkondades. Mingil juhul ei tohiks jätta tähelepanuta ka turismi, sest see annab eestlastele India kohta paremad teadmised ja mõistmise ning ka vastupidi.

Käesoleva aasta alguses otsustas Eesti valitsus asutada suursaatkonna New Delhis. Selle otsuse puhul peeti silmas suhete arendamise potentsiaali Indiaga kui maailmas aina tõusva tähtsusega riigiga. Käesoleva aruande avaldamine ei saaks olla paremini ajastatud: dokumendis ei tooda välja mitte üksnes ühiseid huvivaldkondi koos praktiliste koostööalgatustega, vaid saatkond saab sellest võimaluse kõnealuseid algatusi nii Eesti kui ka India hüvanguks oluliselt edendada.

Sooviksin tänada käesoleva Eesti-India seireprojekti autoreid pühendunud töö eest, Eesti Arengufondi ja India suursaatkonda projekti algatamise eest ning India välisministeeriumi suurepärase koostöö eest käesoleva tulevikunägemuse kujundamisel.

Urmas Paet
Eesti välisminister

Mul on hea meel, et India suursaatkond, India välisministeeriumi investeringute ja tehnoloogia edendamise osakond ning Eesti Arengufond on jõudnud lõpule Eesti-India seireprojektiga, mis käivitati 2011. aasta märtsis minu esimese Eesti-visitide ajal. Projekti eesmärk oli rajada sildu India ja Eesti vahel, et võiksime omavahel jagada kummagi poolt saavutatud edu vilju.

India on tänapäeval ostujõupariteedi alusel suuruselt neljas majandus maailmas. Meie majanduse tugevust ja vastupidavust näitab asjaolu, et üleilmne finantskriis on meile põhjustanud märksa vähem kannatusi kui enamikule teistele riikidele. India majanduse püsiv kasvukurss möödunud aastakümne jooksul on äratanud investorite elava huvi India vastu, mida on veelgi suurendanud otsese välisinvesteeringute reeglite jätkuv liberaliseerimine Indias, millega on järk-järgult kõrvaldatud välisinvesteeringutelt piiranguid ja lihtsustatud protseduure. India pakub oma suure turu, soodsa keskkonna ja rohke oskustööjõuga võimalust, mida ei tohiks jätta kasutamata.

Tänu India püsivale majanduskasvule ja lõimumisele maailma majandusega on ka riigi enda ettevõtjate kindlustunne kasvanud ning India ettevõtlus avaldab maailmas üha laiemat ja mitmekesisemat mõju. Eesti asub strateegiliselt heas kohas ja võib kujuneda sobivaks baasiks Põhjamaade, Euroopa Liidu riikide ja Venemaa suunalises äritegevuses. Samuti on Eestil nišitehnoloogia võimekusi, mida India saaks rakendada.

Selleks et kasutada ära rohkeid võimalusi kahe riigi vaheliseks tulutoovateks ärisidemeteks, on vaja vastastikust teadlikkust ja tundmist, mis aitaks välja selgitada kõige perspektiivikamad valdkonnad ja ettevõtmised. Just sel põhjusel käivitati seireprojekt. Käesolev raport tutvustab Eesti-India seireprojekti raames läbi viidud analüüside ja arutelude tulemusi ning esitab kahepoolse majanduskoostöö edendamise kava.

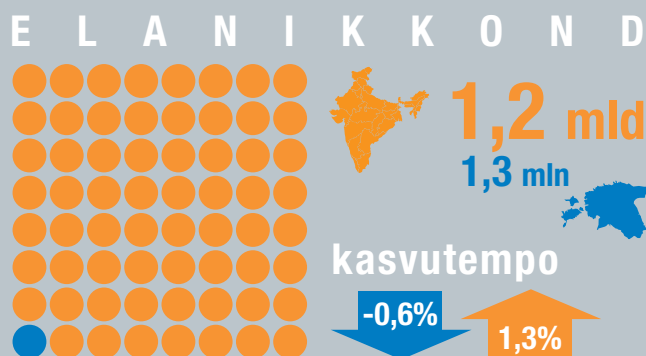
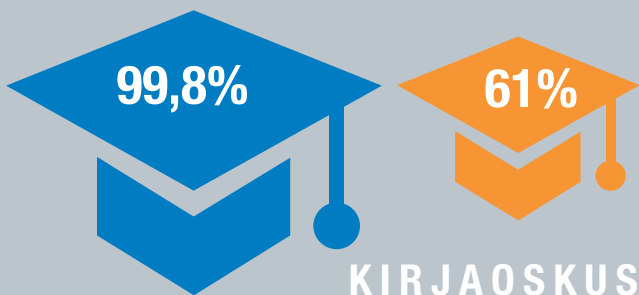
Eesti Vabariigi valitsus on astunud suursaatkonna avamisega New Delhis juba praegu ärisuhtluse hõlbustamise suunas jõudsa sammu, mis edendab ja hoogustab kahe riigi vahelisi majandussuhteid. Me tervitame seda positiivset arengut ja oleme valmis täielikuks koostööks selle eesmärgi saavutamise nimel.

Ma avaldan tunnustust Eesti Arengufondile, India suursaatkonnale ning India välisministeeriumi investeringute ja tehnoloogia edendamise osakonnale selle ühise jõupingutuse eest. Olen veendunud, et käesolev raport aitab paika panna kahepoolse koostöö kõige perspektiivikamad valdkonnad ja näitab kummagi poole jaoks edasisi samme, millega see paljulubav tulevikuvaade täiel määral ellu rakendada.

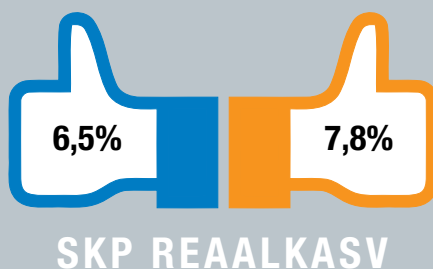
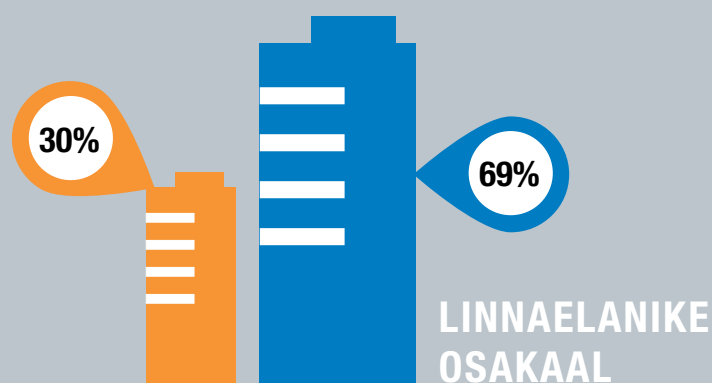
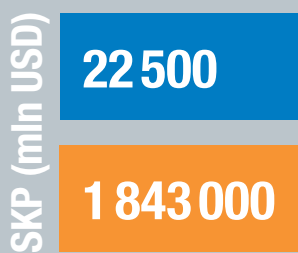
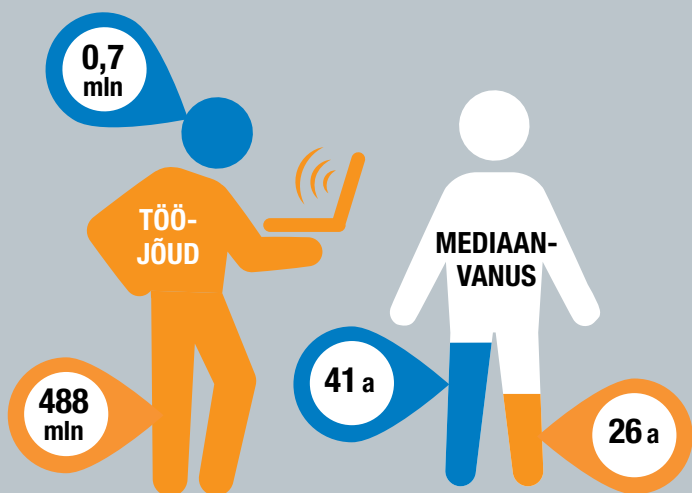
Preneet Kaur
India välisasjade riigiminister

Eesti ja India arvudes

23^K **E E L I**
 46% 11,4%
 Inglise keele oskajaid

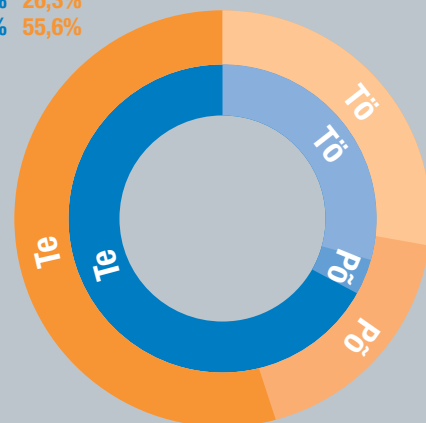
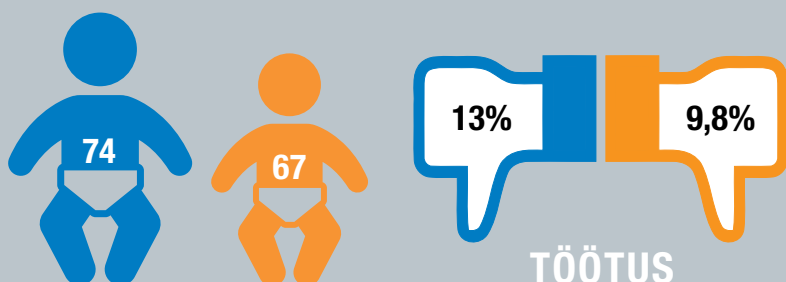
SKP elaniku kohta (PPP)

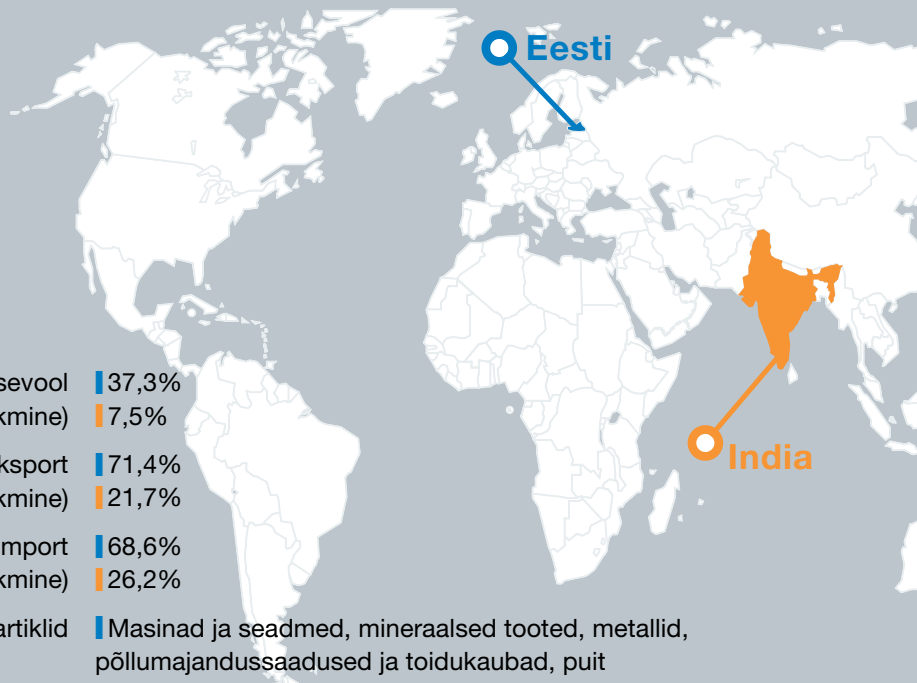

SKP STRUKTUUR

Põllumajandus	2,6%	18,1%
Tööstus	29,2%	26,3%
Teenused	68,2%	55,6%

OODATAV ELUIGA

Aastane välisinvesteeringute sissevool (% koguinvesteeringutest, 2008–10 keskmine)	37,3%	7,5%
Toodete-teenuste eksport (% SKPst, 2008–10 keskmine)	71,4%	21,7%
Toodete-teenuste import (% SKPst, 2008–10 keskmine)	68,6%	26,2%
Peamised ekspordiartiklid	Masinad ja seadmed, mineraalsed tooted, metallid, põllumajandussaadused ja toidukaubad, puit	
	Naftatooted, vääriskivid, masinad, raud ja teras, kemikaalid, sõidukid, riided	
Peamised impordiartiklid	Masinad ja seadmed, mineraalsed tooted, põllumajandussaadused ja toidukaubad, metallid, transpordivahendid	
	Toornafta, vääriskivid, masinad, väetis, raud ja teras, kemikaalid	
Peamised kaubanduspartnerid (import ja eksport kokku)	Rootsi, Soome, Venemaa, Läti, Saksamaa	
	AÜE, Hiina, USA, Saudi Araabia, Šveits	
T&A kulutused (% SKPst, PPP)	1,6%	0,9%
Koht WB <i>Ease of Doing Business</i> pingereas	24.	132.
Ettevõtte alustamiseks kuluv aeg (päevi)	7	29
Koht WEF <i>Global Competitiveness Index</i> pingereas	33. (1. Ida-Euroopas)	56. (14. Aasias ja Okeaanias)
Koht <i>Index of Economic Freedom</i> pingereas	16.	123.
Koht <i>IMD World Competitiveness</i> pingereas	33.	32.
Koht WEF <i>Networked Readiness Index</i> pingereas	24.	69.
Interneti levik koolides	3. maailmas	74. maailmas
Internetikasutajate osakaal	76,5%	10% (2015. aastaks 450 mln internetikasutajat)
Mobiiliteenuste lepinguid (100 inimese kohta)	126	43,8 (2015. aastaks 1 250 mln)
Taastuenergia osakaal kogu elektritootmises	10,8%	4% (2020. a eesmärk 15%)

ALLIKAD: Bataille.org; CIA World Factbook; Department of Commerce, Government of India; Eurobarometer raport 2006; Heritage Foundation 2012; IMD World Competitiveness 2011; Internet and Mobile Association of India hinnang detsembris 2011; KPMG, *The Rising Sun: A point of view on the solar energy sector in India*, May 2011; Maailmapanga Doing Business 2012; Maailmapank; McKinsey Digital Consumer Survey 2010; Rahvusvahelise Valuutafondi hinnang, september 2011; Statistikaamet; Telecom Regulatory Authority of India arvud 2011 detsembrist ja 2015 prognoos; UNCTAD; United States Census Bureau; WEF Global Competitiveness Report 2011–2012; WEF Global Information Technology Report 2011–12.

Andmed 2011. aasta kohta, v.a keskmised, prognoosid ja kui allika viites pole märgitud teisiti.

Kokkuvõte: põhijäreldused ja soovitused

Kuigi Eesti ja India on suuruselt väga erinevad, on neil kahel riigil suurepärane potentsiaal partnerlusuhteks – neil on teineteist täiendavad tugevad küljed ning samas ka proovikivid, millega toime tulla. Kumbki riik saab pakkuda seda, mida teine üha enam vajab.

Eesti on väike riik, ent oma majandusega välismaailmale vägagi avatud. Soodne ärikeskkond, asukoht ning konkurentsivõimelised tööjõukulud ja tase meelitavad ligi välisinvestoreid kõikjalt maailmast. Samal ajal on Eesti saanud tugevamaks innovatsioonis ja teaduses, iseäranis info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) ning biotehnoloogia valdkondades.

Siiski seisab Eesti silmitsi väljakutsetega nagu majandust restruktureerimine kõrgemat lisandväärtust loova äritegevuse poole ning kahanev rahvaarv ja tööjõud. See tekitab vajaduse otsida sünergilisi partnerlussuhteid riikidega, mis võiksid leevendada Eesti tööjõufondiga seotud tulevikumuresid, pakkuda uusi turge ja investeringuid ning olla väärt partneriteks innovatsiooni alal.

Nagu Eesti, nii on ka India liikunud kiire kasvu ja arengu kursil. Riigi demograafiline baas ning senised ja praegused jõupingutused tähtsaimates majan-

dusvaldkondades aitavad kaasa India kiirele tõusule maailma majandusmaastikul. Eeloleva aastakümne jooksul peaksid India ettevõtted jõudma ulatusliku üleilmastumise künnisele, riigi siseturu õitseng jätkuma ning teadus- ja arendustegevuse ja innovatsioonivõime märkimisväärselt tõusma.

Sellele vaatamata peab ka India endiselt tegelema märkimisväärsede majanduslike väljakutsetega. India vajab uusi turge nagu Euroopa, koostööpartnereid tehnoloogiaarenduse ja teaduse vallas ning välisinvestorite ja impordi püsivat voolu, et oma suurt arengupotentsiaali realiseerida.

Eesti ja India omavaheliste seniste äri- ja majandussuhete põgus ülevaade näitab, et praegune kaubanduse ja investeringute tase ning teadus- ja haridusala- ne koostöö on võrdlemisi tagasihoidlik. Sellegipoolest on rajatud üldiste valitsustevaheliste sõbralike suhete, mitmete kahepoolsete lepingute ning väikeste edusammudega erinevatel aladel sobilik alus rohkemaks koostööks. Selleks on mitmeid julgustavaid märke, näiteks on vastastikune kaubavahetus ja India tudengite huvi Eestis õppimise vastu elavnenud. Seega ei näita praegune olukord võimaluste lage, vaid kõigest nende algust.

Eesti-India seire põhijäreldused: parimad võimalused koostööks

1. INVESTEERINGUD	2. KAUBANDUS	3. HARIDUS JA TEADUS	4. TURISM
Eesti on India ettevõtetele väravaks Põhjala, Vene või teistele Euroopa turgudele	Indiast leiavad Eesti ettevõtted mitmeid turuvõimalusi, eriti IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia äris	Koostöö aitab lahendada mõlema riigi oskuste ja innovatsiooni arenguvajadusi; samas rajades alust tulevaseks äriks	Aitab oluliselt kaasa muule äri- ja koostöövõimaluste tekkele ja kasutamisele
5. VALITSUSTE POOLNE TOETAV TEGEVUS			

Viib üha lähedasemate suheteeni ja edendab läbivaid koostöö alustalasid

Need on üldised järeldused seireprojektis, mille Eesti Arengufond viis läbi koostöös India suursaatkonnaga Soomes ja Eestis. Projekti konkreetsem eesmärk oli välja selgitada Eesti ja India vastastikune äri- ja koostööpotentsiaal. Samuti oli sihiks pakkuda vajalikke samme selle potentsiaali rakendamiseks ning luua koostöösuhete edendamiseks võimalike partnerettevõtete ja -asutuste võrgustikku.

Igas perspektiivikas koostöövaldkonnas on Eesti Arengufond koos vastavate partnerite ja osapooltega tuvastanud esmased sammud ja pilootalgatused, mis võiksid sillutada teed edasisele suhtlusele ja äritegevusele. Need algatused pakuvad võimalusi kontaktide loomiseks ja uute lähenemisviiside katsetamiseks, et aidata käivituda pikemal ja laiemal koostööl.

1. INVESTEERINGUD: INDIA ETTEVÕTETE ÄRIVÕIMALUSED EESTIS

India ettevõtete jaoks, mis tunnevad üha enam huvi Põhja-Euroopa vastu, võiks Eesti toimida parima võimaliku piirkondliku baasina. Eesti asub otse selle perspektiivika turuala südames Venemaa ja Põhjamaade vahel ning omab olulisi asukohaereliseid nende mõlema suhtes.

Eriti kehtib see masina- ja elektroonikatööstuse, inseritehnoloogia (sh keskkonnatehnoloogia) ja IKT ala niššide puhul, samuti äriteenustes. Kõikides mainitud valdkondades on Eesti rajanud hea kompetentsibaasi (eriti tehnoloogia kasutamises), tekkinud kohalikke ettevõtteid koondavad klastrid ning hästi toimivad partnerlused Põhjamaade ettevõtetega.

Tänu sellistele soodsatele teguritele võib India investeringute kasv Eestisse toetada India eksporti Läänemere piirkonda ja ka kogu Euroopa Liitu. Eesti jaoks tähendab see muu hulgas uusi töökohti ja sidemeid India äriühingutega, mis võivad osutada kasulikuks siinsete ettevõtete sisenemisel India turule. Seega võivad India investeringud Eestisse tuua mõlemapoolselt otsest ja võrdlemisi kiiret kasu.

Soovitused esmaolulisteks sammudeks:

- Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks riikliku välisinvesteringute agentuurina **selgitama välja Põhjamaade ja Venemaa turul juba tegutsevad India ettevõtted**. Järgmine samm oleks proaktiivselt nendega kontakti luua, et teha atraktiivseid väärtuspakkumisi nende ettevõtete tegevuse Eestisse ümberkolimiseks või laiendamiseks.
- Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja peatselt avatav Eesti suursaatkond Indias peaksid koostöös

panema paika kava kord-kaks aastas tehtavaks sihipäraseks turundustööks potentsiaalsete investorite ringkondadele valitud sihtregioonides ja -linnades Indias.

- **India valitsuse esindajad peaksid oma Eesti-viitidele kaasama rohkem India ettevõtete delegatsioone**, sealhulgas 2012. ja 2013. aastaks juba kavandatud külastustele ning seda koostöös asjakohaste ettevõtlusorganisatsioonidega.
- **Ka India ettevõtjad peaksid Eestit tihedamini külastama, et otsida äriühingut ja koostööpartnereid** ning tutvustada oma kaupu ja teenuseid (sh allhangeteks) – eelkõige kõige perspektiivikamatel tehnoloogiaäri aladel.

2. VÄLISKAUBANDUS: EESTI ETTEVÕTETE ÄRIVÕIMALUSED INDIAS, ERITI KOLMES TEHNOLOOGIAVALDKONNAS

India turg kasvab eelolevatel aastatel kiiresti, pakkudes ka Eesti ettevõtetele vägagi vajalikke uusi turuvõimalusi. Siiski ei ole India turule lihtne siseneda ning paljud Eesti ettevõtted ilmselt ei suudagi seda oma praeguse ärimudeli, suuruse või piiratud rahaliste vahendite tõttu teha. Selliste ettevõtete jaoks on peamiseks India turule sisenemise viisiks väärtuslikumate või lihtsalt suuremas mahus allhanketeenuste osutamine Põhjamaade (või teiste piirkondade) partneritele, kes teevad ise äri Indiaga.

India pakub häid reaalseid võimalusi neile Eesti ettevõtetele, kellel on näiteks tehnoloogilise või protsesside oskusteabe näol väärtuslikke kompetentse, või kes suudavad arendada kindlates niššides innovatiivseid ja kõrge väärtusega tooteid ning uuenduslikke teenusmudeleid. Sellised võimalused on suurimad valdkondades, mille järele on Indias tulevikusuundumuste tõttu suur nõudlus (nt infrastruktuuriga seotud äriala, keskkonnatehnoloogia jne).

Tehnoloogiaäri laiemalt on peamine ala, kus India võib pakkuda turuvõimalusi rohkem kui vaid mõnele Eesti ettevõttele: seda eriti IKT, biotehnoloogia ning keskkonnatehnoloogia vallas. Kõnealustes valdkondades on Eestil märkimisväärne kompetentsibaas ja uuenduslikke lahendusi. India saab omaltpoolt pakkuda koostöö jaoks vastu neis samades valdkondades mahukat tööjõu- ja talendivaramut koos enda koduturu teadmiste ning kontaktidega. Seega võiks koostöö India partneritega avardada oluliselt Eesti tehnoloogiaettevõtete haaret, võimaldades neil viimaks täiel määral rakendada oma äripotentsiaali nii Indias kui ka teistel turgudel.

Lisaks võivad Eesti juhtivad tootmis- ja teenuste ettevõtted suurendada oluliselt oma tõhusust, kasumit ja tegutsemise mastaapi, kui nad tellivad rohkem alltootvõttu ja tootmissisendeid Indiast.

Soovitused esmaolulisteks sammudeks:

- Juhtivad ja innovaatilised Eesti **ettevõtted peaksid hakkama tutvuma India turuga ja otsima aktiivsemalt partnerlusvõimalusi** (sh allhankeks), eriti omavahelises koostöös klastrirühmituste raames. Suurem äridelegatsioon peaks Indiat külastama New Delhis Eesti suursaatkonna avamisel.
- **Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse juurde kavandatav Aasia teabekeskus peaks pakkuma turu-uuringuid ja teavet India kohta**, vähemalt kõige perspektiivikamates tehnoloogiaäri valdkondades.
- Kavandatav Aasia teabekeskus ja Eesti Kaubandus-Tööstuskoda **võiksid tellida ja avaldada juhised Eesti ettevõtetele äritegevuseks Indias**, mis oleks elektrooniliselt ja interneti kaudu kättesaadav.
- Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks **moodustama India turule sisenemise teenuse pakujatest konsultantide võrgustiku**, kasutades ka peagi avatava Eesti suursaatkonna abi.
- **Valitsused peaksid ühiselt koostama ja allkirjastama koostöömemorandumid kõige perspektiivikamates tehnoloogiaäri valdkondades**. Need paneksid aluse kummagi riigi poolt teise ettevõtete käest näidislahenduste soetamisele ja vahetamisele, alustades IKT ning biotehnoloogia aladest.
- Eesti ettevõtted või nende liidud võiksid käivitada **pilootprojekte, et omandada ühiselt kogemusi allhankekoostööst India partneritega**.

3. HARIDUS JA TEADUSTEGEVUS: KESKSED KOOSTÖÖVALDKONNAD

Haridusalane koostöö võib pakkuda Eestile ülimalt vajalikke oskusi ja teadmisi, kui andekad India tudengid või teadlased õpivad või töötavad Eestis. Samal ajal lõikab India kasu tööjõu paremast väljaõppest, kui need inimesed kodumaale naasevad. Eesti kasu on sel juhul siiski see, et õpingute või teadustegevuse käigus luuakse isiklikke kontakte ja suhetevõrgustikke, mis võivad hiljem olla heaks aluseks ühistele äri- ja teadusprojektidele. Seega sillutab haridus- ja teadusvahetus teed tulevasele koostööle ja kaubandusele.

Lisaks toob see otsest kasu mõlema riigi teadus- ja tehnoloogilisele baasile, kui võetakse ette ühiseid teadus- ja innovatsiooniprojekte. See võimaldab India kasutada väikese Eesti märkimisväärset tugevust info-

ja kommunikatsioonitehnoloogias, biotehnoloogias ja muudes teadusharudes. Samal ajal annab see Eestile võimaluse kujundada välja tihedam side tulevase üleilmse teadusalase jõukeskusega, milleks India töötab kujuneda. See on eriti tähtis kõige perspektiivikamatel tehnoloogiaaladel (IKT, biotehnoloogia ning keskkonnatehnoloogia), kus ühine innovatsioonitegevus võib valla päästa nende alade ulatuslikuma äripotentiaali.

Just neil põhjustel on haridus- ja teaduskoostöö Eesti ja India kahepoolsete majandussuhete edendamisel keskse tähtsusega ning peaks olema kogu koostöösuhte esiplaanil. Sobivat stardiplatvormi selleks pakub ka suhete praegune seis. Nüüd peab suhtlus edaspidi muutuma aga tihedamaks ja süsteemsemaks ning edasi arenema ühiste ettevõtmiste võrsustumist soodustavad alustegurid.

Soovitused esmaolulisteks sammudeks:

- Mõlema riigi haridus- ja teadusasutused peaksid **otsima teises riigis aktiivsemalt partnereid ja algatama omavahelisi (temaatilisi) koostööaru- telusid**, lähtudes oma põhilistest huvi- ja tugevus- aladest. See peaks viima praktiliste koostööprojek- tide ja asutustevaheliste lepinguteni.
- **Valitsused saaksid ühiskülastusi korraldades hõlbustada partnerite leidmist ja kontaktide loomist konkreetsete asutuste vahel**. Alustuseks peaks 2012. aasta sügisel toimuma Eesti ülikoolide ja teadusasutuste esindajate India-visiit Eesti haridus- ja teadusministri juhtimisel.
- **Valitsused ning haridus- ja teadusasutused ise peaksid korraldama rohkem kahepoolseid (või mitmepoolseid) teadusüritusi**, eeskätt kõige lootustandvamates koostööaladel ehk IKT, biotehnoloogia ning keskkonnatehnoloogia vallas (kuid samuti meditsiinis ja muudelgi huvialadel).
- Et kutsuda rohkem India tudengeid Eestisse õppi- ma, peaksid **ülikoolid alustama Indias (ühist) tu- rundustegevust** ja seda eelkõige internetikanalite vahendusel.
- Ühe konkreetse võimalusena võiksid **Eesti ülikoo- lid pakkuda India tudengitele rohkem suvekooli ja praktikaprogramme**. Selleks on Eesti Arengu- fond algatanud vastava pilootprojekti koostöös ühe India eliitülikooliga.
- Sihtasutus Archimedes ja vastloodud Eesti Tea- dusagentuur peaksid **koordineerima asutuste ühiseid turundustegevusi ja koostööpartnerite otsinguid**. See võiks hõlmata India-suunalise tu- rundusstrateegia kujundamist ja elluviimist, teabe- keskuse teenuste pakkumist ning ühiste võrgustu- misürituste korraldamist.

- Valitsused peaksid kahepoolsete kokkulepete alusel **pakkuma rohkem stipendiumeid andekatele tudengitele õpinguteks võtmetähtsusega erialadel teineteise riikides.**
- Võimalikult kiiresti tuleks teoks teha **küberturbe indialasest õppejõu kutsumine Tallinna Tehnikaülikooli**, mille on põhimõtteliselt omavahel kokku leppinud Eesti ja India haridusministrid.
- Eesti valitsus peaks kujundama ettevõtete ja ülikoolide **koostööplatvormi, mille kaudu pakuda India tudengitele** juba enne õpingute lõppu ja kodumaale naasmist **praktika-, töö- ja õppekohti** Eesti ettevõtetes ja ülikoolides.
- Teadusalal peaksid riikide **valitsused asutama ühise teaduskomitee**, mida näeb ette ka kehtiv valitsustevaheline leping.
- **Eesti ja India valitsus peaksid ühiselt kujundama kahepoolsete teadusprojektide rahastamise pilootskeemi**, keskendudes perspektiivikaimatele tehnoloogiaaladele – alustades näiteks biotehnoloogiast, kus huvi sellise pilootprojekti vastu on praegu suurim.

4. TURISM: OLULINE VÕIMALDAJA MUUKS SUHTLUSEKS

Vastastikuse turismi arendus ja suurenenud reisimisvõimalused soodustavad kaubavahetust ja otseste välisinvesteeringute voolu, nagu ka haridus- ja teaduskoostööd. Meeldiv (äri- või õppe)reis loob alati soodsa pinnase edasisele huvile ja koostööle, eriti kuna India ja Eesti pakuvad mõlemad kauneid vaateid ja meeldejäävaid sündmusi.

Mõlemast riigist lähtuv väliturism näitab üldist kasvusuunda ja see avab hea võimaluse ka just kahepoolse turismi tõstmiseks kõrgemale tasemele. See peaks oluliselt toetama või „suunama“ edasist äritegevust ja suhtlust.

Soovitused esmaolulisteks sammudeks:

- Eesmärgiks tuleks seada **otselennuühenduse loomine India ja Eesti vahel**, mis eeldab kõigepealt valitsustevahelise kahepoolse lennunduskokkuleppe sõlmimist.
- **India turismibürood või välisreisidele suunatud turismioperaatorid peaksid kaaluma kontori asutamist Eestis.**
- **Eesti jaoks** oleks eriti atraktiivne turundusvõimalus olla **võttepaigaks mõnele populaarsele Bollywoodi filmile**. Et see tegelikkuseks saaks, tuleks koostada ja käivitada pilootprojekt.

5. HORISONTAALNE TOETUS KÕIKIDELE VALDKONDADELE JA ALGATUSTELE

Eesti ja India valitsus saavad mitmel üldisel moel juba niigi sõbralikke omavahelisi suhteid veelgi lähendada ning tugevdada tegureid, mis soodustavad vastastikust äritegevust ja suhtlust.

Soovitused esmaolulisteks sammudeks:

- Tuleks korraldada **sagedasemalt kõrgete valitsusametnike visiite** kumbagi riiki, leppides eelnevalt kokku vastava külastuste kava.
- Valitsused peaksid kaaluma valitsustevahelise **kõrgetasemelise ühise majanduskomisjoni loomist**, et koordineerida ja edendada majanduskoostööd kõigis valdkondades.
- Mõlemad riigid peaksid liikuma kiiresti edasi allkirjastatud **topeltnmaksustamise vältimise kokkuleppe täieliku ratifitseerimise** suunas.
- Peatselt avatav **Eesti suursaatkond Indias peaks toimima vastastikuste suhete ja võrgustike aktiivse keskusena**, selleks vajaliku missiooni, tegevusmeetodite ja töötajaskonnaga. ■

Sissejuhatus: Eesti-India seireprojekti eesmärgid ja ülesehitus

Aasia esiletõus on üks maailmamajanduse megatrendidest ning Eesti peab end strateegiliselt positioneerima selle suhtes, et kasutada avanevaid võimalusi ning ennetada kaasnevaid riske. Parim viis Eesti võimaluste väljaselgitamiseks võib olla hoiduda keskendumisest üksnes praegustele Aasia tähtsatele tegijatele. Pikemas plaanis võib suuremat kasu tuua hoopis tulevikule suunatud sidemete loomine tulevaste liidritega.

See kehtib iseäranis Eesti-suguste väikeriikide jaoks. Väljakujunenud turgudel peavad väikeriikide ettevõtted seisma silmitsi palju tugevama konkurentsiga ning arenenud partneritega on märksa raskem leida vastastikku tulu toovat koostööd. Seega on parimaks lahenduseks otsida partnereid, kellega algsjärgust saati üheskoos jõudu kasvatada.

Sel eesmärgil otsustas Eesti Arengufond 2011. aasta kevadel käivitada seireprojekti, et teha kindlaks vastastikused äri- ja koostöövõimalused Indiaga – riigiga, mis mängib juba praegu Aasias olulist rolli, kuid on endiselt alles jõudu ja kasvutempot kogumas.

» Eesmärk on luua suhteid Indiaga, maailmamajanduse ühe tulevikuliidriga

Lisaks oli elavneemas mõlema riigi valitsuse huvi vastastikuste majandussuhete potentsiaali vastu, mis andis seireprojektile tuge ja hoogu. Eesti poliitikakujundajate ringkondades oli juba mõnda aega ringlemas mõte suursaatkonna avamiseks New Delhis, kuid otsuseid polnud veel langetatud. Saatkonna loomise ettepanekule otsiti selgemaid majanduslikke ja ärilisi põhjendusi: milline oleks üldise huvi kõrval kahe riigi vaheliste majandussuhete tegelik potentsiaal?

Samal ajal tekkis India Suursaatkonnal Soomes ja Eestis huvi taustauuringu vastu, millega tuvastada

Eesti ja India vahelisi äri jaoks võimalusi. Seega ühendas Eesti Arengufond India Suursaatkonnaga jõud, et viia seireprojekt läbi ühiselt. Igapäevane projekti- ja arutelude juhtimine ning analüüsitöö olid selle raames Arengufondi kanda.

Eesti-India seiretöö konkreetset eesmärgid olid järgmised:

- tuvastada analüüsi ja arutelude käigus võimalused Eesti ja India äri- ja majandussuhete hoogustamiseks; teha ettepanekuid kummagi riigi vaates perspektiivikaimate äri- ja koostöövaldkondade ning vastavalt vajalike sammude kohta;
- edendada taustaraportite, meediaartiklite ja ürituste abil Eesti ettevõtjate ja valitsusesindajate seas teadmisi India majandusest;
- luua mõlemast riigist võimalike partnerasutuste ja ettevõtete vahelist kontaktivõrgustikku ning valmistada lootustandvaimates koostöövaldkondades ette konkreetset pilootalgatused, mille põhjal edaspidist koostööd ja suhtlust saaks välja arendada.

Püstitatud eesmärkide saavutamiseks jagati töö mitmeks etapiks, mis kestsid 2011. aasta veebruarist 2012. aasta aprillini ning hõlmasid tegevusi taustaanalüüsist konkreetsete koostööalgatuste kujundamiseni. Põhjalikum ülevaade projekti etappidest ja peamistest üritustest on toodud lisa 1.

See seireprojekt on olnud suunatud majandussuhetele laiemas mõttes. Nagu näha ka projekti logolt, on hõlmatud kolm suurt valdkonda: vastastikune kaubandus (eksporti Indiast Eestisse ja vastupidi), vastastikused välisinvesteeringud ning haridus- ja teadusalane koostöö. Kui kaks esimest valdkonda moodustavad majandussuhete tavapärase tuumiku, siis kolmas on muutunud ülimalt oluliseks seoses teadmuspõhise äri tähtsuse tõusuga maailmas.

Projekti vältel tegi Eesti Arengufond koostööd laia hulga Eesti ja India sidusrühmadega nii valitsus-, akadeemilistest kui ka äriühingutest, et kaasata nende ideid, algatada ühist arutelu ning tagada pühendumust esitatud soovitude ja algatuste elluviimiseks. Selliste sidusrühmade hulka kuulusid asjaomased ministeeriumid ja valitsusasutused, ettevõtlusorganisatsioonid ning konkreetsed ülikoolid või teadusasutused.

Lisaks Eesti ja India vaheliste suhete tulevikupotentsiaali tuvastamisele on käesolev seireprojekt mõeldud üldisemas mõttes Eesti-poolseks piloodiks. Selle projekti raames valitud lähenemisviis peaks pakkuma mudelit, mis võimaldab välja selgitada majanduskoostöö huve teistelgi uutel ja kaugemel turgudel. Lisaks peaksid väljapakutud soovitud pakkuma sisendit majandushuvid edendamiseks teiste Aasia riikidega samuti, ehkki käesolevas aruandes keskendutakse loomulikult Indiale.

RAPORTI SISU

Käesolev raport esitab Eesti-India seireprojekti raames läbi viidud analüüsi ja arutelude tulemused. Raporti ülesehitus järgib projekti üldist korraldust.

1. peatükis tutvustatakse ja analüüsitakse Eesti ja India vaheliste majandussuhete ja ärikoostöö praegust seisust. Sellest lähtuvalt selguvad edasise koostöö võimalikud alused ja eritingimused, mida lõplike soovitude koostamisel arvesse võtta. Olulise raamistikuna on välja toodud India ja Euroopa Liidu vaheliste suhete kontekst, mida tasub silmas pidada ka Eesti ja India ärisuhete ja koostöö edendamisel.

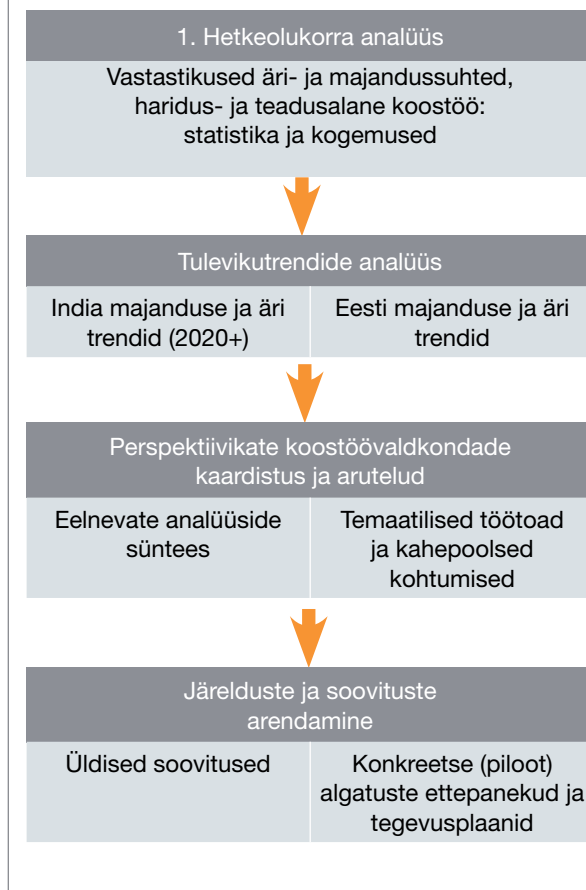
2. peatükk annab ülevaate Eesti majanduse praegusest olukorrast ja tulevikusuundumustest. Tähelepanu pööratakse peamistele koostööhuvidele ja -vajadustele, perspektiivikimatele valdkondadele ja ajenditele vastastikuseks äriks just Eesti vaatepunktist. 3. peatükk esitab samalaadse ülevaate India seisukohalt. Mõlemad peatükid on kirjutatud viisil, et neid oleks kummagi riigi valitsusasutuste või ettevõtete juhtidel võimalik kasutada teise riigi ärikeskkonna ja koostööhuvid lühitutvustusena.

» Raport pakub kava kahepoolsete majandussuhete edendamiseks

Viimases ehk 4. peatükis sünteesitakse omavahel erinevate analüüside ja seireprojekti raames peetud mitmesuguste arutelude tulemused. Need on esi-

Joonis 1.
Eesti-India seireprojekti etapid

tatud kokkuvõtlikult projekti põhijärelduste ja neist kooruvate soovitusena, eraldi kõikide suuremate ja perspektiivikate koostöövaldkondade kohta. Lisaks on välja toodud mitmeid üldiseid või horisontaalseid soovitusi.

Soovitud on suunatud eraldi kummagi riigi valitsustele ja ettevõtetele/ülikoolidele, tuues eraldi välja võimalikult konkreetseid jätkusamme. Kõnealused soovitud kujutavad üheskoos seega endast ettepanekut nii India kui ka Eesti poolele majandussuhete edendamise kava jaoks, mille abil jõuda omavahelises koostöös tulevikus märkimisväärse vastastikuse kasuni. ■

1 Eesti ja India senised äri- ja majandussuhted: alus on rajatud

Põgus pilk Eesti ja India vahelistele äri- ja majandussuhetele näitab, et praegune kaubavahtuse, investeerimise, teadusalase koostöö ja haridusvahetuse tase on üsna madal.

Sellegipoolest on rajatud hea alus valitsustevaheliste üldiste sõbralike suhete ja mitmete kahepoolsete lepingute näol, lisaks on erinevates valdkondades suhtlus ja koostöö mõnevõrra edenema hakanud. Nii on julgustavateks märkideks näiteks vastastikuse kauplemise ja India tudengite Eestis õppimise vastu huvi tundmise kasv.

Seetõttu ei kajasta praegune suhtluse maht ja tase võimaluste lae. Tegelikult näitab see hoopis, et võimalikke koostöökanaleid on siiani kas lihtsalt liiga vähe kasutatud või ootavad need alles avastamist.

HEAD KAHEPOOLSED VALITSUSTEVAAHELISED SUHTED

India Vabariik ja Eesti Vabariik on olnud sõbralikus valitsustevahelises läbikäimises alates diplomaatiliste suhete sõlmimisest 1991. aastal, Eesti iseseisvuse taastamise järel. See on viinud mitmete kõrgetasemeliste visiitideni, kaasa arvatud Eesti president Lennart Meri külaskäik Indiasse 1999. aastal ja Eesti parlamendispiiker Ene Ergma oma 2010. aastal.¹ 2011. aastal külastas mitu India valitsuskabineti liiget lühidalt Eestit, et arutada spetsiifilisi koostööküsimusi.

Nende hulgas oli kommunikatsiooni- ja infotehnoloogia minister ning inimarengu minister T. E. Shri Kapil Sibal, kes allkirjastas 19. septembril 2011 India valitsuse nimel topeltmaksustamise vältimise lepingu Eesti rahandusminister Jürgen Ligiga. See kuulub siiani kõige olulisemate kahepoolsete lepingute hulka Eesti ja India vahel, oodates praegu küll veel mõlemapoolset ratifitseerimist. Teiste kehtivate lepingute hulka kuuluvad üldised koostöölepingud teaduse ja tehnoloogia (aastast 1999), kultuuri ja hariduse (1999), majandusliku koostöö (2000) ja väliskaubanduse (2004) vallas.²

» Alus suhete arenemiseks on hea: põhilepingud on sõlmitud ja varsti avatakse New Delhis Eesti suursaatkond

Hetkel pole kummalgi riigil ametlikku esindust teise riigi pealinnas. India haldab suhteid Eestiga oma Helsingis asuva suursaatkonna kaudu. Eesti on määranud Indiasse suursaadiku, kes elab Tallinnas. See muutub 2012. aastal, sest Eesti kavatseb avada New Delhis suursaatkonna. Ajavahemikus 2006–2008 oli Indias ajutiselt Eesti konsul ja pärast seda on viisaasju aetud läbi kohaliku Ungari suursaatkonna. Eestil on olnud Indias ka kaks aukonsulit, kes abistavad nii konsulaarsetes kui ka äriedendamise küsimustes: üks New Delhis alates 1993. aastast ja teine Mumbais alates 1999. aastast.

Üldise suhete osana on mõned India keskvalitsuse ja osariikide valitsuste kõrgemate ametnike delegatsioonid külastanud Eestit, et osaleda nädalapikkustel e-valitsuse alastel koolitustel e-Riigi Akadeemias – viimati 2012. aasta aprillis.

VÄIKESED VÄLJARÄNNANUTE KOGUKONNAD, KUID ÜHISEID ETTEVÕTLUSORGANISATSIOONE POLE

Usaldusväärsed andmed puuduvad selle kohta, kui palju eestlasi Indias elab ja töötab. Infokildudele tuginedes näib nende arv olevat viimastel aastatel kasvanud. Üha rohkem (eriti noori) inimesi asub tööle sealsetes rahvusvahelistes firmades, reisib või õpib Indias pikema aja vältel. Nende koguarv jääb tõenäoliselt siiski alla 100 ja nad on laiali üle India erinevate piirkondade, osariikide ja linnade.

» Eestis elab mõnisada India kodanikku, samas ei ole teada Indias elavate eestlaste arv

Eestis elavate India kodanike arv on sarnases suurusjärgus. India välisministeerium on umbkaudsena pakkunud nende arvuks 200³. Eesti Politsei- ja Piirivalveameti andmete järgi on 1. jaanuari 2012 seisuga saanud 169 India kodanikku Eesti elamisloa (kasvanud võrreldes aasta varasema 151-ga). Neist 137 luba on ajutised ja 32 alalised.⁴ Peaaegu kõik need indialased elavad Tallinnas või Tartus, kus on kõige rohkem äri- ja õppimisvõimalusi.

Vastastikku väljarännanute väike arv peegeldab senist ühise äritegemise vähesust. Eesti kohalikul India kogukonnal on siiski aktiivne kultuuriühing, mis korraldab ühiseid kultuuriüritusi ja toimib uute saabuvate indialaste jaoks sotsiaalse „maandumisplatvormina“⁵. Teisalt pole siia maani kummaski riigis tekkinud kahepoolseid ettevõtlusorganisatsioone nagu kaubanduskodasid või muid kooslusi, mis ühendaksid ja pakuksid võrgustumise võimalusi ühisest ärist huvitatud äriinimestele ja investoritele. Eesti Kaubandus-Tööstuskoda ja *Federation of Indian Chambers of Commerce and Industry* (FICCI) on allkirjastanud vastastikuse mõistmise memorandumi, et luua ühine ärikoostöö kogu ja võõrustada vastastikku äridelegatsioone. Ometigi pole seda algatust seni ellu viidud või edasi arendatud, see on siia maani jäänud üksnes dokumendiks.

Üldiselt ongi just kultuurisfääris toimunud kõige aktiivsem kahepoolne suhtlus ja koostöö⁶. India valitsus

1 Välisministeerium, *Eesti ja India kahepoolsed suhted*, <http://www.vm.ee/?q=node/160>

2 *Ibid.*

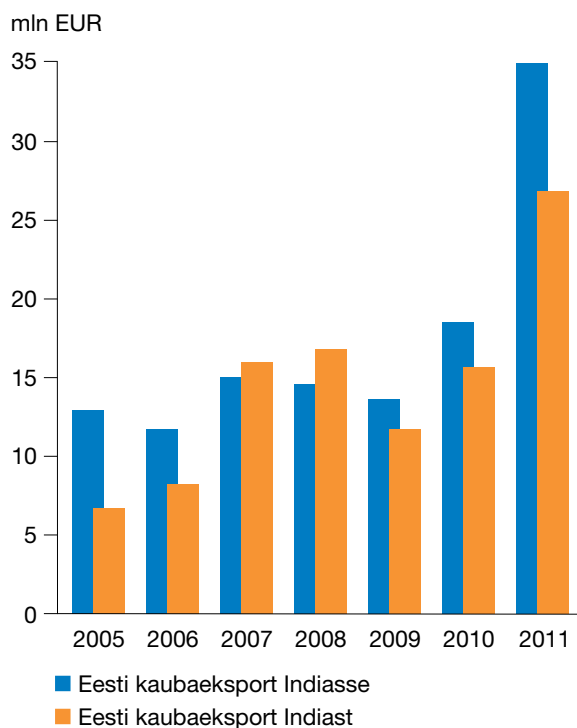
3 Government of India, Ministry of External Affairs, *India–Estonia Relations*, February 2012 <http://www.mea.gov.in/mystart.php?id=50042458>

4 Eesti Politsei- ja Piirivalveamet, *Kehtivad elamisloa kodakondsuse lõikes seisuga 01.01.2012*, 2012 <http://www.politsei.ee/dotAsset/61215.pdf>

5 Eesti India kultuuriühing <http://indsocest.wordpress.com/>

6 Välisministeerium, *Eesti ja India kahepoolsed suhted*, <http://www.vm.ee/?q=node/160>

Joonis 1. Eesti-India kaubavahetus on kasvanud, kuigi mitte järjepidevalt

ALLIKAS: Eesti Statistikaameti andmed⁷

on toetanud festivale ja India kultuuri õppimist Eestis. 2011. aastal tõlgiti eesti rahvuseepos „Kalevipoeg“ ka hindi keelde (pealkirjaga „Kalevputra“).

KAUBAVAHETUS ON TÕUSUTEEL

Enne Eesti ühinemist Euroopa Liiduga 2004. aastal oli India osa Eesti kaubavahetusest umbes 0,05–0,06%⁸. Sellest saati on kahepoolse kaubanduse maht järjest kiiremini kasvanud nii ekspordis kui ka impordis. Ainsaks erandiks oli üleilmse majanduskriisi tippaeg, mil kõigepealt kasv aeglustus aastatel 2007–2008 ja siis lühiajaliselt kaubavahetus 2009. aastal langes. Sellegipoolest oli juba 2010. aastal näha jõulist taastumist, kui mõlema riigi eksport teise saavutas uued rekordilised tasemed.

Jättes kõrvale need mõned aastad, mil Eesti eksportöörid keskendusid tugevalt naaberturgudele, on kaubavahetuse vahetõrjed olnud Eesti kasuks ja seda võib-olla üllatuslikult. India on eksportinud Eestisse vähem kui vastupidi, mis ei ole kooskõlas India üldise ekspordivõimega ja osaga maailmaturul.

Aastate keskmise kasvu arvestuses on ajavahemikus 2005–2011 (isegi koos vahepealse langusega aastail 2008–2009) Eesti import Indiast kasvanud kiiremini kui Eestist vastu eksportimine – vastavalt 26% vs 18%⁹. See viitab sellele, et kauplemise vahe võib varsti taas väheneda, kuigi isegi mõned väikesed üksiktehingud võivad tulemust oluliselt muuta kogumahtude väiksuse oludes.

Kuigi üldine kaubanduse maht on endiselt kaunis väike ja mitte kuigi mitmekülgne, tõi 2011. aasta eriti suure hüppe vastastikusel kaupade vahetuses. Eesti eksport Indiasse kasvas 89% ehk 34,8 miljoni euroni, samas kui India eksportöörid müüsid vastu 26,8 miljoni euro väärtuses ehk 71% rohkem kui eelneval aastal¹⁰. 2011. aasta oli Eesti jaoks ka üldiselt rekordiline väliskaubandusaasta, jõudsa majanduskriisist toibumise vedajana¹¹.

» 2011. aasta tõi rekordtasemel kaubavahetuse mõlemas suunas

See keskmisest suurem kaubavahetuse mahtude kasv Indiaga tõstis ka nende suhtelist tähtsust Eesti jaoks, olgugi et vähesel määral. India osakaal oli suuresti püsinud varem Eesti ekspordis 0,2% ja impordis 0,14–0,17% kanti – nüüd tõusid mõlemad näitajad poole võrra, vastavalt 0,29 ja 0,21 %-ni. Nii asub India nüüd Eesti ekspordi sihtkohtade nimekirjas 29. kohal (2010. aastal oli 25. kohal).¹² Arvestades India tähtsust maailma majanduses, sealse turu suurust ja üldist eksporditaset on need näitajad tegelikult veelgi tagasihoidlikumad. India ametlike andmete põhjal moodustab kauplemine Eestiga kogu nende riigi aastasest kaupade ekspordist 0,02% ja impordist 0,01%¹³.

Läbi aastate on Eestist Indiasse eksporditavate kaupade hulgas olnud tähelepanuväärset kohal paberi-

⁷ Eesti Statistikaamet, *Kaupade eksport ja import riigi järgi* <http://bit.ly/JiFlri>

⁸ Vastavalt Eesti Statistikaameti andmetele – *Väliskaubandus 1993–2003* <http://bit.ly/JoM5gx>

⁹ Lisad 2.1 ja 2.2 käesoleva raporti lõpus.

¹⁰ Lisad 2.1 ja 2.2 käesoleva raporti lõpus.

¹¹ Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel, 2012* <http://www.stat.ee/57495>

¹² Eesti Arengufondi arvestused Eesti Statistikaameti andmete põhjal – *Kaupade eksport ja import riigi järgi* <http://bit.ly/JiFlri>

¹³ Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Export-Import Data Bank version 6.0, 2011* <http://commerce.nic.in/eidb/default.asp>

mass ja paberitooted koos metallitoodetega. Need samad paberimass, puidu- ja metallikaubad näitasid 2011. aastal jõulist kasvu (samas paberi ekspordimahud langesid), andes oma panuse ekspordi taseme rekordilisse kasvu.

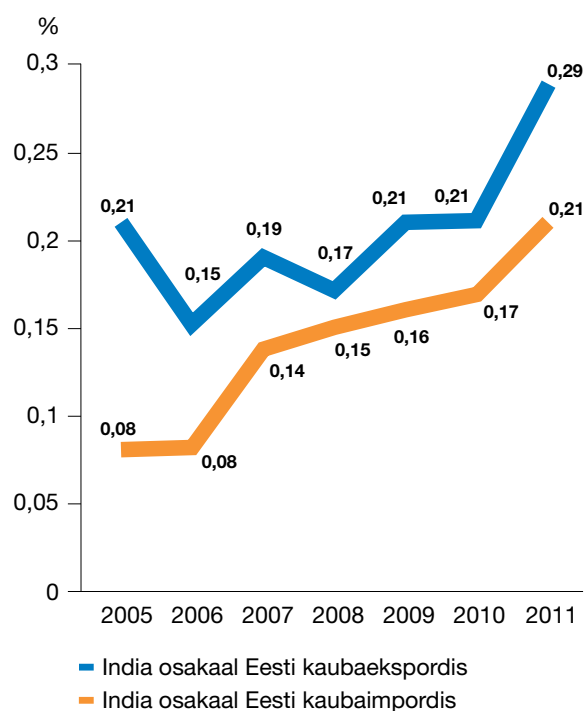
Siiski oli suurimaks panustajaks eelmise aastaga võrreldes elektrimasinate ja -seadmete ekspordi aastane 860%-line juurdekasv. Selle najal muutus see kaubarühm suurimaks eksporditükiks, mis andis 38% kogu Indiassa minevast ekspordist sel aastal. Üldiselt oli 2011. aastal Indiassa minevast ekspordist masinate ja elektriseadmete osa kokku 40%, järgnesid puit ja paber (25%) ning baasmetallid (18%).¹⁴

» Eesti ekspordib Indiassa peamiselt elektriseadmeid ja masinaid, paberimassi ja paberit ning metallitooted

Seetõttu tuleb valdav osa Eestist Indiassa minevast ekspordivoost vaid mõnedest üksikutest kaubarühmadest. Asjaolu, et enamik ülejäänud eksporditükkidest hõlmavad vaid väikese osa kogumahtudest, peegeldab India-suunalise äritegevuse kitsast alusbaasi. Just seetõttu võivad kõrged aastase kasvu (või languse) määrad trende väärtalt näidata. Tegemist võib olla pelga statistilise efektiga, mille puhul väike absoluutne aastane muutus põhjustab väikeste kogumahtude juures suure suhtelise (kasvu või languse) nihke – näitamata tegelikku trendi tingimata.

Seda väikse ekspordibaasi järeltust toetab tõsiasi, et 2010. aastal tegeles Indiassa kaupade ekspordimisega vaid 97 Eesti firmat. Neist 80 olid kohalikud ettevõtted, ülejäänud aga Eesti kaudu tegutsevad rahvusvahelised kauplejad. Paljude suuremate ekspordikaubarühmade osas andsid vaid 2–3 ettevõtet enamuse, kui mitte kogu kaubamahust. Ainult elektrimasinate ja -seadmete osas on Indiale orienteeritud ekspordijate baas olnud mitmekesisem ja arvukam – 29 firmat 2010. aastal.¹⁵ Kuid sellegipoolest on selleski sektoris põhjust arvata, et ekspordi väga suur kasv 2011. aastal tuli vaid peotäielt spetsiifiliste seadmete ekspordijatelt, kes leidsid Indias uued partnerid ja tehingud. See ei pruugi aga tähendada jätkusuutlikku kõrgemat kaubavahetuse taset järgnevaiks aastaks. Viimast saab saavutada peaaugalt ekspordiga hõivatud ettevõtete arvu kasvu korral.

Joonis 2. Eesti ja India kaubavahetuse tähtsus on kõikunud, jäädes seni madalaks

ALLIKAS: Eesti Statistikaameti andmed¹⁶

Enamiku Eestist ekspordivate ettevõtete jaoks on India turg olnud lihtsalt üks mitmetest ja siiani valdavalt teisejärgulise tähtsusega. Taustauuringu ja käesoleva analüüsi jaoks teostatud selliste ettevõtete üldise kaardistuse järgi tunnistab enamik neist, et ei ole India turgu eraldi sihikule võtnud või siis vähemalt mitte intensiivselt. Isegi statistika näitab, et India turul on mõnevõrra suurem tähtsus ainult nahka ja metalli ekspordivate Eesti ettevõtete jaoks, kui võrrelda vastavaid Indiassa suunduva ekspordi mahtusid kogu antud kaubagruppide ekspordiga (näiteks 2011. aastal)¹⁷.

» Eesti ekspordifirmade jaoks ei ole India veel strateegilise tähtsusega turg

Enamik Eesti suuri tööstusettevõtteid kuulub välisinvestoritele ja otsese müügitöö korraldavad nende jaoks välismaised peakontorid. Sellistel juhtudel ei ole nende ettevõtete Eesti juhtidel praktilist kogemust

14 Lisa 2.1 käesoleva raporti lõpus

15 Vastavalt Eesti Statistikaametist spetsiaalselt käesoleva uuringu jaoks saadud andmetele

16 Eesti Statistikaamet, *Kaupade ekspord ja import riigi järgi* <http://bit.ly/JiFlri>

17 Lisa 2.1 käesoleva raporti lõpus

Tabel 1. India eksport Eestisse on mitmekesisem, kuid siiski mõned kaubarühmad annavad tooni

Imporditav kaubarühm	Impordi maht 2011. a (mln eurot)	Osakaal Indiast Eestisse tulevas kogu kaubaimportis 2011. a
Masinaid ja seadmed (peamiselt elektrilised)	12,1	45,4%
Tekstiilitooted (sh peamiselt kangad ja puuvill)	3,1	11,6%
Baasmetallid (sh peamiselt raud ja teras)	2,8	10,4%
Taimsed toiduained (sh tee ja maitseained)	2,2	8,4%
Keemiatooted (sh peamiselt kosmeetika ja ravimid)	1,8	6,8%

ALLIKAS: Eesti Statistikaameti andmed¹⁸

India turult või partneritega. Siiani on eestlastest omanikega firmad ise müünud Indiasse peamiselt väikeste saadetistena, ühekordsete lepingute kaupa või turu algseks järelekatsumiseks. Sageli on see eksport või üksiktehingud tuginenud juhuslikele kohtumistele või reageeringuna India importijate juhuslikule huvile.

Sellegipoolest näitas mitmete Eesti firmaomanike ja -juhtidega rääkimine, et huvi India vastu on üldiselt tõusuteel rahvusvahelistuvates ettevõtetes – sealse turu suurus ja kiire kasv on võitmas (kuigi aeglaselt) Eesti äriinimeste tähelepanu. Tõusev arv Eesti ettevõtteid on juba otsimas Indias omaale kohapealseid esindajaid või plaanivad seda teha tulevikus. Iseäranis kuuluvad selliste ettevõtete hulka mitmed tehnoloogiaäri esindajad.

India turuga vähemalt mingit kokkupuudet ja kogemust omavate ettevõtete kaardistus toob välja peamiselt raskused, millega tuleb Eesti praegustel või tulevastel eksportijatel sealsel sihtturul rinda pista. Suurim raskus on heade ja usaldusväärsete kohalike partnerite leidmine ja võrgustike rajamine, mis on olulise tähtsusega seal kauplemiseks, eriti väikeste või vähemkogenud firmade jaoks. Suur vahemaa riikide vahel koos teatud kultuuriliste erinevustega võimendab seda muret. Head partnerlussuhted teevad kergemaks bürokraatlike ja seadusandlike, aga ka logistiliste ja kaupade jaotusega seotud takistuste ületamise.

Mitmed firmad on pörganud kokku üldise Eesti-kohase madala teadlikkusega, mille tulemuse tuntakse liiga vähest huvi nende pakutavate toodete või teenuste vastu, kui need ei ole just tõeliselt uuenduslikud või ei paku väga head hinna-kvaliteedi suhet. Lisaks

on Eesti eksportijaid hoidnud tagasi ka rahaliste vahendite ebapiisavus. Neid on aga vaja järjepidevaks turundustööks India-sugusel uuel ja kaugel turul – või suutmaks vajalikus mahus toota ja müüa, nagu suur turg seda nõuab.

Kaupade import Indiast Eestisse on mitmekesisem, kui Eesti eksport sinna. Üle piiride liigub kahe riigi vahel selles suunas rohkemate kategooriate kaupu. Üldist madalat mahtu arvestades tähendab see aga, et import on üpris killustatud eri kaubarühmade vahel. Siiski kannavad ka impordi puhul mõned üksikud kaubaartiklid suuremat osa kaubanduse kogumahust. Masinate ja seadmete import on osakaalult selgelt suurim, moodustades 45,4% Eestisse 2011. aastal sissetoodud India kaupadest¹⁹.

Enamiku nende peamiste impordikaupade osas toimus 2011. aastal tugev kasv, mida vedasid masinaid ja seadmed ning keemiatooted. Siiditooted on ainus kaubarühm, milles on märkimisväärne osa Eesti koguimportist India käes – neist 30% tuleb sellest riigist. Ülejäänud kategooriates jääb India osa alla 5%, kui mitte alla 1%, vastavast koguimportist.²⁰

» India ekspordib Eestisse peamiselt masinaid ja elektriseadmeid, tekstiili, metalle ja toiduaineid

Indiast Eestisse eksportimisega tegelevate ettevõtete arv pole teada. Arvestades aga sellise kaubavahetuse väga väikest kogumahtu, peab see number olema üpris väike. See on mitmeti loomulik tagajärg, lähtudes Eesti siseturu väiksusest ja tõsiasjast, et India ettevõtted on siiani keskendunud väga teistele väliturudele (peamiselt isegi Euroopast mujal).

18 Eesti Statistikaamet, *Kaupade eksport ja import SITC kaubajaotise järgi* <http://bit.ly/JiFlri>

19 Lisa 2.2 käesoleva raporti lõpus

20 Lisa 2.2 käesoleva raporti lõpus

Suurem osa impordist tuleb sisse läbi müügivahenduse firmade, mis on kas Eesti- või India-põhised. Samal ajal on mitmed ettevõtted, nende seas mõnedki Eesti juhtivad tootjad, katsetanud oma tootmises kasutatavate materjalide Indiast sisseostmist (nt tekstiilitööstuses). Sellised kaubad ei moodusta nende impordis siiski põhiosa, sest ettevõtted pole siiani väheste kontaktide ja asjakohase kogemuse puudumise tõttu suutnud India partneritega kõrgekvaliteedilist ja usaldusväärset tarnepartnerlust raske sisse seada. Siiski on taustauuring näidanud Eesti tootjate seas huvi toormaterjalide Indiast tarnimise vastu, kui tingimused ja kvaliteet peaksid sobivaks saama.

Paljudes kaubarühmades liigub kahe riigi vahel sarnaseid kaubavooge mõlemas suunas, mistõttu väliskaubanduse tasakaalu analüüsimine kaubarühmade lõikes peaks heitma suuremat valgust vastastikustele ärimustritele. India ja Eesti puhul kordavad sellise analüüsi pilt eelkirjeldatud. Statistika näitab, et praegune riikide kauplemise vahekorid on Eesti kasuks peamiselt paberimassi, paberi ja puidutoodete; baasmetallide, eriti raua ja terastoodete; erinevat sorti masinate ja seadmete (peamiselt optiliste ja elektriliste) osas. Samal ajal lasub India suurim eelis Eestiga kauplemisel tekstiilitoodetel, taimsetel toiduainetel, kivimaterjalidel, plast- ja keemiatoodetel.²¹

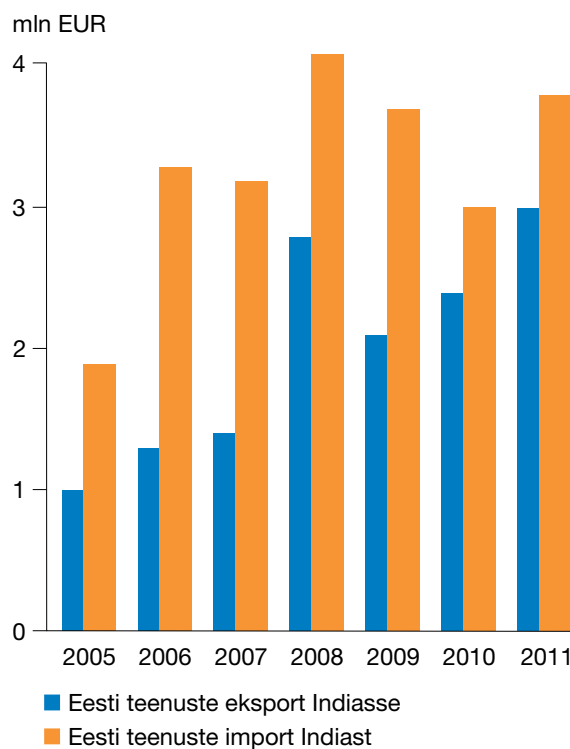
TEENUSTE KAUBANDUS ON VÄHELDANE, PEAMISELT TURISMILE TOETUV

Kui kaupades on vahekorid olnud suuresti kaldu Eesti poole, siis teenuseid on India pidevalt eksporditud Eestisse rohkem kui vastupidi. See on ootuspärane, arvestades India väga tugevat positsiooni üleilmsetes teenuste äris, sealhulgas turismi ja IT-teenuste alal.

Teenuste kaubanduses oli üks tipp hetk 2008. aastal, mil indialased osutasid Eestile teenuseid 4,1 miljoni euro väärtuses ja said vastu 2,8 miljoni euro eest teenuseid. Seejärel toimus langus üleilmse kriisi oludes. Taastumine võttis mitu aastat, kuni Eesti teenusepakkujad kasvasid 2011. aastal oma ekspordi Indiast rekordilise tasemeni ehk 3 mln euronit ning ka India ettevõtetelt teenuste ostmise küündis 3,8 miljoni euronit.

Siiski on vastastikuse teenuste äri kogumaht ja suhteline tähtsus olnud väga väike. India osakaal Eesti teenuste ekspordi kogumahust on viimastel aastatel

Joonis 3. Eesti ja India vahel on teenuste äri samuti kasvanud, kuigi mitte pidevalt

ALLIKAS: Eesti Panga andmed²²

olnud 0,07–0,08% kandis ja impordi kogumahus on India osatähtsus kõikunud vahemikus 0,14–0,2%.²³ Nende madalate tasemete põhjused on samad kui eespool kirjeldatud kaupade äris, alates seni teiste turgude suunas seatud sihtidest kuni väheste kontaktide ja madala finantsvõimekuseni.

Kuigi kahe riigi vaheliste teenuste kaubanduse struktuurist ei ole olemas üksikasjalikku statistilist pilti, on mõningase taustauuringuga võimalik tuvastada üldisi suundumusi ses osas (rääkides otse ettevõtete esindajatega). Näiteks selgub nii, et India ja Eesti vahel toimub vähesel määral ent kasvavalt äriteenuste vastastikune pakkumine, eriti näiteks IKT ja logistika valdkondades.

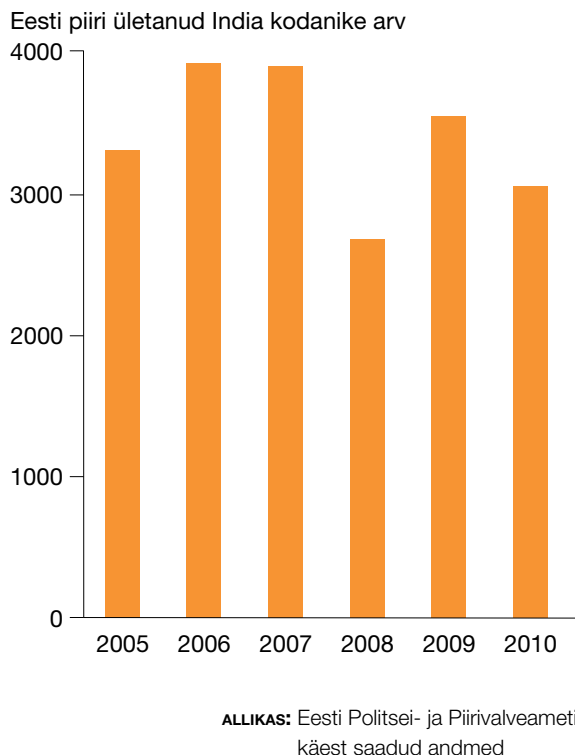
Kaugelt kõige suurem osa teenuste kaubandusest peaks siiski toimuma turismi alal. Samas pole ka selle kohta usaldusväärseid tervikandmeid kummaski riigist võimalik saada. Vastastikuste viisade väljastamise numbrid ei kajasta tegelikku turismi, lisaks ei kogu

21 Lisa 2.3 käesoleva raporti lõpus

22 Eesti Pank, *Välissektori statistika* http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS

23 *Ibid.*

Joonis 4. Eestit külastavate indialaste arv on mõnevõrra kahanenud

ei Eesti ega India praegu statistikat teisest riigist pärit kodanike ööbimiste kohta (nt hotellides). Vestlused reisiagentidega paljastavad, et eestlaste hulgas on Indiasse reisimine aastate jooksul muutunud populaarsemaks – eriti sellest ajast, kui turismioperaatorid alustasid mõne aasta eest esimeste tšarterlendudega India puhkepiirkondadesse.

»» Turism on mõlema riigi jaoks suurim omavahelise teenuste kaubanduse ala

Vastassuunalise turismi kohta võib teha mõned järeldused olemasolevate piiriületuste andmete põhjal. Eestisse sisenenud India kodanike arv on aastatel 2005–2010 kõikunud 2 700 ja 3 900 vahel, olles samas viimastel aastatel langenud²⁴. Selles numbris on hõlmatud ka elamisloaga inimesed (seega tegelikult mitte turistid) ja nende korduvad sisenemised, nagu ka äriinimesed ja teised Eestisse vaid üheks päevaks tulijad ehk samal öhtul lahkujad. Lisaks moonutab arvatavasti neid näitajaid 2007. aasta lõpus toimunud Eesti liitumine Euroopa piirideta alaga (Schengen),

mis võib olla põhjustanud statistikast nähtuva languse. Alates 2008. aastast ei läbi Eestisse saabuvad India kodanikud, kes on kõigepealt külastanud mõnd teist Schengeni riiki (kaasa arvatud ja eriti Soome), piirikontrolli ja ei lähe seega piiriületuste arvestusse. Sellest tulenevalt jääb India praegune tegelik Eestisse suunduva turismi tase ja selle muutumismustrid lõpu- ni teadmatuks.

OTSESTE VÄLISINVESTEERINGUTE VOOD ON OLNUD VÄGA VÄIKESED

Hoolimata kasvavast vastastikusest kaubandusest, on otseste välisinvesteeringute (OVI) vood olnud Eesti ja India vahel väga tagasihoidlikud. Enamik India otseinvesteeringuid on Eestis olnud suunatud kaubandusesindustesse ja jaemüüki, kinnisvarasse ja restoranidesse. See on põhjuseks, miks ametlikus statistikas püsivad kapitalivood nulli lähedal. Selliste (tütari)ettevõtete asutamine nõuab vähe kapitali, sest suurem osa algsest rahavajadusest laenatakse Eesti turult ja selle arvelt teenitavad tulud taasinvesteeringutakse või lähevad laenude tagasimaksmiseks. See selgitab, miks on kapitalivood Indiast Eestisse olnud minevikus statistikas kohati isegi negatiivsed, nagu juhtus igal aastal ajavahemikus 2005–2009.²⁵

India suuremad investorid on eelistanud keskenduda teisele turgudele kui Eesti, või on otsinud eelkõige kohalike firmade endaga liitmise või ülesostmise võimalusi. Neid pole Eestis olnud palju pakkuda, erinevalt uute investeeringuprojektide (ingl k *greenfield*) võimalustest. See võib olla ka põhjuseks, miks pole siiani Eestit külastanud India äritegelaste suuremad delegatsioonid.

Hiljuti on mõned India päritolu IT- ja teiste äriteenuste ettevõtted hakanud vaatama Eestisse investeerimise poole, et niiviisi odavamast tegevuspaigast Põhja- ja Lääne-Euroopa turgu teenindada. Ometigi pole see üldine huvi veel tegelike investeeringuteni välja viinud seni. India investeeringuid Eestisse on mõnevõrra takistanud ka raskused Eestis elamiseks ja töötamiseks viisa ja elamisloa saamisel, need on aga sageli hädavajalikud investeeringuprojektide teostamiseks.

Samal ajal on mõningase India taustaga hargmased firmad investeerinud Eesti tööstusse. Näiteks toodab Arcelor Mittal Muuga sadamas kuumtsingitud lehtterast. Sellised ettevõtted on registreeritud väljaspool

²⁴ Vastavalt Eesti Politsei- ja Piirivalveametist spetsiaalselt siinse analüüsi jaoks saadud andmetele

²⁵ Eesti Pank, *Otseinvesteeringute vood riikide lõikes* <http://bit.ly/zGIDov>

Indiat, mistõttu nad ei panusta ametlikesse investeerimisvoogudesse India ja Eesti vahel. Siiski tekitavad nad rahvusvahelist kaubandust kahe riigi vahel: nii nagu Arcelor Mittali investeering on viinud selleni, et suur osa Eesti metallitoodetest eksporditakse Indiasse.

» OVI vood on mõlemas riigis olnud suunatud peamiselt jaekaubandusse ja kinnisvarasse

31. detsembri 2011 seisuga oli Eestisse tehtud India investeeringute jääkkapital umbes 200 000 eurot – 0,0016% kogu OVI kapitalist Eestis. Samaks ajaks olid Eesti ettevõtted teinud otseinvesteeringuid India turule umbes 100 000 euro väärtuses.²⁶ See on tühine kogus võrreldes OVI kogumahuga, mis on viimastel aastatel Indiasse liikunud. Suurem osa Eesti investeeringuid on tehtud omakorda kinnisvarasse ja jaemüüki või kaubandusse.

Siiski on Eesti ettevõtted rajanud Indias ka mõningaid tootmisüksusi, nagu näiteks tikkude, lina ja mõningate masinate tootmiseks. Kõik need investeeringud on olnud väiksemahulised ja orienteeritud peamiselt India enda turule, sageli algatatud kohalikele investoritelt tulevate rahastuse najal. Valdava osa Eesti ettevõtete jaoks on nende finantsjõud olnud liiga väike või ärimudel ja strateegiline orientatsioon liiga piiratud, et kaaluda Indiasse (või ka teistele tähtsatele turgudele) sisenemist oma kohalike üksuste asutamisega.

Eesti ega India pole siiamaani kumbki olnud teineteise välisinvesteeringute promotsioonitöö fookuses. Minevikus on Eesti Välisinvesteeringute Agentuur korraldanud mõne juhusliku road show käigu, sealhulgas ühiseid riigiturunduse tegevusi koos teiste Balti- ja Põhjamaade riikidega aastatel 2005–2006. Nende ettevõtmiste ühekordse loomuse tõttu ei ole aga kaasnud tulemusena investeeringuid.

TEADUSE JA ARENDUSTÖÖ ALANE KOOSTÖÖ ON TOIMUNUD JUPPHAVAL

Teaduse ja arendustöö vallas pandi Eesti ja India koostööle alusraamistik 1999. aastal, mil kaks valitsust allkirjastasid teadus- ja tehnoloogiaalase koostöölepingu. See leping seadis sihiks teadurite ja informatsiooni vahetuse, seminaride ja sümposiumide

korraldamise, ühiste uuringute läbiviimise ja taristu jagamise. Samuti nähti ette kummagi maa teadlaskonna esindajatest ühiskomitee loomist lepingu rakendamiseks.²⁷ Kuigi see komitee pidanuks kokku tulema vähemalt kord iga kahe aasta tagant emmas-kummas pealinnas, pole seda veel juhtunud. Seetõttu ei ole lepingu ellurakendamine tegelikkuses veel alanud.

Suurem osa praktilisest koostööst Eesti ja India teadlaste ja uurijate vahel on toimunud läbi mitmepoolsete teadusprojektide, mida on enamasti rahastatud erinevate ELi algatuste alt. Peaaegu kõiki selliseid projekte on juhtinud mõne kolmanda riigi ekspert, kes on kutsunud osalema vastavaid India ja Eesti asutusi või üksikuid teadureid.

Seetõttu ei saa neid projekte käsitleda tõeliseks kahe riigi vaheliseks uurimiskoostööna. Samas on need ilmselt võimaldanud mingisugust (isegi kui piiratud) individuaalset kontakti mõlema teadlaskonna esindajate vahel. Pooled sellised projektid on toimunud humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonnas, enamik ülejäänutest on olnud erinevate eluteaduste aladel.²⁸ Loomulikult on kahe riigi teadlased ja uurijad sõlminud kontakte ja suhelnud aeg-ajalt erinevate laiemate konverentside ja seminaride jooksul, kuid selle tulemusena ei ole võrsunud veel olulisi ühisprojekte.

» Siiani pole kerkinud esile ühiseid uurimisprojekte, kuid Eesti asutustes töötab mitu indiaalast järel doktorina

Kraadiõppejärgsest teadurite mobiilsusest on saanud praeguseks peamine kontaktide ja praktilise koostöö kanal, millel on ka potentsiaali viia kunagi tulevikus nii ühiste teadusavastuste kui ka tihedamate koostöösidemeteni India ja Eesti vahel. Praegu ei ole ükski Eesti teadur taotlenud riiklikku rahastust järel doktoritööks Indias, ent 2011. aastal kasutas vähemalt 7 India teadurit seda võimalust Eesti teadusasutustes töötamiseks.

Enamik neist on teinud tööd Tartu Ülikooliga seotud uurimisrühmades ja -laborites. Distsipliinide poolest on suurem osa India järel doktoritest töötanud eluteaduste (geneetika, meditsiin, seotud materjaliteadused) vallas ning ülejäänud keskendunud IKT aladele.²⁹ Mitmed praegustest järel doktorist on omandanud eelnevalt oma doktorikraadi Eestis.

26 Eesti Pank, *Otseinvesteeringute positsioon riikide lõikes* <http://bit.ly/yNQEd>

27 Välisministeerium, *Välislepingute andmebaas* http://vlepingud.vm.ee/et/contract_view/1386

28 Vastavalt Sihtasutusest Archimedes spetsiaalselt selle analüüsi jaoks saadud andmetele Eesti Teadusportaalist (ETIS)

29 *Ibid.*

Tabel 2. Eesti kõrgharidusasutustesse vastu võetud India tudengite arv on pisut kasvanud, eriti doktoriõpingute tasemel

Vastu võetud India tudengid	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Kokku
Doktoriõpingud	2	1	0	1	1	5	5	15
Magistriõpingud	1	0	3	1	3	1	4	13
Bakalaureuseõpingud	1	0	0	0	0	1	0	2
Kokku	4	1	3	2	4	7	9	30

ALLIKAS: Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS) andmed sihtasutuselt Archimedes

Kuigi on olemas ka valitsuste tasandil mitmeid üldisi stipendiume tipp-professorite ja õppejõudude mobiilsuse toetamiseks, ei ole seni teadaolevalt sellist vahetust Eesti ja India vahel veel toimunud. Ainult meditsiini vallas on ette tulnud mõningast inimeste vastastikku liikumist, mida on rahastanud rahvusvahelised meditsiinitehnoloogia firmad. Mitmed India arstid on nii teinud Tartu Ülikoolis läbi ametialase täiendkoolituse, et harjutada uuendusliku varustuse ja meetoditega töötamist. Eesti tipparstid on omakorda viinud läbi näidisprotseduure üksikutes India haiglates.³⁰

HARIDUSVAHETUSTE HAKATUSED

Nii nagu teadus- ja arendustegevuse alal, on ka haridusvallas valitsuste tasandil sõlmitud leping, mis paneb paika raamistiku koostöö arendamiseks Eesti ja India vahel. Selle 1999. aasta lepingu siht oli edendada ja toetada kontakte, vahetust ja koostööd mõlema riigi haridus- ja teadusasutuste vahel, lisaks ka akadeemiliste materjalide vahetamist³¹.

» Ülikoolide vahel ei eksisteeri praegu olulisi kahepoolseid suhteid

Ettenähtud kontaktide kahepoolne loomine ei ole juurdunud. Siiaamaani ei eksisteerinud ühegi Eesti ja India ülikooli või instituudi vahel ametlikke suhteid või kahepoolseid lepinguid (nt vastastikuse mõistmise memorandumeid). India valitsus on küll toetanud sanskriti ja hindi keele kursusi Eesti ülikoolides. Lisaks on nad teinud annetusi Eesti Humanitaarinstituudile, Rahvusraamatukogule ja Tartu Ülikooli orientalistika keskusele India ajalugu ja kultuuri käsitlevate raamatute näol.

Hoolimata kahepoolsete asutuste tasandi suhete puudumisest, on mitmed India tudengid ise tulnud õppima Eesti ülikoolidesse. Aastatel 2010–2011 kahekordistus Eesti kõrgkoolidesse vastu võetud India päritolu üliõpilaste arv, olgugi et eelnev tase oli väga madal. Õppeaastal 2011/2012 alustas kokku 9 tudengit oma õpinguid doktori- ja magistriõppes Eestis.

Nii jõudis sel õppeaastal Eesti ülikoolides õppivate India tudengite koguarv 16-ni. Õppijate ja vastuvõetute arvu poolest on India Eestis õppivate välistudengite päritoluriikide hulgas 12. kohal.³² Välisstudengite vastuvõtunäitajate alusel on India üliõpilaste osakaal kõrgeim doktoriõppe tasemel, kus nad on viimasel kahel aastal moodustanud 10–11% uutest välisstudengitest.

Aastate jooksul on Tartu Ülikool võtnud vastu kõige suurema arvu India üliõpilasi – 15. Neist 11 on astunud doktoriõppesse, ainuüksi 2010. aastal oli selliseid indialasi 5. Tallinna Tehnikaülikool võttis aastatel 2005–2011 vastu 11 India tudengit, kellest 4 astusid doktori- ja 6 magistriõppesse.

Suureks takistuseks suurema hulga India tudengite sisseastumisele olid pikka aega püsinud raskused Eesti viisa või elamisloa saamisel. Näiteks olid vastavad protseduurid väga keerukad ja et Eestil polnud suursaatkonda Indias, tuli viisaintervjuuks tudengikandidaatidel reisida (sh eraldi viisaga) lähimasse saatkonda Pekingis, Hiinas. Eesti hariduslikud võimalused ja tugevused ei ole ka rahvusvaheliselt laialdaselt tuntud, kui välja arvata kõrge teadusstase mõnedel spetsiifilistel IKT või loodusteaduste aladel. Lisaks polnud minevikus koolide pakkuda ka atraktiivseid ingliskeelseid õppekavasid.

30 Tartu Ülikooli Kliinikum, *Kliinikumi väisasid India arstid*, 2009

<http://www.kliinikum.ee/leht/kliinikud-teenistused/235-kliinikumi-vaeiasid-india-arstid>

31 Välisministeerium, *Välisõpingute andmebaas* http://vlepingud.vm.ee/et/contract_view/1386

32 Andmed on saadud spetsiaalselt selle analüüsi jaoks Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS)

Hiljutine India tudengite huvi ja nende vastuvõtu tõus peegeldab olukorra paranemist mitmete nende teurite osas. Esiteks on viisa ja elamisloa taotlemine muutunud pisut lihtsamaks. Teiseks on avatud mitmeid uusi riiklikult rahastatud stipendiumiprogramme, mis muudavad Eestis õppimist välisstudengitele atraktiivsemaks. Kolmandaks on käivitatud uusi kõrgetasemelisi magistritaseme õppekavasid (nt küberturbe ja tarkvaratehnika aladel). Doktorioõppe tudengeid on lisaks köitnud võimalus töötada koos kindlate teaduritega või teemad, milles tase on Eestis kõrge.

» India tudengite huviks on olnud Eestis õppida arvuti-, bio- ja materjaliteadusi

Üldiselt on suurem osa India tudengeid olnud huvitatud Eestis arvutiteaduste õppimisest, eriti viimastel aastatel käivitatud selle ala ingliskeelsete magistriprogrammide vastu. Doktorioõppes saavad märkimisväärselt tähelepanu bioteadused ja füüsikalised loodusteadused (peamiselt materjaliteadus). Need on ühtlasi ka Eesti kõrghariduse ja teadus- ja arendustegevuse (T&A) põhitegevused, nagu on määratletud ka riiklikes strateegiadokumentides.

Seetõttu langevad India üliõpilaste praegused huvid küllalt oluliselt kokku Eesti kõrghariduse ning T&A strateegiliste sihtidega. See peaks andma hea aluse Indiast veelgi rohkemate üliõpilaste meelitamiseks neile erialadele, samas ka tulevase teaduskoostöö soodustamiseks õpingute ajal loodavate sidemete põhjal.

Käesoleva analüüsi tarbeks ei olnud võimalik saada sarnast ülevaadet Eesti üliõpilaste kraadiõpingutest India haridusasutustes. Seda põhjusel, et välismaale õppima minevad eestlased ei ole kohustatud sellest teada andma ja seega vastavaid andmeid ei eksisteeri – välja arvatud juhul, kui nad saavad toetust valitsuse stipendiumiprogrammidest, mida seni ei ole ükski tudeng Indias õppimiseks saanud. On vaid teada, et mitmed Eesti tudengid on teinud Indias õpingutevahelise praktikat või vabatahtliku tööd üleilmse üliõpilasorganisatsiooni AIESEC kaudu.

Eesti üliõpilaste jaoks on Indias õppimiseks olnud kasulikuks kanaliks rahvusvahelise tehnoloogia- ja majandusalase koostöö (ITEC) programm. Selle raames pakub India valitsus stipendiume lühikursustel või semestri jooksul seal riigis õppimise jaoks või praktikaks kohalikes kõrgharidus- või valitsusasutustes.³³ Praegu on Eesti osalejate jaoks aastas saadaval 25 kohta, kuid viimastel aastatel on programm olnud alataidetud. Ajavahemikus 2005–2010 osales kokku 82 eestlast ITECi raames erinevatel kursustel, mis varieerusid IKT-st ja ettevõtlusest kuni kultuuri- ja arenguuringuteni (pakutavate kursuste ulatus on isegi veel laiem).³⁴

INDIA JA EL-I SUHTED: KASULIK KONTEKST EESTI JA INDIA KOOSTÖÖKS

Et Eesti on alates 2004. aastast Euroopa Liidu (EL) liige, siis tasub Eesti ja India vahelise kahepoolse koostöö parimate teede tuvastamisel arvestada ELi ja India suhete laiemat konteksti kui olulist tausta.

Tabel 3. Arvutiteadused on Eesti ülikoolides õppivate India tudengite hulgas kõige populaarsemad, lisaks ka bioteadused

Õppevaldkond	Kokku	Doktoriõpingud	Magistriõpingud
Arvutiteadused	11	5	6
Bioteadused	4	4	0
Füüsikalised loodusteadused	3	3	0
Äri ja haldus	3	1	2
Humanitaarteadused	2	1	1
Sotsiaal- ja käitumisteadused	2	1	1
Ajakirjandus ja kommunikatsioon	2	0	2
Tehnilised erialad	1	0	1
Kokku	28	15	13

ALLIKAS: Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS) andmed sihtasutuselt Archimedes

³³ Government of India, Ministry of External Affairs, Technical Cooperation Division <http://itec.mea.gov.in/>

³⁴ Andmed on saadud spetsiaalselt selle analüüsi jaoks Sihtasutuselt Archimedes, ITEC programmi Eesti-poolset koostööpartnerit

Nimelt võivad ELi tasandi algatused ja koostööprogrammid pakkuda kasulikke rahastamisvõimalusi ja partnerluskanaleid inimeste vahetusteks Eesti ja India vahel. Samas aga võib ELi ühise otsustamise alla kuuluvatest valdkondadest (näiteks väliskaubandus või olulisel määral ka immigratsioon) tuleneda piiranguid, kui kaugemale saab kahepoolseid suhted ja algatusi üksikute riikide vahel üldse arendada.

Kuigi üldised suhted ulatuvad tagasi Euroopa Majandusühenduse aegadesse 1960-ndatel, algas laiem dialoog ja koostöö ELi ja India vahel 1994. aasta koostöölepinguga, mis fikseeris üldised eesmärgid ja tingimused. 2004. aastal sai Indiast üks ELi strateegilistest partneritest.³⁵ Nüüd toimuvad regulaarsed kahepoolsed tippkohtumised, millest värskem leidis aset 10. veebruaril 2012³⁶; lisaks mitmed vahepealsed ministeeriumide ja ekspertide tasemel kohtumised erinevates (poliitika)valdkondades.

ELi ja India suhete keskmeks on olnud väliskaubandus ja -investeeringud, milles on pikka aega peetud kahepoolset kaubandusdialoogi. Viimastel aastatel on olnud kõne all vabakaubanduslepe sõlmimine (ametliku nimega „India ja ELi laiapõhine kaubanduse ja investeeringute leping“), et soodustada äritegemise kasvu ELi ja India vahel. Kuigi vahe-eesmärgiks oli lõpetada kõnelused 2011. aastaks, on lepingu sõlmimise edenemine takerdunud mitmete tundlike küsimuste tõttu: nagu näiteks põllumajandustariifid, intellektuaalse omandi kaitse ja finantsturgude avamine³⁷. Viimasel omavahelisel tippkohtumisel teatasid ELi ja India juhid, et läbirääkimised on „lõpulejõudmisele lähedal“³⁸.

Mõlemad osapooled loodavad, et see leping toob vastastikusse äritegemisse olulise tõusu. Kaubandus ELi (kui 27 riigist koosneva kaubandusbloki, mida tähistatakse ka EL-27) ja India vahel on viimastel aastatel hoogu kogunud. 2010. aastal vahetati nende kahe vahel kaupu ja teenuseid 86 miljardi euro väärtuses, mis kasvas 2011. aastal veel 20% võrra. Kokku läheb 2,6% ELi ekspordist Indiasse ja 2,2%

impordist tuleb sealt, asetades India ELi kaubanduspartnerite seas 8. kohale (kõrgemale kui alles 2002. a olnud 15. koht).

See suhe on India jaoks isegi veel tähtsam. EL tervikuna on nii India ekspordi peamine sihtkoht kui ka peamine impordiallikas, vastavate osakaaludega 19% ja 14% riigi kogu kaubandusvoogudest.³⁹

» ELi ja India vaheline kaubandus on kiiresti kasvanud; vabakaubanduslepe annaks sellele olulise lisatõuke

Umbes 3/4 India kaubandusest ELiga toimub 5 riigiga, mis on ELi sees suurimate üksikturgude seas ja millega on Indial olnud pikaajalised kaubandussuhted. Seetõttu on ELi ja India kaubandussuhted konkreetsete partnerriikide mõttes tugevalt kontsentreerunud. Üldine kauplemisvahekord kaldub ELi kasuks, olles viimasel ajal igal aastal kasvanud ja jõudes viimati saldoni 2,2 miljardi eurot.⁴⁰

Kõik ELi päritolu suuremad hargmaised firmad tegutsesid Indias. Nii on EL tervikuna seal turul suurimaks välisinvestoriks, olles 2000. aastast alates kokku investeerinud 20 miljardi eurot Indiasse.⁴¹ Investeeringud vähenesid oluliselt aastatel 2008–2009 üleilmse kriisi oludes, kuid kerkisid uuesti 2010. aastal ja jõudsid 4,7 miljardi euro tasemele. Samal ajal kukkusid India investeeringud Euroopasse 2010. aastal kõigest 0,5 miljardi euroni, seda 2007. aasta 10,1 miljardi euro tasemelt.⁴² See kajastab otseselt Euroopa kasvu- ja riigivõla muresid, mis on pannud India investorid otsima võimalusi üha rohkem mujalt maailmast (eriti arenevatel turgudel).

EL on rahastanud mitmeid algatusi, et toetada Euroopa (eriti väikeste ja keskmise suurusega) ettevõtete sisenemist India turule. Enamik Euroopa riikidest peavad Indias omaenda kaubandusagentuure ja turule sisenemise tugikeskusi, pakkudes oma ettevõtetele teenuseid enda registreerimiseks ja sisseseadmiseks, partnerite leidmiseks jne.

35 Euroopa Liit, *European External Action Service*, India <http://eeas.europa.eu/india/>

36 EU-India Summit, *India-European Union Joint Statement*, 2012 http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_joint_statement_en.pdf

37 Vastavalt spetsiaalselt selle uuringu jaoks Rahvusvahelisest Kaitseuuringute Keskuse teadurilt Hannes Hansolt tellitud ülevaatele India ja ELi suhete taustast.

38 EU-India Summit, *India-European Union Joint Statement*, 2012, lk 1 http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_joint_statement_en.pdf

39 EU-India Summit, *Factsheet*, 2012, lk 2 http://eeas.europa.eu/delegations/india/documents/press_corner/20120207_eu_india_summit_factsheet_en.pdf

40 Eurostat Newsrelease, *EU27 trade in goods with India increased by 20% in the first ten months of 2011*, 2012, lk 2 <http://bit.ly/zo1wi8>

41 EU-India Summit, *Factsheet*, 2012, lk 2 http://eeas.europa.eu/delegations/india/documents/press_corner/20120207_eu_india_summit_factsheet_en.pdf

42 Eurostat Newsrelease, *EU27 trade in goods with India increased by 20% in the first ten months of 2011*, 2012, lk 4 <http://bit.ly/zo1wi8>

Tabel 4. India ja ELi kaubavahetuses domineerib 5 Euroopa riiki

<i>Eksport 2011. a esimese 10 kuu jooksul: riikide järjestus</i>	<i>Osakaal EL-27 riikide kogueksportidest Indiasse</i>	<i>Import 2011. a esimese 10 kuu jooksul: riikide järjestus</i>	<i>Osakaal EL-27 riikide koguimportidest Indiast</i>
1. Saksamaa	26,3%	1. Ühendkuningriik	16,7%
2. Belgia	19,7%	2. Saksamaa	16,6%
3. Ühendkuningriik	15,0%	3. Belgia	14,0%
4. Itaalia	9,2%	4. Itaalia	12,3%
5. Prantsusmaa	7,4%	5. Prantsusmaa	10,1%
Esiviisiku koguosa:	77,5%	Esiviisiku koguosa:	69,8%
25. Eesti	0,1%	26. Eesti	0,1%

ALLIKAS: Eurostati andmed⁴³

Lisaks pakub *European Business and Technology Centre* suuremates India linnades turuinfo, inkubatsioon- ja muid sisenemise teenuseid. Neid saavad soodushinnaga kasutada firmadele kõikidest Euroopa riikidest, mis on selle võrgustikuga liitunud (teiste seas ka Eesti)⁴⁴. Lisaks on loodud Indias tegutsevate Euroopa äriettevõtete esinduskogu. Selle nimeks on *European Business Group India* ning see pakub ilma liikmemaksuta nõustamist ja võrgustike loomise platvormi kõigile ELi liikmesriikide firmadele.⁴⁵

Alates strateegilise partnerluse algusest ELi ja India vahel 2004. aastal on vastu võetud mitmeid ühiseid tegevuskavasid, et laiendada koostööd mitmetesse vastastikku kasulikesse valdkondadesse peale väliskaubanduse ja investeringute. Kõige värskemalt on fookus liikunud varem lisandunud humanitaarabil ja arenduskoostööst dialoogi ja algatusteni rahvusvahelise julgeoleku, energeetika ja keskkonnanahoiu, akadeemilise liikuvuse ja kultuurivahetuse, teadus- ja arendustegevuse alaseks koostööks⁴⁶. Keskmiselt kulutab EL ajavahemikus 2007–2013 igal aastal umbes 67 miljonit eurot nende mitmesuguste tegevuste peale⁴⁷.

Rahvusvahelise julgeoleku alal on viimasel ajal palju keskendunud terrorismi- ja piraatlusevastasele võit-

lusele, lisaks ka tuumarelvade leviku tõkestamisele. Samuti on tärkamas huvi koostöök küberjulgeoleku vallas.⁴⁸ Jätkusuutliku arengu alal allkirjasid ELi ja India juhid 2012. aasta veebruaris deklaratsiooni energeetikaga seotud koostöö uuele tasemele viimiseks. See arendab edasi olemasolevat „Energeetika, puhta arengu ja kliimamuutuste alast ühist tööprogrammi“, mis on toonud kaasa tehnilist koostööd ja muid ühistegevusi. Uus algatus võib suunata rohkem rahalist toetust vastastikku kasulike projektide (nt rohelise tehnoloogia vallas) või ka äriettevõtete tasemel koostöö tarbeks, keskendudes eriti väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele (üksikasjad on küll alles täpsemalt paikapanemisel).⁴⁹

Peamiseks akadeemilise liikuvuse kanaliks on olnud ELi kõrghariduse vahetusprogrammi Erasmus Munduse nn „India aken“. Sellest rahastatakse Euroopa ja India ülikoolide konsortsiume neis osalevate asutuste personalile ja üliõpilastele stipendiumiskeemide, ühisürituste jms korraldamiseks⁵⁰. Selliste projektide kaudu õppis vahemikus 2004–2011 Euroopa Liidus kokku 1 380 magistritaseme üliõpilast Indiast, aga alates 2010/2011 õppeaastast ka 27 doktoranti⁵¹. Lisaks kavatakse EL rahastada Indias ELi-õpingute keskuste rajamist ja tegutsemist, nagu ka India-õpingute keskusi Euroopa kõrgharidusasutustes⁵².

43 Eurostat Newsrelease, *EU27 trade in goods with India increased by 20% in the first ten months of 2011*, 2012, lk 2 <http://bit.ly/zo1wi8>

44 European Business and Technology Centre <http://www.ebtc.eu/>. Selle partnerasutus Eestis on Baltic Innovation Agency <http://www.bia.ee/>

45 European Business Group India <http://www.europeanbusinessgroupindia.com/>

46 EU-India Summit, *The EU-India Joint Action Plan*, 2008, http://eeas.europa.eu/india/sum09_08/joint_action_plan_2008_en.pdf

47 Euroopa Liit, *European External Action Service, India* <http://eeas.europa.eu/india/>

48 EU-India Summit, *India-European Union Joint Statement*, 2012, lk 2 http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_joint_statement_en.pdf

49 EU-India Summit, *Joint Declaration of Enhanced Cooperation on Energy between the European Union and the Government of India*, 2012 http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_jdenergy_en.pdf

50 Euroopa Komisjon, *Action 2: Partnerships with Third Country higher education institutions and scholarships for mobility* <http://bit.ly/yG82s8>

51 Euroopa Komisjon, *Erasmus Mundus Statistics* <http://bit.ly/ymUyLE>

52 EU-India Summit, *The EU-India Joint Action Plan*, 2008, lk 5 http://eeas.europa.eu/india/sum09_08/joint_action_plan_2008_en.pdf

Teaduse ja tehnoloogia-alane koostöö on valdkond, mis on hakanud jõudsalt täiendama varasemat esmaajoones kaubandusele keskendumist. India on sel alal kogumas jõudu oma tehnoloogilise arengu ning teadus- ja arendustegevuse võimekuse kasvuga. Selle najal on Indiast saamas suuruselt neljas partner ELi T&A raamprogrammis aastatel 2007–2013. India teadurid osalevad EL kolleegidega projektides alates tervise ja heaolu teemadest või keskkonna ja põllumajanduse küsimustest kuni IKT ja biotehnoloogiani.⁵³

» Teaduse ja tehnoloogia alad on tõusmas
EL-India vahelise koostöö fookusesse

Kokku on India ja EL lisaks alates 2007. aastast ühiselt eraldanud koordineeritud taotlusvoorudega ühis-tele teadusprojektidele 60 miljonit eurot. Üle Euroopa on tekkinud hulgaliselt teabe- ja koostööplatvorme teaduskoostöö toetamiseks pehmete meetmete kaudu nagu partneriotsingud, kogemusest õppimine, koostööoskuste koolitused, ühisstrateegia loomise toetused ja muud⁵⁴.

Praegune eesmärk on asutada 2012. aasta lõpuks laiaulatuslik „India ja Euroopa teadus- ja innovatsiooni-alane partnerlus“, mida hakkavad India valitsus ja Euroopa Liit ühiselt rahastama. See hakkab toetama edasist võrgustikutööd ja mestimist, aga ka suure-

mat ühisrahastust ja koostöö tugiraamistike arendamist⁵⁵.

Lisaks on väljatöötamisel üleeuroopaline algatus „Euroopa ja India strateegiline teadus- ja innovatsiooni-kava“. Selle kaudu planeerivad liikmesriigid hakata rohkem kombineerima oma riiklikku rahastamist ja võrgustumistegevusi India suunal⁵⁶. Näiteks nähakse ette olemasolevate ELi liikmesriikide ja India vaheliste kahepoolsete ühisrahastatud taotlusvoorude lepingute „avamist“ teistele EL liikmesriikidele, et need saaksid oma teadurite ühisprojektides osalust rahastada. Strateegilise kava projekti kohaselt saavad koostöö teemaalisteks prioriteetideks vesi, bioressursid, energia, tervis ja IKT⁵⁷.

Kokkuvõtteks näivad ELi ja India vahelised suhted muutuvat tihedamaks viisil, mis on üpris kasulik Eesti ja India koostöö edendamiseks: see saab anda olulist tuge (näiteks uute rahastamisallikate näol) ja tagantõuget kahepoolsete suhete arenguks riikide vahel. Kuid nagu näitavad käimasolevad vabakaubanduslepe läbirääkimised ning India ettevõtete välisinvesteeringute madal tase Euroopas või mitmesuguste algatuste alles otsustamata üksikasjad, saab EL tasandil endiselt väga palju teha Eesti ja India vaheliste suhete jaoks soodsate alustingimuste kujundamiseks. ■

53 EU-India Summit, *Factsheet*, 2012, lk 3

http://eeas.europa.eu/delegations/india/documents/press_corner/20120207_eu_india_summit_factsheet_en.pdf

54 EUINEC, *EU-India scientific cooperation* <http://www.euinec.org/Home/euinechome.jsp>

55 EU-India Summit, *India-European Union Joint Declaration on Research and Innovation Cooperation*, 2012
http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_joint_declaration_research_en.pdf

56 Euroopa Komisjon, *International Cooperation: International Research Update*, 2011, lk 2

http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/newsletter/newsletter_number_18_november_2011.pdf

57 *Ibid.*

2 Eesti majandus: trendid ja väljakutsed

India ja Eesti vahelise majanduskoostöö ja äritegevuse tulevikupotentsiaali saab kindlaks teha uurides lähemalt mõlema riigi tulevikutrende ja -vajadusi: selleks, et panna paika koostöö fookused ja määrata teed, mida mööda liikuda edasi seni rajatud suhete aluselt.

Seepärast tuleb analüüsida trende ja väljakutseid, mis lähiaastatel kummagi majanduse ja ühiskonna ees tõenäoliselt seisavad – neist selguvad suurima koostöövajaduse ja -huvi alad. Lisaks ei saa loomulikult jätta tähelepanuta hetkeolukorda. Praegused tugevused ja nõrkused on tuleviku vundamendiks, mille alusel avaneb omakorda (tulevasi) võimalusi ja võimekust nende kasutamiseks.

Eesti olnud kiire majanduskasvu ja tormilise arengu rajal alates 1991. aastal, mil eralduti Nõukogude Liidust eraldumisest ja taastati iseseisvus. 1999. aastal ühineti Maailma Kaubandusorganisatsiooniga, 2004. aastal Euroopa Liidu (EL) ja Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooniga (NATO), 2010. aastal Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooniga (OECD). 2011. aastal võttis Eesti kasutusele ELi ühisvaluuta euro. Need sündmused on kõik nii majanduses kui ka teistes valdkondades saavutatud edu teetähisteks ja tunnustuseks.

Eestil ei ole märkimisväärseid loodusressursse ega suurt siseturgu oma majandushoo hoidmiseks. Sellisena on ainuvõimalikuks lahenduseks olnud avada end nii palju kui võimalik välismaailmale, ahvatledes välisinvestoreid ja suurendades Eesti ettevõtete konkurentsivõimet rahvusvahelistel turgudel edu saavutamiseks. Lisaks on riik hüpanud märgatavalt välja oma väiksuse varjust, liikudes kiirelt edasi innovatsiooni ja tehnoloogilise arengu teel ning seda eriti informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) alal.

Siiski esitab väiksus omad väljakutsed – võimalik oleks veelgi kiiremini areneda, kui oleks äritegevuseks ja tööks rohkem inimesi Eestis. Ilma piisaval hulga kõrgel tasemel oskuste ja teadmisteta on raske lahendada Eesti eesseisvat majanduse ümberkorraldamise väljakutset -liikuda suuremat väärtust loovate majandusharude, tegevuste ja ekspordi suunas. Demograafilised trendid muudavad seda olukorda veelgi murettekitavamaks.

Samas võimaldab kõrgema tootlikkuse ja lisaväärtuse suunas liikumine leevendada ka demograafilist mõju healole. Seetõttu on Eestil vaja jätkuvalt keskenduda innovatsioonile, majandusharude kaasajastamisele, sel eesmärgil välisinvestorite meelitamisele jne. See annab võimalust välisturgudelt rohkemat tulu teenida ja sellega elatustaset tõsta, lisaks hoiab majandust tõusuteel ja seda isegi välise majanduskliima karmimates oludes.

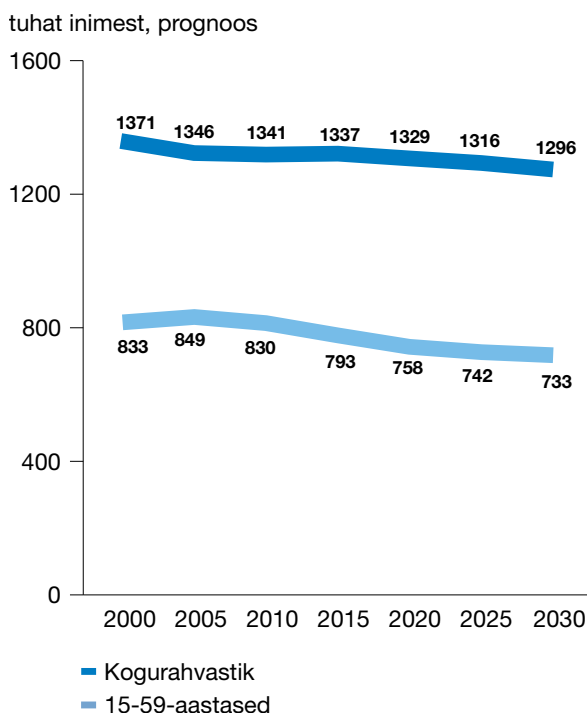
Need väljakutsed panevad Eesti otsima teiste riikidega sünergilisi partnerlussuhteid, mis pakuks leevendust tööjõufondi probleemidele, uusi turge ja investeringuid ning innovatsioonipartnereid. Ja see on põhjus, miks India on Eesti potentsiaalse partnerina väga paljutootav.

EESTI VAJAB ROHKEM OSKUSTÖÖJÕUDU JA TALENTE

Eestis on piisavalt ainult kahte looduslikku vara: põlevkivi, mis muudab riigi iseseisvaks elektritootmises, ja puit, mille najal on seni kasvanud seotud tööstusharud. Ent neist ressurssidest ei piisa riigi ja majanduse ülalpidamiseks. Et turumajandus käivitati alles pärast NSVL-ist eraldumist 1991. aastal ja eelnevalt ei olnud ka finantskapitali kogunemine võimalik, mistõttu on Eestil tulnud oma kasvu finantseerimiseks tugineda hoopis väliskrediidile ja otseinvesteeringutele. See-ega on Eesti peamiseks varaks inimesed.

Ent riigi rahvaarv on kogukusest kaugel. 1,32 miljoni inimesega¹ on Eestis laias laastus tuhat korda vähem inimesi kui Indias. Oma rahvaarvuga on Eesti maailma riikide järjestuses 149. kohal² ja ELis tagantpoolt

Joonis 1. Eesti rahvastik ja tööjõufond vähenevad

ALLIKAS: ÜRO Rahvastikudivisjoni andmed³

võttes 4. kohal (veel väiksemad on vaid Küpros, Luksemburg ja Malta)⁴.

Lisaks on sarnaselt suurema osa muu Euroopaga ka Eesti demograafilised trendid sellised, et rahvastik kahaneb väheste sündide tõttu. Oma mõju on olnud ka kõrgema elustandardiga riikidesse toimunud väljäreändel (eriti Soome), mis võttis hoogu pärast Eesti ühinemist ELiga ning eriti üleilmse kriisi järelmõjul viimastel aastatel.

Tulemuseks on, et Eesti tööjõufond tõmbub kokku. Tööealiste kodanike (vanuses 15–59) arv väheneb aastaks 2020 tõenäoliselt 11% võrra võrreldes 2010. aasta tasemega, mil see oli 830 000 inimese tasemel⁵. Et eestlased samal ajal elavad kauem, tekitab see majanduses jätkusuutlikkuse ja vanemaealiste ülalpidamise muresid. Väljakutseks on piisavalt majandusliku väljundit luua ja üha kõrgemat tulu teenida, et vananeva ühiskonnaga toime tulla.

Teisisõnu on oluliseks väljakutseks see, et Eesti oleks piisavalt inimesi tööjõuna ettevõtetele saadaval. Demograafiliste trendide tulemusena lahkub järgmisel aastakümnel aktiivsest hõivest 110 000–120 000 inimest (peaaegu iga viies praegu hõivatud inimene)⁶. Et peale ei ole tulemas piisavalt uusi tööelu alustajaid, sest üha vähem inimesi jõuab vastavasse ikka või lahkuvad nad parema töö nimel riigist, hakkab tööjõupuudus Eestis kasvama – et kas või pensionile jäävaid töötajaid suuta asendada.

Kui aga eesmärgiks on kasvuhoo jätkumine, on vaja veelgi rohkem sobiva kvalifikatsiooniga töötajaid, sealhulgas maailmatasemel oskuste ja teadmistega talente. Näiteks on IKT sektori kui Eesti ühe juhtiva majandusharu ettevõtted hiljuti hinnanud, et otsekohe oleks neil võimalik tööle võtta 2 200 inimest. Ent kui soovitakse kinni haarata kõikidest olemasolevatest äri- ja arenguvõimalustest, oleks juba järgmise kolme aasta jooksul veel palju rohkem inimesi vaja juurde leida (koguhinnanguna üle 6 000).⁷ Sarnaselt valitseb ka teistes edukamates majandusharudes nagu masinaehituses või elektroonikatööstuses tuntav oskustööliste puudus⁸.

1 Eesti Statistikaameti ametlik hinnang 2012. aasta kohta, *Põhinäitajad*, 2012 <http://www.stat.ee/pohinaitajad>

2 "Countries of the world", *Worldatlas.com* <http://bit.ly/3dax7Y>

3 Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO), *World Population Prospects the 2010 revision* <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

4 Eurostat, *Population on 1 January by age and sex* <http://bit.ly/bALeBn>

5 Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO), *World Population Prospects the 2010 revision* <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

6 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, *Tööjõuvajaduse prognoos aastani 2018*, 2011 lk 1 http://www.mkm.ee/public/TJ_prognoos_2018_luhikirjeldus.pdf

7 Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit, *Eesti IKT sektori tööjõuvajaduse prognoos*, 2011, lk 3 <http://itl.ee/?dl=681>

8 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, *Tööjõuvajaduse prognoos aastani 2018*, 2011 lk 1 http://www.mkm.ee/public/TJ_prognoos_2018_luhikirjeldus.pdf

Väljakutseks ei ole seejuures mitte lihtsalt töötajate leidmine, vaid vajalike oskuste ja teadmiste saamine, mis on majanduste ja äritegevuste teadmispõhisemaks muutudes üha rohkem hinnas. Ettevõtete juhid peavad seepärast just kvalifitseeritud tööjõu ebapiisavat kättesaadavust Eestis äri tegemise kõige keerulisemaks küljeks⁹. Konkreetselt on vajadus eriti tipp-töötajate (nt IKT sektoris magistritasemel spetsialistide¹⁰) ja oskustöölise (nt insenerid, liinioperaatorid, tootmisjuhid masinaehituses¹¹), aga ka üldise juhtimis- ja (rahvusvahelise) müügi-alase kompetentsi järele¹².

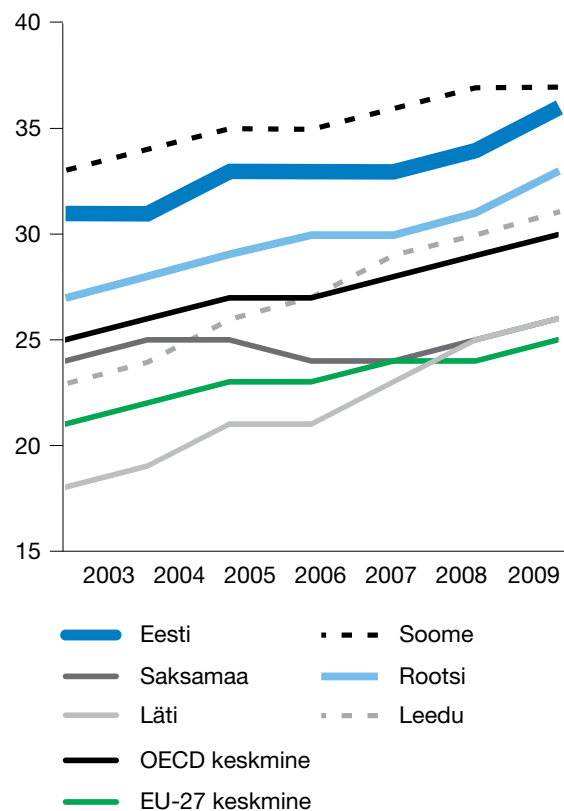
» Majanduse vajadused ja tööjõufond ei ole olnud piisavalt kooskõlas

Lõhe ettevõtete vajaduste ning tööjõuturul osalejate ja isegi värske koolilõpetajate võimete vahel kajastub ka riigi tööpuuduse olukorras. 2011. aastal otsis Eestis tööd keskmiselt 87 000 inimest – 12,5% tööjõulisest elanikkonnast. See määr on küll oluliselt madalam kriisiaegse tipp-tasemega võrreldes, mil 2010. aasta esimeses kvartalis oli töötuse määraks 19,8% ning prognoosi kohaselt peaks see edasigi kiiresti langema (näiteks 9,6%-ni 2013. aastal¹³) ühes majandusolude paranemise ja tööjõuvajadus kasvuga. Siiski on 2011. aasta töötuse määr ikkagi väga kõrge näitaja, arvestades eriti, et peamistel kasvualadel otsitakse agaralt inimesi tööle ja ei leita.

Seetõttu paneb Eesti valitsus suurt rõhku inimeste (eriti töötute) ümberõppele, hariduse kvaliteedi tõstmisele (eriti kõrg- ja kutseharidusasutustes), õppimisraskustega laste koolis hoidmisele, oskustöölise motiveerimisele oma pensionile minekut edasi lükkama jne. Seda kõike selleks, et tuua töötajaskonda hulka nii palju hõivekõlblikke inimesi kui võimalik, et saavutada 2020. aastaks seatud kõrge tööhõive sihtmäär 76% ning leevendada ettevõtete tööjõuvajadust.¹⁴

Joonis 2. Eesti elanike haridustase on üldiselt kõrge, üle EL-i keskmise

Kolmanda taseme hariduse omandamine vanuserühmas 25-64, %

ALLIKAS: Eurostati¹⁵ ja OECD¹⁶ andmed

See eesmärk on paljulubav, sest üldine haridustase on Eestis väga hea. Näiteks on ettevõtted ise hinnanud Eesti alghariduse maailma parimate hulka kuuluvaks¹⁷. Seda seisukohta toetavad rahvusvahelised võrdlustestid nagu PISA, mille tulemuste järgi on Eesti põhikooli õpilased maailma parimate seas oma lugemis- ja matemaatikaoskuste ning isegi loodusteaduste tundmise poolest¹⁸.

9 World Economic Forum, *Global Competitiveness Report 2011–2012*, 2011, lk 172–173 <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011-2012>

10 Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit, *Eesti IKT sektori tööjõuvajaduse prognoos*, 2011, lk 3 <http://itl.ee/?dl=681>

11 Tartu Ülikool, *Eesti masinatööstuse sektoruuring 2010*, 2011, lk 7

http://www.ec.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1062652/Masinat%F6%F6stuse+sektoruuring_I%FChikokkuv%F5te.pdf

12 Riigikantselei, *Eesti ettevõtete ekspordiprobleemid*, Riigikantselei poliitikaanalüüside ja uuringute sari nr 2/2010, lk 8 <http://bit.ly/lliJNP>

13 Rahandusministeerium, *2012. aasta kevadine majandusprognoos*, 2012, lk 29–30 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

14 *Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“*, 2011, lk 10 <http://bit.ly/K41PQH>

15 Eurostat, *Persons with a given education attainment level by sex and age groups (%)* <http://bit.ly/IO2TcU>

16 Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), *Education at a Glance 2011: OECD Indicators*, 2011, lk 41–42 <http://www.oecd.org/dataoecd/61/47/48630299.pdf>

17 World Economic Forum, *Global Competitiveness Report 2011–2012*, 2011, lk 172–173 <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011-2012>

18 Haridus- ja Teadusministeerium, *„Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007–2013“ täitmise vahearuanne 2007–2010*, lk 3 <http://bit.ly/J6CUeU>

Lisaks on Eestis hariduse omandamise määrad Euroopa kõrgeimate seas. 2009. aastal oli 82,3% 20–24 aasta vanustest eestlastest omandanud keskhariduse¹⁹. Kokku on umbes 40 protsendil rahvastikust mõne ala kolmanda taseme haridus; see näitaja on kõrgem ELi keskmisest ning parim Ida-Euroopas²⁰. Valitsuse siht on selles valdkonnas olukorda jätkuvalt edendada. 2015. aastal peaks 20–29aastastest inimestest 10% aastas lõpetama oma kolmanda haridustaseme õpingud²¹. Selline hea üldharidus ja kõrgema haridustaseme omandamise tase moodustavadki selle hea aluse, millele saab ümberõppe, oskuste kaasajastamise, õppekavaarenduse ja muude pingutustega toetuda. Sel moel saab vähemalt mingit osa ettevõtete tööjõuvajadusest katta lihtsamalt, kui on võimalik paljudes teistes riikides, kus kõigepealt on tuleb alustada üldisest haridussüsteemi väljaarendamisest.

Oluline tõsiasi on see, et 20–29aastastest inimestest omab 1% kraadi loodusteaduste ja tehnoloogia alal²², kellest pooled õpivad praegu nende valdkondade doktoriõppes²³. See on paremuselt viies tulemus kogu ELis ja tugineb pingutustele, mida on tehtud loodusteaduste ja tehnoloogia õppijate osakaalu ELi keskmise tasemele (24%) 2015. aastaks tõstmise nimel²⁴. Sellest peaks tehnoloogiaga seotud äriala del tulema mõningast leevendust ettevõtete poolsele tipptasemel ja erioskustega inimeste vajadusele.

» Järgmiseks kasvulaineks on Eestil vaja välistalente; oluliseks on muutunud välistudengite siia õppima saamine

Ometigi ei piisa Eesti enda olemasolevast inimvarast, et katta kogu nõudlusele ja kasvuvõimalusi, eriti kui arvestada üldist tööjõufondi vähenemist ja praegu-seid väljarändeolusid. Seetõttu on vaja lisaks siseriikliku inimkapitali ära kasutamisele nii palju kui võimalik meelitada Eestisse rohkem välisspetsialiste ja talente.

Väliste oskuste ja teadmiste sissevool võimaldaks täita ühelt poolt olemasolevaid tühikuid, aga tei-

salt saada juurde uut oskusteavet, kogemust ja ligipääsu rahvusvahelistele võrgustikele, mida on vaja majanduse järgmise kasvulaine jaoks. Seepärast on immigratsioonipoliitika valikuline leevendamine (nt prioriteetsetel aladel nagu IKT), välistalente proaktiivsem sihikule võtmine jne muutunud Eesti majandus- ja poliitikaringkondades päevakajaliseks teemaks.

Üks parimaid viise vajaliku oskuste ja teadmiste sissevoolu saavutamiseks on meelitada Eesti ülikoolidesse rohkem välistudengeid õppima, eriti just prioriteetsetel loodusteaduste ja tehnoloogia erialadel. Seda võimendavad ka demograafilised tegurid, mille tulemusena on muidu kõrgkooli astuvate üliõpilaste arvu oluliselt langemas ja ülikoolidel tuleb leida oma taseme ülalhoidmiseks uusi allikaid. Enamik ELi riike seisab aga vastakuti sama probleemiga, mistõttu on Euroopa-siseselt võistlemine mujalt maailmast pärit andekate üliõpilaste ja teadurite nimel kiirelt hoogustumas.

See on põhjuseks, miks kõrghariduse rahvusvahelistumine on kerkinud Eestis päevakorda ja juba möödunud aastatel. Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 näeb ette, et 2015. aastaks peaks Eesti kõrgharidusasutustes õppima täiskoormusega 2 000 mitteresidendist välismaalast²⁵. Selle saavutamiseks tuleb avada rohkem kõrgetasemelisi ingliskeelseid õppekavasid (eriti magistritasemel), teha jõulisemat turundust potentsiaalsete üliõpilaste kodumaal jne. Eriti on kavas tõsta välisdoktorantide osakaalu Eesti doktoriõppes – 2,8 protsendilt (56 välisdoktoranti) 2005. aastal 10 protsendini 2015. aastal.²⁶

Välistudengite sissevool on ajavahemikus 2005–2010 hoogustunud peaaegu 50% võrra, ulatudes viimati ligi 1 300 Eesti õppeasutustes õppiva tudengini²⁷. Suurem osa kasvust on toimunud magistritasemel, kusjuures välistudengite jaoks on kõige atraktiivsemad olnud sotsiaalteaduste ja äri, humanitaarteaduste ja meditsiini erialad. Kõige kiiremini on samas kasvanud loodusteaduste ja tehnoloogia, eriti IKT õppimise

19 Haridus- ja Teadusministeerium, „Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007–2013“ täitmise vahearuanne 2007–2010 <http://bit.ly/J6CJeU>

20 Eurostat, *Tertiary educational attainment by gender, age group 30–34* <http://bit.ly/lkqLTP>

21 Haridus- ja Teadusministeerium, *Detailne aruanne strateegia eesmärkide ja rakendusplaani täitmisest 2007.–2009. aastal*, 2010 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=10494>

22 Eurostat, *Science and Technology graduates by gender* <http://bit.ly/loSNSc>

23 Eurostat, *Doctorate students in science and technology fields* <http://bit.ly/J6D7yK>

24 Haridus- ja Teadusministeerium, *Detailne aruanne strateegia eesmärkide ja rakendusplaani täitmisest 2007.–2009. aastal*, lk 3 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=10494>

25 „Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 heakskiitmine“, Riigi Teataja 15.11.2006, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12752949>

26 Haridus- ja Teadusministeerium, *Detailne aruanne strateegia eesmärkide ja rakendusplaani täitmisest 2007.–2009. aastal*, lk 8 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=10494>

27 Eesti Statistikaamet, *Välistudengite arv Eestis on viie aastaga ligi 50% kasvanud*, 2011 <http://www.stat.ee/49509>

populaarsus.²⁸ Sellest edust hoolimata on vaja teha palju rohkem, et vastata ettevõtete oskuste ja teadmiste vajadustele ning meelitada kohale andekaid üliõpilasi, eriti just võtmetähtsusega teaduse ja tehnoloogia valdkondades.

KASVUVÄLJAVAATED SÕLTUVAD MAJANDUSE UUNEMISEST

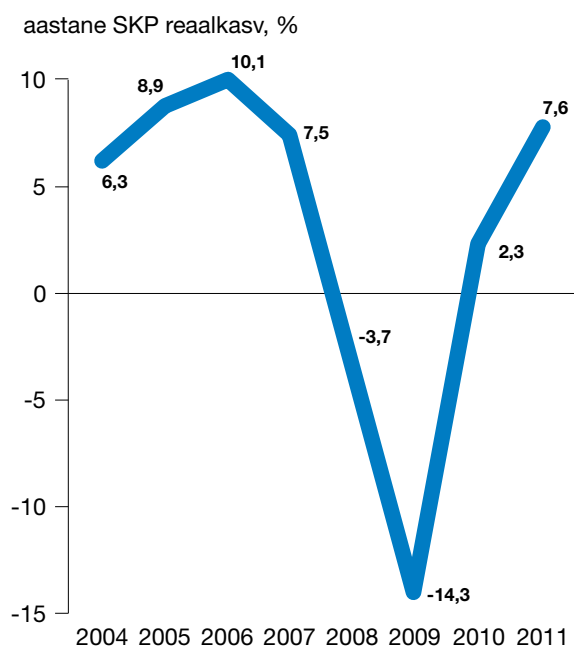
Eesti majandus kasvas eelneva kümnendi jooksul (2001–2010) keskmiselt 3,8% aastas²⁹. Selle ajavahemiku sees aga kõikus kasvutempo oluliselt. 2000ndate keskel toimus väliskrediidi najal majandusbuum ühes suure tarbimise ja investeerimistegevusega, mille tipul kasvas majandus 2006. aastal isegi enam kui 10% võrra. Üleilmse rahandus- ja majanduskriisiga aga sööstis Eesti aastatel 2008–2009 langusse, kuigi on sellest kiiresti kosunud ja jõudnud 2011. aastal 7,6%lise SKP kasvuni taas.³⁰

Väikese majandusena, mis on valinud avatuse kaubanduse ja välisinvesteeringute jaoks, on Eesti majandusüksikl väga tihedalt seotud peamiste partnerriikide väljavaadete ja käekäiguga. Majandus on tugevalt sõltunud ekspordist, kaupade ja teenuste eksport on pidevalt moodustanud rohkem kui 70% SKPst läbi kogu 2000ndate ja jõudis 2010. aastal koguni tasemele 85%ni SKPst³¹. Nii on hiljutine üldise kasvu taastumine olnud samuti ekspordist kantud. Kriisi tipul kärpsid Eesti ettevõtted oma töötajaskonda ja kulubaasi, samal ajal alustades rohkem välisturgudele pürgimist. Kui välised majandustingimused siis mõnevõrra paranesid, tasuski see strateegia end ära.³²

» Eesti on väga avatud väliskaubandusele ja -investeeringutele, sest majanduskasvuks on vaja ekspordida

Tugevale ekspordile tuginedes on viimastel aastatel tekkinud jooksevkonto ülejääk. Siiski on Eestis ajalooliselt olnud jooksevkonto pigem puudujäägi, sest riiki on imporditud rohkem kui välja müüdüd³³. Teatud määral on see olnud välisinvesteeringute suure sissevoolu tulemus, mis on toonud nõudluse näiteks investeerimiskaupade impordi järele.

Joonis 3. Eesti majanduses on õitsengule järgnenud langusest kiirelt taastunud

ALLIKAS: Eesti Statistikaameti andmed³⁴

Jooksevkonto tasakaalustamatust on seni rahaliselt katnud needsamad investeeringud ise. Koos järjekordsete valitsuste konservatiivse eelarvepoliitikaga on see teinud Eestist madalaima valitsussektori võlataseme riigi kogu muidu võlakütkeis ELis. 2011. aastal võlgnes avalik sektor võlausaldajatele ainult 6% SKP väärtuses raha, mis tõstab Eesti väga selgelt esile ühena vähestest jätkusuutlikest majandustest euroalal.³⁵

Praegu on nii Euroopa kui ka üleilmne majanduskliima endiselt ebakindlad, kuivõrd finants- ja majanduskriisi ohud ei ole veel möödunud ja seda hoolimata mõningasest kasvurajale naasmisest. Seetõttu on Eesti kasvumäär 2012. aastal ja edaspidi kindlasti tagasihoidlikum võrreldes algse taastumisega, arvestades välisoludest sõltumist. Seega ei saa loota, et eksport jääbki pikaks ajaks jõuliseks kasvumootoriks.³⁶

28 Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmed sihtasutuselt Archimedes.

29 Rahandusministeerium, 2012. aasta kevadine majandusprognoos, 2012, lk 7 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

30 Eesti Statistikaamet, *Sisemajanduse koguprodukt ja kogurahvatulu (kvartalid)* <http://bit.ly/IBaQD9>

31 UNCTADStat, Merchandise and services trade openness, 2008–2010 <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=16419>

32 Rahandusministeerium, 2012. aasta kevadine majandusprognoos, 2012, lk 20 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

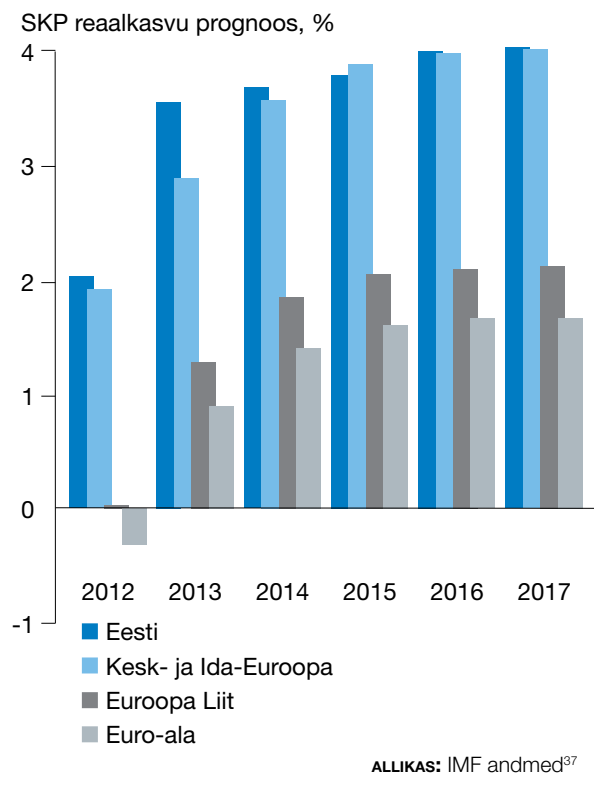
33 *Ibid.*

34 Eesti Statistikaamet, *Sisemajanduse koguprodukt ja kogurahvatulu (kvartalid)* <http://bit.ly/IBaQD9>

35 Rahandusministeerium, 2012. aasta kevadine majandusprognoos, 2012, lk 52 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

36 Rahandusministeerium, 2012. aasta kevadine majandusprognoos, 2012, lk 20 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

Joonis 4. Majanduskasv on Eestis jätkumas, kiiremini kui mujal Euroopas

Nii näitavadki prognoosid, et Eesti kasvumäär võib olla lähiaastail vahemikus 2–4% ja kiirenedada siis, kui välisurgudel tingimused oluliselt paranevad. Võrreldes aga Euroopa Liidu ja teiste arenenud majanduste prognoosidega, jääb Eesti siiski kõrgema kasvumääraga silma paistma, edestades isegi Kesk- ja Ida-Euroopa piirkonna riikide keskmist kasvu taset.

Väljakutseks on niisiis hoida kasvuhoogu ja parandada töövõimust, isegi ebakindlates välisingimustes. See võimaldab Eestil lahendada kahaneva tööjõu muresid, samas suurendab ettevõtete konkurentsivõimet välisurgudel ja sissetulekuid. Hetkeolukord on selline, et eestlased töötavad rohkem tunde kui teised eurooplased, kuid nende töövõimust on ikka 2/3 ELi keskmisest³⁸. Valitsus on seepärast seadnud sihiks

tõsta Eestis töövõimust, nt 2020. aastaks tasemele 80% ELi keskmisest³⁹.

Et see juhtuks, on Eestis vaja saavutada nihe majanduse struktuuris – et riigis oleks rohkem ettevõtteid ja majandusharusid, mis annavad kõrgemat lisaväärtust ja tegelevad vastava ekspordiga⁴⁰. Siiani on liiga palju inimesi olnud tööl ettevõtetes, millel on väga väike lisandväärtuse (kasvu)potentsiaal: kas siis nende ettevõtete äriala, väärtusahelate positsiooni ja ärimudeli, innovatsioonivõime või muudel põhjustel tõttu.

Näiteks on muidu tootlikus ja rohkelt ekspordivas masinatööstuses kokku kolmandik hõivatutest tööl metallitöötlemises, lihtsakoelisel äriala. Selles segmendis on peamine äri kulueelisel põhinev ja madala väärtusega allhanketöö (olgu siis kodu- või välismaistele klientidele) ning võimalused seega ettevõtetel oma tulu ja kasumit tõsta piiratud⁴¹. Selle tulemusena on aga majanduse üldised kasvuväljavaated vastavalt pärsitud.

» Eesti majandus vajab restruktureerimist kõrgemat lisandväärtust andvate ettevõtete ja majandusharude suunas

Kui vaadata töötlevat tööstust tervikuna, paistavad näiteks mööbli- ja paberitoodete tööstus välja nii oma tööhõive kui ka ekspordi osakaalu poolest – kuid seal toodetakse suhteliselt väikest lisandväärtust. Niisiis on traditsioonilised äriala ja sektorid majanduses endiselt liiga olulised ja hoiavad tagasi üldist töövõimust tõusu.⁴² Praegu on suurimat lisandväärtust töötaja kohta andvateks tööstusharudeks rasketööstused: põlevkiviga seotud segmendid, kemikaalide ja ehitusmaterjalide tööstus. Elektroonikaseadmete tootmine on hiljajärgu näidanud kiireimat lisandväärtuse kasvu, kui 2008. aasta 18 300 euroolt tõusis tootlikkus töötaja kohta ligi 40 800 euroni 2011. aastal. See tugines uutele ekspordikanalitele ja kaasajastatud tootepakkumise põhjal saavutatud edule, mis peaks olema teistele majandusharudele eeskujuks.⁴³

Selleks, et muuta majanduse struktuuri kaasajastamiseks madala lisandväärtuse olukorda ja saavutada

37 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

38 Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”, 2011 lk 8–9 <http://bit.ly/K41PQH>

39 Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”, 2011, lk 7 <http://bit.ly/K41PQH>

40 *Ibid*

41 Tartu Ülikool, Eesti masinatööstuse sektoruuring 2010, 2011, lk 4

http://www.ec.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1062652/Masinat%F6%F6stuse+sektoruuring_I%FChikokkuv%F5te.pdf

42 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 10

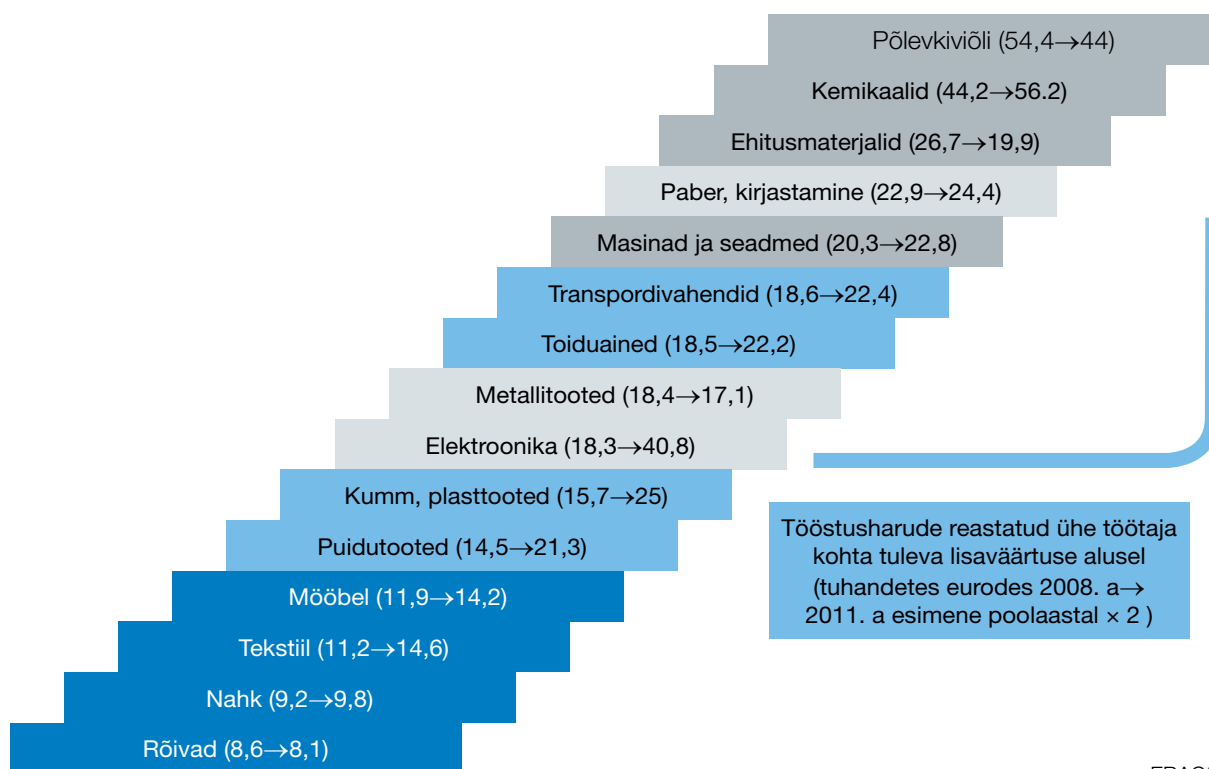
http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

43 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 69

http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

Joonis 5. Suur osa töötlevast tööstusest peab tõstma oma loodava lisandväärtuse taset

ALLIKAS: ERAC⁴⁴

seeläbi kiirem kasv, vajab Eesti edusamme mitmes vallas. Esiteks on vajavad uuenduskuuri praegused traditsioonilised tööstusharud. Nende ettevõtted peavad pakkuma suurema väärtusega tooteid ja teenuseid, laiendama oma tegevust välisturgudel, liikuma uutele (suurema kasvupotentsiaaliga) ärialadele ja väärtusahelatesse. Teiseks peaks jõudsalt toetama kasvu vedavate uute tööstusharude tekkimist ja laiendamist.

Neis mõlemas suunas on vaja riigisisest innovatsiooni ja investeeringuid. Sama olulisena on vaja aga meelitada ligi maailma eesliini välisinvestoreid, kes tooksid kaasa ligipääsu uutele turgudele, uued toote/teenused, parema tehnoloogilise oskusteabe jne.

Struktuurne väljakutse ei puuduta üksnes töötlevat tööstust, eriti kuna 68% Eesti SKPst tuleb teenustest (29% tööstusest ja ainult 3% primaarsektorist)⁴⁵. Ka teenuste alal on seis selline, et suurima töötajate arvu ja osakaaluga on need alad, kus loodava lisand-

väärtuse tase on madalam. Jae- ja hulgikaubandus, turism ja transport kuuluvad suurimat tööhõivet pakkuvate teenusemajanduse harude hulka, kuid samuti ka kõige vähem tootlike sekka. Samal ajal annavad muidu väiksemad IKT-, finants- ja logistikasektorid mitmeid kordi kõrgemat lisandväärtust.⁴⁶

Isegi neis viimastes majandusharudes on siiski küllaga ruumi veelgi paremaks tulemuseks. Ettevõtted on sealgi siiani suurel määral keskendunud Eesti enda väiksele siseturule, samas kui eksport võiks anda palju suuremat lisandväärtust. Näiteks on finantssektoril suur potentsiaal pakkuda nišiteenuseid ja -tooteid (sealhulgas IKT-lahendustel põhinevaid) Põhja- ning Kesk- ja Ida-Euroopa turgudele⁴⁷. Väljakutseks on selliseid võimalusi ära kasutada, meelitades kohale vastavalt vajalikke talente ja investoreid, arendada tooteid ja teenuseid jne. Samas on vaja Eestis aga lisaks suunata teisi teenuste sektoreid oma äri kõrgema väärtusega tegevustele ajakohastamise suunas.

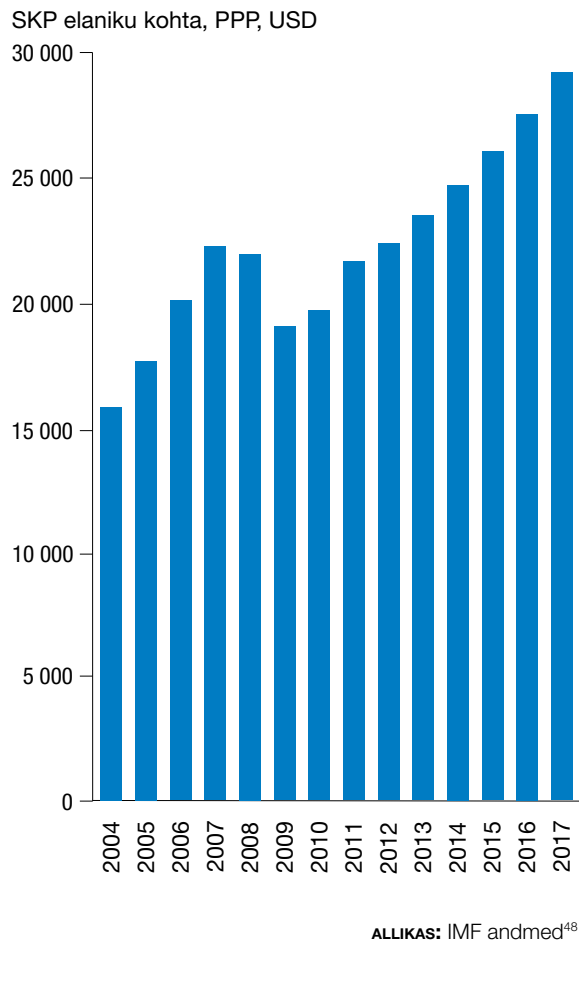
44 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 69 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

45 Central Intelligence Agency, *CIA world factbook Europe-Estonia*, 2012 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>

46 Eesti Arengufondi arvutused, toetudes Eesti Statistikaameti mitmetele andmebaasidele

47 Eesti Arengufond, *Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikalikud*, Eesti fookuses 3/2009 <http://bit.ly/bYhjPv>

Joonis 6. Heade majanduskasvu väljavaadete najal on keskmine ostujõud kiiresti tõusmas

EESTI SISETURG PAKUB VÄIKSUSEST HOOLIMATA HUVITAVAD VÕIMALUSI

Eesti koond SKP küündis 2011. aastal nominaalhindades 16 miljardi euroni⁴⁹. See näitaja osutab mõnes mõttes kogu siseturu suurusele. Siiski on SKP inimese kohta informatiivsem, sest kajastab paremini keskmist ostu- ja tarbimisjõudu ühel turul. Eesti puhul oli see näitaja 2011. aastal ligi 12 000 eurot – millega riik on ELi 27 liikme hulgas 19. kohal⁵⁰. Seetõttu on Eesti kogumahult väga väikeseks turuks, kuid edestab siiski ostujõus mitmeid teisi Euroopa rahvarikkamaid riike.

Siiski ulatus Eesti SKP inimese kohta kriisiaegse languse järel 2010. aastal ainult 64 protsendini ELi keskmisest, seda isegi võrreldavaid hinnatasemeid arvesse võttes⁵¹. Endiselt on vaja majanduskasvu, et Eesti muutuks sihtturuna ahvatlevamaks. Ent kui praegused poliitikaplaanid hakkavad vilja kandma ja välistingimused oluliselt ei halvene, nii et optimistlikud kasvuväljavaated teostuvad, võib Eestis olla oodata järgmise viie aasta jooksul vähemalt 25% võrra tõusu inimeste ostujõu ehk SKP inimese kohta näitaja poolest. See tähendaks olulist hüpet, muu hulgas ka nii Euroopa kui ka üleilmses võrdluses.

Tarbimiskategooriate poolest läheb eraisikute kulutustest märkimisväärne osa põhivajaduste katteks. Kõik kokku kulutasid Eesti leibkonnad 2011. aastal 47% oma sissetulekust toidu ja eluasemega seotud toodetele ja teenustele, lisaks veel 11% transpordile, 9% vaba aja veetmisele ja 6% sidevahenditele⁵². Baaskaupade ja transpordikulude tasemes peegeldub osaliselt küll viimastel aastatel toimunud toidu- ja kütuste hindade kiire üleilmne inflatsioon, mis on ka vastavaid kulutusi kõrgel hoidmas⁵³.

Samas on viimastel aastatel majanduskriisi mõjude tõttu tarbimise struktuur märkimisväärselt muutunud⁵⁴. Enne kriisi ehk majandusbuumi ajal kulutati küllalt palju püsikaupade ja majapidamistarvete peale. Kriisiga kaasnenud töökoha kaotuste, krediidi kättesaadavuse languse jms põhjuste tõttu loomulikult piirasid inimesed kohe vastavat tarbimist. Kui järgnevatel aastail peaks majanduslik ja ostujõu taas püsima, võib oodata, et nõudlus püsikaupade järele jõudsalt taastub. See avades taas paremaid äri võimalusi Eestis vastavate ärialade ettevõtetele.

Seda nõudlust tõstab veelgi oodatav investeerimiskasv nii era- kui ka avalikus sektoris. Aastail 2001–2010 andsid majanduskasvu suurima panuse just põhivara investeringud, kuigi buumi tippaegadel võttis eratarbimine lühikeseks ajaks selle juhtrolli üle⁵⁵. Majanduskriis tõi sarnaselt kodumajapidamiste kulutustes nähtuga muutuse ka investeerimiskulutuste struktuuri. Kiirelt kärbiti investeringuid transpordivahenditesse, ehitistesse ja hoonetesse.

48 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

49 Eesti Statistikaamet, *Põhinäitajad*, 2012 <http://www.stat.ee/pohinaitajad>

50 Eurostat, *GDP and main components – Current prices* <http://bit.ly/xhkjZ7>

51 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 35 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

52 Eesti Statistikaamet, *Leibkonnaliikme kulutused aastast leibkonna tüübi järgi* <http://bit.ly/Jub15Q>

53 Eesti Pank, *Majandusprognoos aastateks 2011–2013*, 2011, lk 9 <http://bit.ly/l1p1D>

54 Rahandusministeerium, *2012. aasta kevadine majandusprognoos*, 2012, lk 21 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

55 Rahandusministeerium, *2012. aasta kevadine majandusprognoos*, 2012, lk 4 ja 7 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

Samas jätkati masinate ja eriti IKT-seadmete soetamist, sest need annavad suurima panuse töövõime parandamisse ja töövõimevajaduse vähendamisse. 2011. aastal tõusid kulutused nendes kategooriates tagasi peaaegu kriisieelsele tasemele.⁵⁶ Kui majandusväljavaated ei halvene ja ettevõtjate kindlustunne ei lange, peaksid investeerimisnõudlus ja vastavad äri võimalused samuti lähiaastatel püsima.

» Eesti on väga arenenud IKT kasutuses, teenustes ja oskusteabes: IKT-äris heaks stardi- ja testipaigaks Euroopa turgudele minekul

Eesti turu eripärana on rahvastik ja majandustegevus geograafiliselt väga koondunud. Suur osa Eesti elanikest elab pealinnas või selle ümbruses, sest ainuüksi Tallinnas elab 30% ja ümbritsevas Harju maakonnas veel 10% rahvastikust (kokku ligi 530 000 inimest)⁵⁷. Kõikidest Eestis registreeritud ettevõtetest paikneb enam kui 40% Tallinnas⁵⁸ ja välisinvesteeringute suurim osa on samuti sellesse kanti koondunud. Üldse elab 2/3 Eesti inimestest linnades,⁵⁹ ja nende sissetulekud on keskmiselt 9% kõrgemad kui maapiirkondade elanikel⁶⁰. Seetõttu on riigi üldisest väiksusest hoolimata äri võimalused ja tarbimine koondunud vaid mõnedesse peamistesse paikadesse.

Teine Eesti turu eripära on see, et tarbijad on väga tehnoloogiasõbralikud, eriti IKT-toodete ja -teenuste suhtes. Seda põhjusel, et ses riigis on saavutanud väljapaistvat edu IKT kasutuselevõtul ja arendamisel. Eesti on 24. kohal üleilmses võrgustumise valmisoleku indeksi pingereas, olles samas maailmas kolmas internetiühenduse levikult koolidesse ja äriettevõtetesse⁶¹. Kogu rahvastikust on 76,5% regulaarsed interneti kasutajad⁶², kusjuures vanusegrupis 16–24 on neid tervelt 99%⁶³. Vähem tähtis pole, et viiendikul Eesti noortest (vanuses 16–24) on ka mõningane kogemus ise arvutiprogrammide kirjutamisest⁶⁴.

Seega on arvutite kasutamine Eestis tavaline. See tekitab nõudlust ja meelitab pakkuma *online*-teenuseid. Järjestikused valitsused on seda tugevalt toetanud, rajades eesrindliku infoühiskonna üldise infrastruktuuri. Näiteks on Eestil Euroopa arenenuim avaliku võtme taristu, mis võimaldab kõikidel elanikel võrgus oma isikut lihtsalt ja turvaliselt tuvastada (isegi hääletada riiklikel valimistel elektrooniliste kanalite kaudu), digitaalselt allkirjastada juriidilisi dokumente (nagu äri lepingud) jne. Eesti e-riigi süsteem tervikuna on hinnatud maailma parimate sekka⁶⁵.

Arvestades sellist soodsat keskkonda ja suurt hulka tehniliselt taiplikke kasutajaid muidu väikesel turul, on Eesti suurepäraseks katsekeskkonnaks tehnoloogiliste toodete ja teenuste väljatöötamiseks, testimiseks ja müüki laskmiseks – kas või kogu Euroopa või maailma turu jaoks. Eesti kasvav IKT-sektor võib pakkuda selles head partnerlust veel lisaks.

UUED TURUD JA LAIEM EKSPORTIJATE BAAS VÕIMALDAVAD HOIDA EKSPORTI KÕRGEL

Maailmapank on asetanud Eesti maailmas kolmandale kohale siinse piiriülese kaubanduse vabaduse poolest⁶⁶. See on 1990ndate algul tehtud ja siiani hoitud otsuste tulemus, mille alusel muudeti avatus väliskaubandusele ja -investoritele majanduspoliitika ja -kasvu nurgakiviks. 2009. aastal oli Eesti osaks maailma kogukaubandusest siiski kõigest kasiin 0,085%, mis tuleneb madalast lähtepositsioonist (enne 1991. aastat praktiliselt ei eksisteerinud kaubavahetust riikidega väljaspool NSVLi) ning riigi ja selle ettevõtete väiksusest. Valitsuse sihiks on suurendada seda osa vähemalt 0,11 protsendini 2020. aastaks.⁶⁷

Ülemaailmne finantskriis tõi kogu maailma turgudele jahtumise ning sellega langes nõudlus ka Eesti toodete ja teenuste järele. See on põhjuseks, miks 2009. aastal kukkusid nii eksport kui ka import, viies riigi

56 Rahandusministeerium, 2012. aasta kevadine majandusprognoos, 2012, lk 23 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

57 Eesti Statistikaamet, *Rahvastik soo, vanuse ja maakonna järgi*, 1. jaanuar <http://bit.ly/JuykwX>

58 Poliitikauringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012, lk 9 <http://bit.ly/JT95jn>

59 Eesti Statistikaamet, *Rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asustusüksuse järgi*, 1. jaanuar <http://bit.ly/JuykwX>

60 Eesti Statistikaamet, *Elanike aasta ekvivalentnetosissetulek soo ja elukoha järgi* <http://bit.ly/lkHere>

61 World Economic Forum, *Global Information Technology Report 2011-12*, 2012, lk 214 <http://reports.weforum.org/global-information-technology-2012/>

62 Eesti Statistikaamet, *16–74aastased arvutikasutajad isikute rühma järgi* <http://bit.ly/l64tl9>

63 Eurostat, *Computer skills in the EU27 in figures*, 26.03.2012 <http://bit.ly/llylIC>

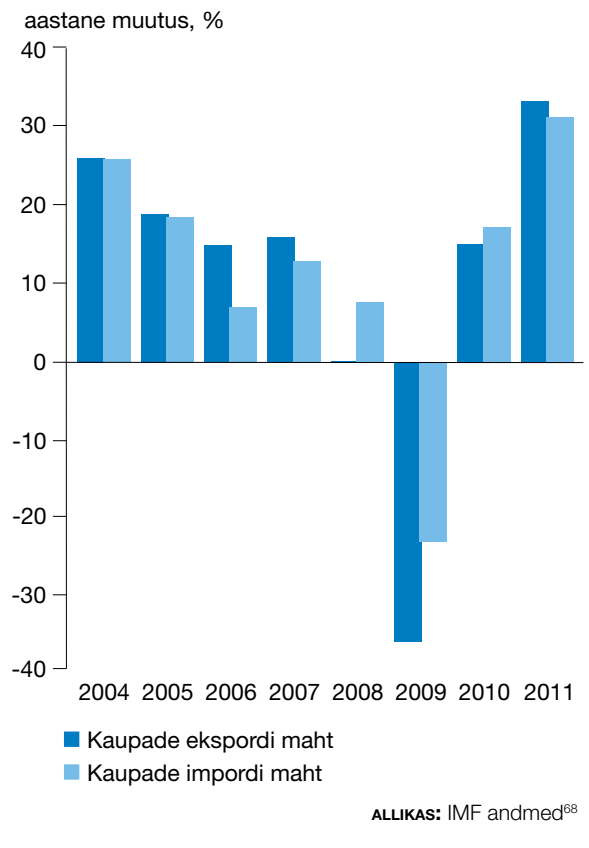
64 *Ibid.*

65 Eesti oli 16. kohal Maailma Majandusfoorumi viimases pingereas – World Economic Forum, *Global Information Technology Report 2011-12 ranking*, 2012, lk 214 <http://reports.weforum.org/global-information-technology-2012/>; lisaks 20. kohal ÜRO värskeimas e-valitsuse pingereas *E-government Survey*, 2012 http://www2.unpan.org/egovkb/global_reports/12report.htm

66 Maailmapank (World Bank), *Doing Business in Estonia*, 2012 <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/estonia>

67 *Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“*, 2011, lk 19 <http://bit.ly/K41PQH>

Joonis 7. Eesti on toetunud tugevale kaubanduse kasvule, mis sööstis ka kriisi järel taas üles

järsku majanduslangusse. Ometigi sööstis kaubavahetus üles tagasi sama kiiresti ja vedas sellega koos ka riigi majanduse tervikuna uuesti kasvule.

2011. aastal oli eksporditi Eestist kaupu kokku 12 miljardit euro eest nominaalhindades (see kasvas rekordilise 38% võrra eelnevast aastast) ja import oli 12,6 miljardit eurot (aastane kasv 37%)⁶⁹. Kui lisada ka teenused, siis oli ekspordi kogukasv 2011. aastal 25% ja impordi kasv 27%. Nagu võib märgata, liiguvad Eesti ekspordi ja impordi muutused suurel määral ühes rütmis. Suurt osa impordist kasutatakse otsese sisendina eksporditoodete ja -teenuste jaoks (nt vahetoodete või toormaterjalidena).⁷⁰

Eesti kaupleb suuremalt jaolt oma naaberriikide Rootsi, Soome, Venemaa ja teiste Balti riikide ehk Läti ja

Leeduga. 2011. aastal läks Rootsi ja Soome suurim osa Eestis toodetud elektriseadmetest, puidust ja puidutoodetest ning mööbliekspordist. Venemaa-le läks samuti tähelepanuväärne osa masinatest ja elektriseadmetest, lisaks jookidest ja alkoholist⁷¹.

Need peamised kaubanduspartnerid on olnud viimaste aastate jooksul suuresti samad, kuigi on aeg-ajalt omavahel osakaalu poolest kohti vahetanud. Selle stabiilsuse taga on esiteks loomuliku põhjusena, et sageli on ettevõtetele lihtsam alustada rahvusvahelistumist just lähisturgudest. Mõnes mõttes saab kaht teist Balti riiki, Lätit ja Leedut, pidada sarnase üldise tausta ja arengutee tõttu Eesti ettevõtete jaoks koguni „siseturuks“.

Eesti ja ümbritsev regioon on omavahel ka tihedalt väärtusahelates ja võrgustikes põimunud. Näiteks on paljud Põhjamaade tootmisettevõtted kasutanud Eestit kulutõhusama tegevusbaasina, kust osta tööd ja vahetooteid sisse või kuhu oma tootmine üle viia lihtsama ärikeskkonna ja madalamate tööjõukulude pärast. Kõigele lisaks on Eesti oma mugava asukoha ja heade ühendusvõimalustega Põhja-Euroopa geograafilises keskkohas ka oluline logistika ja tootmise sõlm- ja vahepunkt erinevatele kaupadele. Põhja-Euroopa üldse väga atraktiivne turupiirkond, sest siinsed riigid on ostujõu poolest Euroopas tipus⁷² ja suur Venemaa turg on samuti lähedal. See toob Eestissegi rohkem äri ja kaubavahetust.

» Enamikus Eesti ekspordi senistest sihtriikidest on (turu)kasvuväljavaated tagasihoidlikud

Kokku läheb EL riikidesse 2/3 Eesti kaubaekspordist ja vastu saab Eesti sealt 3/4 oma impordist. USA turule saadetakse 6% ja Norra 3% eksporditavatest kaupadest ja teenustest⁷³. Seetõttu on Eesti väliskaubandus ja eriti majanduskasvu vedav eksport kokkuvõttes väga tihedalt seotud just arenenud majandustega ja sealsete turunõudluse kõikumistega.

Kuivõrd selliste majanduste kasvuväljavaated jäävad lähiaastail tagasihoidlikuks, ei saa Eesti loota langusjärgse kaubavahetuse hoo taastumisele⁷⁴. Hoolimata

68 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

69 Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012 <http://www.stat.ee/57495>

70 Rahandusministeerium, 2012. aasta kevadine majandusprognoos, 2012, lk 4 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>

71 Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012 <http://www.stat.ee/57495>

72 Eurostat, *GDP and main components – Current prices* <http://bit.ly/xhkjZ7>

73 Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012 <http://www.stat.ee/57495>

74 Eesti Pank, *Majandusprognoos aastateks 2011–2013*, 2011, lk 8 <http://bit.ly/lip1D>

Tabel 1. Naaberriigid on Eesti peamised väliskaubanduspartnerid

Ekspordi sihtkohariigid või riikide rühmad	Kaupade eksport 2011. a		Impordi päritoluriigid või riikide rühmad	Kaupade import 2011. a	
	osakaal, %	muutus 2010–2011, %		osakaal, %	muutus 2010–2011, %
Kokku	100	38	Kokku	100	37
EL-27	66	33	EL-27	78	34
SRÜ	13	40	SRÜ	11	37
1. Rootsi	16	38	1. Soome	13	15
2. Soome	15	22	2. Läti	11	34
3. Venemaa	11	57	3. Rootsi	11	32
4. Läti	8	23	4. Saksamaa	10	23
5. USA	6	127	5. Venemaa	8	37
6. Leedu	5	27	6. Leedu	8	43
7. Saksamaa	5	20	7. Poola	7	45
8. Nigeeria	3	137	8. Hiina	4	61
9. Norra	3	21	9. Madalmaad	4	46
10. Madalmaad	3	64	10. Ühendkuningriik	3	132

ALLIKAS: Eesti Statistikaameti andmed⁷⁵

riigi positiivsest kasvu prognoosist, on Eesti ettevõtetele strateegiliseks väljakutseks hõivata arenenud turgudel rohkemat turuosa suurema väärtusega (ja vähem üldisest nõudlusest sõltuvate) toodete ja teenuste pakkumisega. Teine variant on üha rohkem liikuda edasi uutele turgudele, eriti isegi üleilmse kriisi aastatel kiirelt kasvanud tärkavatele turgudele.

Eesti kaubavahetuse struktuur peegeldab hästi Eesti majandusharude suhtelisi tugevusi – kõige tootlikumad sektorid on ekspordis hästi esindatud, mõne traditsioonilisema ja vähetootliku senise ekspordi tugitala kõrval. Masinad ja seadmed moodustavad suurima tooterühma, andes 27% nii Eesti ekspordist kui ka impordist. Just see kategooria toetas tugevalt 2011. aasta üldist rekordilist kaubanduse kasvu, sest masinate ja seadmete eksport ja import (eriti arvutite, elektroonika ja optikatoodete) kasvasid vastavalt 67% ja 58% aastas.⁷⁶

Teine suur kaubeldav tooterühm on mineraalsed, seal hulgas mootorikütus, kütteeõli ja elekter (andes 17% ekspordist ja 18% impordist), metallid ja metallitooted (9% ekspordist ja impordist) ning põllumajandustoote

ja toiduainete töötlemine (vastavalt 8% ja 10%). Mitmel viimasel aastal on toimunud oluline tõus mineraalsete toodete osakaalus ning langus puidu ja tekstiili ning nendega seotud toodete osakaalus koguekspordist. See peegeldab nende tööstusharude murenevat tootlikkuse ja konkurentsivõime alust, kus peamine järelejääv võimalus on spetsiifiline nišitootmine vaid.⁷⁷

Teenuste alal on Eesti netoeksportöör. 2011. aastal oli sellise ekspordi kogumahuks 3,9 miljardit eurot ja impordiks 2,7 miljardit eurot. Eesti müüb teenuseid peamiselt Soome, Venemaale ja Rootsi ning ostab vastu samuti peamiselt Soomest, Rootsist ja lisaks Saksamaalt. Kahjuks pole kättesaadav konkreetne kaubanduse struktuur erinevate teenuste kategooriate lõikes, kuid on teada, et turism annab suurima osa nii ekspordist kui ka impordist.

2011. aastal küündis turismiekspordist nii 1,2 miljardi euronit (s.t peaaegu kolmandikuni kogu teenuste ekspordist). Eestit külastas siin ööbimisega 1,8 miljonit inimest, kellest enamik saabus naaberriikidest Soomest ja Venemaalt.⁷⁸ Ärialane, kultuuri- ja loodusturism on olnud kõige peamised küllastajate Eestisse

75 Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012 <http://www.stat.ee/57495>

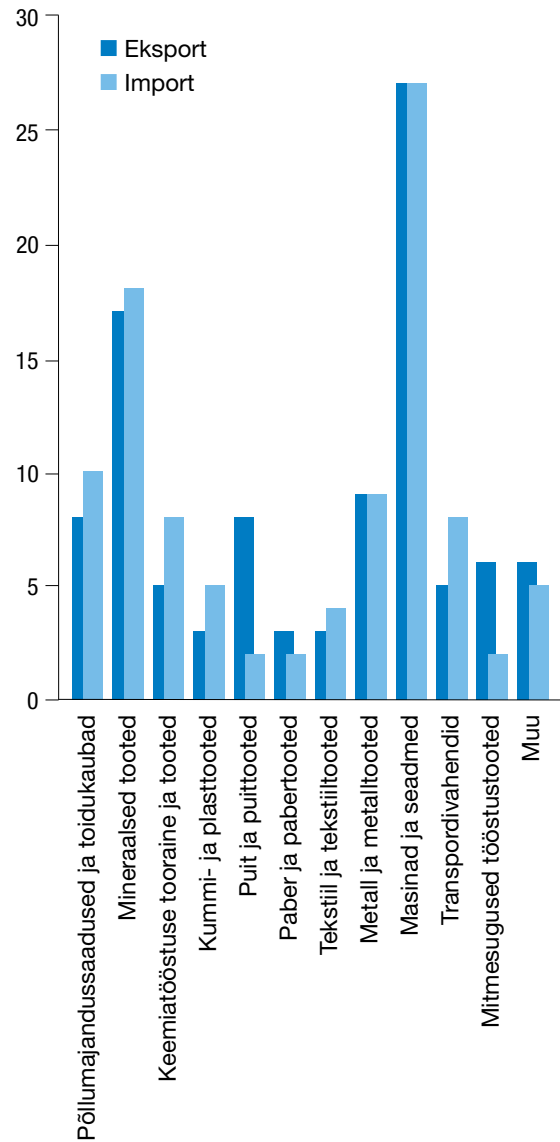
76 Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012 <http://www.stat.ee/57495>

77 *Ibid.*

78 Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, *Eesti ja maailma turism 2011 lk 3* http://static1.visitestonia.com/docs/276771_eeesti-turism2011.pdf

Joonis 8. Eesti kaubavahetuses on esikohal masinad ja seadmed ning mineraaltooted

kaubarühmade osakaal kogukaubanduses, 2011, %

ALLIKAS: Eesti Statistikaameti andmed⁷⁹

toojad. See väljendab üldist võimaluste kasvu Eestis, aga ka siinset rikkalikku kultuuripärandit ja puhast loodust (muu hulgas on siin neli selgelt erinevat aasta-aega). Lisaks on arenevaks alaks terviseturism, milles Eestil on head võimalused teenindada kasvavat hulka spaade, kliinikute ja haiglate külastajaid kiirelt vananevatest (Põhja-)Euroopa ja muudestki riikidest⁸⁰.

Hoolimata headest üldistest kasvunäitajatest ja kaubavahetusele avatusest, on Eesti ekspordibaas piiratud oma ulatuselt. Kuigi väikese ja keskmise suurusega ettevõtete osa kogueksportist on 76%, on vaid 13% sellistest ettevõtetest üldse mingilgi määral ekspordiga tegelemas. Samal ajal on 2/3 suur-ettevõtetest eksporditjad.⁸¹ Ent väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted moodustavad 99,9% Eestis registreeritud kõigist ettevõtetest ja ainult umbes 150 ettevõtet saab üldse liigitada suureks⁸². Lisaks kannavad ekspordi välisomanikega firmad. Pooled sellistest ettevõtetest on tegelevad ekspordimisega, samas kui vastav näitaja on Eesti omanikega ettevõtete puhul kõigest 20–30% vahemikus⁸³.

Eesti ekspordisaavutused oleksid suuremad, kui ekspordibaas kasvaks ehk suurem arv ettevõtteid hakkaks (rohkem) rahvusvaheliselt äri tegema. Praegu hoiavad sellist tõusu tagasi mitmed tegurid, eriti kaugemate turgude (nagu suured tähtsavad turud) suunal: väike turundusvõimekus ja firmade madal teadlikkus konkreetsete turgude oludest, piiratud kontaktid uutel turgudel, teadlikkus ja suutlikkus kaitsta intellektuaalomandit jne.⁸⁴ Olukorda saaks paremaks muuta riiklike asutuste poolsete paremate teabeteenuste, rohkemate turgude tutvumise ja turule sisenemise toetustega⁸⁵.

Üheks eripäraseks välisurule laienemise viisiks on minna kaugemale tavalistest rahvusvahelise kaupade lähetamisest või piiriülesest teenuse pakkumisest. Selleks saavad ettevõtted asutada välismaal omaenda müügi-, tootmis- või muid üksusi. Andmed aga

79 Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012 <http://www.stat.ee/57495>

80 Loe lisaks: Eesti Arengufond, *Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused*, Eesti fookuses 5/2010 <http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Tervishoiuteenuste-eksport-2018.pdf>

81 Poliitikauuringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012, lk 20–21 <http://bit.ly/JT95jn>

82 Poliitikauuringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012, lk 9 <http://bit.ly/JT95jn>

83 Poliitikauuringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012, lk 58 <http://bit.ly/JT95jn>

84 Riigikantselei, *Eesti ettevõtete ekspordiprobleemid*, Riigikantselei poliitikaanalüüside ja uuringute sari nr 2/2010, lk 7 <http://bit.ly/lliJNP>

85 Rozeik, H. ja A. Jürgenson, *Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring*, Poliitikauuringute keskus Praxis, 2009, lk 42 <http://itl.ee/?dl=186>

näitavad, et see võimalus on Eesti ettevõtetes väga vähe kasutusel ja eriti töötlevas tööstuses. Põhjuseks on, et valdav osa eestlaste omandis olevaid ettevõtteid on väikesed, mis jätab neile vähe finantsvõimalusi otsesteks välisinvesteeringuteks. Paari viimase aasta karmide laenuitingimuste ja üldiste ekspordivõimekuse murede tulemuseks ongi seega Eestist välja suunatud otseste välisinvesteeringute madal tase.

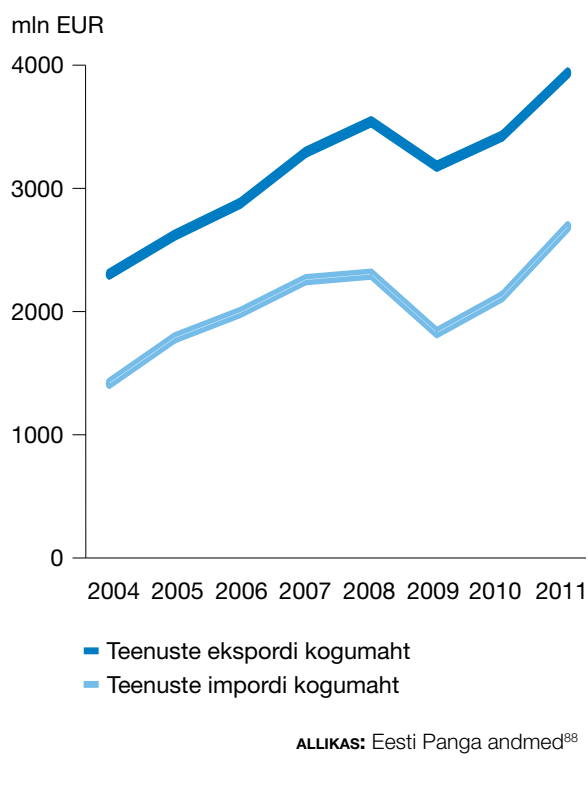
» Eesti ettevõtted ei ole veel harjunud kasutama välisinvesteeringute tegemist turule sisenemiseks

2011. aastal oli Eestist välismaale tehtud investeeringute maht 3,6 miljardit eurot, mis on 25% madalam kui selliste investeeringute jääkmaht senisel tippaastal 2008 (kuigi siiski kaks korda kõrgem kui oli olnud veelgi varem, 2005. aastal). Eesti ettevõtted on peamiselt investeerinud äri- ja tehnilistes tegevustesse (22% välja investeeritud kapitalist), lisaks finants- ja kindlustustegevustesse (19%) ning transporti ning ladustamisse (18%). Need viimased kaks ala said endale just viimastel aastatel põhiosa väljasuunatud kapitalivoost. Nii nagu kaubanduseski, on naaberriigid saanud suurema osa ka välisinvesteeringutest – Leedu 21%, Läti 19% ning Soome ja Venemaa kumbki 8%. Lisaks on 17% Eesti kapitalimahutustest on läinud soodsate maksustamistingimuste tõttu Küprosele.⁸⁶ Investeeringud tärgavatele turgudele on seni olnud väga kasinad, mis peegeldab Eesti ettevõtete senist vähest orientatsiooni nende uutele globaalsetele (turu)kasvukeskustele.

OTSESTE VÄLISINVESTEERINGUTE UUE LAINE OOTUS

Hoolimata üleilmse kriisi tekitatud majanduslikest raskustest ja euroala võlaprobleemidest, jääb Euroopa kohe Hiina järel välisinvestorite jaoks endiselt üheks kõige ahvatlemaks sihtpiirkonnaks lähiaastail. Sealne suur (ühis)turg, kvalifitseeritud tööjõud ning maailmatasemel teadus- ja arendustegevuse (T&A) võimekus meelitavad ettevõtteid kogu maailmast, sealhulgas järjest enam ka tärgavatelt turgudelt. Euroopa sisest aga pööravad (need) välisinvestorid tähelepanu üha rohkem suurte „vana Euroopa“ riikide asemel rikkamale Põhja-Euroopale ning samuti dunaamilisemale ja konkurentsivõimelisemale Kesk- ja Ida-Euroopale.⁸⁷

Joonis 9. Eesti on teenuste alal neto-eksportöör

Eestil on geograafiliselt soodne asend otse nende kahe kasvava ligitõmbega piirkonna vahel. Seda eelist ära kasutades on Eesti saanud siiani Kesk- ja Ida-Euroopas enim otseste välisinvesteeringuid inimese kohta. Eestisse tehtud otseinvesteeringute aktsia(jääk)kapital küündis 2011. aasta lõpuks 12,8 miljardi euroni, mis moodustab 80% SKPst. Enamik investeeringuid on tulnud finants- ja kindlustustegevustesse (24% – kõik suuremad pangad on välisomandis) ja tööstusesse (17%), palju ei jää maha ka kinnisvara (16%) ning hulgi- ja jaemüügikaubanduse alad (14%).⁸⁹

Valdavalt on välisinvestorid olnud pärit naaberriikidest. Rootsi ja Soome on nende seas esikohal, olles teinud 2011. aasta lõpuks 29% ja 24% kõikidest otseinvesteeringutest Eestisse. Need osakaalud on olnud suhteliselt püsivad, samas kui teistest riikidest tulevate investeeringute arv on küll ka kasvanud. Suurimate investorite seas on Madalmaad 10 protsendilise osaga kolmandal kohal.⁹⁰

⁸⁶ Eesti Pank, *Teenuste eksport ja import riikide lõikes* <http://bit.ly/KcBupb>

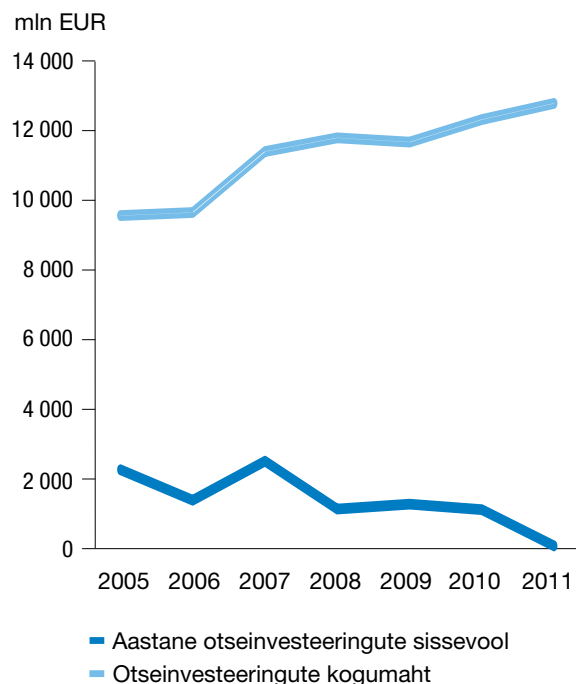
⁸⁷ Ernst & Young, *Restart: Ernst & Young's 2011 European attractiveness survey*, 2011 <http://bit.ly/mkFNPO>

⁸⁸ Eesti Pank, *Välissektori statistika* http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS

⁸⁹ Seisuga 31. detsember 2011. Eesti Pank, *Välissektori statistika* http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS

⁹⁰ *Ibid.*

Joonis 10. Otseste välisinvesteeringute tase on püsinud stabiilne, isegi kriisi jooksul

ALLIKAS: Eesti Panga andmed⁹¹

Viimasel aastakümnel on Eestisse igal aastal tulnud sisse enam kui miljardi euro väärtuses kapitali, jõudes 2005. ja 2007. aastal koguni üle kahe miljardi euro tasemele. Välisinvesteeringud on Eesti jaoks tähtsad, näiteks moodustasid need vood ajavahemikus 2008–2010 keskmiselt 37,3% riigis põhivarasse tehtud kapitalipaigutustest⁹². Majanduskriisi ajal muutusid investorid küll Eesti ja ka muu maailma väljavaadete suhtes kõhklevamaks, mistõttu sissevool langes ja ei ole veel taastunud kriisieelse tipptaseme lähedale.⁹³

Välisomanike osalus on eriti ulatuslik just Eesti vähesete suurettevõtete seas. Pool praegustest sellistest ettevõtetest on rajatud või omandatud väliskapitali

poolt, samas on ainult 32% keskmise suurusega ja 6% väikestest ettevõtete omanike hulgas välisinvestoreid. Sektoriti on osakaalu poolest välisinvestorid kõige tähtsamad jaekaubanduses (26% ettevõtetel on välisomanikud), hulgikaubanduses (17%) ning logistika ja side alal (17%). Valdav enamus (4/5) välisinvestoritest on rajanud oma kohaliku üksused suurematesse linnadesse, seejuures ainuüksi riigi pealinnas Tallinnas tegutsevad juba pooled neist.⁹⁴

Eesti pakub välisinvestoritele väga soodsa investeerimiskliima eeliseid. Alates 1990ndate algul käivitatud kiiretest reformidest ja erastamisest (mis pakkus liitumis- ja ülevõtmisvõimalusi), on Eesti pakkunud suhteliselt stabiilset ja ärisõbralikku majanduskeskkonda⁹⁵. Hetkel on riik 24. kohal värskemas Maailmapanga äritegemise lihtsuse indeksi pingereas⁹⁶. Selle najal toimib Eesti paljude investorite jaoks mugava asukohta ja heade logistiliste ühenduste tõttu logistikabaasina. Siit on head raudtee-, maantee- ja laevatranspordivõimalused (ka üha rohkem lennuühendus) lähipiirkonna atraktiivsetele turgudele.

Teise võimalusena on Eesti madalate (tööjõu)kulude, kuid hea kvaliteeditasemega tootmis- või teeninduskeskuseks, kust saab minna väga tulusatele Põhja-maade ja Venemaa turgudele. Erilise ahvatlusena on Eestis 2000. aastast kehtinud ainulaadne maksusüsteem, mille raames ettevõtete Eestisse taasinvesteeritud tulud on maksudest vabastatud. See on toonud ka senistelt välisinvestoritelt üha uusi (lisa)investeeringuid, näiteks on riigi tagasi investeeritud kokku umbes 900 miljoni euro väärtuses Eestis teenitud tulused⁹⁷.

» Välisinvestoreid on Eestisse meelitanud äriklime, asupaik, tööjõukulud ja maksupoliitika

Kasvu kindlustamiseks või eluspüsimiseks otsib pea-aegu kolmandik Eesti ettevõtetest järgmise kahe aasta jooksul välisinvestorit⁹⁸. Seetõttu on Eestile

91 Eesti Pank, *Välissektori statistika* http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS

92 UNCTADStat, *Inward and outward foreign direct investment flows, annual, 1970–2010* <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>

93 Tasub tähele panna, et 2011. a oli välisinvesteeringute sissevoolu tase eriti madal. See ei kajasta aga niivõrd investorite kindlustunde langust Eesti suhtes, kuivõrd tuleneb tehnilistest põhjustest. Suurim välisomandis pank muutis oma kontserni struktuuri ja viis varem Eesti tütarfirma all hoitud Läti ja Leedu varad üle emafirma bilanssi Rootsis, mis ei ole seotud Eesti ärikeskkonnaga. Arvestamata selliseid Rootsi (de)investeeringuid, oleks sissevoo 2011. a näitaja olnud eelnevale aastale sarnasel tasemel ehk 970 miljoni euro lähedal. Eesti Pank, *Estonia's balance of payments for 2011, 2012* <http://bit.ly/1Bbi4j>

94 Poliitikauuringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012, lk 73 <http://bit.ly/JT95jn>

95 Urmas Varblane, "Foreign Direct Investment in Estonia", Rmt: *Foreign Investors in Estonia: 15 case studies*, toim. Scott Diel, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2010, lk 121–122 <http://bit.ly/lz9dnp>

96 Maailmapank (World Bank), *Doing Business in Estonia*, 2012 <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/estonia>

97 Eesti Pank, *Estonia's balance of payments for 2011, 2012* <http://bit.ly/1Bbi4j>

98 Poliitikauuringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012, lk 52 <http://bit.ly/JT95jn>

väljakutse meelitada ligi kriisieelsete sissevooluga samalaadne ja suuremgi uus välisinvesteeringute laine. Lisaks tingib üldine majandusstruktuuri muutmise väljakutse selle, et uusi investoreid vajatakse eriti teadusmahukates majandusharudes ja teistes kõrge lisandväärtusega äritegevustes, et anda tõuget majanduse uuele tasemele jõudmiseks. See tähendab enamat, kui praeguste investorite taasinvesteeringute saamist. Vaja on uusi investoreid, kes lisaks uuele kapitalile ja töökohtadele toovad ka nii struktuurimoodustusteks vajalikke teadmisi kui ka ligipääsu uutele turgudele.

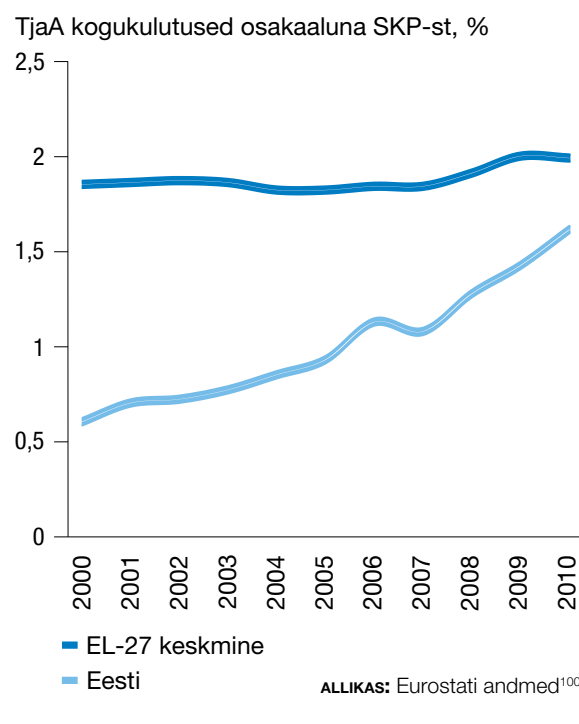
Riiklikes plaanides on sellise välisinvesteeringute uue laine saamine olulisel kohal. Valitsus pakub strateegilistele investeeringuprojektidele mitmeid stiimuleid (nt ümberõppe ja tehnoloogia siirde toetamiseks) ja tugiteenuseid (nt ettevõtte asutamiseks), eriti paljulubavates teadusmahukatel äriaraladel. Eesti Välisinvesteeringute Agentuur on samuti muutumas aktiivsemaks potentsiaalsete investorite otsimisel⁹⁹. Siiski jääb seniste Eesti välisinvestorite päritolumaades ja laiemalt arenenud majandustes sobilikku kapitali napiks, sest sealsed majandusolud ei ole sobilikud. Seetõttu peab Eesti hakkama otsima investoreid rohkem uutest partnerriikidest, eriti suuremat üleilmastumist alustavate ettevõtete ja kiire kasvuga tärgavatelt turgudelt.

T&A JA INNOVATSIOONI ALAL SAAVUTATUD EDU VAJAB VÕIMENDUST, ERITI TEHNOLOOGIA ALADEL

Selleks et saavutada riigi tööviljakuse tõstmise sihti, arendada välja uusi ekspordiedu allikaid ja samuti tõmmata ligi väärtuslikke (nt arendustööga seotud) välisinvestoreid, on T&A ja innovatsiooni tase määrava tähtsusega.

Eesti T&A süsteem pidas üleilmsele majanduskriisile vastu paremini kui majandus tervikuna. Kuigi teadus- ja arendustegevuse kulutuste tase langes 2009. aastal mõne protsendipunkti võrra, siis tõusid need jälle oluliselt (18% võrra) 2010. aastal. See tulenes eriti

Joonis 11. Eesti teadus- ja arendustegevuse maht on tempokalt kasvanud, jõudes ELi keskmise lähedale

erasektori poolsete investeeringute kasvust, sest esmakordselt panustasid äriettevõtted rohkem kui poole T&A kogukuludest – muidu oli pea alati domineerinud valitsussektor.¹⁰¹ Tuleb aga märkida, et suurt osa äri sektori teadus- ja arendustegevusest rahastatakse siiski avalikest allikatest (nt toetuste abil)¹⁰².

Teadus- ja arendustegevuse kulutused küündisid 2010. aastal 1,63%-ni SKPst ehk 232,8 miljoni euro ni¹⁰³. Sama näitaja oli 2000. aastal kõigest 0,6%. Seetõttu tõi eelmine aastakümme muljetavaldava rohkem kui 10%lise aastase keskmise T&A investeeringute kasvu¹⁰⁴. See on tõstnud Eesti teadus- ja arendustegevuse intensiivsuse kiiresti ELi keskmise taseme lähedale¹⁰⁵, võimaldades riigil järele jõuda oma tehnoloogia, innovatsiooni ja teadustöö taseme poolest. Valitsus on seadnud sihiks, et T&A kulutused peaksid aastaks 2020 tõusma 3%ni SKPst¹⁰⁶.

99 Vaata lisaks: Eesti Välisinvesteeringute Agentuur <http://www.investinestonia.com/>

100 Eurostat, *Research and development expenditure, by sectors of performance* <http://bit.ly/lz9mci>

101 Eesti Statistikaamet, *Investeeringud õlitööstuses tõstsid Eesti teadus- ja arendustegevuse kulutusi*, 2011 <http://www.stat.ee/49499>

102 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 61 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

103 Eesti Statistikaamet, *Investeeringud õlitööstuses tõstsid Eesti teadus- ja arendustegevuse kulutusi*, 2011 <http://www.stat.ee/49499>

104 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 10 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

105 Eurostat, *Research and development expenditure, by sectors of performance* <http://bit.ly/lz9mci>

106 *Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“*, 2011, lk 19 <http://bit.ly/K41PQH>

Kasvanud investeeringud on toonud kaasa ka rohkem tulemusi ja väljundeid. EL järjestab oma liikmesriike Euroopa Innovatsiooni tulemustabelis, milles Eesti on jõudnud innovatsiooni järgijate gruppi – riikide sekka, mis on teel saamaks innovatsiooni- ja teadusalal liidriteks¹⁰⁷. Publikatsioonide avaldamises on Eesti juba praegu võrreldes ülejäänud Euroopaga (mis on tervikuna maailmas tipus omakorda) tugeval positsioonil mitmesuguste mõõdikute, eriti rahvusvaheliste ühiste teaduspublikatsioonide alusel. Näiteks avaldati aastal 2010 miljoni Eesti elaniku kohta siin 491 rahvusvahelist teadustööd ja neist 11% seejuures 10% kõige tsiteeritumate hulka kuuluvates väljaannetes.¹⁰⁸

Rohkem kui pooled neist Eesti teadlaste publikatsioonidest on avaldatud kahasse väliskollegidega, mis näitab siinset valmidust rahvusvaheliseks koostööks. Eesti teadus võlgnebki osa oma edust partnerlusele arenenumate riikidega, eriti Rootsi, Soome ja Saksamaaga. Märkimisväärne arv publikatsioone valmivad kaasautorluses kolleegidega nendest riikidest (sh ELi raamprogrammist rahastatud ühisprojektide raames), mis võimaldab Eestil saada kasulikku kogemust ja osa teadmiste siirdest.¹⁰⁹ Sellist koostööd on soodustanud rahvusvahelised raamlepingud teadus- ja tehnoloogiliseks koostööks, mille Eesti on sõlminud rohkem kui 40 riigiga – sealhulgas USA, Hiina, India, Mehhiko, Ukraina jm ning mitmed suuremad organisatsioonid nagu CERN, Euroopa Kosmoseagentuur jne.

» Eesti teadlased on agaralt valmis rahvusvahelist koostööd tegema, nagu seda näitab kõrge ühispublikatsioonide osakaal

Veel üks oluline teadus- ja arendustegevuse väljundnäitaja on patentimise määr. 2009. aastal sai Euroopa Patendiamet Eestist 33 taotlust miljoni sinise elaniku kohta. See näitaja on Ida-Euroopas teisel kohal, lisaks eespool Portugali ja samal tasemel Hispaaniaga – kuid siiski kaugel allpool EL-27 riikide keskmisest, mis on 116.¹¹⁰ See tuleneb mitmetest teguritest nagu eba- piisav keskendumine T&A vallas rakendusuringutele, seni väikse teadus- ja arendustegevuse ettevõtetes jne.

Kõigis neis tegurites on vaja edasiminekut, et panna T&A võimekus Eestis maksimaalselt majanduskasvu teenistusse.

T&A ning innovatsiooni edu võtmeks on vajalikul hulgal teadus- ja arendustöötajate olemasolu, kel on ka piisavad oskused ja ettevalmistus. Seepärast on oluliseks poliitikasihiks olnud suurendada doktorantide vastuvõttu ja nende töötasusid, pakkuda rohkem järel doktorite ja teadurite mobiilsusstipendiume nende Eestisse tulekuks jne.

Hetkel on Eesti tööjõust hõivatud teadus- ja arendustegevusega üks sajast – kokku rohkem kui 5 200 inimest¹¹¹. Teadurite arv on erasektoris kasvanud 10 aastaga peaaegu 5 korda, moodustades 2010. aastal 30% Eestis töötavate teadurite ja inseneride koguhulgast¹¹². Sellegipoolest tekitavad üldised demograafilised trendid ja senised haridusliku ettevalmistuse puudujäägid märkimisväärse pudelikaela T&A valdkonna jätkuvaks arenguks Eestis¹¹³. Seega on väga vaja saada rohkem välisteadlasi ja -üliõpilasi Eesti kõrghariduse ning teadus- ja arendustegevuse süsteemi.

Suurim osa Eesti teadustöötajatest on ametis loodustegevuse alal, millele järgnevad sotsiaal- ja humanitaarteadused ning siis inseneriteaduste ja tehnoloogia alad. Need proportsioonid vastavad üldjoontes avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste jaotusele valdkondade vahel. Lisaks annab selline jaotus hea aluse edendada innovatsiooni võtmealadel nagu loodustegevused ja tehnoloogia, mis on riiklikus teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias sätestatud fookusvaldkondadeks.

Nende teadustöötajate töökohaks on valdavalt 18 Eesti teadus- ja arendusasutust, mille hulgas on kuus avalikku ülikooli, mitu riiklikku teadusorganisatsiooni ja sõltumatut uurimisasutust. Suurim avalik teadusülikool on Tartu Ülikool, millele järgnevad Tallinna Tehnikaülikool, Tallinna Ülikool ja Eesti Maaülikool. Rohkem kui 2/3 Eesti üliõpilastest õpib avalikes ülikoolides ja nende samade asutuste kanda on rohkem kui pool Eesti teadus- ja arendustegevuse mahust.

107 Haridus- ja Teadusministeerium, *Research and Development in Estonia: Overview and Statistics*, 2011, lk 22 <http://bit.ly/I5SPNy>

108 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 11 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

109 Haridus- ja Teadusministeerium, *Research and Development in Estonia: Overview and Statistics*, 2011, lk 20 <http://bit.ly/I5SPNy>

110 Eurostat, *Patent applications to the European Patent Office* <http://bit.ly/I2mCVd>

111 Eurostat, *Total R&D personnel and researchers by sectors of performance, as % of total labor force and total employment, and by sex* <http://bit.ly/I5SUkk>

112 Haridus- ja Teadusministeerium, *Aruanne Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2007–2013 „Teadmispõhine Eesti” eesmärkide ja rakendusplaani täitmisest 2010. ja 2011. aastal*, 2011, lk 3 <http://bit.ly/J6DZ6i>

113 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 16 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

Eestis on lisaks asutatud ja rahastatud 11 teaduse tippkeskust, et soodustada koostööd erinevate asutuste vahel ning tõsta oluliselt tehtava T&A taset. Neis tehakse rahvusvaheliselt tunnustatud teadust, seda tihedas koostöös välismaiste parimate asutustega. Lisaks on loodud 8 aktiivset tehnoloogia arenduskeskust (TAK) ettevõtete ja teadlaste koostöö ning rakendusuringute toetamiseks. Nii tippkeskused kui ka TAKid tegutsevad peamiselt loodusteaduste ja tehnoloogia aladel; eriti IKT, biotehnoloogia, keskkonna või füüsikaga seotud teemade ümber.¹¹⁴

See on kooskõlas riikliku teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegiaga „Teadmispõhine Eesti“, mis on seadnud IKT, bio- ja materjalitehnoloogia Eesti T&A võimekuse tõstmise tugitaladeks. Lisaks määratleb strateegia neli sotsiaalmajanduslikku väljakutset, mida tuleb innovatsiooni edendada: energeetika, riigikaitse ja julgeolek, tervishoid ja hoolekanne, ning keskkonnakaitse. Kõikides neis tehnoloogia ja sotsiaalmajanduslikes valdkondades on käivitatud riiklikud teadus- ja arendustegevuse programmid.¹¹⁵

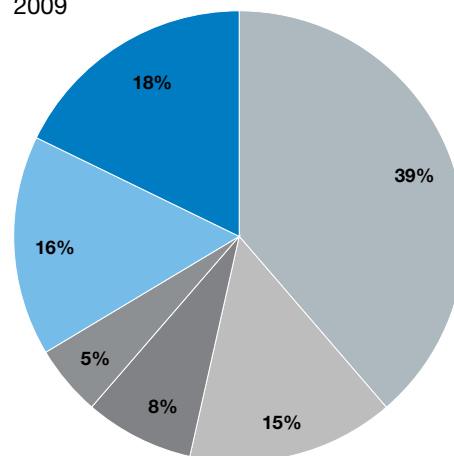
Märgina nende alade elujõulisusest domineerivad mitmed neist ka innovatsioonis. Suurema osa ettevõtete T&A kulutusi teeb küllaltki piiratud arv väikseid ja keskmise suurusega kõrgtehnoloogilisi ettevõtteid, peamiselt IKT ja biotehnoloogia aladelt (lisaks mõned teenuste ettevõtted, näiteks rahanduses).¹¹⁶ Eesti innovatsiooni maastikul paistavadki kõige enam silma just kolm tehnoloogiavaldkonda. Neis on nii väljapaistvat akadeemilist kui ka teadustaset, lisaks märgatavat äritegevuse aktiivsust ja innovatsioonivõimekust – need on seega Eesti kõige lubavamad tugevuslad.

» IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia on kolm võtmeala, kus Eestil on enim teadustugevust ja innovatsioonivõimekust

Esimene ja selgelt kõige tugevam selline ala on IKT, osaliselt Eesti üldiselt kõrge IKT kasutuselevõtu taseme tõttu. Siin on kolmest tehnoloogiavaldkonnast

Joonis 12. Loodusteaduste valdkonnas on suurim osa T&A töötajatest

hõivatud teadustöötajad valdkondade lõikes, 2009

- Loodusteadused
- Inseneri- ja tehnoloogiateadused
- Meditsiin ja terviseteadused
- Põllumajandusteadused
- Sotsiaalteadused
- Humanitaarteadused

ALLIKAS: Eurostati andmed¹¹⁷

kõige jõudsam ettevõtlussektor, rohkem kui 2000 tegutseva ettevõttega. Enamik neist on küll väikesed siseturule orienteeritud teenustepakkujad, kuid nende kõrval on samuti mitmeid edukaid edukat tarkvaraarenduse ettevõtteid. Nende seas on üleilmsete firmade nagu Skype ja Symantec teadus- ja arenduskeskused. Lisaks on Eestis paar (välisomanikega) suurt elektroonikatootjat ja telekommunikatsiooniteenuste pakkujat.¹¹⁸

Viimastel aastatel IKT-valdkonnas kasvanud kiiresti *start-up* tegevus. Seda näitab IKT-valdkonna tehingute suur osakaal Eesti riskikapitali investorite portfoolios¹¹⁹, nagu ka kuulsus, mille Eesti IKT- *start-up*-ettevõtted on ühiselt saavutanud. 2011. aastal said nad

¹¹⁴ Tippkeskuste koondnimekiri on leitav aadressil: <http://www.hm.ee/index.php?044831>. Tehnoloogia arenduskeskuste koondnimekiri on leitav aadressil: <http://www.eas.ee/et/ettevotjale/innovatsioon/tehnoloogia-arenduskeskuste-programm/toetust-saanud-takid>

¹¹⁵ Haridus- ja Teadusministeerium, *Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2007–2013 „Teadmispõhine Eesti“*, 2007 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6174>

¹¹⁶ ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 11 http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

¹¹⁷ Eurostat, *Total R&D personnel and researchers by sectors of performance, sex and fields of science* <http://bit.ly/lbJKVM>

¹¹⁸ Rozeik, H. ja A. Jürgenson, *Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring*, Poliitikauuringute keskus Praxis, 2009, lk 20 <http://itl.ee/?dl=186>

¹¹⁹ Eesti Riskikapitali Assotsiatsioon, *Statistika*, 2011 <http://www.estvca.ee/estvcast/statistika>

maailmas tuntuks „Eesti maffiana“, sest neid kerkis esile kodumaa suurst arvestades „ebaproportsionaalselt“ palju¹²⁰.

Tervikuna annab Eesti IKT-sektor praegu 36% kogu ettevõtluse poolsetest T&A kulutustest¹²¹. E-riigi, finantssektori, logistika ja e-tervise lahendused on peamised alad, kus neil ettevõtetel on ulatuslikku kogemust ja välja töötatud innovaatilisi lahendusi. Lisaks on IKT valdkonnas peamisteks teadustöö tugevusteks küberturve ja krüptograafia, kasutajarakendused ja integreeritud (elektroonika)süsteemid, sardsüsteemid ning kasutajaliidesed (sealhulgas keeletehnoloogia)¹²².

Biotehnoloogia on teine lootustandev valdkond. Selles on Eesti T&A kompetents ja innovatsioonisaavutused kõrgeimad biomeditsiini (eriti ravimiarenduse varased staadiumid, diagnostika ja terapeutilised tooted) ja toidu alal (diagnostika ja ohutus, töötlemine ja funktsionaalne toit)¹²³.

Ettevõtlus sektor on sel alal iseenesest väike, koosnedes umbes 55 ettevõttest ja neist enamik on väga tihedalt seotud teaduskogukonnaga, kes on sageli ise omanikeks. Nende ettevõtete koondaostatulu oli 2010. aastal umbes 19 miljonit eurot ja sektor on alates 2004. aastast kasvanud keskmiselt rohkem kui 28% aastas.¹²⁴ Eesti biotehnoloogia programm püüab järgneva paari aastaga mitmekordistada sektori aastatulu, ekspordi, loodavat lisandväärtust ning T&A investeeringuid, aidates ettevõtetel jõuda ka rohkem (rahvusvahelistele) turgudele.¹²⁵

Kolmas valdkond on keskkonnatehnoloogia, mis ühendab endas erinevaid teaduse ja tehnoloogia alasid (sealhulgas materjali- ja keskkonnateadust, energiatehnoloogiat jne). Kui Eesti on mõnel määral keskkonnatehnoloogiaga seotud rohkem kui 200 ettevõtetel, on enamik neist välismaiste lahenduste vahendajad. Hiljutine uuring tegi kindlaks 36 selle ala

teadus- ja arendustegevusele pühendunud kodumaist ettevõtet.

Mõned neist on tihedalt seotud ülikoolide uurimisrühmadega ja enamik veel mitte turule tuleku või müügifaasis (alles arendavad oma tooteid välja).¹²⁶ Kõige perspektiivikamad lahendused ja tugevused on Eestis energiatehnoloogia ja energiatõhususe lahenduste alal (sealhulgas vastavad IKT-lahendused). Samas on ka mitmeid lubavaid keskkonnadiagnostika, biokütuste ja erinevaid materjalitehnoloogia lahendusi arendavaid ettevõtteid¹²⁷.

» Eesti tehnoloogiaetevõtted ja teadlased peavad suurendama oma tegevuste mastaabi ning vajavad selleks sobivaid partnereid

Kõigis kolmes paljulubavas tehnoloogia valdkonnas on Eesti jaoks väljakutse suurendada jätkuvalt T&A taset, vastavat tööjõufondi ning ka ettevõtlussektorit – nii et nad avaldaksid Eesti T&Ale ning majandusele tuntavat koondmõju. Hetkel on need alad endiselt veel majanduslikus mõttes väikesed ning alles otsitakse teid oma ettevõtte või tegevuse laiendamiseks, sealhulgas uutele turgudele sisenemisest või väliskoostööst.

Ent viimase saavutamiseks ja olulise mõjuni jõudmiseks ei ole kodumaine T&A tööjõud ning võimekus üksi piisavad. Tõsiselt tuleb hakata kaaluma uusi mudeleid nagu allhanke korras töö ja kas või lepinguliselt arendustegevuse sisseostmine, jne.¹²⁸ Mastaabi puudumine ja praeguse haardeulatuse piiratus on nende tehnoloogiaga seotud ärialade, ja selle tulemusel ka Eesti arengu oluliseks takistuseks. Seetõttu on Eesti IKT, biotehnoloogia ja keskkonnatehnoloogia ettevõtetel ja teaduritel vaja leida partnereid, kes saaksid pakkuda sobivaid võimendavaid kompetentse, et ühiselt ületada mastaabimured ja püsida ka T&A tasemelt maailmas jätkuvalt esirinnas. ■

120 "Startup Sauna Puts #estonianmafia to Test", *TechCrunch.com*, 11.10.2011

<http://techcrunch.com/2011/10/11/startup-sauna-puts-estonianmafia-to-test/>

121 ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012, lk 83

http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf

122 Haridus- ja Teadusministeerium, *Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kõrghariduse ning teadus- ja arendustegevuse programm 2011–2015*, lk 13 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11479>

123 Ernst & Young, *Feasibility Study for an Estonian Biotechnology Programme*, 2009 <http://bit.ly/ldLPw6>

124 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, *MKMi tegevus biomajanduse arendamisel*, 2012 <http://bit.ly/lkt09L>

125 Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, *Biotehnoloogia programm* <http://www.eas.ee/et/ettevotjale/innovatsioon/biotehnoloogia/uldist>

126 Valdmaa, K. ja T. Kalvet, „Emergence of the Clean Technologies Sector in Estonia“, rmt: *Emergence of the Clean Technologies Sector in the Baltic Sea Region*, toim. K. Valdmaa ja T. Kalvet, 2011, lk 159 <http://bit.ly/l7Pwc3>

127 Valdmaa, K. ja T. Kalvet, „Emergence of the Clean Technologies Sector in Estonia“, rmt: *Emergence of the Clean Technologies Sector in the Baltic Sea Region*, toim. K. Valdmaa ja T. Kalvet, 2011, lk 188 <http://bit.ly/l7Pwc3>

128 Rozeik, H. ja A. Jürgenson, *Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring*, Poliitikauuringute keskus Praxis, 2009, lk 43 <http://itl.ee/?dl=186>

3 India majandus: trendid ja väljakutsed

Lisaks Eestile tuleb lähemalt mõista ka India majanduse tulevikutrende ja -väljakutseid, et selgitada välja kahe riigi perspektiivikaimad koostöövõimalused. Suurim potentsiaal koostööks selgub siis, kui on näha, et kummagi riigi tugevad küljed võiksid pakkuda lahendusi teise riigi väljakutsetele või olema võimalik tugevusi sünergiliselt ühendada – nii täna kui ka tulevikus.

India saavutanud imetlusväärset majanduslikku edu alates 1991. aastast, mil alustati oluliste majandusreformide teed. Järgnenud kahe aastakümne jooksul on toimunud jõuline majanduskasv ja elatustaseme paranemine, mis on toonud kaasa siseturu buumi. India ettevõtted on maailma turgudel tugevalt kanda kinnitanud, iseäranis tehnoloogia ja äriteenuste valdkondades, ning see on suurendanud kaubandus- ja investeerimistegevust. Samuti on paranenud tehnoloogiline ja teaduslik võimekus, tugevdades veelgi India positsiooni maailmamajanduses.

Sellele vaatamata seisab India endiselt silmitsi mitmete oluliste majanduslike väljakutsetega, nagu näitavad parasjagu käimasolevad majanduspoliitilised debatil ja kasvutempo kerge aeglustumine. Nende väljakutsetega tuleb võimalikult aegsasti ja tulemuslikult tegelda, mis kujutab endast India valitsuse jaoks igal tasandil suurt ülesannet.

Siiski on India pikaajaline väljavaade vägagi paljutõotav. Riigi demograafiline baas ühes praeguste ja kavandatud pingutustega peamistes majandusvaldkondades annab kõvasti lootust, et Indiat võiks oodata ees turunõudluse, innovatsioonivõime ja sealt pärit rahvusvaheliselt edukate ettevõtete senisest veelgi tugevam tõus. Seega on India valmis edasiseks ja senisest veelgi ulatuslikumaks majandusarenguks ning Eesti ei tohiks jätta seda tähelepanuta. Nimelt võivad India tugevad küljed ja edasised arenguteed pakkuda lahendusi Eesti majanduse ja ettevõtete mitmete huvide ja vajaduste jaoks.

DEMOGRAAFILISED TRENDID ANNAVAD INDIA MAJANDUSELE HOOGU JA MAAILMALE TALENTE

Indiast on saamas maailma rahvarohkeim riik. Viimase rahvaloenduse andmeil elas Indias 2011. aasta 1. märtsi seisuga 1 210 193 422 inimest. See moodustab 17,5% maailma rahvastikust ehk teisisõnu on iga kuues inimene Maal indialane.¹ Lisaks elab ja töötab teistes riikides, iseäranis Myanmaris, USAs, Malaisias ja Saudi Araabias, veel 20–30 miljonit mitteresidendist või välisriigi kodakondsusega indialast².

India-siseselt on suurima rahvaarvuga osariik Uttar Pradesh, mille 200 miljonit elanikku moodustavad 16% India rahvastikust: ületades arvukuselt kogu Brasiilia elanikkonda. Suuruselt järgmised osariigid on Maharashtra 112 miljonit, Bihar 104 miljonit, Lääne-Bengal 91 miljonit ja Andhra Pradesh 85 miljonit inimesega.³

» Aastatel 2001–2011 kasvas India rahvaarv sama palju kui on Brasiilias elanikke kokku

Üheainsa aastakümne jooksul 2001. aastal läbi viidud eelmisest rahvaloendusest kasvas India elanikkond ligikaudu 181 miljonit inimese võrra. See arv on taas lähedane Brasiilia rahvastiku koguarvule, mis on maailmas ometi suuruselt isegi viiendal kohal.⁴ Selline kiire rahvastiku kasv on olnud tingitud tavapärastest demograafilistest mõjudest, mida põhjustavad üha paranevad tervise- ja majanduslikud tingimused. Tänu neile on inimeste eluiga pikenenud ja laste suremus vähenenud. Tegelikult on ka keskmised sünni- ja viljakusnäitajad langenud, kuid suremus on alanenud lihtsalt veelgi kiiremini. Lisaks on varasema kõrge sündimuse tõttu jõudmas suurem hulk inimesi järglaste saamise ikka. Nii ongi lood sellised, et ehkki varasemaga võrreldes sünnitatakse vähem lapsi, on nende koguarv ikkagi suur.⁵

Indias jätkub rahvastiku kiire kasv tõenäoliselt veel mitme eeloleva aastakümne jooksul. Ühinenud Rah-

vaste Organisatsiooni Rahvastikubüroo prognoosis enne hiljutist uut India rahvaloendust, et 2025. aastaks võib India rahvaarv küündida 1,46 miljardini. See teeks Indiast Hiinat edestades maailma kõige rohkearvilisema elanikkonnaga riigi. India rahvaarv võib sellise trendi korral jõuda oma haripunkti alles 2060. aasta paiku 1,7 miljardi inimeselisel tasemel.⁶

Siiski ei oma inimeste koguarvud majanduse seisukohast rahvaste heaolu näitajatenäi nii suurt tähtsust kui elanikkonna vanuseline struktuur või demograafiline profiil. Just nende näitajate põhjal on India olukord iseäranis paljutootav. India on praegu ja ka edaspidi väga noore rahvastikuga riik, nautides maailma suurima tööjõufondi eeliseid. Praegune mediaanvanus on elanike seas veidi üle 25 eluaasta ning 2025. aastaks kerkib see kõigest 30ni. Kokku on 62% elanikkonnast vanusevahemikus 15–60 aastat, moodustades seega enam kui 750 miljonit inimesest koosneva tööjõufondi.

Tööealiste elanike arv tõuseb 2030. aastaks koguni 925 miljonini, möödudes seni selles arvestuses trooninud Hiinast. Kõige tähtsam on asjaolu, et märkimisväärne osa rahvastikust siseneb kümne järgmise aasta jooksul alles esimest korda tööturule. Ligikaudu 610 miljonit inimest olid 2010. aastal Indias nooremad kui 25 ning enam kui 375 miljonit neist koguni nooremad kui 15.⁷ Järgmise kahe aastakümne jooksul siseneb tööturule neist enam kui 10 miljonit inimest aastas. See tähendab, et igal aastal lisandub India tööjõufondi nii palju inimesi kui on näiteks kogu Rootsis elanike üldse kokku.⁸

Selline demograafiline olukord ja trendid võimaldavad India lüüa kasu olukorrast, mida majandusteadlased nimetavad demograafiliseks dividendiks. See annab tõuke tootlikkuse ja seeläbi ka majanduse kasvule, sest vajaliku töö tegemiseks on riigi kasutada rohkelt inimesi. Ainuüksi nende hulk ja selle kasv võimaldavad hoida palgakasvu paigal, mis oleks muidu majanduse arenedes suhteliselt kiire.

1 Census of India, *Provisional Population Totals India: Paper 1*, 2011, lk 38 http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_results_paper1_india.html

2 European Travel Commission, *Market Insights: India*, 2010, lk 3 <http://www.etc-corporate.org/resources/uploads/ETCProfile-India-2010-dr4.pdf>

3 Census of India, *Provisional Population Totals India: Paper 1*, 2011, lk 46 http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_results_paper1_india.html. Vt ka lisa 3

4 Census of India, *Provisional Population Totals India: Paper 1*, 2011, lk 38 http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_results_paper1_india.html

5 Census of India, *Provisional Population Totals India: Paper 1*, 2011, lk 58 http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_results_paper1_india.html

6 Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO), *World Population Prospects 2010 Revision* <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

7 *Ibid.*

8 Ghani, E. "Reshaping Tomorrow: What will India look like in 2025?", *VoxEU.org*, 13.01.2012

<http://www.voxeu.org/index.php?q=node/7520>

Samuti tekitab tööealise rahvastiku osakaalu tõus sissetulekute ja säästude näol rohkem rahalisi vahendeid arenguks hädavajalikeks investeeringuteks. Näiteks vananeva rahvastikuga riigid peavad panustama rohkelt vahendeid hoopis oma vanemaealiste eest hoolitsemisele ja vastavale tarbimisele. Rahvusvahelise Valuutafondi ekspertide arvutuste kohaselt võib neil põhjustel demograafiline dividend Indias järgmise kahe aastakümne jooksul kiirendada riigi majanduskasvu kokku ligi 2% võrra aastas.⁹

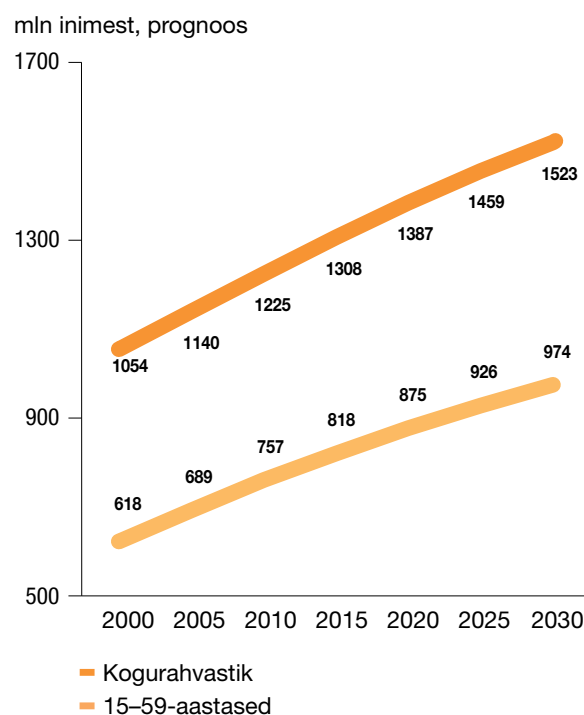
» Erinevalt enamikust maailma suurtest majandustest ei tule Indial eelolevatel aastakümnetel tööjõupuuduse pärast muretseda

Et sellisest demograafilisest olukorrast kasu lõigata, on Indiale väljakutseks hoida oma majanduskasvu tempot, et pakkuda vajalikul arvul töökohti ja elukvaliteeti kõigile neile uutele tööturule sisenejatele. Selleks tuleb valitsusel teha kõik mis võimalik töökohtade loomise soodustamiseks, ent veelgi tähtsam on tagada inimeste ja iseäranis noorte piisav haridustase.

Vastasel juhul võib lubatud demograafiline dividend muutuda hoopis koormaks, kui kõik lootusrikkad noored jäävad tööta ning võivad seejärel muutuda (sotsiaalselt või poliitiliselt) rahutuks¹⁰. Õppimisvõimaluste laiendamine ja vajalikud parandused Indias pakutava hariduse kvaliteedis aitavad tagada, et inimestel oleks olemas vajalikud oskused ja teadmised töö leidmiseks ning nad saaksid seeläbi panustada demograafilisse dividendi mõju avaldumisse.

Esmalt annab selleks julgust asjaolu, et elementaarne kirjaoskus on Indias oluliselt rohkem levinud. 2011. aasta rahvaloenduse kohaselt oskas 74% inimesi lugeda ja kirjutada ühes India 23 ametlikust keelest. Võrreldes eelmise rahvaloendusega, mil kirjaoskuse määr oli 65%, on seega toimunud märkimisväärne olukorra paranemine. Endiselt püsib suur erinevus osariikide vahel: kirjaoskuse tase ulatub 94%st Keralas (kõrgeim) 64%ni Biharis (madalaim). Samuti eksisteerib sugudevaheline lõhe. Lugeda ja kirjutada oskab 82% meestest, kuid kõigest 65% naistest¹¹.

Joonis 1. India rahvaarv ja tööjõufond kasvavad kiiresti, jõudes 2025. aastaks maailmas esikohale

ALLIKAS: ÜRO Rahvastikudivisjoni andmed¹²

Siiski on need erinevused kümne aastaga tublisti vähenenud. Olukord on paranenud tänu alghariduse ulatuslikumale levikule. Nüüdseks saavad valitsuse tegevuse tulemusel kooliharidust peaaegu kõik India lapsed vanuses 6–14¹³. See koos mitmete algatus-tega ka täiskasvanute õpetamiseks on võimaldanud valitsusel võtta sihikule 80%line kirjaoskuse taseme saavutamine 2015. aastaks¹⁴.

Ometi ei piisa enamikul juhtudest vaid kirjaoskusest ja põhiharidusest töö ja iseäranis kõrgemalpalgalise töö leidmiseks. Hinnanguliselt võib ligikaudu 75% eelolevatel aastatel loodatavatest töökohtadest eeldada mõningast kutsehariduslikku koolitust¹⁵. Lisaks kasvab üha enam vajadus nii inseneride kui ka muude kõrgkoolilõpetajate järele¹⁶.

9 Aiyar, S. ja A. Mody, The Demographic Dividend: Evidence from the Indian States, *IMF Working paper* 38, 2011 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1138.pdf>

10 Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009, lk 18 <http://bit.ly/K2Mnok>

11 Census of India, *Provisional Population Totals India: Paper 1*, 2011, lk 98–101 ja 108 http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_results_paper1_india.html

12 Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO), *World Population Prospects 2010 revision* <http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

13 Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011, lk 16 <http://bit.ly/IR19il>

14 OneIndia News, *Indian literacy will reach 80% by 2015: Kapil Sibal*, 11.09.2011

<http://news.oneindia.in/2011/09/11/indian-literacy-reach-80-percent-2015-kapil-sibal.html>

15 Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009, lk 71 <http://bit.ly/K2Mnok>

16 Boston Consulting Group, *Indian Manufacturing: The Next Growth Orbit*, 2010, lk 22 <http://bit.ly/laM7nD>

Tabel 1. Indias asub mitmeid maailmatasemel ülikoole

<i>THE World University Rankings 2011–2012</i>	
301–350	Indian Institute of Technology Bombay
<i>Academic Ranking of World Universities 2011</i>	
301–400	Indian Institute of Science
<i>QS World University Rankings 2011/12</i>	
218–219	Indian Institute of Technology Delhi
225	Indian Institute of Technology Bombay
281	Indian Institute of Technology Madras
306	Indian Institute of Technology Kanpur
341	Indian Institute of Technology Kharagpur
398	University of Delhi
401–450	Indian Institute of Technology Roorkee
<i>FT Global MBA Rankings 2012</i>	
11	Indian Institute of Management, Ahmedabad
20	Indian School of Business

ALLIKAS: TTHE, ARWU, QSi ja FT edetabelid¹⁷

Ehkki India teadlaste ja inseneride varamu on juba nüüd ilmselt maailma suurim¹⁸, ei vasta kõrgkooli lõpetavate tudengite hulk siiski ärisektori nõudlusele. Paljud kõrgkooli lõpetajad ei pruugi lisaks kooliskäimisest hoolimata lisaks olla töölesaamiseks piisavate oskustega.¹⁹ Hiljutine Maailmapanga uuring tõi välja, et ligikaudu 2/3 töandjatest pole suuremal või vähemal määral rahul tööle asuvate, äsja kõrgkooli lõpetanud inseneride oskustega²⁰.

Põhjuseid on mitmeid, alates taristu ja õppevahendite puudulikkusest kuni õppeasutuste ebatõhusa reguleerimise ja juhtimise, kvalifitseeritud õppejõudude vähesuse ja iganenud õppekavadeni.²¹ Lisaks on

kutseõppe puhul selle arengule seni vähe tähelepanu pööratud, sest enamik poliitika jõupingutusi on keskendunud kõrgharidusele²². India valitsus püüab küll olukorda parandada rohkema rahastamise, parema akrediteerimissüsteemi, regulatiivse järelevalve ning muude vahenditega²³.

Lisaks pannakse endiselt rõhku uute kõrgharidusasutuste loomisele, samas ka nende kvaliteedi tõstmisele. India on juba praegu maailmas esikohal kõrgharidusasutuste arvult.²⁴ Enamik koole on tehnilist või ametialast õpet pakkuvad kolledžid; 30 000 sellises koolis õpib 87% kõikidest tudengitest. Viimastel aastatel on riigi valitsus täiendavalt toetanud ligikaudu 1500 uue õppeasutuse avamist.²⁵

Teiste seas on laiendatud nn tehnilise hariduse kõrgkoolide võrgustikku (kuhu kuuluvad Indian Institutes of Technology, Indian Institutes of Information Technology, National Institutes of Technology, Indian Institutes of Management) ning nn kesksete ülikoolide võrgustikku. Tehnilise hariduse kõrgkoolide peetakse India kõrghariduse „kroonijuveelideks”, kus pakutakse maailmatasemel õppimisvõimalusi. Nende võrgu laiendamise eesmärk on olnud levitada parimat õpetamiskogemust, õppekvaliteeti ja juhtimismudeleid, et pakkuda rohkemates asutustes rohkematele tudengitele võimalust omandada kõrgeimal tasemel haridust.

» Inimeste oskuste ja teadmiste tase peab tõusma, et India saaks demograafilisest dividendist tõeliselt kasu

Lisaks on kõrgharidusmaastikule sekkinud on erasektor, mis on abiks kasvava haridusnõudlusega toimetulekuks. Praegu õpib 37% tudengitest erinevates erakoolides (kolledžitest ülikoolideni).²⁶ Samuti on käivitatud seadusandlik algatus, et võimaldada

17 Times Higher Education, *THE World University Rankings 2011–12* <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011-2012/top-400.html>; ShanghaiRanking Consultancy, *Academic Ranking of World Universities (ARWU)*, 2011 <http://www.shanghairanking.com/index.html>; Quacquarelli Symonds, *QS World University Rankings 2011/12* <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2011>; Financial Times, *Global MBA Rankings 2012* <http://rankings.ft.com/businessschoolrankings/global-mba-rankings-2012>

18 Dukkupati, U., "Higher Education in India: Sustaining Long-Term Growth?", *CSIS: South Asia Monitor*, 2010, lk 2 http://csis.org/files/publication/sam_141.pdf

19 Boston Consulting Group, *Indian Manufacturing: The Next Growth Orbit*, 2010, lk 22 <http://bit.ly/laM7nD>

20 Blom, A. ja H. Sateki, *Employability and Skill Set of Newly Graduated Engineers in India*, World Bank: Policy Research Working Paper No. 5640, 2011, lk 19 <http://bit.ly/llkOtX>

21 Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009, lk 15 and 74–75 <http://bit.ly/K2Mnok>

22 Ernst & Young, *Reaching towards its true potential: Ernst & Young's 2011 India attractiveness survey*, 2011, lk 50 <http://www.ey.com/IN/en/Issues/Business-environment/Reaching-towards-its-true-potential>

23 Ministry of Human Resource Development of India, *Annual Report 2010–11*, 2011 http://mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/AR2010-11_Part1.pdf

24 Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009, lk 7 <http://bit.ly/K2Mnok>

25 Ministry of Human Resource Development of India, *Annual Report 2010–11*, 2011, lk 122 http://mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/AR2010-11_Part1.pdf

26 *Ibid.*

välismaa ülikoolidel asutada Indias oma täieõiguslikke filiaale. Varem oli Indias tegutsemine neile võimalik ainult koostöös mõne kohaliku haridusasutusega. See uus samm peaks tõstma turul kvaliteeti ja pakkuma tudengikandidaatidele rohkem häid õppekohti²⁷.

» India suurendab kõrghariduse kvaliteeti ja levikut, sealhulgas laiendatakse parimate koolide võrgustikku

Üks valitsuse viimaseid poliitikaplaane on täiendava maailmatasemel õppeasutuste, nn „innovatsiooni-ülikoolide“ võrgustiku loomine juba olemasolevate „kroonijuveelide“ kõrvale. Kõnealused koolid peaksid pakkuma interdistsiplinaarseid õppimis- ja teadustegevuse võimalusi koostöös maailma parimate koolidega, moodustades nii India oma „Ivy League’i”.²⁸

2010./2011. õppeaastal õppis India kõrgharidusasutustes 14,5 miljonit tudengit, enamik neist inglise keeles²⁹. See tähendab, et kokku omandab kõrgharidust 18% India noortest. Valitsus loodab 2020. aastaks tõsta selle määra 30%ni, luues eelmainitud algatuste abil õppekohti veel 10 miljonile lisatudengile (aastas arvestuses). Peale selle peaks ligikaudu 70 miljonit (noort) inimest saama väljaõppe kutseharidussüsteemis. Valitsus plaanib kümnendi lõpuks kergitada selliste õppurite osakaalu praeguselt 12%lt 25%ni noorte seas.³⁰

Kui kõik need plaanid saavad teoks, saab India majandus märkimisväärset kasu, paranevad selle tulevikuväljavaated ja rahva eluolu. Siiski näitab kiire võrdlus demograafiliste andmetega, et isegi kõikide nende õppimisvõimaluste kasvust hoolimata ei jätku juba lähiaastail miljonitele noortele indialastele piisavalt kõrgkoolikohti. Lisaks võtab praegustes koolides õppekvaliteedi probleemide lahendamine aega. See asjaolu koos üha suurenevate majanduslike võimalustega (iseäranis kiirelt lisanduvates keskklassi peredes) tekitab kiire kasvu välismaal õppimise nõudlusele.

Praegu on välismaal õppivate indialaste arv Hiina järel maailmas teisel kohal. Korraga omandab enam kui 200 000 indialast väljaõpet või akadeemilist kraadi

väljaspool Indiat asuvates haridusasutustes. Eelkõige pürgivad tudengid ingliskeelsetesse riikidesse (USA, Ühendkuningriik, Austraalia) ning sealsetesse kuulsatesse õppeasutustesse, kuid nende sihtpaikade valik on oluliselt laiemaks muutumas.³¹ Iseäranis tuntakse huvi magistri- ja doktoriõpingute vastu, kus võimalused kodumaal on olnud eriti piiratud (kaasa arvatud kõrgelt hinnatud valdkondades nagu meditsiin, loodusteadused, insenerialad ja ärimus). Välismaal õppimise soov peaks ka edaspidi kiiresti kasvama. 2025. aastaks võib India tudengite väljaminek olla vähemalt 300 000 inimest aastas.³²

» Välismaal õppimise võimalust otsitavate India tudengite arv kasvab väga kiiresti

Tänu demograafilistele trendidele on India heas positsioonis, sest ei pea eelolevatel aastakümnetel muutsema tööjõupuuduse pärast – juhul kui suudetakse tagada vajalik inimeste oskuste ja teadmiste tase. See potentsiaal eristab Indiat oluliselt enamikust maailma teistest suurtest riikidest ja turgudest, kellel jääb (kvalifitseeritud) inimestest suuresti vajaka ja kes peavad seega seisma silmitsi kasvavate (tööjõu)kuludega.³³

India saab tööpooldest pakkuda lahendust ja aidata „täita tühimikku“ paljudes arenenud riikides. See on võimalik, kui India on tööjõupuuduses riikidele tootmis- ja teenindusbaasiks või varustab neid vajaliku tööjõuga, kui indialased suunduvad sinna tööle ja õppima³⁴. Samas tuleb arvestada, et India pakub ka ise üha rohkem põhjust kodumaale jäämiseks või sinna naasmiseks, kui majanduse kasv jätkub varasemas jõulises tempos (ja arenenud maailm edasi kiratseb ses osas).

PIKAAJALINE KASVUVÄLJAVAATE ON TUGEVI, VAATAMATA MÕNINGASELE AEGLUSTUMISELE PRAEGU

Demograafiline dividend ei iseloomusta mitte üksnes tulevikuvõimalusi, vaid on omanud võtmerolli ka India senises majandusarengus. 1991. aastal alanud majandusreformid viisid kiirelt kasvava äritegevuse ja väliskaubanduseni ning välisinvestorite saabumiseni.

27 Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), *Economic Survey India* 2011, 2011, lk 177–178.

28 "India to soon have navratna universities", *The Economic Times*, 03.01.2011 <http://bit.ly/Js1tZo>

29 Ministry of Human Resource Development of India, *Annual Report 2010–11*, 2011, lk 122 http://mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/AR2010-11_Part1.pdf

30 Government of India, Planning Commission, *Faster, Sustainable, and more Inclusive Growth: An Approach to the 12th Five Year Plan*, 2011, lk 100 http://planningcommission.gov.in/plans/planrel/12appdrft/approach_12plan.pdf

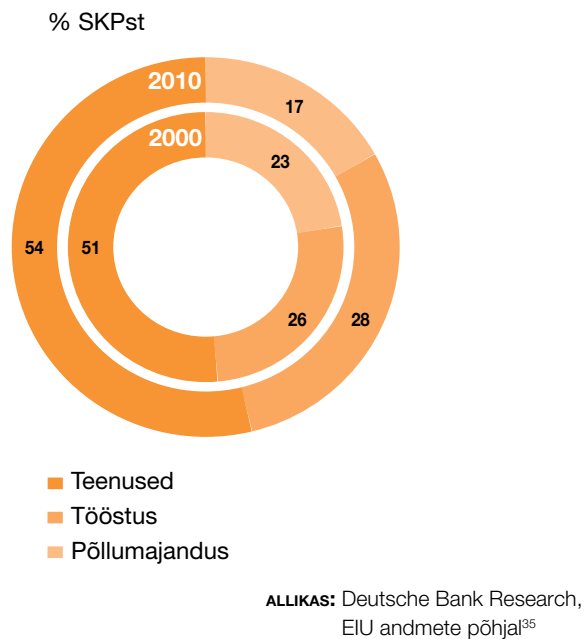
31 Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), *Economic Survey India* 2011, 2011, lk 177–178.

32 Archimedes SA, *Report on the Selection of Target Countries*, 2011, lk 76–79.

33 World Economic Forum, *Global Talent Risk – Seven Responses*, 2011 http://www3.weforum.org/docs/PS_WEF_GlobalTalentRisk_Report_2011.pdf

34 Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011, lk 16 <http://bit.ly/IR19il>

Joonis 2. India majandusstruktuuris on teenused ja tööstus kogumas tähtsust

Nende reformide alguses oli India endiselt valdavalt agraarmajandusega riik. Uutes vabamates majandusoludes hakkasid tööle suhtelise eelise seadused ja majandus muutuma.

India tohutu rahvaarv ja tehniliste oskuste tollane kättesaadavus üheskoos Lääne ettevõtete üha suurema vajadusega kärpida oma kulusid viisid teenusmajanduse tõusuni. See põhines esialgu suuresti allhanketööl. Alates lihtsatest administratiivteenustest (varasematel aegadel) kuni keerukama teadus- ja arendustegevuse (T&A) ning muude kesksete ärifunktsioonideni on India ettevõtted võtnud maailmas tööd enda kanda. See on kujutanud India jaoks tähtsaimat kasvuvaldkonda³⁶, mis on viinud kõrgema lisandväärtuse, töövõimaluste ja ekspordi kasvuni.

Tulemusena on India üldine majandusstruktuur muutunud. Põllumajandus moodustab tänapäeval vähem kui viiendiku ning teenused enam kui poole SKPst³⁷. Loomulikult omab põllumajandus endiselt tähtsat rolli, sest selle osakaal on Indias märgatavalt kõrgem kui

teistes kiiresti arenevates ja suurtes majandustes³⁸. Lisaks teenib 60% inimestest endiselt oma sissetulekuid endiselt just sellest sektorist³⁹. See tähendab, et põllumajanduse areng mängib märkimisväärset rolli India majanduse ja heaolu kasvatamisel, ehkki teised sektorid on majandust siiski rohkem vedamas.

Kõrvuti teenuste sektori buumiga on arenenud ka tööstus. Siiski on India industrialiseerituse tase enamiku teiste suurte majandustega võrreldes endiselt madal. Töötleva tööstuse osakaal on püsinud iseäranis tagasihoidlikuna, andes 15–18% SKPst⁴⁰. Samas suudab töötlev tööstus pakkuda just madalama haridustasemega inimestele rohkem töökohti kui (allhangetel põhinev) teenusmajandus, andes lisaks olulist hoogu ka ekspordi kasvule ning tehnoloogilisele arengule.

» Seni on India majanduskasvu vedanud peamiselt teenused, ent oluliseks uueks poliitikasuunaks on järgi edendada töötlevat tööstust

Neil põhjustel töötas India valitsus 2011. aastal esmakordselt välja riikliku töötleva tööstuse poliitika (ingl k *National Manufacturing Policy*), mille sihiks on kiirelt tõsta 2022. aastaks töötleva tööstuse osakaalu majanduses 25%ni. Selle käigus on kavas luua ka 100 miljonit uut töökohta. Need eesmärgid katsetatakse saavutada ambitsioonika tegevuskavaga, tugevdades nii vanemaid kui ka uusi strateegilisi tööstusharusid. Fookuses on regulatiivse koormuse vähendamine ja rahaliste stiimulite pakkumine, ümberõpe ning eri piirkondades riiklike investeerimis- ja tootmistsoonide rajamine, et tõmmata ligi investeerinuid ja ehitada üles kompetentsiklastreid.⁴¹

Selle käigus peaks laienema India tööstuslik baas, milles seni on domineerinud vaid vähesed tööstusharud. Toiduainete töötlemine ning metallide, elektriseadmete, kemikaalide, kummi ja kütuste tootmine on moodustanud 70% kogu India toodangust⁴².

Üldiselt on India majanduse kasv olnud viimase kahe aastakümne jooksul märkimisväärselt tugev, iseäranis arvestades madalat lähtepunkti. 2007. aastal sai Indiast triljoni dollari majandus⁴³ ning praegu on see

35 Deutsche Bank Research, *China-India Chartbook*, 2011, lk 4 <http://bit.ly/GMesyt>

36 Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010, lk 4 <http://bit.ly/lbgIRX>

37 Deutsche Bank Research, *China-India Chartbook*, 2011, lk 4 <http://bit.ly/GMesyt>

38 HSBC Global Research, *The world in 2050: Quantifying the shift in the global economy*, 2011, lk 13 <http://bit.ly/hOZ9gg>

39 Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010, lk 4 <http://bit.ly/lbgIRX>

40 Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Industrial Policy and Promotion, National Manufacturing Policy, 2011 http://dipp.gov.in/English/Policies/National_Manufacturing_Policy_25October2011.pdf

41 *Ibid.*

42 Boston Consulting Group, *Indian Manufacturing: The Next Growth Orbit*, 2010, lk 6–7 <http://bit.ly/laM7nD>

ostujõupariteedi alusel maailmas suuruselt neljandal kohal (USA, Hiina ja Jaapani järel) või siis nominaalnäitajate põhjal 11. kohal⁴⁴.

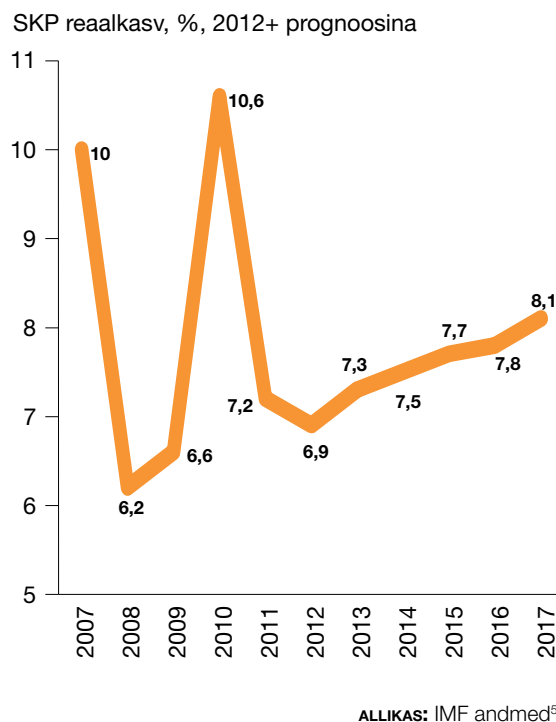
SKP reaalkasvu näitajad olid 2000. aastail keskmiselt 9% kandis, kuni langesid seoses üleilmse majanduskriisi põhjustatud madalseisuga. Siiski püsisid nad endiselt muu maailmaga võrreldes kõrgel 6% tasemel. Langus oli tingitud India allhanketeenuste ja eksporditoodete nõudluse järsust langusest peamistel Lääne sihtturgudel.

» India taastus üleilmsest kriisist kiiresti, ehkki nüüd on kasvuhoo taas veidi langenud

India majandus taastus aga kiiresti, jõudes 2010. aastal taas 10%lise kasvuni⁴⁵. Seega oli India suurte riikide seas üks esimesi kriisist kosujaid⁴⁶, mis näitab sealse majanduse dünaamilisust ja sisemist potentsiaali. Sedavõrd kiire taastumise põhjuseid on kaks. Esiteks rakendas valitsus fiskaalset stiimulpaketti, mis viis jätkuva inimeste sissetulekute tõusuga muutis sisenõudluse 2008.–2009. aastal majanduse vedajaks⁴⁷. Teiseks taastus 2010. aastal jõudsalt ka ekspord. Välisurgudel paranes mõnevõrra majanduslik kliima ja India allhanke-ettevõtted leidsid uusi kliente, sest Lääne (suur)ettevõtted hakkasid kriisist taastumiseks innukamalt oma tegevuskulusid kärpima⁴⁸.

Kiirele taastumisele on järgnenud uuesti aeglustumine. Üleilmne majanduskliima jaheneb taas, valitsuse stiimulprogramm lõppes ja eelarve konsolideerimise jõupingutused ei võimalda seda pikendada, lisaks on sisemaine investeerimisnõudlus loid. Nii India valitsusasutuste⁴⁹ kui ka rahvusvaheliste finantsasutuste – nagu Maailmapank⁵⁰ ja RVF⁵¹ – ennustuste kohaselt aeglustub majanduskasv 2012. aastal alla 7% taseme, kuid püsib eelolevatel aastatel 7–8% ringis.

Joonis 3. India majanduskasvu prognoos püsib kõrge, kuigi tippaegadest madalamal

Kui ei võeta ette märkimisväärseid poliitikamuudatusi, ei ole kiiremini kasvamine lihtsalt võimalik Indias. Nii siseriiklikud kui ka rahvusvahelised analüütikud ja ametlikud allikad on ühel meelel selles osas, millised on vastavalt vajalikud otsused ja sammud valitsuse jaoks. Nimekirjas on näiteks: taristu puudelisemate (sealhulgas elektrivarustuse ja transpordi probleemide) lahendamine, maaostu korra tõhustamine tööstuse edendamiseks, põllumajanduses tootlikkuse tõstmine, haridus- ja tervishoiustandardite tõstmine, finantssektori riskide vähendamine ja liberaliseerimine, regulatiivsete reformide uue laine algatamine ning korrupsioonivastane võitlus⁵³. Sellise nimekirja sisu on püsinud mitme aasta vältel üsnagi

43 Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010, lk 3 <http://bit.ly/lbglRX>

44 PwC, "The accelerating shift of global economic power: challenges and opportunities", *The World in 2050*, 2011 <http://www.pwc.com/gx/en/world-2050/the-accelerating-shift-of-global-economic-power.jhtml>

45 Maailmapank (World Bank), *2012 India economic update*, March 2012, lk 11 <http://bit.ly/xP4cdt>

46 Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), *Economic Survey India* 2011, 2011, lk 11.

47 Ernst & Young, *Doing Business in India*, 2011, lk 16 <http://bit.ly/HWXY9v>

48 "Indian technology firms: Seeking to avoid a mid-life crisis", *The Economist*, 05.11.2012 <http://www.economist.com/node/21536613>

49 Government of India, Economic Advisory Council to the Prime Minister, *Review of the Economy 2011/12*, February 2012 http://eac.gov.in/reports/eco_rev1112.pdf

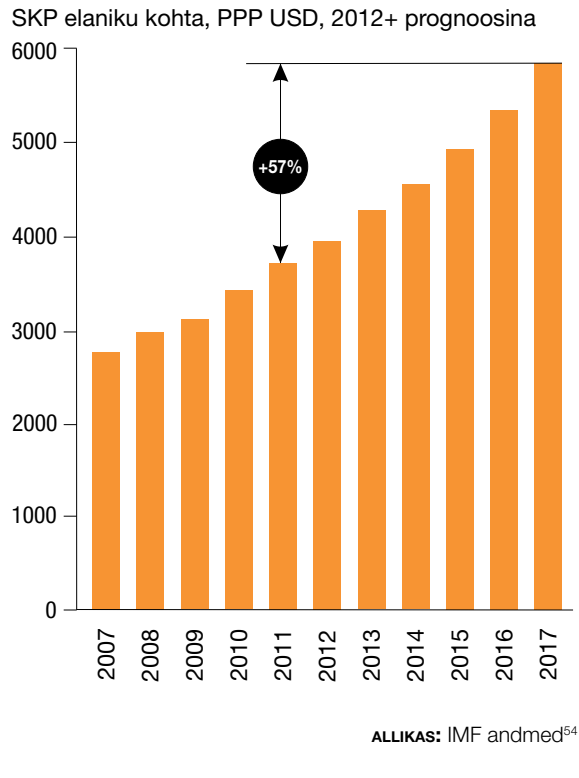
50 Maailmapank (World Bank), *2012 India economic update*, March 2012 <http://bit.ly/xP4cdt>

51 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

52 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

53 Vaata näiteks Government of India, Planning Commission, *Faster, Sustainable, and more Inclusive Growth: An Approach to the 12th Five Year Plan*, 2011 http://planningcommission.gov.in/plans/planrel/12appdrft/approach_12plan.pdf või World Bank, *2012 India economic update*, March 2012, lk 12 <http://bit.ly/xP4cdt>

Joonis 4. Kiire kasvu tulemuseks on India tarbijate ostujõu pidev tõus

muutumatusena⁵⁵, mis muudab ärijuhid valitsuse tegevuse suhtes kärsituks ja on kahandanud nende innukust investeerimisel. Seega sõltub India majanduse tulevane käekäik suuresti suunast, mida valitsus oma majanduspoliitika raames võtab.

» Indial on endiselt rohkelt sisemist potentsiaali, et saavutada majanduskasvu ja kiiret SKP elaniku kohta tõusu

Hetkeolukorrast hoolimata on India majandusel siiski tugev sisemine võimekus jätkata vähemalt prognoositud 7–8%list majanduskasvu tasemel. Esmalt annab selleks vajalikku mõju demograafiline dividend – tingimusel, et piisavalt on töökohti saada. Teiseks on selle tulemusel suur võimalus sisetarbimisel jätkata India

majanduse vedamist nagu see üleilmse majanduskriisi tippaastail toimus⁵⁶. Vastav potentsiaal tuleneb elanike sissetulekute kiirest tõusust, st India rahva üha paranevast elatustasemest ja seega suurenevast ostujõust.

Ajavahemikul 2001–2010 tõusis riigis SKP elaniku kohta keskmiselt ligi 6% aastas⁵⁷. Tegelikult oli see trend isegi mõnevõrra pärsitud ja kasv võinud olla veelgi kõrgem, kui poleks olnud kõrget inflatsiooni. Järsult tõusvad energia- ja toiduainehindadest viisid kogu hinnatõusu mõnes kuus koguni 9–10% tasemele, eriti viimastel aastatel⁵⁸. Arvestades praegust majandusväljavaadet ja hoolimata poliitika edendamise vajadusest, prognoositakse 2017. aastaks India keskmiste sissetulekut ja elatustaseme kahekordistumist 2007. aasta tasemelt⁵⁹. Seda soosib muu hulgas inflatsioonisurve eeldatav leevenemine⁶⁰.

Loomulikult ei ole kõnealused näitajad ja kasvupotentsiaal üle kogu India ühtsed. Riigi tohutu suurus ning varieeruvad looduslikud, majanduslikud, demograafilised, poliitilised ja muud olud tekitavad elatustaseme ja kasvupotentsiaali lõhet India eri piirkondade vahel. Praegu annavad kaheksa osariiki enam kui 70% kogu riigi SKPst: Maharashtra, Gujarat, Andhra Pradesh, Bihar, Madhya Pradesh, Rajasthan, Orissa ja Uttar Pradesh⁶¹. Mõni neist, näiteks Bihar ja Orissa, on jõudnud sellise panuseni peamiselt ainult tänu oma suurele rahvaarvule. Teised aga kujutavad riigi jaoks tõelisi jõukeskusi, kus ongi kõrgeimad sissetulekud ja aktiivseim äritegevus – näiteks Maharashtras oma Mumbai ja Pune linnadega.

» India majandus ja turg on geograafiliselt mitmekesised, koosnedes kolmest suurest osariikide rühmast

Üldistades võib India osariigid ja territoriaalsed alad jagada ostujõu ja ettevõtluse arengu põhjal kolme rühma.⁶² Esimeses neist toimub valdav osa rahvusvahelisest äritegevusest ning seal asuvad enamik moodsaid tööstusharusid ja samuti suurimad linnad. Näiteks on selles rühmas Maharashtra ning pealinn New Delhi

54 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

55 Vaata näiteks O'Neill, J. ja T. Poddar, *Ten Things for India to Achieve its 2050 Potential*, Goldman Sachs Global Economics Paper No. 169, June 2008 <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/brics/brics-reports-pdfs/ten-things-india.pdf>

56 Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011, lk 13 <http://bit.ly/IR19il>

57 The Economist, "Hares and Tortoises", *Graphic Detail blog*, 13.06.2011 <http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/06/gdp-growth>

58 Maailmapank (World Bank), *2012 India economic update, March 2012*, lk 14 <http://bit.ly/xP4cdt>

59 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

60 Maailmapank (World Bank), *2012 India economic update, March 2012*, lk 14 <http://bit.ly/xP4cdt>

61 "India to be \$5.6 trln economy by 2020: Dun & Bradstreet", *The Economic Times*, 17.08.2011 <http://bit.ly/phYPaJ>

62 Detailne ülevaade on toodud lisas 3

koos oma ümbrusega. Lisaks kuuluvad sinna osariigid nagu Karnataka (seal asub Bangalore), mis ei pruugi küll anda sama suurt kogupanust SKPsse, kuid mille elatustase on kõrge just elaniku kohta ning kus asuvad maailmatasemel tehnoloogiaäri keskused.

Teine osariikide rühm koosneb paljudest kõige kiiremini arenevatest piirkondadest, mida võib pidada tärvateks osariikideks (näiteks Gujarat või Andhra Pradesh, mille suurimad linnad on vastavalt Ahmedabad ja Hyderabad). Need on jõudsalt arenemas uuteks innovatsiooni- ja ärikeskusteks, kuigi seni olnud ostujõu poolest mõnevõrra mahajäänud.

Kolmandasse rühma kuuluvad osariigid, kus domineerivad endiselt tömahukad põllumajandus- ja traditsioonilise tööstuse harud. Seetõttu on sealsel rohkearvulisel elanikkonnal (nt Rajasthanis või Biharis) seni kõige madalam ostujõud⁶³. Äritegevust soodustavate poliitikameetmetega võivad need osariigid aga jõudsalt edasi areneda ja jõuda väga kiire kasvu ja majandusmuutusteni. Seega ei ole praegune ostujõu tase seal mitte sugugi kinnistunud ehk need osariigid määratud vaeseks jääma.

TARBIJATURG KERKIB UUTELE KÕRGUSTELE

Seniste prognooside alusel võib Indiast peagi kujuneda maailma suuruselt kolmas majandus ja turg – minnes kas juba 2012. aastal⁶⁴ või hiljemalt 2015. aastaks⁶⁵ mööda Jaapanist. Koostatud on ka väga pikaajalisi prognoose, kuigi need sisaldavad erinevaid ennustusi. Aastaks 2050 võib India kerkida ostujõu-pariteedi alusel majanduste suuruse edetabelis seega kas kolmandale⁶⁶, teisele⁶⁷ või koguni esimesele⁶⁸ kohale. Seda juhul, kui kõik tingimused on sobivad ning rakendatakse tulemuslikult vajalikke haridusalaseid, taristu arendamise, regulatiivseid ja muid poliitika-

Sõltumata India täpsest edetabelikohast väga kauges tulevikus asuval 2050. aastal, osutavad majandustrendid ja -prognoosid siiski selgelt ühes suunas: Indiast on kujunemas kogu maailma ettevõtete ja investorite jaoks üha ahvatlevam turg. Sealne turg areneb jõudsalt ja ületab kasvutempolt peagi Hiinat⁶⁹. Seda toetavad veenvalt olulised alustegurid, mis pannaustavad ja saavad omakorda lisatõuget India üldiselt kasvukursilt.

Selles osas tuleb eelkõige tähele panna kiiret keskklassi ennustatavat esiletõusu Indias. Suure elanikkonna puhul tähendavad inimeste kasvavad sissetulekud kindlasti ka seda, et üha rohkem tekib juurde väga jõukaid tarbijaid. Hinnangute kohaselt kasvab Indias leibkondade arv, kelle vara suurus on enam kui 1 miljon USA dollarit, käesoleva aastakümne jooksul enam kui kahekordseks ehk 700 tuhandeni⁷⁰. *Forbes*'i miljardäride nimekirja kuulub juba praegu 49 indialast, 1990. aastal oli see arv kõigest 1⁷¹.

Üldisemalt vaadates kuulus tarbijate ülemisse kihti, kus tarbimisharjumused ja kulutamistase on väga läänelikud, 2010. aasta seisuga 2 miljonit leibkonda. 2020. aastaks võib nende arv kasvada võrdseks Austraalia leibkondade praeguse koguarvuga ehk küündida 10 miljonini⁷². Sellised muutused toovad kindlasti kaasa suurema nõudluse luksus- ja kvaliteetkaupade ning -teenuste järele, avades Indias häid võimalusi vastavatele ettevõtetele ja niššides.

Siiski on just keskklass kõige kiiremini kasvav segment nii arvukuselt kui ka kulutamise poolest. Ehkki pole olemas ametlikku ühtset keskklassi määratlust⁷³, oli McKinsey hinnangul sellesse rühma kuuluvate leibkondade osakaal 2008. aastal India sumpes 12%. 2030. aastaks võivad nad aga moodustada juba ligi poole kõikidest leibkondadest⁷⁴.

63 Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010, lk 5 <http://bit.ly/lbgIRX>

64 Euromonitor, *Top 10 largest economies in 2020*, 07.07.2010

<http://blog.euromonitor.com/2010/07/special-report-top-10-largest-economies-in-2020.html>

65 Buiter, W. ja E. Rahbari, *Global Growth Generators: Moving beyond 'Emerging Markets' and 'BRIC'*, Citi Global Economics View, February 2011, lk 43 <http://citi.us/i0ahkp>

66 HSBC Global Research, *The world in 2050: Quantifying the shift in the global economy*, 2011, lk 3 <http://bit.ly/hOZ9gg>

67 PwC, "The accelerating shift of global economic power: challenges and opportunities", *The World in 2050*, 2011, lk 3

<http://www.pwc.com/gx/en/world-2050/the-accelerating-shift-of-global-economic-power.jhtml>

68 Buiter, W. ja E. Rahbari, *Global Growth Generators: Moving beyond 'Emerging Markets' and 'BRIC'*, Citi Global Economics View, February 2011, lk 4 <http://citi.us/i0ahkp>

69 PwC, "The accelerating shift of global economic power: challenges and opportunities", *The World in 2050*, 2011, lk 15

<http://www.pwc.com/gx/en/world-2050/the-accelerating-shift-of-global-economic-power.jhtml>

70 "Millionaire households in India growing", *The Hindu Business Line*, 17.08.2011 <http://bit.ly/K3CBSZ>

71 "India's Economy: The half-finished revolution", *The Economist*, 21.07.2011 <http://www.economist.com/node/18986387>

72 McKinsey Global Institute, *The 'Bird of Gold': The Rise of India's Consumer Market*, May 2007, lk 108

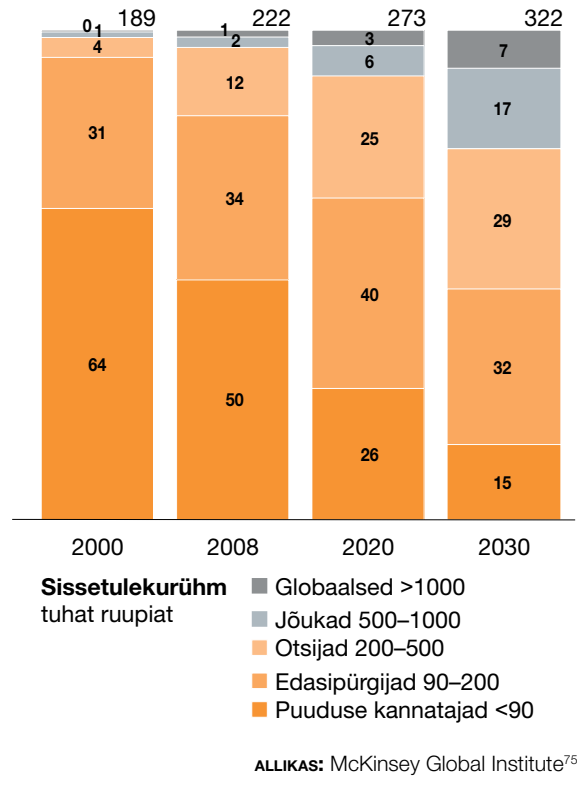
http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Asia/The_bird_of_gold

73 Saxena, R., *The Middle Class in India: Issues and opportunities*, Deutsche Bank Research, 2010, lk 1 <http://bit.ly/aw8ncg>

74 McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 45 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

Joonis 5. Tähtsaim trend India turul on keskklassi esiletõus

India leibkonnad sissetulekurühmade lõikes, % (osakaal), min leibkonda, 2000. a hindades

Keskklassi esiletõus on tähtis, sest see vallandab tarbimiskulutuste olulise kasvu. Just selles segmendis kasvab tarbimine nimelt kõige kiiremini – iseäranis nende inimeste puhul, kes keskklassi esimest korda jõuavad või on hiljuti jõudnud. Nad haaravad uute võimaluste järele, mida kõrgemad sissetulekud neile oma heaolu suurendamiseks võimaldavad. Mõneti saavad nad esmakordselt lubada endale rohkemat kui igapäevaste esmatarbevajaduste rahuldamine. Seepärast hakkavad nad kiirelt tarbima laiemat valikut paremaid majapidamiskaupu ja parandama oma eluaset, muudavad elustiili ning hakkavad kasutama uusi teenuseid, näiteks transpordi- ja vabaajateenused

jne. Samas otsivad nad jätkuvalt konkurentsivõimelisi hindu, kuid üha enam teadvustavad ka kaubamärke ja funktsionaalsust.⁷⁶

Vaatamata keskklassi praegusele kiirele tõusule elab samas suur osa inimesi jätkuvalt vaesuses. Hinnanguliselt peab 50% kogu India rahvastikust toime tulema väiksema päevase eelarvega kui 1 USA dollar⁷⁷ ja 75% linnaelanikest elab vähem kui 2 USA dollari-ga päevas⁷⁸. Seda tarbijarühma kipuvad (välismaised) ettevõtted sageli tähelepanuta jätma. Siiski annavad sinna kuuluvad inimesed ja leibkonnad oma vajadustega vähemalt veerandi kogu India tarbimisest, olgugi et nende kulutamisevõimalused on piiratud⁷⁹.

» Pooled leibkondadest hakkavad kuuluma keskklassi, kuid sissetulekute püramiidi põhja tarbijad jäävad samuti olulisuseks

Niisiis ei tohiks neid „püramiidi põhja“ turge tähelepanuta jätta, kui kaalutakse ärivõimalusi Indias. Kõnealuses segmendis on suur nõudlus taskukohaste ja samas väga funktsionaalsete toodete ja põhiteenuste järele, sest valdavalt ei paku ettevõtted neid piisavalt⁸⁰. See on küll juba innustanud üha rohkem ettevõtteid suunama sellele sihtgrupile nii oma turundustegevust kui ka uuenduslikke tooteid ja ärimudeleid. Näiteks on Tata Group seepärast välja töötanud maailma odavaima auto Nano ja uuena 500-eurose pakettmaja, mis on mõeldud maapiirkondades elavatele vaestele⁸¹.

Sellised püüdlused võivad anda olulist täiendavat kasu. Ettevõtted saavad endale tulevikuks olulise kliendibaasi, sest selle segmendi inimestest on paljud oma sissetulekute tõusuga saamas keskklassi tarbijaks. Üldise majanduskasvu tingimustes võib 2021. aastaks ligikaudu 570 miljonit inimest ehk 42% rahvastikust vaesusest välja jõuda ja hakkama tärkava keskklassi liikmetena innukalt tarbima. Selliste inimeste ostujõud ulatub kokku 1 triljoni USA dollarini⁸², mis on samaväärne kogu India praeguse SKPga. Seega võib püramiidi põhja leibkondadele suunatud ette-

75 McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 45 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

76 McKinsey Global Institute, *The 'Bird of Gold': The Rise of India's Consumer Market*, May 2007, lk 103–108 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Asia/The_bird_of_gold

77 Arvestatud ostujõupariteedi alusel (USD). TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011, lk 7 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

78 Arvestatud ostujõupariteedi alusel (USD). McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 13 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

79 Boston Consulting Group, *The Tiger Roars: Capturing India's Explosive Growth in Consumer Spending*, 2012, lk 8 <http://bit.ly/GLV61u>

80 Accenture, *New Waves of Growth: Unlocking opportunity in the multi-polar world*, 2011, lk 81 <http://bit.ly/IMlepU>

81 "India's Tata Group to launch 'world's cheapest homes'", *BBC News*, 16.07.2011 <http://bbc.in/oLaJaf>

82 PwC, *Profitable growth strategies for the Global Emerging Middle*, 2012, lk 11 <http://pwc.to/IFsYvo>

võtete võimalik „võit“ olla palju suurem, kui selle segmendi praegune sissetulek ja tarbimistase lubavad arvata.

Teine tarbimise kasvu suur mõjutegur on India kiire linnastumine. See omakorda soodustab märkimisväärselt keskklassi tõusu, sest enamik selliseid leibkondi elab tulevikus linnades. Viimase rahvaloenduse andmeil elab praegu linnapiirkondades ligikaudu 31% India rahvastikust. See on enam kui 3,4 protsendipunkti võrra rohkem kui kümme aastat tagasi, millest saati on Indias tekkinud kokku 2 800 täiesti uut linna lisaks seniste kasvule.⁸³

» Kiire linnastumine on jätkumas:
linnadest tuleb peagi 70% SKPst

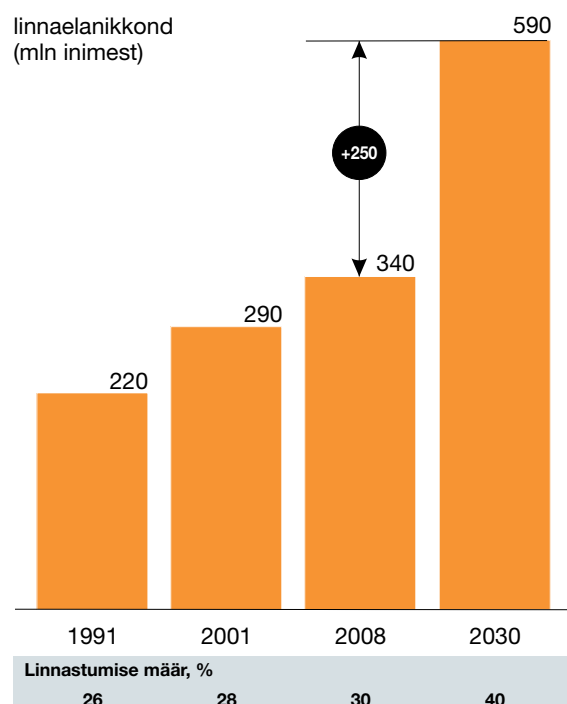
Linnastumine omab majanduskasvu ja tarbimise jaoks tähtsust, sest linnapiirkondades teenivad ja kulutavad inimesed umbes kaks korda rohkem kui maal⁸⁴. Põhjused peituvad mastaabisäästuefektis, mis võimaldab ettevõtetel tõhusamalt klientideni jõuda ja rohkem tooteid-teenuseid pakkuda, lisaks ka tarbimiskultuuri mõjudes ja lihtsalt parema(tes) töövõimalustes võrreldes maapiirkondadega.

Senine ümberasumine linnadesse võib olla olnud kõigest suurema rände alguseks. McKinsey prognoosib, et aastaks 2030 võib linnaelanike arv kasvada veel ligikaudu 250 miljoni võrra, mis kergitab India linnastumise määra 40%ni. Mõnes osariigis, näiteks Maharashtra, Karnatakas, Tamil Nadus, Gujaratis või isegi Punjabis võib see küündida veelgi kõrgemale ja linnaelanike arv ületada peagi maaelanike oma.

» Eratarbimine neljakordistub Indias
2020. aastaks

Kokku on Indias selleks ajaks tõenäoliselt 6 megalinna rahvaarvuga 10 miljonit või rohkem (Mumbai, Delhi, Kolkata, Chennai, Bangalore ja Pune). Lisaks on 13 linna, kus on elanikke üle 4 miljoni ning kokku veel 68 enam kui miljoni elanikuga linna. See tähendab, et linnad tervikuna annavad edaspidi 70% India SKPst ja just neis luuakse 70% uutest töökohtadest aastani 2030.⁸⁵ Seega peitub valdav osa India tarbijaturu tulevikust just kiirelt laienevates linnades.

Joonis 6. India on kiire linnastumise teel

ALLIKAS: McKinsey Global Institute⁸⁶

2010. aastal kulutasid India leibkonnad erinevatele kaupadele ja teenustele kokku 991 miljonit USA dollarit. Suurenevad sissetulekud elaniku kohta, keskklassi esiletõus ja linnastumine peaksid India eraisikute kogutarbimise 2020. aastaks neljakordistama: see jõuab 3,6 triljoni USA dollarini. Teisisõnu on Indias oodata 14%list keskmist eratarbimise kasvu aastas. See on oluliselt rohkem kui enamikus maailma riikides ning isegi teistel suurteil tähtsaval turgul on loota. Tulemusena kerkib India tähtsus maailmaturul praegusest 2,7%lt kogutarbimisest 5,8%ni 2020. aastal.⁸⁷

SUURENEV NÕUDLUS MITMESUGUSTE KAUPADE JA TEENUSTE JÄRELE

Turu üldine ahvatlev areng avab laialdaselt võimalusi peaaegu kõigile majandusharudele, kaupadele ja teenustele. Siiski toimuvad ühes üldlõike tõusuga ka märkimisväärsed muutused India nõudluses ja seeläbi tarbimisstruktuuris.

83 Lahiri, T., "India's pace of urbanization Speeds Up", *Wall Street Journal: India Real Time blog*, 18.07.2011 <http://on.wsj.com/qGistf>

84 Zinnov Management Consulting, *India's Innovation Thrust: Driven by Startups and MNCs*, July 2011, lk 4 <http://bit.ly/lj3wcH>

85 McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 13–15 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

86 McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 15 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

87 Boston Consulting Group, *The Tiger Roars: Capturing India's Explosive Growth in Consumer Spending*, 2012, lk 3 <http://bit.ly/GLV61u>

Tabel 2. Paranev elatustase ja üha arvukam keskklass tingivad nõudluse kasvu mitte-esmaste toodete ja teenuste järgi

Toodete-teenuste rühm	Kulutused 2010. a (mld USD)	Kulutused 2020. a (mld USD)	Kasv 2020 vs. 2010
Toidukaubad	328	895	2,7x
Kestvuskauvad (majapidamis- ja tarbekauvad)	186	752	4,0x
Transport ja sideteenused	168	664	3,9x
Haridus ja vaba aeg (sh internet)	71	296	4,2x
Rõivad ja jalatsid	59	225	3,8x
Tervishoid	49	183	3,8x
Muu (sh puhkusereisid, isiklik hooldus, laenumaksed jne)	129	570	4,4x
KOKKU	991	3584	3,6x

ALLIKAS: Boston Consulting Group⁸⁸

Et kõrgema sissetulekuga inimeste ja leibkondade arv suureneb, kasvab ka vabamalt tarbimine. Kui praegu läheb mitte-esmasteks kulutusteks jõukamates tarbimiserühmades 40–50% teenitud rahast, siis madalama sissetulekuga (s.t valdava osa) India leibkondade puhul on see näitaja püsinud vahemikus 20–30%⁸⁹. Aastaks 2025 võib mitte-esmase tarbimise kogumaht kerkida aga koguni 70%ni⁹⁰.

Samas suureneb kogutarbimine märgatavalt ka peamistes senistes toodete ja teenuste kategooriates, nagu toidu- ja kodukaubad. Rohkem vaba raha viib ka siin muutusteni, sest inimesed söövad rohkem ja tervislikumalt, kulutavad kodukujundusele või paremale eluasemele jne. Siiski kasutatakse suuremat sissetulekut eeskätt mitte-esmasteks kulutusteks, näiteks transpordile ja sideteenustele (sh mobiiltelefonide kasutamisele), vabaajategevustele, isiklikule hooldusele ning tervishoiule ja haridusele – kõigele sellele, mis on olnud paljudele inimestele varem kättesaamatu. Sel põhjusel võibki Indias oodata suurimat kasvuvõimalust just mitte-esmatarbe kaupade ja teenuste alal.

Teisisõnu pakuvad just need kategooriad ettevõtetele tulevikus kõige atraktiivsemaid ärivõimalusi India tarbijaturul. Siiski avarduvad ka võimalused kasva-

va nõudluse rahuldamiseks välismaalt. Näiteks võib 2020. aastal välisreisidele suunduda ligikaudu 50 miljonit indialast aastas. Enamjaolt on tegu ärireisidega, kuid üha enam minnakse ka puhkusereisidele ning üha sagedamini on indialaste sihikul Euroopa⁹¹. Praegu jääb välisreiside arv aastas 10–15 miljoni vahemikku ja tavaks on külastada ühe pakettreiisi raames mitut paika korraga, otsides seejuures häid ostlemisvõimalusi⁹².

» 2020. aastaks võtab 50 miljonit indialast aastas ette välisreise

Teine tarbimiskulutuste kasvu mõjutav tegur on Indias toimuv „internetirevolutsioon“. Aastaks 2020 peaks India kujunema kasutajate arvult maailma suuruselt teiseks *online*-turuks, edestades isegi Ameerika Ühendriike⁹³. Praegu on Indias umbes 120 miljonit internetikasutajat ehk kõvasti rohkem kui kõigest vie aasta eest olnud 30 miljonit. Arvestades rohkearvulist elanikkonda, on internetikasutajate hulk siiski endiselt väga madalal 10% tasemel.⁹⁴ Olukord on aga järsult muutumas. Juba 2015. aastal kasutab äritegevuseks, meelelahutuseks või muul eesmärgil regulaarselt interneti 350⁹⁵ kuni 450 miljonit⁹⁶ indialast (30–35% elanikkonnast).

88 Boston Consulting Group, *The Tiger Roars: Capturing India's Explosive Growth in Consumer Spending*, 2012, lk 4 <http://bit.ly/GLV61u>

89 Boston Consulting Group, *The Tiger Roars: Capturing India's Explosive Growth in Consumer Spending*, 2012, lk 13 <http://bit.ly/GLV61u>

90 McKinsey Global Institute, *The 'Bird of Gold': The Rise of India's Consumer Market*, May 2007, lk 16 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Asia/The_bird_of_gold

91 World Tourism Organization and European Travel Commission, *The Indian Outbound Travel Market with Special Insight Into the Image of Europe as a Destination*, 2009 <http://bit.ly/JPgiRr>

92 European Travel Commission, *Market Insights: India*, March 2010 <http://bit.ly/JPf6gS>

93 Euromonitor International, *Emerging Focus: Emerging Market Economies to Benefit from Robust Growth in Internet Usage and Access*, 19.07.2011 <http://bit.ly/oUdblx>

94 Avendus, *India Goes Digital*, 2011, lk 9 http://www.avendus.com/Files/India_goes_Digital.pdf

95 Google'i hinnang, tsit. "India to add 200 mln Internet users by 2014: Google", *Zeenews.com*, 16.09.2011 <http://bit.ly/rkj8tw>

96 McKinsey hinnang, tsit. Narasimhan, L., "Can India Lead the mobile-Internet revolution?", *McKinsey Quarterly*, February 2011, lk 3 https://www.mckinseyquarterly.com/Can_India_lead_the_mobile-Internet_revolution_2746

Internetikasutuse kiiret levikut soodustavad mitmed tegurid. Esiteks on India võimalus jätta vahele arvutipõhise interneti etapp ja „kujuneda esimeseks tõeliselt mobiilseks digitaalühiskonnaks”⁹⁷. Teisisõnu võib India üle hüpata mõnest turu arengustaadiumidest, kuivõrd astub mängu teistest riikidest hiljem. Internetiühendust võimaldavad mobiiltelefonid on odavamad ja hõlpsamini käsitletavad kui personaalarvutid ning jõuavad pealegi kaugetesse linnadesse ja maapiirkondadesse, kus fikseeritud internet ei ole Indias veel kättesaadav. Samuti on India tarbijad saamas sideadmete soetamiseks piisavalt jõukaks just ajal, mil internetikasutamine lülitub kõikjal maailmas mobiilsetele platvormidele.

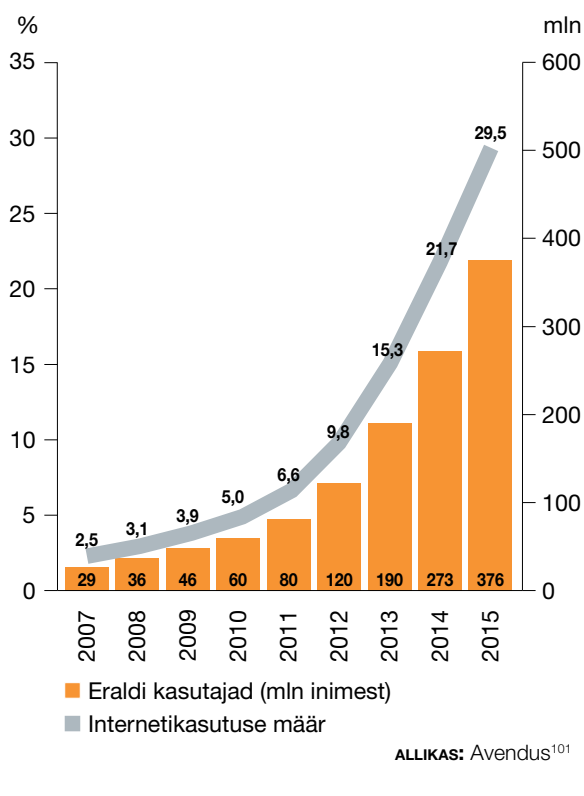
Seega võivad india lased lihtsamalt interneti ligipääsu saada ja üha rohkem inimesi seda võimalust ka kasutada. 2011. aasta lõpuks oli riigis kokku 900 miljonit mobiiltelefoni kasutajat, nendest 650 miljonit aktiivset, ning igal kuul suureneb see arv 10 miljoni võrra⁹⁸. Selline on niisiis potentsiaalsete internetikasutajate tegelik baas.

» India jätab vahele personaalarvutite etapi ning hüppab mobiilse interneti abil infoühiskonda ja e-kaubandusse

Teiseks aitab valitsus interneti levikule omakorda mitmete algatustega kaasa. Hoolimata mobiilse interneti kasutamise kiirest levikust, on paika pandud riiklik laiiribainterneti arenguplaan. Sihiks on viia kiire fikseeritud internet 2014. aastaks kõikidesse küladesse ning suurendada vastavate ühenduste arvu 2020. aastaks 600 miljonini⁹⁹. See peaks suurendama inimeste sotsiaalset kaasatust ja leevendama (maapiirkondades) vaesust, andes samal ajal kodanikele ligipääsu rohkematele ja parematele avalikele teenustele. Nimelt on valitsus käivitanud veel ka ambitsioonika e-riigi arendamise kava, et viia teenuste pakkumine enamjaolt interneti ja parandada seeläbi nende kättesaadavust¹⁰⁰.

Lisaks on valitsus riikliku e-riigi kava raames algatanud isikutuvastuse (UID) skeemi, et pakkuda kõigile elanikele võimalust enda identifitseerimiseks, näiteks elektroonilisi kanaleid pidi valitsuse toetuste või tee-

Joonis 7. India on interneti ulatusliku leviku künnisel

nuste saamiseks¹⁰². Üldine nõudlus interneti ja sellega seotud seadmete, sisu ja teenuste järele peaks isikutuvastuse skeemi elluviimisel veelgi seega suurenema. 2012. aasta lõpuks plaanitakse programmiga hõlmata juba 400 miljonit india last¹⁰³.

Kiire ja laialdase internetikasutamise leviku tulemusena hoogustub e-kaubanduse turg. See suurendab veelgi kogu tarbimist Indias, pakkudes inimestele uusi tooteid ja teenuseid ning võimaldades ettevõtetal jõuda klientideni, kes olid varem kättesaamatud (sealhulgas maapiirkondades).

India e-kaubanduse turg on juba praegu kasvanud 50% aastas ning jõudnud 10 miljardi USA dollari tasemele, eelkõige interneti-reisibüroode müügi arvelt¹⁰⁴. Aastaks 2020 võib internetimüügi kogumaht kasvada 20kordseks ja küündida 200 miljardi USA dollarini, kantuna e-finantsteenuste, interneti-jaemüügi

97 Narasimhan, L., "Can India Lead the mobile-Internet revolution?", *McKinsey Quarterly*, February 2011, lk 1 https://www.mckinseyquarterly.com/Can_India_lead_the_mobile-Internet_revolution_2746

98 Prabhudesai, A., "Indian Mobile Subscriber base reaches 893.84 Million [Dec. 11]", *Trak.in*, 01.02.2012 <http://bit.ly/zkWQGU>

99 Rufino, P., "India wants 600 mln broadband connections by 2020", *futuregov.asia*, 12.10.2011 <http://bit.ly/oUpPVD>

100 Government of India, Ministry of Communications and Information Technology, Department of Electronics and Information Technology, *National e-Governance Plan*, 2012 <http://mit.gov.in/content/national-e-governance-plan>

101 Avendus, *India Goes Digital*, 2011, lk 9 http://www.avendus.com/Files/India_goes_Digital.pdf

102 "India's identity scheme: The magic number", *The Economist*, 14.01.2012 <http://www.economist.com/node/21542763>

103 "India's identity scheme: The magic number", *The Economist*, 14.01.2012 <http://www.economist.com/node/21542763>

104 "Online business in India set to boom", *India Brand Equity Foundation*, 31.10.2011 <http://bit.ly/IMUVAP>

jms kiirest juurdekasvust.¹⁰⁵ Seetõttu on nii väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted kui ka globaalsed hiid nagu eBay võtnud suuna Indiale, pidades seda üheks peamiseks e-kaubanduse keskuseks tuleviku maailmas¹⁰⁶.

Eratarbimise kiiret kasvu ja turuvõimalusi täiendavalt on Indias edaspidi suur nõudlus jätkumas ka investeerimiskaupade ja -teenuste järele. See on eelkõige kannustatud vajadusest uuendada või parandada suurt osa riigi taristust. Kitsaskohad elektritootmises ja -jaotuses, maantee- ja raudteetranspordis, lennujaamades ja meresadamates, soodsate eluasemete kättesaadavuses jne seavad India majanduskasvule ja arengule suuri piiranguid. McKinsey hinnangul võiks majanduskasv riigis olla vähemalt 1,1 protsendipunkti võrra kiirem, kui taristu oleks tõhusam ega kannataks alainvesteeringute all¹⁰⁷.

» Taristu arendamisse investeeritakse Indias järgmisel viiel aastal triljon USD, kuid vajadused on veelgi suuremad

Seetõttu on India valitsus seadnud 12. viisaastaku plaani raames eesmärgiks eeloleval viiel aastal (2012–2017) investeerida kokku triljon USA dollarit mitmesuguse taristu rajamisse ja uuendamisse¹⁰⁸. Need investeeringud ei tule ainuüksi riigieelarvest, vaid märkimisväärse osa peaksid valitsuse lootuses panustama erainvestorid, sealhulgas ka välisinvestorid. Selleks on kavas käivitada mitmeid avaliku ja erasektori partnerluse (averus ehk PPP) skeeme.

Siiski on vajadused veelgi suuremad. Ainuüksi linnad vajavad järgneva kahe aastakümne jooksul 1,2 triljoni USA dollari suurust kapitalikulutust, et transpordi-, kanalisatsiooni- ja hoonestustaristu suudaks sammu pidada linnastumise tempoga¹⁰⁹. Selline suur investeeringute vajadus ja rahastamine tekitab rohkelt äriühingute raske- ja eriotstarbeliste masinate ning -seadmete, ehitusmaterjalide, kemikaalide jms tootjatele.

Ühe taristu investeeringute valdkonnana pakub väga atraktiivseid turuvõimalusi keskkonnasektor. Põhjus on, et India seisab selles vallas silmitsi mitmete väljakutsetega. Indial on vaja üha rohkem loodusressursse, alates energiast ja veest ning lõpetades maa, et saavutada riigi majanduskasvu ja seda suure rahvastiku ja kiire linnastumise koormuse oludes.

Ent neid ressursse ja tootmisvõimsust lihtsalt ei jätku, nagu näitavad juba praegu Indiat kimbutav elektrivarustuse nappus tarbimise tipphetkedel¹¹⁰ ja ähvardav veepuuduse mure, et 2030. aastal on kasutada ainult pool puhta vee vajadusest¹¹¹. Samal ajal jõuab lõpp-tarbijateni kõigest 25% sõeenergiast¹¹² ja India linnades käideldakse ainult 20% kanalisatsiooniveest¹¹³. See näitab, et on rohkelt ruumi ressursikasutuse tõhususe tõstmiseks, millega ka ressursivajadust saab osaliselt katta.

» Indiast saab 2020. aastaks suuruselt kolmas keskkonnatoodete ja -teenuste turg maailmas

Olukorra parandamiseks on valitsus seadnud mitmesuguseid eesmärgi alates energia- ja veekasutuse tõhustamisest kuni elektritootmises taastuenergia allikate osakaalu suurendamise ning süsinikuemissiooni piiramiseni. Need kõik eeldavad aga ulatuslikke investeeringuid, mida stimuleeritakse toetuste või regulatiivsete meetmetega. See avab häid turuvõimalusi ettevõtetele, mis pakuvad ressursisäästlikke lahendusi (sealhulgas vastavaid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate tooteid), alternatiivenergia tootmise seadmeid (tuulegeneraatorid, päikesepatareid, biomassi kogumisseadmed jne), vett või vee kätlemise või keskkonnaseire seadmeid jne.

Aastatel 2007–2008 oli India keskkonnakaupade ja -teenuste turu kogumaht 300 miljardit USA dollarit, moodustades 6% maailmaturust ja olles maailmas suuruselt neljandal kohal¹¹⁴. 40% vajalikest seadme-

105 "E-tailing in India to touch USD 70 billion by 2020: Technopak", *The Economic Times*, 08.02.2012 <http://bit.ly/IMVc72>

106 "India to be among world's top 10 e-commerce hubs by 2015: eBay", *The Economic Times* <http://bit.ly/oihlcs>

107 McKinsey & Co., *Building India: Accelerating Infrastructure Projects*, 2009, lk 3 <http://bit.ly/JkNUKf>

108 Government of India, Ministry of Finance, *Key Features of Union Budget 2012/2013*, 2012, lk 4 <http://indiabudget.nic.in/ub2012-13/bh/bh1.pdf>

109 McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 20 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

110 Santhanam, N., *India's Renewable Energy Market: Opportunities For Foreign Companies*, Energy Alternatives India, July 2011 http://eai.in/ref/eve/india_renew_energy.html

111 2030 Water Resources Group, *Charting Our Water Future: Economic frameworks to inform decision-making*, 2009, lk 9 http://www.2030waterresourcesgroup.com/water_full/Charting_Our_Water_Future_Final.pdf

112 The Climate Group, *India's Clean Revolution*, 2011, lk 41 <http://www.theclimategroup.org/publications/2011/3/23/indias-clean-revolution/>

113 McKinsey Global Institute, *India's Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010, lk 19 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India

114 Innovas Solutions, *Low Carbon and Environmental Goods and Services: an industry analysis*, March 2009, lk 75 <http://bit.ly/a3zEzE>

test ja varustusest imporditakse, et saada parimat tehnoloogiat. Valitsus on ent seadnud tingimuseks, et avalikust eelarvest rahastatud arendusprojektides kasutatavad lahendused peaksid üha enam olema Indias kohapeal toodetud (kas kohalike või seal tegutsevate välisettevõtete poolt)¹¹⁵. Aastaks 2020 peaks India keskkonnatehnoloogia nõudlus ületama Jaapani oma ja kerkima maailmas kolmandale kohale, kasvades mahult kahekordseks¹¹⁶.

SUURE IMPORDINÕUDLUSE KÕRVAL ON INDIA SAAMAS EKSPORDI SUURJÕUKS

Minevikus ei ole väliskaubandus olnud India jaoks nii tähtis kui paljudes teistes suurtes tähtsates majandusega riikides. Väliskaubanduse suhe SKPse on püsinud 40% juures, muutes India teistest vähem sõltuvaks rahvusvahelistest turgudest ja rohkem sisenõudlusele tuginevaks¹¹⁷. See on põhjuseks, miks ei ole viimaste aastate üleilmne majanduslik langus olulisel määral Indiat mõjutanud.

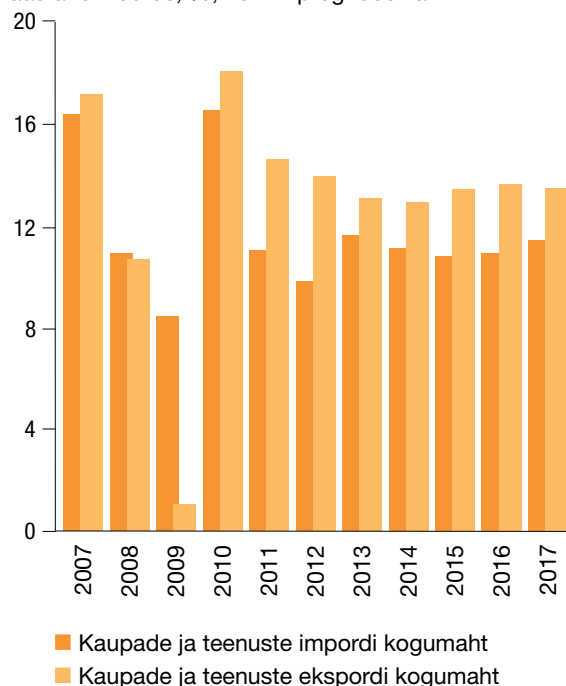
Mis aga ei tähenda, et kaubavahetus oleks India jaoks olnud ebaoluline, eriti kuna see on kiiresti kasvanud. Kaupade ekspordi-impordi koondmaht kahekordistus 5 aasta jooksul ajavahemikus 2006–2011, küündides viimaks rohkem kui 600 miljardi USA dollari tasemele¹¹⁸.

Ühelt poolt on import kasvanud kiires tempos, seda isegi üleilmsest kriisist mõjutatud 2009. aasta India majanduse aeglustumise oludes (eriti võrreldes ekspordiga, mis toona peaaegu ära kukkus). See on seotud otseselt siseturu tugevusega, kus eratarbijad ja investeerivad ettevõtted on nõudnud laia valikut kaupu ja teenuseid, mida Indias endas ei toodeta või pakuta piisavalt. Impordis domineerivad nafta- ja bensiinitooted, moodustades kolmandiku kogu impordist. Järgnevad elektrilised seadmed (sealhulgas elektroonika) ja mitmesugused masinad kumbki 10 portsendilise osakaaluga.¹¹⁹

Kütuste osakaal on nii kõrge, sest kasvavas energianäljas India on maailmas mahult neljas naftatarbija

Joonis 8. Jätkuvalt on India kaubanduse kiiret kasvu oodata

aastane muutus, %, 2012+ prognoosina

ALLIKAS: IMF andmed¹²⁰

ning peab importima 3/4 kogu oma naftavajadusest. 2025. aastaks on naftanõudlus kasvamas tasemele, et India peab katma sisuliselt kogu selle impordiga.¹²¹

» India impordib rohkem kui ekspordib, eriti kütuseid ja masinaid-seadmeid

Teiste tooterühmade poolest muutub India sõltumatuks ühes töötleva tööstuse arenguga ning tehnoloogilise võimekuse ja kohaliku ettevõtluse tugevuse kasvuga sektorites nagu elektroonika ja mootorsõidukite tootmine. Ent isegi siis säilib piisavalt nõudlust parema kvaliteediga välismaiste kaupade ja teenuste järele. Nii peaks impordi kogumaht kasvama lähiaastatel edasi umbes 10% aastas¹²².

115 US Commercial Service, *Doing Business in India: Country Commercial Guide for U.S. Companies*, 2011, lk 38 <http://bit.ly/J62QHD>

116 HSBC, *Sizing the climate economy*, September 2010, lk 43 <http://bit.ly/b71vPy>

117 Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010, lk 5 <http://bit.ly/lbgIRX>

118 Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Export Import Databank version 6.0*, 2011 <http://commerce.nic.in/eidb/default.asp>

119 *Ibid.*

120 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

121 "India in Africa: Catching up", *The Economist*, 26.03.2011 <http://www.economist.com/node/18745335>

122 Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>

Tabel 3. India suurimad kaubanduspartnerid on teised suured majandused

Kaupade eksport			Kaupade import		
Riik	Osakaal aastail 2010–2011	Aastane keskmine kasv 2006–2011	Riik	Osakaal aastail 2010–2011	Aastane keskmine kasv 2006–2011
Araabia Ühendemiraadid	13,7%	30,0%	Hiina	11,8%	25,6%
USA	10,2%	7,9%	Araabia Ühendemiraadid	8,9%	39,5%
Hiina	7,8%	23,9%	Šveits	6,7%	28,3%
Hongkong	4,1%	21,9%	Saudi Araabia	5,5%	11,2%
Singapur	4,1%	14,2%	USA	5,4%	14,3%
Holland	3,1%	30,5%	Saksamaa	3,2%	12,0%
Ühendkuningriik	2,8%	6,2%	Iraan	3,0%	9,4%
Saksamaa	2,7%	14,1%	Austraalia	2,9%	11,4%
Belgia	2,5%	16,0%	Nigeeria	2,9%	11,4%
Indoneesia	2,5%	32,4%	Lõuna-Korea	2,8%	21,5%
India kogu kaubaeksport	251,1 mld USD	18,7%	India kogu kaubaimport	369,8 mld USD	18,8%

ALLIKAS: India valitsuse kaubandusministeerium¹²³

Teenuste ja kaupade impordimahult on India hetkel maailmas vastavalt 7. ja 13. kohal. Üleilmses arvestuses eksporditakse India turule umbes 3,3% kõigist piiriülestest teenustest ja 2,7% vahetatud kaupadest.¹²⁴ Niivõrd kõrge importtarbimise tase on sundinud Indiat kasvavasse jooksevkonto puudujääki.

Samas on paranenud ka eksporditulemused. Kui arvata välja aastad 2008–2009, mil arenenud riikides välisnõudlus langes, on ekspordi kasv tegelikult ületanud impordi oma ja see on nii lähitulevikus jätkumas. 2011. aasta koguekspordi numbrid peaksid küündima rekordilisele 300 miljardi USA dollari tasemele¹²⁵.

India on seejuures roninud kiiresti ülespoole ka maailma eksportiriikide järjestuses. 2010. aastal jõudis ta esimest korda 20 esimese kaubaeksportija sekka, saavutades oma osaks 1,4% maailmaturust. India hoiab lisaks 10. kohta teenuste ekspordis, kattes 3% selle ülemaailmsest mahust.¹²⁶

Küllalt suur osa sellisest edenemisest on tulnud üle riigi asutatud erimajandussoonidest, kust pärineb ligi veerand eksporditavast¹²⁷. India oli esimene Aasia riik, mis sellised tsoonid kunagi (1965. Aastal) sisse sea-

dis ning praegu tegutseb neid 143¹²⁸. Erimajandussoonid pakkuvad soodsamat äritegemise tingimuste, taristu ja maksude keskkonda ettevõtetele (valdavalt mõnest konkreetsest sektorist), mis seavad end neis sisse ja tegelevad eksportimisega. Sellisena on tsoonid tõmmanud ligi suure osa rahvusvaheliselt tegutsevatest, nii välis- kui ka kodumaistest ettevõtetest.

» Poliitikasihiks on järgmise kolme aastaga India ekspordimahtu kahekordistada

India kõige tähtsamad kaubanduspartnerid on üldises arvestuses Araabia Ühendemiraadid (AÜE), USA ja Hiina. Impordis kuuluvad esikümnesse lisaks mitmed maavarade poolest rikkad riigid, nagu Saudi Araabia, Iraan ja Nigeeria, koos maailma masinaehituse ja elektroonikatööstuse kantside Šveitsi, Saksamaa ja Lõuna-Koreaga. Siiski on Hiinast on saanud suurim Indiassa imporditavate kaupade tarnija.

Samal ajal läheb India enda ekspordist suurim osa AÜE-sse – osaliselt eesmärgiga sealt hiljem edasi järgmistele turgudele seda kaupa liigutada. Teised suured üleilmselt kauplevad riigid on samal põhjusel

123 Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Export Import Databank version 6.0*, 2011 <http://commerce.nic.in/eidb/default.asp>

124 Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO), *World Trade Report 2011*, 2011, lk 33 http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr11_e.htm

125 "India Trade Gap Widens", *Wall Street Journal*, 09.12.2012 <http://on.wsj.com/wUT72q>

126 Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO), *World Trade Report 2011*, 2011, lk 33 http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr11_e.htm

127 "India's Economy: The half-finished revolution", *The Economist*, 21.07.2011 <http://www.economist.com/node/18986387>

128 Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Special Economic Zones of India* <http://sezindia.gov.in/index.asp>

samuti ekspordi sihtkohana kõrge kohal (Singapur, Hongkong ja Madalmaad).¹²⁹

Kui käsitleda Euroopa Liitu (EL) tervikuna sealse ühiskonda ja ühiste kaubanduspoliitika tõttu, on see India jaoks suurim kaubanduspartner nii ekspordi kui ka impordi alal. Samas on „vanade“ Lääne partnerite tähtsus väga kiiresti langenud. 2004. aastal hõlmasid nad 30%, kuid praegu kannavad EL ja USA kokku vaid viiediku India väliskaubandusest. Nende rolli on Aasia riigid üle võtnud, sellesse tõusu annab suurima panuse muidugi Hiina.¹³⁰

Seepärast on India kaubandussuhted ja eriti eksporditurud oluliselt nihkumas, mis peegeldab üleilmse tarbimise ja majandustõusu väljavaadete nihet tärkavate turgude suunas. 2010. aastal oli kokku 52% India ekspordist suunatud mõnele tärkavale turule, samas kui ainult aastakümne eest oli see olnud vaid 35%.¹³¹

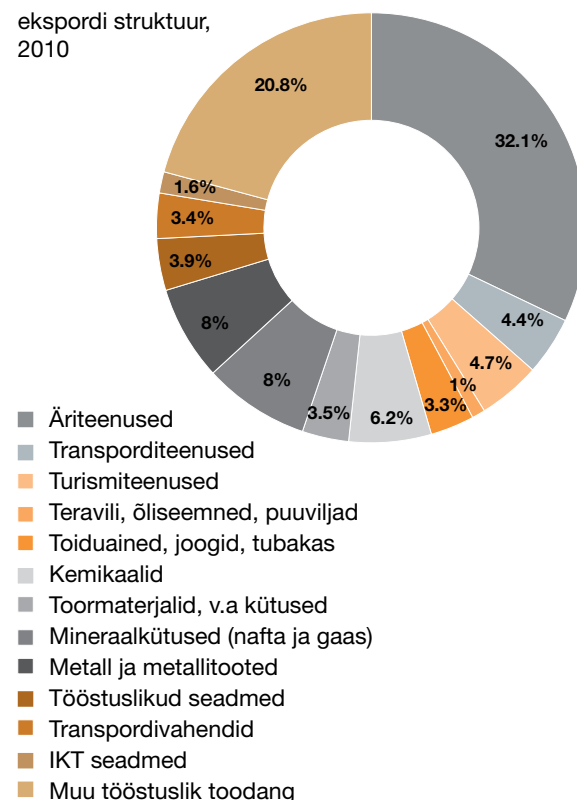
India eksport koosneb laiast valikust kaupadest ja teenustest. Mitmesugused äri- ja muud teadmushukad teenused annavad koguekspordist peaaegu kolmandiku, näidates India poolt sellises allhankeäris saavutatud edu.¹³²

» India kaubavahetus nihkub arenenud turgudel tärkavatele, lisaks rohkem kõrgtehnoloogiliste toodete poole

Ühe India teenusemajanduse uuemaks nišiks on kiiresti kasvanud meditsiiniturism. Igal aastal saabub Indiasse ligi miljon terviseturisti, et saada maailmatasemel erihaiglates ja kliinikutes südame- või ilukurirurgiat, traditsioonilist või neuroloogilist ravi, liigeseasendusi ja isegi hambaravi – palju madalamate hindadega kui läänemaailmas või isegi teistes tärkavate turgude riikides on võimalik¹³³. Meditsiinituristide arv võib kasvada lähiperioodil 40% aastas, jõudes 2015. aastaks üle 3 miljoni sissesõitva kliendi tasemeni¹³⁴.

Rafineeritud kütused, metallid ja mitmesugused masinad (autosad, tööstusseadmed jne) on India ekspordi järgmised suured alustalad ning suurimad

Joonis 9. India ekspordi on vedanud teenused, kuid ekspordibaas on lai

ALLIKAS: Ernst & Young, toetudes ELi ja IMFi andmetele¹³⁵

välismaale müüdavad kaubarühmad.¹³⁶ Need on asendanud minevikus pikka aega tugev rolli omanud traditsioonilisi kaubaartikleid, nagu nahk, vääriskivid ja ehted või isegi tekstiilid. See näitab, et India on liikunud hüppeliselt edasi kaasaegse töötleva tööstuse suunas, jättes nii tavapärase ekspordi arenguga võrreldes mõnedki astmed vahele¹³⁷.

Sellega on India ekspordi struktuur märkimisväärselt muutunud. Ajavahemikus 2002–2008 langes madaltehnoloogiliste kaupade eksport 66%lt 56%le, samas kui kesktehnoloogiliste kaupade oma tõusis 22%lt 30%le ning kõrgtehnoloogiliste kaupade osa kahekordistus 7%lt 14%le¹³⁸. Seega on India saamas

129 Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Export Import Databank version 6.0*, 2011 <http://commerce.nic.in/eidb/default.asp>

130 Maailmapank (World Bank), 2012 *India economic update*, March 2012, lk 2–3 <http://bit.ly/xP4cdt>

131 Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011, lk 13 <http://bit.ly/lR19il>

132 Ernst & Young, *Trading Places: The emergence of new patterns of international trade*, 2011, lk 14 <http://bit.ly/xZHgA3>

133 Lai, N., "India's Medical Tourism Industry", *Asia Sentinel*, 18.05.2010 <http://bit.ly/afuBrJ>

134 "No. of foreign patients in India to cross 32 lakh by 2015: ASSOCHAM", *India Infoline News Service*, 05.08.2011 <http://bit.ly/pcBHqG>

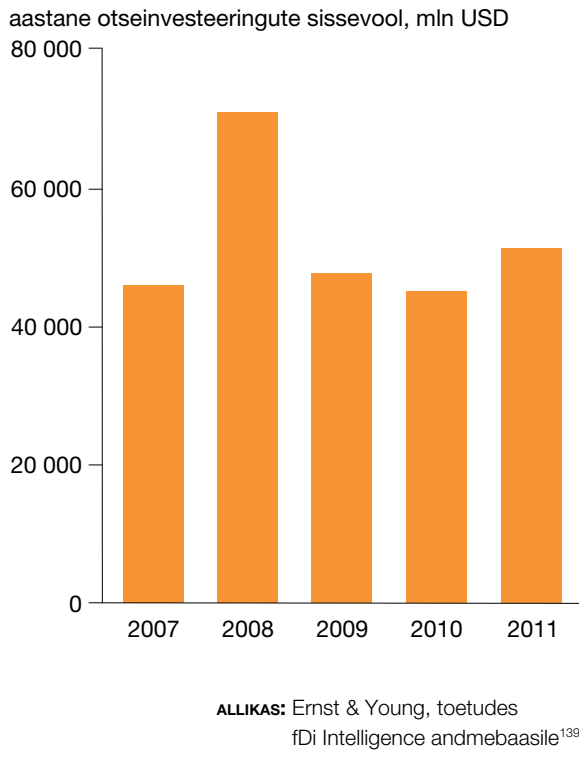
135 Ernst & Young, *Trading Places: The emergence of new patterns of international trade*, 2011, lk 14 <http://bit.ly/xZHgA3>

136 Ernst & Young, *Trading Places: The emergence of new patterns of international trade*, 2011, lk 14 <http://bit.ly/xZHgA3>

137 Bajaj, V., "Manufactured Goods Lead Surge in Indian Exports", *New York Times*, 25.07.2011 <http://nyti.ms/JqL6bU>

138 Desai, P.N., "India on global R&D map", *ExpressBuzz*, 16.08.2011 <http://expressbuzz.com/opinion/op-ed/india-on-global-rd-map/304741.html>

Joonis 10. India on olnud üleilmse kapitali jaoks atraktiivne

konkurentsivõimelisemaks väärtuslikumate ja keerukamate toodete alla, osaliselt tänu vastavate välisfirmade tootmisbaaside Indiasse ümberkolimisele. Valitsuse uus töötleva tööstuse arendamise poliitika peaks seda väärtuslikuma ekspordi suunas toimunud nihet oluliselt veelgi kiirendama.

India valitsus on välja käinud eesmärgina, et riigi koguekspordi maht peaks aastaks 2014 kahekordistuma 450 miljardi USA dollarini ja pikemas perspektiivis ehk aastaks 2020 India osa üleilmses kaubavahe- tuses samuti kahekordistuma. Selle saavutamiseks peab eksport kasvama stabiilselt väga kõrgel määral, 25% ja enamgi aastas.¹⁴⁰

See on väga ambitsioonikas eesmärk, arvestades nii senist (madalamat) reaalselt saavutatud kasvumäära kui ka võimalikke takistusi. Nende hulgas on näiteks taristu kitsaskohad, mis võivad oluliselt piirata kauba-

vooge välisurgudele (nii ebapiisava teedevõrgustiku või logistikataristu kui ka sadamates ebatõhusa lastide käsitlemise tõttu¹⁴¹) või tootmisvõimsust (nt elektrinappuse püsimisel).

Omaette väljakutseks Indiale on leida piisavat välisnõudlust, eriti arenenud turgude kesiseid majanduskasvu väljavaateid arvestades. See nõuab uute turgude leidmist ja avamist või uute alade hõivamist senistel turgudel.

See on üks põhjus, miks India valitsus on agaralt sõlminud kaubandustehinguid. Diplomaatilisi pingutusi on selleks tehtud alates vabakaubanduslepingu läbirääkimistest Euroopa Liiduga kuni ärisidemete laien- damiseni Aafrika ja Hiina ning isegi põlise vastase Pakistaniga¹⁴². Väljakuulutatud ekspordieesmärkide saavutamiseks tuleb kasutada ära iga viimanegi võimalus, eriti edendades kaubandust senistes tugevaimates eksportharudes.

VÄLISINVESTORITEL ON SUURED LOOTUSED

Enne 1991. aastal alanud reforme oli India väliskapitali sissepääsule peaaegu suletud. „Ukse“ avanemisel haarasid investorid kiiresti pakutud võimalusest kinni. Riiki saabuvate otseste välisinvesteeringute jääkmaht kasvas esimese aastakümnega 10 korda, seejärel kahekordistus aastail 2000–2004 ja siis veel enam kui neljakordistus aastaks 2010.¹⁴³ Seega on välisinvestorid Indiasse tõusvas tempos tulnud. See on olnud üheks oluliseks India majandusliku eduloo osaks, sest investorid tõid kaasa hädavajaliku kapitali, oskusteabe ja tehnoloogia, tekitades samal ajal töökohti ja ekspordi kasvu.

2008 oli tippaasta, mille järel investeeringute aastased sissevood äkitselt langesid. Sama juhtus üle kogu maailma, sest investorite kindlustunne ja ligipääs võlakapitalile said globaalse majanduslanguse järelmõjudes löögi. 2011. aasta tõi mitmete suurte tehingute najal lõpuks toibumise.¹⁴⁴ Kokku tõid investorid majandusse uuesti rohkem kui 50 miljardit USA dollarit – 25% eelnevast aastast enam. See tegi Indiast järjekorras neljanda kõige ahvatlevama investeerimis- sihtpaiga maailmas (USA, Hiina ja Ühendkuningriigi

139 Ernst & Young, *Ready for Transition: 2012 attractiveness survey*, 2012, lk 7

<http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/03/india-attractiveness-final-version1.pdf>

140 Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Strategic Plan*, 2011, lk 2
<http://commerce.nic.in/ann/StrategicPlan.pdf>

141 Näiteks kulub India suuremates sadamates laevade käitlemiseks 12 korda rohkem aega kui palju suuremates Singapuri või Hongkongi sadamates – KPMG, *Adding Wheels: Investing in the Indian transportation & logistics industry*, 2010, lk 9 <http://bit.ly/JqN6Rj>

142 “India, Pak to double trade to \$6 b in 3 yrs, liberalise terms for business visas”, *The Economic Times*, 29.09.2011 <http://bit.ly/I2ce0K>

143 Maailmapank (World Bank), *2012 India economic update*, March 2012, lk 22 <http://bit.ly/xP4cdt>

144 *Ibid.*

Tabel 4. Enamik uutest otsete välisinvesteeringute projektidest tuleb Indiasse mõnest suurriigist

Järjestus aastal	Riik	Otsete välisinvesteeringute projekte (iga aasta jaanuarist novembrini)			Muutus 2011 vs. 2010	Väärtus (mln USD) 2011
		2010	2011	Osakaal aastal 2011		
1	USA	200	260	30%	30%	11 739
2	Jaapan	74	107	12%	45%	6 582
3	Ühendkuningriik	74	90	10%	22%	1 248
4	Saksamaa	75	81	9%	8%	2 229
5	Prantsusmaa	26	26	3%	0%	3 383
6	Rootsi	7	24	3%	243%	2 319
7	Šveits	23	23	3%	0%	539
8	Hispaania	15	20	2%	33%	1 021
9	Araabia Ühendemiraadid	26	19	2%	-27%	932
10	Soome	13	17	2%	31%	843
11	teised	158	197	23%	25%	19 978
	KOKKU	691	864	100%	25%	50 813

ALLIKAS: Ernst & Young, toetudes fDi Intelligence andmebaasile¹⁴⁵

järe).¹⁴⁶ Välisfirmad olid 2010. aasta lõpuks Indiasse investeerinud (aktsiakapitali) kokku 198 miljardit dollari eest.¹⁴⁷

Välisinvestorid on võtnud valdavalt sihikule India majanduse need osad, millel on olnud suurim äripotentsiaal nii siseturu kui ka ekspordi vaates. Seetõttu on need olnud sektorid, mis on hiljem hoidnud ülal riigi majanduskasvu ja rahvusvahelist kaubandust. Vastavalt on teenuste sektor olnud suurim investeeringute vastuvõtja, saades pidevalt üle 20% sissetulevast väliskapitalist.

» Välisinvestorid on Indias pööramas oma tähelepanu teenustelt tööstusele

Kuni üleilmse kriisini olid majutus, kinnisvara ja ehitus 7–10%lise osakaaluga järjekorras järgmised, kuid on kaotanud oma külgetõmme üle kogu maailma karmistunud laenuitingimuste tõttu. Telekommunikatsioonisektor on hoidnud enda 7–9% osa. Energia-, metalli- ja autotööstuse osakaal on tõusnud kapitali sissevoolus 6%ni tänu tööstussektori arengule.

2011. aastal tõusis teenuste järel kokkuvõttes teisele kohale ravimite ja farmaatsiatoodete sektor 14%lise osaga, mis põhines paarile üksikule väga suurele liitumise ja ülevõtmiste tehingule.¹⁴⁸

Mis puutub investorite ja kapitali päritolusse, siis on nimekirja tipus huvitavad riigid. Mauritius on olnud aastaid investorite päritoluriik nr 1. Seal on tulnud rohkem kui 40% väliskapitali sissevoolust aastail 2005–2009 ja ainult pisut vähem (24%) aastail 2010–2011. Sarnaselt on Singapur hoidnud viimastel aastatel teist kohta 10–15 protsendiga.¹⁴⁹

Neist investeeringutest suur osa ei ole tegelikult „päris“ väliskapital, vaid on nn ringiga naasev (ingl *round tripping*) kapital. India firmad ja ettevõtjad registreerivad end Mauritiusel või Singapuris (või Küprosel), et kasutada soodsate äriseaduste ja väiksema maksukoorma eeliseid nii neis riikides kui ka Indiasse tagasi investeerides. Nende kapitalipaigutused Indiasse lähevad seejärel kirja välisettevõtetest tulevana. Hinnanguliselt on vähemalt 20% välisinvesteeringute kogumahust ringiga naasev kapital.¹⁵⁰

145 Ernst & Young, *Ready for Transition: 2012 attractiveness survey India*, 2012, lk 9

<http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/03/india-attractiveness-final-version1.pdf>

146 Andmed hõlmavad igast aastast 11 kuud, sest allikaks olnud raporti avaldamise ajal oli 2011. a kohta kättesaadavad andmed ainult jaanuarist veebruarini. Ernst & Young, *Ready for Transition: 2012 attractiveness survey*, 2012, lk 7

<http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/03/india-attractiveness-final-version1.pdf>

147 UNCTADStat, *Inward and outward foreign direct investment stock, annual, 1980–2010*

<http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=89>

148 Maailmapank (World Bank), 2012 *India economic update*, March 2012, lk 22 <http://bit.ly/xP4cdt>

149 Maailmapank (World Bank), 2012 *India economic update*, March 2012, lk 22–23 <http://bit.ly/xP4cdt>

150 Rao, K.S. ja B. Dhar, *India's FDI Inflows: Trends & Concepts*, Institute for Studies in Industrial Development, New Delhi, 2011, lk 22 <http://isid.org.in/pdf/WP1101.PDF>

Kui jätta need riigid kõrvale ning lisaks vaadata finantsvoogude asemel objektiivsema pildi saamiseks uute investeerimisprojektide arvu, paistab väliskapitali allikate pingerida üpriski teistsugune. 2011. aastal tuli USA ettevõtetelt peaaegu kolmandik uutest investeerimisprojektidest ning lisaks oli Jaapani, Ühendkuningriigi ja Saksamaa osaks igal neist umbes 10% projektidest. Kokku on nende nelja riigi arvel 60% Indiasse tulnud välisinvesteeringute tehingutest.

Ülejäänud kapitalipaigutused pärinevad üsna laiaast ringist riikidest. Esimese kümne väliskapitali päritolumaa seas on Põhjala riigid Rootsi ja Soome kõige kiiremini oma investeeringuid kasvatanud, mis näitab Põhjamaade ettevõtete üha suuremat orienteerumist India turule. Lisaks on uute investoritena muutunud aktiivseks Lõuna-Korea ja Hiina (investeerides ennekõike tööstusse), kes jõuavad arvatavasti lähitulevikus esikümne riikide sekka.

India on köitnud välisinvestoreid mitmel põhjusel. Esiteks on pooled neist tulnud India turule tegutsema, et kindlustada endale osa sealse turu kasvupotentsiaalid. Teiseks on ligi pooled investorid samuti võtnud India sihikule kui kulutasemelt väga konkurentsivõimelise teenindus- ja tootmisbaasi – seal saadaoleva suure tööjõu- ning talendivaramu tõttu.

» Välisinvestoreid tõmbab Indiasse siseturu potentsiaal, lisaks tööjõu ja talentide varamu

Need tegurid jäävad suure tõenäosusega lähiaastail püsima, seepärast on ka välisinvestorid oma tulevikuvaadetes positiivsed. Nad leiavad, et Indiast võib saada sel aastakümnel maailma üks juhtivaid tööstuskeskusi. Ligikaudu 2/3 seni Indiasse investeerinud ettevõtjatest soovib tuua seepärast riiki uut kapitali ja projekte, peamiselt oma tegevuse kasvatamiseks. Selle poolest erineb India suuresti muust maailmast, kus on ärikliima ja kasvuväljavaadete alal pigem palju ebakindlust.¹⁵¹

Hoolimata üldisest optimismist leiab suurem osa välisinvestorid siiski, et India vajab nii paremat taris-

tut kui ka vähem bürokraatiat ja korrupsiooni¹⁵². Neil põhjustel on India hetkel 183 maailma riigi seas alles 132. kohal äritegemise tingimuste poolest¹⁵³. Lisaks on üksikud valdkonnad endiselt välisettevõtete sisenemise jaoks keelatuks või kindlate piirangutega, tuntuima näitena mitme kaubamärgi põhine jaemüük (s.t piiratud välisriikide kaubamajade ja supermarketite kettide Indiasse sisenemine)¹⁵⁴.

Kui neid seadusandlikke, riigivalitsemise, taristu ja teisi kitsaskohti leevendatakse – kas või osaliselt – tõusevad investorite huvi, välisinvesteeringute sissevool ja majanduskasvu väljavaated India jaoks veelgi kõrgemale.

INDIA ETTEVÕTTED TEEL ÜLEILMASTUMISE POOLE

Välisinvesteeringute sissevooluga võrreldes on kapitali väljavool olnud oluliselt tagasihoidlikum. Üheks põhjuseks on see, et pikka aega olid India ettevõtete välisriiki laienemise võimalused piiratud (nt projektide mahud). Valitsus seadis vastavaid regulatiivseid piiranguid eesmärgiga hoida valuuta- ja fiskaalpoliitika stabiilsust.¹⁵⁵ See selgitab, miks olid välja suunatud otsesed välisinvesteeringud enne 2000. aastat peaaegu olematud ja hakkasid kasvama alles 2005. aastal, kui seadusandlust tuntavalt vabamaks muudeti.

India ettevõtete väljamineku laine tipp saabus 2008. aastal ning investeeringute mahud langesid järgnenud üleilmse finantskriisi tõttu, mis muutis laenamise küllaltki kulukaks või võimatuks ning ettevõtted ei suutnud enam oma laienemiseks piisavalt rahastust leida. Siiski näitavad esialgsed hinnangud, et 2011. aastal võis tulla uus rekord välise turu- ja laenuitingimuste paranemise najal¹⁵⁶.

Kasvavatest kapitalivoogudest hoolimata on India maailma välisinvesteeringute maastikul olnud väga väike roll seni. 2010. aastal oli riik maailmas alles 21. kohal oma ettevõtete välismaale suunatud investeeringutega, andes 1,1% üleilmsetest voogudest¹⁵⁷. Välismaale investeeritud aktsiakapitali jääkmaht on veelgi väiksem. 2010. aasta lõpuks olid India ette-

151 Ernst & Young, *Ready for Transition: 2012 attractiveness survey India*, 2012 <http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/03/india-attractiveness-final-version1.pdf>

152 *Ibid.*

153 Maailmapank (World Bank), *Doing Business in India*, 2012 <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/india>

154 Nii piirangud kui ka stiimulid on üksikasjalikult dokumendis Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Industrial Policy and Promotion, *FDI Policy (Circular 1 of 2012)*, 2012, <http://dipp.gov.in/English/Policies/Policy.aspx>

155 See osa toetub India ettevõtete välisinvesteeringute seniste ja tulevikutrendide taustauuringule, mis telliti India-Eesti seireprojekti tarbeks – kui pole teistele allikatele viidatud allpool

156 "Outward FDI by India Inc hits \$43 bln", *The Times of India*, 23.06.2011 <http://bit.ly/ldEikr>

157 Satyanand, P.N. ja P. Raghavendran, *Outward FDI from India and its policy context*, Columbia FDI profiles, 2010, lk 1 <http://bit.ly/l6dQoZ>

võtted investeerinud teistesse riikidesse kokku 92,4 miljardit USA dollarit (0,4% kogu maailma mahust)¹⁵⁸.

» India ettevõtete välisinvesteeringud on märgatavalt kasvanud, kuid jäävad üleilmses kontekstis ikkagi väikeseks

Siiani on enam kui pool Indiast lähtuvatest kapitalivoogudest läinud arenenud riikidesse¹⁵⁹. Peamised sihtpaigad on olnud Araabia Ühendemiraadid, Ameerika Ühendriigid ja Ühendkuningriik, igaühe osaks ligikaudu 10% investeeringute väljavoolust. See kajastab India ettevõtete peamist välismaal investeerimise motiivi. Nad on otsinud peamiselt juurdepääsu atraktiivsetele turgudele või võtmetähtsusega ressursidele, näiteks naftale.

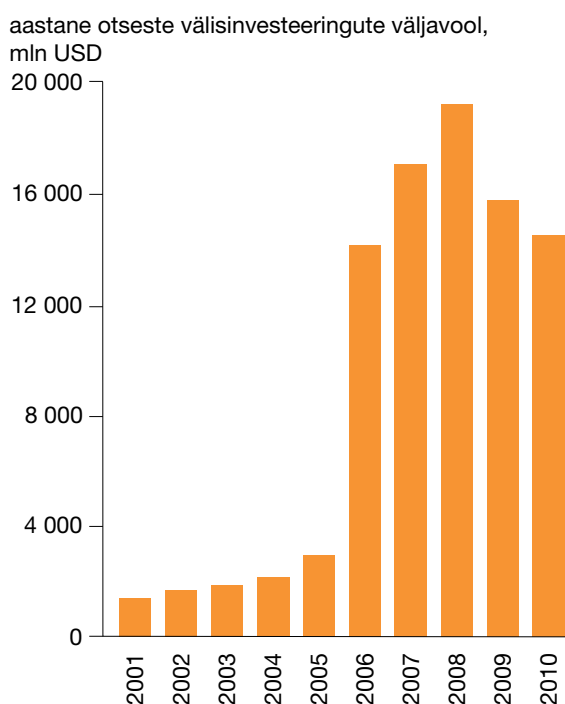
Peale Ühendkuningriigi ja Saksamaa ei ole ülejäänud Euroopa olnud kuigivõrd India ettevõtete juhtide radaril. Kesk- ja Ida-Euroopast on ainult Venemaa ja Poola saanud mõningaid suuremahulisi tehinguid ja kapitalivooge tänu oma turu suurusele, loodusressurssidele ja ajaloolistele majandussidemetele.

India välisinvesteeringute sihtriikide nimekirjas on toimunud eksporditurgudega sarnane muutus. Kuivõrd nõudlus ja kasvuväljavaated jäävad arenenud majandustes kesiseks, sihivad India ettevõtted rohkem teisi tärkavaid turge ja see muudab kapitali väljavoolu geograafilist jaotust. Arenenud majandused jäävad siiski teatud määral ja teatud ettevõtetele ka edaspidi ahvatlevaks.

Nimelt on mitmeid väärtuslikke varasid nagu kaubamärgid ja brändid, tehnoloogiline oskusteave, võrgustikud ja nišitalendid, milles arenenud riikide eelisasend püsib. Nende tõttu hoiavad India ettevõtted mõningast tähelepanu ka edaspidi Lääne turgudel. See selgitab näiteks, miks jälgivad India IKT- ja allhangetööga seotud ettevõtted pingsalt investeerimisvõimalusi Rootsi ja Soome: need riigid on üleilmselt olulised tehnoloogia loojad (IKT, puhas tehnoloogia, tervise- tehnoloogia jne aladel).

India ettevõtted eelistavad sageli teha investeeringud ja siseneda turule kohaliku ettevõtetega liitumise või nende ülevõtmise kaudu. Sellised tehingud moodustavad kuni 80% kogu investeeringute väljavoolust. India vaatenurgast on liitumise ja ülevõtmise tehingud

Joonis 11. India ettevõtete enda välisinvesteeringud on samuti kasvanud, kuigi praegu vahepealsest tipust madalamal tasemel

ALLIKAS: UNCTAD andmed¹⁶⁰

atraktiivsed, sest nende abil saab ettevõtte kiiremini rahvusvahelistuda ja oma tegevust laiendada – kohalike olude tundmise, tunnustatud brändi ja tehnoloogilise sünergia toel. Siiski on tõusuteel ka oma haruettevõtete asutamine ja üksuste rajamine n-ö nullist (ingl k *greenfield* investeeringud). See on suuresti tulenev kasvavast investeerimisest tärkavatele turgudele, kus ei ole võimalik sobivaid liitumise või ülevõtmise sihtmärke piisavalt leida.

Viiendik Indiast välja suunatud investeeringutest on läinud energiasektorisse, umbes 16% tarkvarasse ja IKT-teenustesse, 12% farmaatsiaettevõtetesse ja 7% mujale keemiatööstusesse. Üldiselt on hakanud töötlev tööstus välisinvesteeringutes liidripositsiooni teenustelt üle võtma, mis kandsid põhirolli rahvusvahelistumise kiire algse kasvu ajal. Mõnel viimasel aastal on tehtud varasemast rohkem tehinguid isegi tarbekaupade, sealhulgas toidu ja jookide äris. Lisaks on oma osatähtsust tõstnud tööstusseadmete ja metallitöötlemise ettevõtted.

158 UNCTADStat, *Inward and outward foreign direct investment stock, annual, 1980–2010* <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=89>

159 Satyanand, P.N. ja P. Raghavendran, *Outward FDI from India and its policy context*, Columbia FDI profiles, 2010, lk 2 <http://bit.ly/l6dQoZ>

160 UNCTADStat, *Inward and outward foreign direct investment flows, annual, 1970–2010* <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>

Suhteliselt väike osa India ettevõtetest teostab lõviosa välismaale suunatud investeringutest. Peaaegu kolmandik väljaminevatest voogudest tuleb kõigest 10 suurest ettevõttest, mille hulgas on kõik India tööstuse suurnimed – nii vanemad konglomeraadid (nt Tata, Reliance ja Birla kontsernid) kui ka uuemad üleilmsed liidrid (nt Wipro ja Infosys). Need suuretted on olnud ka lipulaevaks olevate rahvusvahelist tähelepanu pälvinud ülevõtmiste taga. Hästi tuntud näidetenäiteks on Tata Group kuulsat teefirma Tetley ja autotootja Jaguar Land Roveri, Bharti Airtel aga omandas Aafrika suure sideteenuste pakkuja Zaini.¹⁶¹

Selline olukord on ootuspärane, kui arvestada India ettevõtete arenguseisu laiemalt. 2011. aastal olid vaid 8 India ettevõtet piisavalt suured, et jõuda ajakirja *Fortune* maailma suurima aastatuluga ettevõtete nimekirja *Global 500*¹⁶². Valdav osa India majandusest koosneb nimelt väikestest ja keskmise suurusega ettevõtetest. Tootmises annavad nad näiteks 45% toodangust ja 40% ekspordist¹⁶³.

Lisaks toimub väga suur osa äritegevusest nn mitteametlikus ehk „organiseerimata“ sektoris. Minevikus on selles olnud hõivatud 90% tööjõust ja nad andnud kokku 60% SKPst, alates väikestest pereäridest kuni teiste väikeettevõteteneni.¹⁶⁴ Selliselt ettevõtetusel ei saa oodata rahvusvahelisust, liati siis märgataval määral.

» Aastaks 2020 on India saanud keskmise suurusega ettevõtete maailma laienemise najal üheks peamiseks väliskapitali allikaks

Nende osa tõenäoliselt langeb koos majandus kasvu ja konkurentsivõimelise ärikeskkonna arenguga, tööstusharude konsolideerumise, inimeste jõukuse kasvu ja väiksema hinnatundlikkuse (mis on võimaldanud organiseerimata sektoril seni elus püsida), paranevate regulatsioonide jne puhul. Lisaks muutub konkurents Indias intensiivsemaks, kui sinna turule tuleb rohkem välisfirmasid. Samas võimaldab see kohalikel ettevõtjatel saada kaudset kasu, sest paneb neid endid rohkem pingutama ja liikuma enam välisurgudele. Seejuures saavad nad olulise eelisena endiselt tugineda koduturu pakutavatele soodsale kulu- ja talendibaasile ikkagi, mis muudab nad maailmaturul väga konkurentsivõimeliseks.

Seetõttu on tõenäoline, et algamas on suurem India ettevõtete üleilmastumise laine. Praegu tegutseb ainult 15% neist välismaal teatud laadi kontorite või allüksustega. Ent selliste ettevõtete arv peaks juba mõne järgmise aastaga kasvama mitme tuhande võrra ja vastavalt ka nende osakaal Indias. Nii on prognoositud, et India on 2020. aastaks saanud peamiseks maailmas liikvel olevate välisinvestorite ja investeringute päritolumaaks.¹⁶⁵

Olulise osas kannavad seda lainet keskmise suurusega ettevõtted, mis ühinevad seni rahvusvahelistunud India (suur)ettevõtete ringiga. Nad otsivad pea-asjalikult maailmast ühisettevõtete asutamise ning liitumise või ülevõtmise võimalusi, et ületada oma suurusest lähtuvaid riske ja saada investeringutelt kiiremini tulu. Seetõttu ei tohiks India praegust välja suunatud investeringute madalat taset käsitleda väheste võimaluste märgina – vaid pigem kui ärakasutamata potentsiaali, mis ootab valla päästmist.

Veel üks tegur, mis annab oma panuse India ettevõtete üleilmastumise kasvu, on *start-up* kogukonna tekkimine ses riigis. Vaatamata tehnoloogilisele arengutasemele ja elavale siseturule polnud pikka aega Indias pea üldse *start-up* ettevõtteid, seda rahastus- ja seadusandlusaukude ning muude tegurite tõttu.¹⁶⁶ Sellest ajast on keskkonnas nende ettevõtete tekkeks muutunud oluliselt soosivamaks, sealhulgas vastav kapitali pakkumine kasvanud. Nii India kodumaised kui ka välisinvestorid pakuvad üha rohkem era- ja riskikapitali eri fondide kaudu. Lisaks meelitavad rikkalikud karjääri- ja äri võimalused Indiasse tagasi palju insenere, ärimehi ja muid mitteresidentidest Indiast varem lahkunud heal positsioonil kodanikke. Nad kasutavad oma kogunenud kogemusi üha enam *start-up* ettevõtete rajamiseks või juhtimiseks.

Need tegurid ongi kasvatanud *start-up* ettevõtete arvu. 2011. aasta esimese 9 kuuga jõudsid riski- ja erakapitali investeringud 115 tehinguga koguväärtuseni 648 miljonit USA dollarit, mis on 29% võrra enam kui aasta varem¹⁶⁷. Paljud neist rahastatud *start-up* firmadest sihivad oma võimalust India laial siseturul ja teistel sarnastel tärkavatel turgudel, kus on kerge turustada algselt Indiale orienteeritud tooteid ja teenuseid näiteks.

161 "Indian takeovers abroad: Running with the bulls", *The Economist*, 03.03.2012 <http://www.economist.com/node/21548965>

162 CNN Global Money, *Fortune Global 500*, 2011 <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/countries/India.html>

163 "MSME ministry to network with PE players for capital infusion", *The Economic Times*, 08.08.2011 <http://bit.ly/JTc8wg>

164 Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010, lk 17 <http://bit.ly/lbgIFX>

165 PwC, *Emerging multinationals*, 2010, lk 1 <http://bit.ly/ISFxD1>

166 Evaluateserve, *R&D Ecosystem in India*, 2008 <http://www.rcuk.ac.uk/documents/india/StudyRDIndia.pdf>

167 Narasimhan, T.E., "PE, VC investments in small units rise 29%", *Business Standard*, 13.09.2011 <http://bit.ly/n2M8bd>

Samas investeerivad ka *start-up* firmad vajadusel sellesse, et pääseda välismaal ligi talentidele ja haruldastele (niši)kompetentsidele. Seepärast võib oodata nende ja vastavalt ka India koguinvesteeringute kasvu maailma teadus- ja innovatsioonikeskustesse (nagu on juba juhtunud Silicon Valleys ja Singapuris).

INDIA KUI TÕUSEV GLOBAALNE INNOVATSIOONILIIDER

Indiat on nimetatud „uinuvaks hiiglaseks“ – tema tohutu potentsiaali tõttu teadus- ja arendustegevuse (T&A) ning innovatsiooni alal, mis ei ole siiani veel piisavalt rakendunud¹⁶⁸. Nimetuse tagamõtteks on, et kui India peaks „üles ärkama“, hakkab ta omama maailmas olulise mõju oma publikatsioonide, patentide, tehnoloogiate ja lahendustega.

Põhjust Indiat „uinuvaks“ hinnata annab peamiselt India teadus- ja arenduskulutuste tase. See on viimasel kahel aastakümnel jäänud vahemikku 0,7–0,9% SKPst, mis on madalaim suurte tähtsate turgude hulgas (nt BRIC-riigid Brasiilia, Venemaa, India, Hiina)¹⁶⁹. 2008. aastal andis India 3,8% kogu maailma teadus- ja arenduskulutustest. Suurem osa sellest tuli keskvalitsuselt, mille panus kogukulutustesse on rahvusvahelises võrdluses olnud küllalt kõrge – hetkelgi endiselt peaaegu 60%.¹⁷⁰

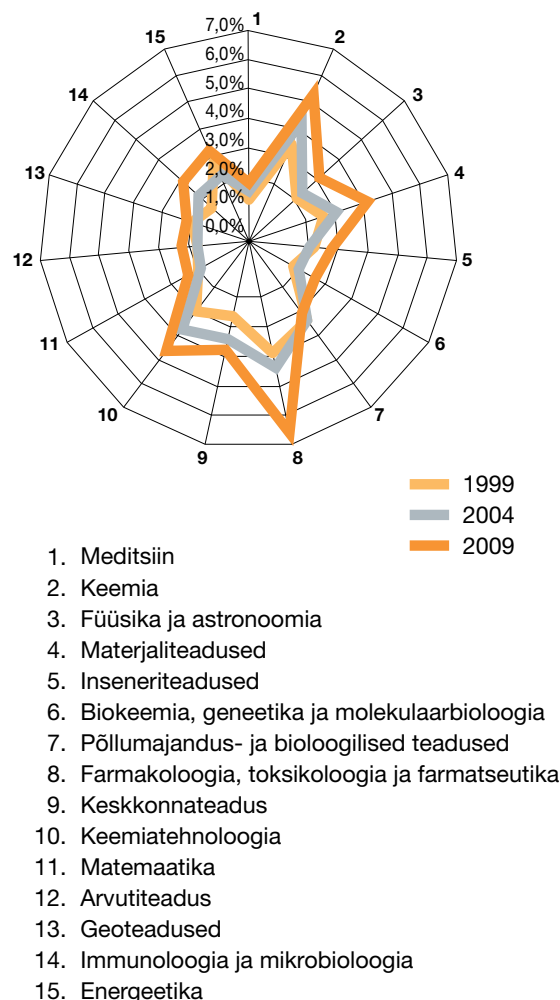
Veidi enam kui veerand T&A kulutustest pärineb erasektorist, ülejäänud väike osa on osariigi valitsuste, ülikoolide ja teiste kanda. Erasektori panus on seejuures mõne aastaga kahekordistunud, kuid see pole olnud piisav India kogukulutuste taset SKP suhtes.¹⁷¹

Kulutused pole aga need, mis loevad. Olulisemal kohal on hoopis teaduse ja innovatsiooni väljundite trendid. Ühed sellised mõõdikud on seotud uuringutest väljakasvavate publikatsioonidega. Näiteks kasvas India autorite eelretsenseeritavates akadeemilistes väljaannetes avaldatud artiklite koguarv vahemikus 2000–2010 kahe- kuni kolmekordseks, jõudes üle 40 000 artiklini aastas.

Sellega koos suurenes India osa maailmas välja antud artiklitest 3,4%ni, kasvades seejuures peaaegu kõiki-

Joonis 12. India on kogumas teaduspublikatsioonide osas maailmas jõudu, eriti oma tugevusladel

India osakaal avaldatud artiklites

ALLIKAS: Sciencemag, Thomson Reutersi andmebaasi Web of Knowledge põhjal¹⁷²

des teadusvaldkondades. Veelgi olulisemana paranes avaldatud artiklite kvaliteet ja mõju, sest nende tsiteeritavus tõusis 40%lt 60%ni maailma keskmisest.¹⁷³ Ometigi on India endiselt maailmas mõnevõrra tagasihoidlik 25. koht oma teaduspublikatsioonide kvaliteedilt ja mõjult, kuigi riik on 10. maailmas just avaldatud publikatsioonidelt¹⁷⁴.

168 Adams, J., C. King ja V. Singh, *Global research report: India*, 2009 <http://bit.ly/laLRXs>

169 TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011, lk 7 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

170 Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009, lk 52 <http://bit.ly/K2Mnok>

171 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 363 <http://bit.ly/h5qeIT>

172 News Focus, *India Rising*, 2012, lk 905 <http://www.sciencemag.org/content/335/6071/904.full.pdf>

173 *Ibid.*

174 TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011, lk 22 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

Teadustöö ja innovatsiooni teine oluline väljund on patendid. Patenteerimistegevus oli kasin enne 2005. aastat, mil võeti vastu uus ja tõhusam intellektuaalomandi kaitse õiguslik raamistik. Selle tulemusel hüppas patenditaotluste esitamine ja nende rahuldamine kiiresti, suurenedes umbes 23% aastas¹⁷⁵. Kui 2004. aastal esitati Indias 17 500 ja rahuldati 1900 patenditaotlust, siis 2009. aastaks olid need näitajad vastavalt 37 000 ja 16 000¹⁷⁶. Märkimisväärse kahekordistus samas ajavahemikus ka USA patendiametist India residentidele väljastatud patentide arv¹⁷⁷.

Patenteerimise ja publitseerimise kasvu on toetanud rakendusuringute rahastamisele keskendumine, eriti ettevõtete poolse kasvavas kulutuste osas. Kokku on 2/3 T&A rahastusest läinud sellisele rakenduslikule tööle. Ent kasvanud on ka fundamentaaluringute rahastuse kogumaht, peamiselt küll keskvalitsuse finantseeringu abil.¹⁷⁸

Väljundite kasvu on tugevalt toetanud veel ettevõtete ja eriti välisinvestorite rajatud T&A keskuste suur roll India teaduses ja innovatsioonis. Näiteks pärineb Indias 84% esitatud ja rahuldatud patenditaotlustest välisomanikega ettevõtetest¹⁷⁹. India suurimate patendiomanike tipp-50 nimistus on ainult 6 ettevõtet või asutust, mis on tegelikult India päritolu¹⁸⁰. Selle põhjuseks on, et välismaised uurimisinstiituteid ja eriti hargmaised ettevõtted on rajanud Indiasse suure ja üha kasvava arvu oma teadus- ja arenduskeskusi.

» India teadustöös ja innovatsioonis annavad tooni välismaised ettevõtted ja teadus- ja arenduskeskused

Hinnanguliselt tegutseb riigis rohkem kui 800 sellist keskust¹⁸¹. Texas Instruments avas 1985. aastal esimese teadus- ja arendusüksuse, misjärel see sai

1990ndatel levinud teguviisiks ja puhkes eriti õitsele veel 2000ndatel. Põhiosa (90%) neid välisomanike keskusi paikneb viies suure linna piirkonnades – Bangalore, Hyderabad, Chennai, riigi pealinn ümbrus (New Delhi) ja Pune-Mumbai –, kuhu on suurim osa äritegevusest ja haridusasutustest niigi koonduud.¹⁸² Enamik keskustest töötab IKT (tarkvaraarendus, kiibiditsain, mobiilsed rakendused jne), biotehnoloogia (farmaatsiatooted, vaktsiinid jne) ja autotööstuse (peamiselt sõidukite osad) lahenduste kallal¹⁸³.

Välismaiste teadus- ja arenduskeskuste fookus on peamiselt tootearendusel, kuigi mitte tingimata India turu jaoks. See on nii olnud kuni viimase ajani, mil India enda turunõudlust ja selle kasvu on maailmas hakatud rohkem tähele panema. Seni ajendas hargmaiseid ettevõtteid Indiasse T&A tööd tegema tulema „ressursside“ otsimine. Nad on soovinud kasutada ära Indias saadaolevat laia teadusliku ja tehnilise tööjõu varamut, sest innovaatilistes firmades on pidev talendipuudus. Ses mõttes suudab India pakkuda neile lahendust ja ulatuses, millele pea ükski teine riik ja asupaik konkurentsi ei suuda pakkuda.¹⁸⁴

» Suure ja täienevate oskustega talendivaramu tõttu pakub India T&A tööks väga head hinna ja kvaliteedi suhet

Selle najal on teadus- ja arendustegevus olnud Indias ka väga kulutõhus. Näiteks on eluteaduste valdkonnas uuringute läbi viimine Indias praegu 60% odavam kui USAs või Euroopas; isegi 2025. aastal peaks see endiselt jääma vähemalt viiendiku võrra odavamaks endiselt¹⁸⁵. Samal ajal on Indias tehtava uurimis- ja arendustöö kvaliteet muutunud kogu aeg paremaks, mis muudab riigi väga head hinna ja kvaliteedi suhet pakkuvaks asukohaks T&A jaoks.

175 Evalueserve, *R&D Ecosystem in India*, 2008 <http://www.rcuk.ac.uk/documents/india/StudyRDIndia.pdf>

176 Suur erinevus patenditaotluste ja saadud patentide arvu vahel tuleb sellest, et patendisüsteem ei tööta veel täie tõhususega, peamiselt taotluste kvalifitseeritud läbivaatajate vähesuse tõttu. TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011, lk 20–21 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

177 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 13 <http://bit.ly/h5qeIT>

178 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 371 <http://bit.ly/h5qeIT>

179 TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011, lk 22 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

180 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 363 <http://bit.ly/h5qeIT>

181 *Ibid.*

182 Krishna, V.V. ja S. Bhattacharya, *Internationalisation of R&D and Global Nature of Innovation: Emerging Trends in India*, Asia Research Institute Working paper no. 123, National University of Singapore, 2009, lk 7 http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps09_123.pdf

183 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 363 <http://bit.ly/h5qeIT>

184 Rakesh, B. ja S. Mani, *Foreign R&D Centres in India: An Analysis of their Size, Structure and Implications*, Indian Institute of Management Ahmedabad, 2012, lk 55 <http://bit.ly/zNK2D2>

185 Boston Consulting Group, *Life Sciences R&D: Changing the Innovation Equation in India*, 2011, lk 24 http://www.bcg.com/expertise_impact/biopharma_summit.aspx

India on nimelt juba seni olnud suurima saadaoleva teadusliku ja tehnilise tööjõu varamuga riik maailmas. Igal aastal lõpetab Indias õpingud 200 tuhat inseneri ja see arv võib tõusta 500 tuhandeni 2015. aastaks, mil 30% maailma inseneridest võivad olla pärit Indiast¹⁸⁶. Hoolimata suurearvulisest lõpetavate inseneride hulgast, jääb India siiski maha teadustöötajate suhteliselt osakaalult. Nende töötajate arv on iga miljoni inimese kohta olnud siiani vaid 140 kandis, mis asetab kõigist India teistest suurtest majandustest tahapoole¹⁸⁷.

Põhjusteks on olnud, et tööturul leiduvate tulusamate võimaluste, õppekvaliteedi puudujääkide ja liiga väheste õppimiskohtade tõttu ei alusta ega lõpeta piisav hulk doktoritundengeid. 2010. aastal tuli India ülikoolidest välja kõigest umbes 6000 uut teaduste doktorit¹⁸⁸. Seetõttu ei figureerigi ülikoolid tugevalt India T&A pildis. Nende osa on tehtavast uurimistööst tagasihoidlik ning võimekus on koondunud üksikutesse asutustesse. Ligi 80% akadeemiliste asutuste publikatsioonidest tuleb vaid 10% ülikoolidest. Nende hulgas domineerivad „kroonijuveelideks“ olevad India teadusinstituut, mitmed tehnoloogia- ja juhtimisinstituudid.¹⁸⁹

» India T&A võimekus on koondunud nelja suuremasse piirkonda

Selline akadeemilise uurimistegevuse, aga ka tippõppe kontsentreerumine langeb geograafiliselt kokku välisfirmade teadus- ja arenduskeskuste kõrge kontsentratsiooni aladega. Sel põhjusel ongi India kogu innovatsiooni ning T&A potentsiaal piirkondlikult väga kobardunud. Neli suuremat keskust koondab enamikku vastavat äri, haridusasutusi ja arenduskeskusi: pealinna New Delhit ja seda ümbritsev ala, Mumbai-Pune-Ahmedabad, Bangalore-Hyderabad-Chennai ning ka Kolkata. Kõikides neis piirkondades tegeletakse sisuliselt kõigi peamiste India T&A tugevusala-dega, mistõttu nende nelja vahel on vähe spetsialiseerumist.

Nagu klastreid moodustavaid linnade nimekirja näitab, on suurimate seniste metropolide järel mitu „järgmise tasandi“ linna (nagu Pune või Hyderabad) arenenud samuti innovatsiooni eestvedajateks. Nii on varasemaga võrreldes veidigi laienenud tehnoloogilise

Joonis 13. India T&A ning innovatsiooni-potentsiaal on koondunud suurematesse keskustesse

ja innovatsiooni võimekuse levik. See tähendab muu hulgas, et (välismaiste) asutuste või ettevõtete jaoks on avanemas üha laiemalt võimalusi Indiast uusi partnereid leida.

Avaliku sektori poolel on uurimis- ja arendustöö rahastamine ning sellealane võimekus samas kõike muud kui kontsentreerunud. Olemas on suur hulk erinevaid ministeeriume ja asutusi, mis kõik rahastavad T&A tööd mõnes konkreetses valdkonnas ning väga suunitletud rakenduslikel eesmärkidel. Lisaks ministeeriumite taseme asutustele, mis suunavad rahastust ja üldise T&A keskkonna kujunemist, on nende alluvuses viis suuremat uurimisorganisatsiooni.

Need viis viivad ise ellu temaatilist arendus- ja uurimistööd, koondades enda all omakorda paljusid väiksemaid kitsama ülesandeks uurimisasutusi või -keskusi. Sellisteks suurorganisatsioonideks on: Indian Council of Medical Research; Indian Council of Agricultural Research; Indian Council of Social Science Research;

186 Finpro, *Leapfrogging in India – Workshop*, 2009 <http://bit.ly/lhEXIV>

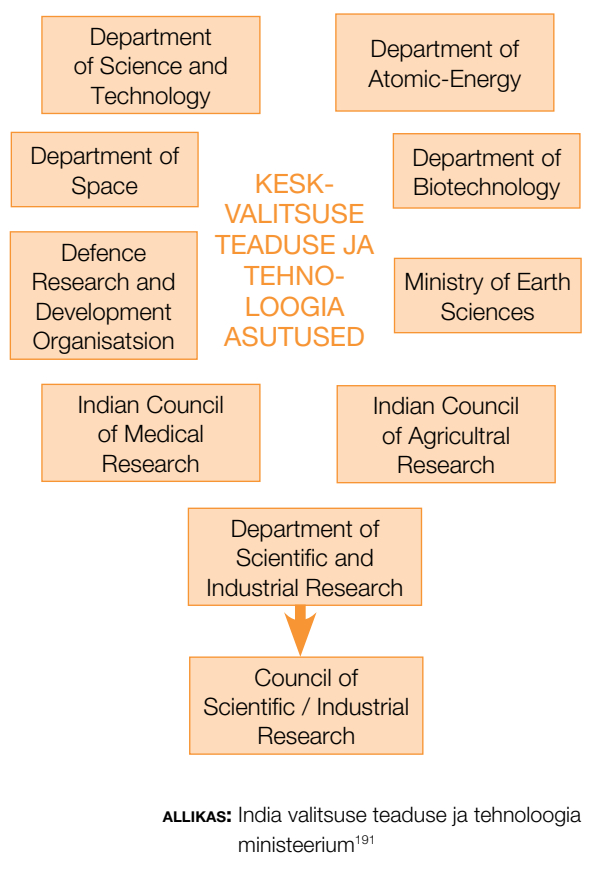
187 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 373 <http://bit.ly/h5qeIT>

188 Ernst & Young, *Reaching towards its true potential: Ernst & Young's 2011 India attractiveness survey*, 2011, lk 50 <http://www.ey.com/IN/en/Issues/Business-environment/Reaching-towards-its-true-potential>

189 Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009, lk 54 <http://bit.ly/K2Mnok>

190 Põhineb TAFTIE uuringul *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

Joonis 14. T&A avalik rahastamine toimub läbi iga suurema prioriteetse valdkonna jaoks eraldi loodud asutuste

Council of Scientific and Industrial Research; ja Tata Institute of Fundamental Research. Nimetatud asutused suunavad osaliselt ka ise uurimistegevuse avaliku rahastust väljapoole oma uurimisrühmadest ning korraldavad samas ettevõtluse ja välispartneritega tehtavat koostööd.¹⁹²

Indias on suur soov saada üle „uinuva hiiglase“ juttudest. India president on nimelt kuulutanud käesoleva aastakümne „innovatsioonidekaadiks.“ Selle jooksul peaks India ronima maailmas esiplaanile ning saama

ühaks (kui mitte peamiseks) rahvusvaheliseks eesliini tehnoloogiat ja lahendusi loovaks keskuseks.¹⁹³ Peaaegu pooled välisinvestoritest on selle eesmärgi heaks kiitnud, uskudes, et India on tööpoolest potentsiaali olla maailma juhtivate innovatsioonikeskuste seas – vähemalt teatud tuumikaladel nagu IKT, eluteadused ja autotööstus¹⁹⁴.

» India on seadnud suureks sihiks muutuda üleilmseks talentide, tehnoloogia ja innovatsiooni keskuseks

Et see siht tegelikkuseks saaks, plaanib valitsus suurendada T&A kulutusi 2017. aastaks tasemele 2% SKPst. Pool rahastusest peaks siis tulema avalikest allikatest, teine pool erasektorist. See vihjab valitsuse soovile ja taotlusele, et just erasektori osa kasvaks märkimisväärselt.¹⁹⁵ Suurem rahastamine peaks minema praeguste India T&A tugevusvaldkondade taseme veelgi tõstmiseks, aga ka uute tärkavate alade suunas liikumiseks nagu energiatehnoloogia ja nanotehnoloogia¹⁹⁶.

Lisaks on välja töötatud ja ellu rakendamisel ulatuslik riikliku innovatsiooni teekaart. See näeb ette 20 innovatsiooniklastri arendamist üle kogu riigi, T&A ning innovatsiooni ökosüsteemi ümber korraldamist ja tühimike täitmist selles, 1 miljardi USA dollari suurune kaasava innovatsiooni „fondide fondi“ asutamine, ning väga olulisena ka kõige selle jaoks rahvusvahelist koostöö hoogustamist.¹⁹⁷ Muu hulgas on sihiks suurem koostöö Euroopa riikide, teadlaste ja innovaatiliste ettevõtete, mis on seni olnud liiga tagasihoidlikul tasemel. Seepärast püüavadki nii India kui ka EL omalt poolt olukorda nüüd muuta¹⁹⁸.

PRAEGUSED TEADUSE JA INNOVATSIOONI TUGEVUSED ON TEHNOLOOGIA ALADEL

Keskvalitsuse rahastusest on väga suur osa T&A investeeringutest traditsiooniliselt läinud kaitse- ja lennundusuuringutele ja -tööstusele. Näiteks moo-

191 Department of Science & Technology Government of India, *S&T System in India*, 2011 http://www.dst.gov.in/stsysindia/st_sys_india.htm

192 SITRA, *The New Geography of Innovation: India, Finland, Science and Technology*, SITRA Reports 71, 2006.

193 Government of India, Ministry of Science and Technology, Department of Science and Technology, *Press Releases: 2010–2020 Decade of Innovation in the Country: Ashwani Kumar*, 24.02.2011 http://www.dst.gov.in/whats_new/press-release11/pib_24-2-2011_5.htm

194 Ernst & Young, *Ready for Transition: 2012 attractiveness survey*, 2012, lk 34

<http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/03/india-attractiveness-final-version1.pdf>

195 Government of India, Planning Commission, *Faster, Sustainable, and more Inclusive Growth: An Approach to the 12th Five Year Plan*, 2011, lk 115 http://planningcommission.gov.in/plans/planrel/12appdrft/approach_12plan.pdf

196 TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011

<http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

197 National Innovation Council, *India Decade of Innovations: 2010–2020 Roadmap*, 2010 <http://bit.ly/lonl3p>

198 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 375 <http://bit.ly/h5qeIT>

dustasid 2006. aastal kaitseuringutele tehtud T&A kulutused koguni kolmandiku avalikust rahastamisest. Ühes kosmoseuringutega oli nende koondosa kogurahastusest rohkem kui pool, millele tuumateaduse rahastamine lisas veel 10%.¹⁹⁹

Sellised eelistused on järginud riiklikke üldisi plaane ja valitsuse eesmärke. India on suuruselt maailma kolmas sõjavägi ja kaitse-eelarve neelab 2,5% riiklikust SKPst aastas (sellest arvestuses maailmas 5. koht).²⁰⁰ See toob kaasa tugeva nõudluse vastavate innovaatiliste toodete ja lahenduste järele. Tulemusena on India kaitse-, kosmose- ja tuumatööstused ning uurimisprogrammid maailma kõige arenenumate hulgas. Näiteks on kosmoseuringutes sellest riigist saanud üleilmne liider kaugseire, satelliitide ja stardiseadmete arenduse ja tootmise alal²⁰¹.

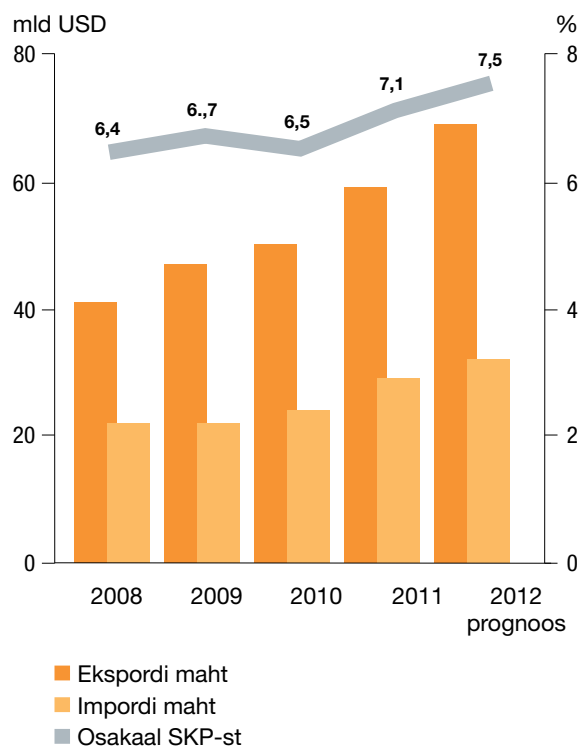
» Kaitse- ja kosmoseuringud ja innovatsioon on tugeval tasemel, saades seni endale suurima osa avalikust T&A rahastusest

Lisaks neile aladele on India teaduses ja innovatsioonis veel mitmeid muid tugevaid samuti. Publikatsioonide poolest on riik olnud ajalooliselt tähelepanuväärne füüsikaliste ja eluteaduste valdkondades – keemiast ja füüsikast farmakoloogia ja toksikoloogiani²⁰². Lisaks on India muutunud viimasel ajal üha kaalukamaks materjaliteaduse, keskkonnateaduse ning mitmesuguste meditsiini ja biotehnoloogiaga seotud valdkondade publikatsioonides²⁰³.

Patentimise koosseisus paistavad kõige aktiivsema ja tootlikuma innovatsiooniga silma IKT ja biotehnoloogia alad²⁰⁴. See on tulnud vastavate tööstuste kiirest arengust Indias, mis on saanud omakorda edasise tõuget kaasnenud teaduse ja innovatsioonivõime edenemisest.

Neist IKT-sektor on kõvasti edasi liikunud oma algusaegade allhankepõhisusest, kui India ettevõtted võtsid üle globaalsete suurfirmade administreerimis- ja haldustegevusi (ingl k *business process outsourcing* – *BPO*). Kogemuste kasvades ja personali investeerides liikusid need ettevõtted seejärel edasi, et järk-järgult hakata üha keerukamaid teenuseid pakkuma.

Joonis 15. India IT ja äriteenuste allhanke sektor on nautinud edu nii sise- kui ka välisurgudel

ALLIKAS: NASSCOM²⁰⁵

Praeguseks on India IKT ettevõtted jõudnud välja juba mahuka tarkvaraarenduseni ning hakanud omaenda loodud tooteidki pakkuma. Nii on India ettevõtetest saanud kvaliteetpartnerid igat laadi (välis)ettevõtetele, mis soovivad oma tegevuste mahtu kulutõhusal viisil laiendada – olgu nad telekommunikatsiooni- ja finantssektorist või tarkvaraarenduse ja teised IKT-ettevõtted siis.

Sellise arengu tulemusel on India IT- ja äriprotsesside allhanke sektor just jõudnud koondtulult välja rekordilise 100 miljardit USA dollarilise äritegevuse mahuni, millest 69% tuleb ekspordist ja mis annab 7,5% riiklikust SKPst (sealhulgas 25% koguekspordist). See on suuresti endiselt saavutatud eduga allhankeäris, milles kasvatatud maailma suurimaks tegijaks. India tarkvara- ja IKT-teenuste ekspordi ettevõtted

199 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 371 <http://bit.ly/h5qeIT>

200 The Economist, "Defense budgets: Military ranking", *Graphic detail blog*, 09.03.2011 http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/03/defence_budgets

201 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 367 <http://bit.ly/h5qeIT>

202 *Ibid.*

203 News Focus, *India Rising*, 2012, lk 905 <http://www.sciencemag.org/content/335/6071/904.full.pdf>

204 Evaluateserve, *R&D Ecosystem in India*, 2008, lk 7 <http://www.rcuk.ac.uk/documents/india/StudyRDIndia.pdf>

205 NASSCOM, *Indian IT-BPO industry*, 2012 <http://www.nasscom.in/indian-itbpo-industry>

koos äriprotsesside ja T&A allhanke ettevõtetega hoiavad enda käes 59% üleilmsest hanketurust (alles 2009. aastal oli see veel 51%. Need ettevõtted annavad tööd otseselt 2,8 miljonile inimesele ja kaudselt on sektoriga seotud kuni 8,9 miljonit inimest.²⁰⁶

IKT-sektori arengut veavad 9 suurt ettevõtet, mille aastatulu on igal neist üle 1 miljardi USA dollari (nt Tata Consultancy Services, Infosys, Wipro jt). Siiski hõlmab sektor ka rohkem kui 3 500 *start-up* ettevõtet, nende arv on ka pidevalt kasvamas.²⁰⁷ Lisaks arvukalt uurimisrühmi ja välismaiseid teadus- ja arenduskeskusi tegutsemas uudsete IKT-probleemide ja -lahenduste kallal. Nende peamiste uurimisteedade hulka kuuluvad arvutiturve, kaasaegne arvutitöötlus, andurid ja võrgutehnoloogia, fotoonika ja automaatiseerimine. Üha enam keskenduvad nad ka uuematele teemadele nagu pilvetehnoloogia, mobiilsed rakendused, hääletuvastus jm.²⁰⁸

» India IT-sektor on jõudnud välja keeruka allhanke tegemiseni, lisaks on ka ise uudseid tooteid-teenuseid arendamas

Valitsuse on seadnud sihiks aidata IKT-sektoril areneeda 2020. aastaks 300 miljardi USA dollarilise käibega majandusharuks, mille aastatuludest tuleks 2/3 ekspordist²⁰⁹. Selle saavutamise võtmeks on piisaval hulgal kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavus, vajalik (IKT-)taristu olemasolu ning intensiivsem rahvusvaheline koostöö²¹⁰.

Lisaks peavad sektori ettevõtted leidma uusi turge ja kasvatama pidevalt oma osa senistel turgudel (peamiselt USA, Ühendkuningriik²¹¹), püüeldes kõrgema lisandväärtuse loomise suunas. Seepärast vaatavad India IKT-ettevõtted teiste hulgas üha enam ka Põhja- ja lõuna poole.²¹² India valitsuse eraldi siht on veel ka hoogustada kodumaise elektroonikatööstuse arengut. See peaks aitama vähendada India IKT-sektori

praegust teenuste kesksust, hoides seejuures kodumaise (ja välismaise) elektroonikatoodete turunõudluse kasvu vilju Indias²¹³.

Teine India T&A ning innovatsiooni uuem tugevusala biotehnoloogia sai alguse keemia-alasest korralikust teadmiste ja oskuste baasist. Selle najal tekkisid esimesed ettevõtted, kes hakkasid n-ö pöördarendama (ingl k *re-engineering*) farmaatsiatoteid. Sel moel hakkasid nad pakkuma rohkelt geneerilisi ravimeid, mille maailmatoodangust on hetkel nende käes 20%. Töö käigus hakkasid ettevõtted aga lisaks arendama omaenda valemiteid ja tooteid, liikudes ravimiarenduse suunas.²¹⁴ Lisaks võtsid mitmed teadlased ja ettevõtted ette vaktsiinide väljatöötamise, mille tulemusel India toodab praegu 60% maailmas valmistatavatest vaktsiinidest²¹⁵.

Veel ühe kõrvalsuunana hakkasid India uurimisinsituudid ja ettevõtted pakkuma kliiniliste katsete ja lepingulise tootmise teenust farmaatsiatööstuse suurtegiijatele, aga hiljem ka teistel biotehnoloogia ja meditsiiniga seotud aladel.²¹⁶ Nii nagu IKT-sektoris, oli India pakkuda rikkalikult talente ja tööjõudu, mis tegi välisettevõtetele algul lihtsa ja hiljem üha keerukamad T&A ülesannete Indiast sisseostmise väga kasulikuks.

» India biotehnoloogia sektor on keskendunud farmaatsia- ja põllumajanduslikele toodetele, lisaks T&A teenuste osutamisele

Vastutasuks said välisfirmad ravimi- ja muud arendustööd kätte murdosaga tavahinnast ja sellises mahus (ja kiirusega), mis ei oleks muidu mõeldav. Selle kogemuse najal hakkasid välismaised farmaatsia- ja meditsiiniettevõtted küll ka Indiasse oma filiaale ning teadus- ja arenduskeskusi rajama, et soodsatest tingimustest ise rohkem lõigata ilma seda allhankijateta.

206 NASSCOM, *Indian IT-BPO industry*, 2012 <http://www.nasscom.in/indian-itbpo-industry>

207 NASSCOM, *The IT-BPO Sector in India: Strategic Review 2011*, 2011, lk 7.

208 TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011

<http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

209 "Public services to go mobile, government targets IT industry to \$300 bn by 2020", *The Economic Times*, 08.10.2011 <http://bit.ly/oGynyW>

210 NASSCOM, *Perspective 2020: Transform Business, Transform India*, 2009, lk 21 <http://bit.ly/cB8QkH>

211 PwC, *Changing landscape and emerging trends: Indian IT/ITeS industry*, 2011, lk 11 <http://pwc.to/lam04H>

212 NASSCOM, *Opportunities for Indian IT-BPO Industry in the Nordic Region*, 2008

http://www.nasscom.org/sites/default/files/upload/research_report/ExecutiveSummary.pdf

213 "Kapil Sibal aims to boost domestic electronics manufacturing with new draft policy", *The Economic Times*, 04.11.2011 <http://bit.ly/lr3lub>

214 CREST OMC Working Group, *Country Report India: An Analysis of EU-Indian Cooperation in S&T*, 2008, lk 11 http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/crest_india_06-12-08.pdf

215 "Indian vaccine market reaches \$900 million", *Invest in India*, 14.11.2011

<http://investinindia.com/news/indian-vaccine-market-reaches-900-million-12c3>

216 UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010, lk 363 <http://bit.ly/h5qeIT>

Et aga üleilmne tervise- ja heaoluturg on tugevalt tõusnud, on siiski Indias jätkunud kõikide biotehnoloogiaäri osaliste jaoks häid tegutsemisvõimalusi ja nõudlust.

Kõige selle tulemusena on India biotehnoloogiasektor kasvanud 4 miljardi dollarilise mahuga majandusharuks, olles kõigest 5 aastaga kahekordistunud oma sissetulekuid. Neist 51% tuleb seejuures ekspordist. Biofarmaatsia segmendid (vaktsiinid, diagnostika, teraapilised tooted) moodustavad sektori müügitulust 62%; bioteenused (sealhulgas kliiniliste katsete läbi viimine) 19%.

Käibelt ja tugevuselt kolmandaks segmendiks on põllumajanduslik biotehnoloogia 14% osaga.²¹⁷ India on tuntud geneetiliselt muundatud puuvilla aretamise ja kasutamise poolest, mis annab koguni 80% riigi puuvilla toodangust. Lisaks kogub hoogu biopestitsiidide ja bioväetiste arendamine, samuti toiduga seotud biotehnoloogia T&A.²¹⁸

Sihiks ja ootuseks on, et India biotehnoloog sektor peaks jõudma 2015. aastaks 10 miljardi USA dollari suuruse aastatuluni, milleks on vaja pidevalt üha kiiremini kasvada²¹⁹. Täiendavaid sissetulekuid loodetakse iseäranis nn *biosimilar*-ravimite turult. Maailmas on paljude oluliste ravimite patendi kehtimisaeg

läbi saamas. Nii saab India oma biotehnoloogia alast tugevust parimal moel ära kasutada, et hõivata odavamate geneeriliste asendajatega nende ravimite turuosa²²⁰. Lisaks on sektor töötamas täiendavalt uute suundadena näiteks diagnostika, ravimiedastussüsteemide ja isegi tüviraku-uuringute alal²²¹.

Lisaks on kasvamas biotehnoloogia toodete-teenuste nõudlus India enda elanikkonna hulgas. Seda tingib tervisemurede kasv, mida põhjustavad elustiili ja kroonilised haiguste sagenemised²²². Lisaks on valitsusel plaanis laiendada tervishoiu rahastamist praeguselt 1,4% SKP tasemelt 2,5%ni SKPst²²³. Ühes eratarbijate endi suuremate sissetulekutega tekitab see lisarahastus suurt uut nõudlust tervise- ja heaolutoodetele ning sealhulgas vastavate biotehnoloogia lahendustele.

Bio-põhise põllumajanduse poolel kasvab omakorda toiduainete töötlemise ja säilitamisega seotud toodete nõudlus, sest on nii plaane toidutööstuse arendamiseks kui ka suur vajadus selle järele²²⁴. Näiteks läheb enne tarbijateni jõudmist praegu 40% farmitoodangust raisku²²⁵. Korraliku töötlemise ja säilitamise korral leevenduksid toidunappuse mured ja oleks lihtsam näiteks ka inflatsiooni vaos hoida. Sobivad ja uuenduslikud biotehnoloogia lahendused saavad anda selleks oma tuntava panuse. ■

217 "Biospectrum ABLE Biotech Industry Survey 2011", *Biospectrum*, vol. 9 issue 6, June 2011, lk 20 and 26 http://www.ableindia.in/pdf/9th_survey.pdf

218 Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011, lk 45 <http://bit.ly/IR19il>

219 European Business and Technology Centre, *Indian Biotechnology Sector: Overview*, 2010, lk 3 http://www.ebtc.eu/pdf/Indian_Biotechnology_Sector-Overview_VO1.pdf

220 CREST OMC Working Group, *Country Report India: An Analysis of EU-Indian Cooperation in S&T*, 2008, lk 13 http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/crest_india_06-12-08.pdf

221 TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011 <http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

222 KPMG, *Emerging Trends in Healthcare: A Journey from Bench to Bedside*, 2011, lk 6–7 http://www.kpmg.com/IN/en/IssuesAndInsights/ThoughtLeadership/Emrging_trends_in_healthcare.pdf

223 Government of India, Planning Commission, *Faster, Sustainable, and more Inclusive Growth: An Approach to the 12th Five Year Plan*, 2011, lk 7 http://planningcommission.gov.in/plans/planrel/12appdrft/approach_12plan.pdf

224 Näiteks on valitsus seadnud sihiks, et riknevate toiduainete töötlemise määr peaks tõusma 6%-lt (2010. a seisuga) 60%-ni 2015. aastaks – Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011, lk 58 <http://bit.ly/IR19il>

225 Timmons, H. ja L. Polgreen, "As India Growth Slows, Leaders Face Political Headwinds", *New York Times*, 14.06.2011 <http://nyti.ms/lokOpU>

4 Soovitused: kõige lootustandvamad koostöövaldkonnad ja -viisid

Esmasel pealiskaudsel pilgul võib olla raske leida midagi, mis seoks Indiat ja Eestit: nende kahe riigi turgude ja ettevõtete suurus, elanike ja organisatsioonide arvukus on väga erinevad. Kui aga süveneda põhjalikumalt riikide tuleviktrendisse ja väljakutsetesse, selgub, et Eestil ja Indial on rohkelt potentsiaali sümbioosseks partnerluseks üsna mitmetel aladel. Kumbki riik saab pakkuda teisele, mida see üha rohkem vajab.

Eesti ja India tugevused ja huvid täiendavad üksteist vaatamata mastaabi vahedele. Eesti saab India jaoks olla atraktiivseks partneriks oma asupaigaga ehk väravana Euroopasse või tehnoloogilised erioskustega. India võib Eestile pakkuda vastu suurt ja kasvavat turgu ja talendivaramut. Sellisele alusel saab hästi ehitada koostööd ja suhtlust, mis tooks kasu mõlemale poolele.

Kõikides käesoleva seireprojektiga hõlmatud valdkondades alates vastastikustest investeeringutest ja väliskaubandusest kuni haridusalase vahetuse ja tehnoloogilise koostööni, on Eesti ja India jaoks peidus ühiseid võimalusi jõuda lähedase ja arenenud partnerlussuhteni.

Suhete praegusest seisust selliste võimaluste täieliku rakendamise poole liikumiseks on esmalt vaja käima panna fokuseeritud „sillapea“ algatusi, millele saab rajada edasise suhtluse, äritegevuse ja partnerluse. Nii aitavad alltoodud soovitused leida ja noppida koostöö nn „madalaid vilju“, mis tooksid kõige kiiremini vastastikust nähtavat kasu ja suhtluse kasvu – viiksid esmaste kontaktide ja positiivsete kogemusteni, andes tõuget ja kasvatades isu seejärel rohkemaks.

Ent siinsed soovitused keskenduvad ka sellele, kuidas luua soodsaid tingimusi lisaks ka pikemaajalist kasu ja koostöövajadust silmas pidades. See hõlmab nii sobivate stiimulite rakendamist kui ka riikide vaheliseks tihedamaks kontaktiks kanalite ja võimaluste arendamist, et just riikide vaheline suhe (kui äritegevuse ja koostöö peamine alus) saaks arendada.

Tervikuna annavad järgnevad ettepanekud nii India kui ka Eesti valitsustele ja ettevõtetele, ülikoolidele ja teadusasutustele võimaliku tegevuskava, mida järgida koostööpotentsiaalsetest tekivatest võimalustest kasu lõikamiseks.

Eesti-India seire põhijäreldused: parimad võimalused koostöök

1. INVESTEERINGUD	2. KAUBANDUS	3. HARIDUS JA TEADUS	4. TURISM
Eesti on India ettevõtetele värvavaks Põhjala, Vene või teistele Euroopa turgudele	Indiast leiavad Eesti ettevõtted mitmeid turuvõimalusi, eriti IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia äris	Koostöö aitab lahendada mõlema riigi oskuste ja innovatsiooni arenguvajadusi; samas rajades alust tulevaseks äriks	Aitab oluliselt kaasa muule äri- ja koostöövõimaluste tekkele ja kasutamisele
5. VALITSUSTE POOLNE TOETAV TEGEVUS			

Viib üha lähedasemate suheteni ja edendab läbivaid koostöö alustalasid

1. EESTI KUI SUUREPÄRANE ÄRITEGEVUSE PAIK INDIA ETTEVÖTETE JAOKS EUROOPAS

India ettevõtted otsivad üha rohkem äri- ja investeerimisvõimalusi välismaal. Kuigi nende põhitähelepanu on tärkavatel või suurtel lääne turgudel, on oodata, et nad hakkavad tundma üha enam huvi ka Põhja-Euroopa ja Venemaa vastu.

- » Eesti on suurepärase baas tegutsemiseks Põhjamaades või Venemaal ja kaugemalgi

See osa Euroopast on turuna ahvatlev, sest sealne elatustase on üks kõrgemaid maailmas (s.t on rohkelt jõukaid tarbijaid). Erinevalt enamikust ülejäänud Euroopa ja lääne turgudest on suudetud seal säilitada ka head kasvuväljavaated. Samas on see piirkond innovatsiooni ja tehnoloogilise arengu kasvulava, pakudes häid äritegemise ja partnerluse võimalusi vastavatel ärialadel – näiteks India tugevale IT-sektorile.

Põhja-Euroopast huvitunud India ettevõtete jaoks võib Eesti olla parim võimalik asupaik, kust sellesse piirkonda siseneda ja siin tegutseda. Eesti asub paljutootava turuala keskel, otse Venemaa ja Põhjamaade vahel. Lisaks on Eestil nn asukoha-eeliseid mõlemate ees. Seega võib Eesti pakkuda mitmesuguseid laiemaid eeliseid, kuigi India investorid ilmselt vaatavad esialgu Eestist mööda siinse väikse siseturu

tõttu. Need eelised on erinevad, sõltuvalt ettevõtte tüübist.

Neid eeliseid leiab eriti masinatööstuse ja elektroonikaseadmete tootmise ja arenduse (sealhulgas olulise-na keskkonnatehnoloogia), IKT ja muude äriteenuste niššides. Kõigis neis on Eesti arendanud välja heal tasemel oskuste ja teadmiste baasi (eriti tehnoloogia kasutamises), on olemas kohalike ja välismaiste ettevõtete klastrid, ning tihedad partnerlussidemed Põhjamaade ja sealsete ettevõtetele.

Mainitud eeliste tõttu võib Eestisse investeerimine oluliselt toetada India ettevõtete ekspordi kasvu Läänemere piirkonda ja ELi tervikuna. Lisaks võib see viia uute ja tugevamate partnerlussuheteni India ja Eesti või Põhjamaade ettevõtete vahel, mis viib omakorda suuremate kaubavoogude ja lisa-investeeringute ni ning miks mitte ka ühise innovatsioonitegevuseni. Eesti jaoks toovad India välisinvestorid täiendavalt veel kaasa uusi töökohti ja sidemeid India äriühingondades, mis võivad kohalikele ettevõtetele tulla kasuks omakorda India turule sisenemisel.

Seega saab India ettevõtete Eestisse investeerimise kasv anda suurt otsest (ja ka suhteliselt kiiret) kasu mõlemale poolele. Seepärast peaks majandussuhete sellele tahu arendamine olema mõlema valitsuse jaoks koostööalaste jõupingutuste esiplaanil.

Soovitused ettevõtetele:

Põhjamaades juba tegutsevad India ettevõtted peaksid oma äritegevuse laiendamiseks rohkem kaaluma Eestisse investeerimist.

Põhjamaadega võrreldes on Eestis ettevõtluse, eriti aga tööjõuga seotud kulud tuntavalt väiksemad. Samas on ärikeskkond ja töökultuur sama head kui Põhjamaades. Seega võib Eesti olla konkurentsivõimelise tulu-kulu-suhtega baas igasugusele äritegevusele, olgu selleks lähimaa (ingl k *near-shore*) teeninduskustete või täiendavate tootmisüksuste rajamine. Eesti lisatugevuseks on Põhjamaade turgude lähedus ja näiteks ka seal räägitavate keelte hea oskus.

Venemaal või muudel Kesk- ja Ida-Euroopa turgudel tegutsevad India ettevõtted peaksid uurima Eestis investeerimise võimalusi, et kasutada Eestit stabiilsema baasina selles piirkonnas tegutsemiseks.

Võrreldes Venemaa või enamike Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega, pakub Eesti palju stabiilsemat ja investorisõbralikumat ärikeskkonda. Lisaks oskab enamik siinsetest elanikest rääkida vene keelt¹, mis võib India ettevõtetele muuta nendel turgudel Eesti baasil äritegevise oluliselt lihtsamaks.

Põhjamaade või Venemaa või isegi laiemalt Euroopa Liidu turust huvitatud India ettevõtted peaksid kaaluma oma piirkondliku peakontori rajamist Eestisse, liikudes siinse „värava“ kaudu neile turgudele.

Kõik eelnimetatud eelised ühes ELi ühisturu koosseisu kuulumise ja heade logistiliste ühendustega teevad Eestist hea värava India ettevõtetele, mis soovivad siseneda Põhja-Euroopa piirkonda või tegelikult EL turule laiemalt. Kui ettevõtte hakkab Eestis tegutsema, saab ta väga soodsalt ja vabalt teha äri üle kogu Euroopa.

Olemasoleva kompetentsitaseme, väiksuse ja äritegevuse lihtsuse tõttu saab Eestit seejuures eriti hästi kasutada testturu või teadus- ja arenduskeskusena, kus töötada välja või arendada edasi Põhjamaade või suuremate Euroopa turgude jaoks oma tooteid ja teenuseid.

Eriti kehtib see India innovaatiliste *start-up* ettevõtete jaoks, kui nende eesmärgiks on siseneda Euroopa turule. Eesti valitsus ja äriühingud pööravad nimelt erilist

tähelepanu sellele, et Eesti oleks *start-up* ettevõtete sõbralik asupaik.

India hargmaised ettevõtted ning finantsinvestorid peaksid kaaluma Eesti tehnoloogiaettevõtteid võimalike investeerimise sihtmärkidena.

India ettevõtted on (Euroopasse) investeerimisel eelistanud ettevõtete omandamist oma üksuste n-ö nullist rajamisele. Eesti tehnoloogiaettevõttele ja eriti mitmetel *start-up* firmadel nende seas on eripärast intellektuaalomandit ning nad tegelevad tipptasemel innovatsiooniga aladel, mis on paljudele India võtmesektoritele ahvatlevad. Näiteks saavad Eesti ettevõtted geneetikal põhinevate biotehnoloogia toodete ja teenuste alal või mitmetes IKT-toodetega anda märkimisväärse panuse India ettevõtete tooteportfellidesse.

Soovitused valitsustele:

Elkõige peaks Eesti valitsus seadma sihiks eeskätt meelitada Eestisse investeerima India ettevõtteid, mis juba tegutsevad Põhjamaade või Venemaa turgudel.

Need India ettevõtted juba tunnevad regiooni, mistõttu mitmed esialgsed vähesest teadlikkusest tulevavad investeerimisotsuste tõkked on nende puhul juba ületatud. Lisaks näitas käesoleva uuringu käigus korraldatud võimalike India välisinvestorite küsitlus, et mitmed neist Läänemere piirkonnas juba tegutsejatest otsivad aktiivselt lähinaabruses oma tegevuse laiendamise võimalusi.

Venemaal aktiivselt tegutsevad ettevõtted leiavad, et sealne äri tegemine on väga keeruline ning nad tahaksid oma allüksustele kas stabiilsemat asupaika või siis täiendavat tegevusbaasi. Samas hakkavad Põhjamaade turgudel tegutsevad India firmad (sealhulgas suured IT- ja äriprotsesside allhanke ettevõtted) otsima tulevikus üha agaramalt võimalusi kulutõhusamasse lähiriiki oma tarne-, tugi- või isegi arenduskeskuste loomiseks, et kallimaid turge sealt teenindada.

Seega on Eestil reaalne võimalus mainitud investoreid saada. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks riikliku välisinvesteeringute agentuurina töötama selle nimel, et selgitada välja naaberturgudel need India ettevõtted, kellel on ümberpaiknemiseks või laienemiseks juba praegu konkreetne huvi. Seejärel tuleb luua nendega kontakti ning teha atraktiivne väärtuspakkumine.

¹ Eesti Statistikaamet, 2000. aasta rahva- ja eluruumide loendus, 2010 <http://www.stat.ee/rahvaloendus-2000>

Seda tuleks Eestis seni määratletud välisinvesteeringute meelitamise fookusaladel nagu masinaehitus (sealhulgas keskkonnatehnoloogia vallas), äriteenused ja mitmesugused IT-valdkonnad. Need vastavad nimelt hästi India ettevõtete peamistele tegevusvaldkondadele Põhjamaade turul. Nende Eestisse meelitamist lihtsustab seejuures asjaolu, et ümberkaudsetel turgudel on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusel juba olemas oma esindused, mis saavad India ettevõtetele lähenemist seega eest vedada.

Kui esimesed olulised India investorid juba hakkavad Eestis tegutsema, on järgmisi juba lihtsam saada. India ettevõtted eelistavad nimelt siseneda turgudele ja tegutseda kohtades, kus on ees oma riigist pärit kogukonda. See võimaldab neil saada rohkem kohapealseid soovitusi ja kontakte, aitab nende töötajatel kergemini (kultuuriliselt) uute oludega kohaneda. Et praegu Eestis sellist ärikogukonda ei ole, looks lähiriikidest esimeste investeeringute saamine soovitud baasi ka laiemalt India investorite lititõmbamiseks. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus saaks selleks siis lisaks kasutada ka esimeste investorite võrgustikku ja soovitusi Indias.

Et lisaks tõmmata ligi ka India investoreid, kellele veel ei ole Põhjamaades ega Kesk- ja Ida-Euroopas tegutsemise kogemusi, peaks Eesti võtma ette teavitustööd ja teadlikkust tõstmist India äri-ringkondades.

Kui võtta arvesse India suurust riigina ja seelselt ettevõtete arvukust, ei ole üldine teavitus- ja turundustöö riiklikul tasandil piisavalt tulemuslik. Selle asemel peaks Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja peagi avatav Eesti suursaatkond Delhis tegema omavahel koostööd, et panna paika programm aastaks korra või kaks India äri-ringkondades sihivõrgustikku suunatud teavitustöö tegemiseks. Sellesse võiks kaasata ka praeguseid ja tulevase Eesti aukonsuleid kohapealt, et saada kasu nende kontaktide võrgustikust.

Programmi peaksid kuuluma sedalaadi tegevused nagu *road-show*'na peamistes investorite ja äripiirkondades korraldatavad kohtumised olulistest ettevõtete haruliitides; ettekanded huvipakkuvate majandusharude olulistel üritustel; tuntud majandusajakirjanikele või Indiast välismaale investeerimise konsultantidele Eestisse külaskäikude või Eesti kohta nn õpitubade jne. Seda kõike saab kõige paremini teha ühes Eesti valitsuse või ärilegatsioonide India-visiitidega, millest mitmed on juba aastateks 2012–13 ka kavandamisel.

Eestis äri- alustamise ja siia investeerimise vastu huvi tekitamiseks oleks iseäranis kasulik, kui Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus algataks või meelitaks Eestisse laiahaardelise konverentsi või tippkohtumise, mille osalejaks ja sihtrühmaks on India äri-ringkonda võtmetegijad. Need üritused võivad olla temaatilise või äriala fookusega (nt mõeldud IKT-ettevõtetele); neid korraldada aga Eesti, Põhjamaade või India ettevõtlusorganisatsioonid või mõned ettevõtted ise.

Selline konverentsiturism võib tuua Eestisse India ettevõtetest isegi tippjuhte, kui üritus on sobilikult üles ehitatud ja ametlikku kava täiendab hea nn turismi-programm (koostöös Eesti turismiagentuuri ja -ettevõtetega). Selliseid üritusi saab siis kasutada Eesti kui äritegevuseks sobiva koha reklaamimiseks, kuid ka konkreetsed kahepoolsete kohalike ettevõtetega kohtumiste korraldamiseks.

Järgmist välismaale suunatud India otseste välisinvesteeringute lainet veavad keskmise suurusega ettevõtted. Üha rohkem neist pärinevad aga mujalt kui India suurtest tänastest metropolidest, näiteks „järgmise ringi“ linnadest nagu Pune või Ahmedabad. Seega tuleks teavitustööd teha ka keskmise suurusega ettevõtetele ja teistele linnadele lisaks tänastele India üleilmsetele suureettevõtetele ja praegustele suurlinnadele (nagu Mumbai, Bangalore või New Delhi). Järgmised võimalikud India välisinvestorid on kõige tõenäolisemalt tööstusettevõtted, ning nad on üha enam huvitatud tehnoloogia omandamisest ja ligipääsust.

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks eraldi proovima koondada infot ja võrgustikku Eesti ettevõtetest, mis on huvitatud ühissettevõtete loomisest või ühinemisest India ettevõtetega (sh ülesostmisest).

India investorid on siiani eelistanud uutele turgudele või asupaikadesse sisenemisel ühissettevõtete loomist, kohalikega ühinemist või nende omandamist. See võimaldab neil alustada tegevust kõige kiiremini alustada ja ületada (kohaliku turu) õpikõverat.

Eesti ettevõtete suuruse ja ärimudelite tõttu ei ole nad sageli olnud sobilikud sarnaste partnerluste loomiseks. Siiski võimaldaks parem teave Eesti ettevõtete vastava huvi ja sobilikkuse kohta teha tõhusamat reklaami neisse India investorite leidmiseks. Seega lihtsustaks India ettevõtete Eestisse saamist, kui Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus looks teabevõrgustiku ühissettevõtete, ühinemis- ja ülevõtmist valmiste Eesti ettevõtete kohta.

India valitsuse esindajad peaksid kaasama oma Eesti-visiitidele India ettevõtete delegatsioone.

Sellistesse delegatsioonidesse võib kuuluda esindajaid nii Eesti lähiriikides juba tegutsevatest ettevõtetest kui ka eriti neist, mis alles otsivad investeerimisvõimalusi Põhjamaadesse või Venemaale või ELi turule sisenemiseks. Delegatsiooni saab kokku panna koostöös üldiste ettevõtluse esindusorganisatsioonidega (*nagu Federation of Indian Chambers of Commerce and Industry, FICCI*) või majandusharu liitudega (*nagu NASSCOM – India IT- ja äriprotsesside allhanke sektori esindusliit*), olenevalt valitsusdelegatsiooni visiidi eesmärgist ja ettevõtete huvist.

Neid delegatsioone võtaksid vastu Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ning Eesti Kaubandus-Tööstuskoda. Nimetatud asutused võivad pakkuda külastavatele ettevõtjatele tutvustusprogrammi Eestis äri tegemise ja siin ettevõtete rajamise kohta, kuid ka organiseerida konkreetseid kohalike ettevõtetele kohutusi. Potentsiaalsete osalejate silmis Eesti ja visiidil osalemise köitvuse suurendamiseks ning kauge maa tagant Indiast saabuvate külaliste uudishimu rahuldamiseks peaks visiitide kavas alati sisalduma haarav turismiprogramm. Seda saab korraldada koostöös Eesti turismiagentuuri ja kohalike reisifirmadega.

On teretulnud, kui India ärimeeste delegatsioonid osaleksid juba aastateks 2012 ja 2013 kavandamisel ja ettevalmistuses olevatel valitsusvisiitidel.

2. INDIA PAKUB EESTI ETTEVÕTETELE VÄGA MITMESUGUSEID KASVUVÕIMALUSI, ERITI KOLMES TEHNOLOOGIAÄRI VÕTMEVALDKONNAS

Eesti ettevõtted, mis soovivad oma äritegevust rahvusvaheliselt laiendada, peaksid kindlasti kaaluma ühe võimaliku sihtkohana suurt ja jätkuvalt kiiresti kasvavat India turgu. Indias on suur turunõudlus kasv just avanemas – näiteks seoses ettenähtavalt algava India keskklassi esiletõusuga.

- » Praegu on parim aeg seada India turu sihte ja alustada sinna minekuga, et mitte jääda saabuvatest kasvuvõimalustest ilma

Seega on lähiaastail parim aeg hakata tundma huvi India turu vastu ja sinna sisenema, et jääda määrgust välja kui India turg järgmisel aastakümnel täiskäigul edasi liigub. Maailmas on vaid mõned teised riigid, mis suudavad pakkuda samalaadset suurt

turuvõimalust. Pealegi on praegu suhteliselt lihtsam Indias kanda kinnitada kui tulevikus. Kui üleilmsed ettevõtted hakkavad India turu vastu veelgi elavamalt huvi tundma, muutub uutele väiksematele sisenejatele sinna minek veelgi raskemaks kui see on täna.

Sellele turule sisenemine ei tule aga muidugi juba praegu kergelt tingimata ega vii üleöö kahepoolse kaubavahetuse järsule kasvule. India on Eesti jaoks nii geograafiliselt kui ka kultuuriliselt kauge. Võrreldes enamiku teiste tähtsate turgudega on India puhul oluliseks eeliseks küll inglise keel, milles valdav osa kohalikku ärisuhtlust toimub. Samas on Eesti ettevõtetel seni veel väga vähe sarnastes turutingimustes (liiati Indias) tegutsemise kogemusi ja nad peavad alustama üsna algusest nende õppimisega. Paljud ettevõtted ei tulegi sellega toime. Nende väiksus jätab neile vähe võimekust vajaliku moel toota ja teenuseid pakkuda, ning lisaks pole neil turulemineku investeringuteks piisavalt rahalisi vahendeid.

Siiski on enamikule Eesti ettevõtetele suurimaks takistuseks hoopis nende ärimudel, mis on loodud alltöövõtu tegemiseks naaberturgudele. Eestis on nimelt nende riikidega võrreldes tegevuskulud madalad, kuid see eelis ei kehti India turul, kus on külluses veelgi enam odavamad töajõud. Kõnealused Eesti ettevõtted saavad India suunas oma äri laiendada peamiselt oma Põhjamaiste (või muude) välispartnerite väärtusahela raames, tehes alltöövõtu korras vahesisendit India turule mõeldud teiste ettevõtete toodete ja teenuste jaoks.

Rahaliselt tugevamatele lihtsakoelise ärimudeliga ettevõtetele oleks alternatiiviks oma senise äritegevuse üleviimine või laiendamine Indiasse – seal oma tootmisega alustamine, kas India või muude turgude (isegi Euroopa) jaoks. Eesti spetsiifiliste tootmis- ja juhtimiskompetentside ühendamine India tööjõueelistega võimaldaks neil ettevõttele nii säilitada ja tugevdada oma äriedu aluseks olevad kulukonkurentsi võimekust.

Kõige paremat võimalust kujutab India endast siiski Eesti ettevõtetele, millel on eripärased väärtuslikud kompetentsid nagu tehnoloogiline või protsessialane oskusteave – või mis suudavad spetsiifilistes turunišides töötada välja uuenduslikke kõrge kvaliteediga tooteid ja uusi teenusmudeleid.

Peamised ärivõimalused ootavad Indias ees nišialadel – Eesti ettevõtteid, millel on väärtuslikke kompetentse, innovatiivseid tooteid ja teenuseid

Arvestades erinevusi turutingimustes ja nõudluses, maitse-eelistustes ning ka ostujõus, on Indias edu saavutamiseks ilmselt igal juhul vaja mõningaid innovatsioonipingutusi. Enamikel juhtudel ei ole seepärast võimalik siseneda sinna turule sama sortimendi ja ärimudeliga, mida ettevõtted kasutavad oma praegustel (arenenud) turgudel. Oma tegevusi tuleb rohkem või vähem kohandada või uuena luua. Samas võib selline uuenduslikkus ja kogemus tuua suuremat kasu. Selle najal saavad samad ettevõtted palju lihtsamalt liikuda Indiast ka edasi teistele tärkavatele turgudele näiteks Lõuna-Aasias või mujal. Sel juhul toob esialgne Indiasse minekuks tehtud investeering ja innovatsioon veelgi suuremat kasu.

Selliseks innovatsiooni väljakutseks valmis olevad Eesti ettevõtted saavad rajada eeliseid Indias kohalike ja teiste välismaiste ettevõtete ees. Uuenduste najal saavad nad samas küsida piisavalt head hinda, millega katta uuele turule sisenemise ja vajaliku innovatsiooni kulud. Teiste riikide nagu Soome ja Rootsi kogemused peaks seejuures andma Eesti äriinimestele julgustust: India turule on võimalik mõningase vaeva ja julge pealehakkamisega tõesti võimalik edukalt siseneda, hoolimata esialgsetest kuludest ja uuest tegevuskeskkonnast.

Innovatsioonisuutlikele ettevõtetele võib saada omakorda proovikiviks hoopis suutlikkus toota kaupa või pakkuda teenuseid piisavalt suures mahus. Soome ja teiste Euroopa ettevõtete kogemus näitab, et kui nad on suutnud Indias kanda kinnitada ning võitnud usaldust ja saanud turukogemust, kasvab nõudlus hüppeliselt. Sellise võimaluse ärakasutamiseks peavad India-potentsiaaliga Eesti ettevõtted seega valmistama oma äritegevuse mahtu kiirelt kasvutama, kui asjad hakkavad pärast Indiasse minekut tõepoolest sellisel määral edenema.

» Vajaliku tegutsemismahu saavutamiseks peaksid Eesti ettevõtted rohkem kaaluma Indiasse oma üksuste rajamist

Sel juhul peavad Eesti ettevõtted olema valmis muutama oma eksportimise ja turule sisenemist tavasid. Praeguse arusaama järgi tähendab välisurule laienemine valdavalt kas Eestis asuvast tootmisüksusest valmistatud kauba sihtriiki lähetamist või piiriüleste teenuste pakkumist. Põhjamaade tööstusettevõtete kogemus näitab aga, et hoopis tõhusam on laieneda India turule ettevõtte allüksuste asutamisega: asuda valmistama tooteid või osutada teenuseid kohapeal. Nii saavutatakse kõrgem tootlikkus ning saadakse

kasu India konkurentsivõimelistest tööjõukuludest ja oskuste varamust. Samal ajal ületatakse kriitiline piisava tootmismahu mure ning võetakse viimast India pakutavatest ärivõimalustest.

India saab Eesti kasvavast ekspordist kasu uute vajalike toodete ja teenuste näol, aga ka turuleminekuga kaasnevast tehnoloogiasiidest. Need suurendavad India tarbijate heaolu ja kohalike ettevõtete tootlikkust. Seepärast tasub Eesti ettevõtetel otsida suurim nõudlus ja kasumit neil ärialadel, mis on seotud India järgmise aastakümne suurimate (arengu)probleemide ja vajaduste lahendamisega.

Näiteks võivad suured kavandatavad investeeringud taristusse ja elamuehitusse tuua kaasa häid ärivõimalusi eriotstarbeliste seadmete, ehitusmaterjalide või erinevate puittoodete tarnijatele. Tervise ja heaolu nõudluse kasv avab võimalusi vastavate seadmete (nagu elektroonilised aparaadid ja eriti kõiksugused nutiseadmed) ja teenuste, funktsionaalse rõivastuse ja toidu (sealhulgas Eesti toiduainetetööstuse ühe peamise spetsialiteedi ehk piimatoodete) pakkujatele.

Kiiresti arenev autotööstus ja transporditurg pakuvad nõudlusbaasi kõigile tööstusettevõtetele, mis suudavad arendada ja toota vajalikke sõiduvahendite osi. Eesti logistikasektor omakorda võib kasu saada India ettevõtete enda äritegevuse üleilmsest laienemisest, kui nad hakkavad selle käigus rohkem kauplema ka Põhja-Euroopa piirkonnaga ning vajavad siin häid logistikapartnereid.

Indiaga seotud avanevate heade ärivõimaluste loetelu on pikk. See turg peaks seega pakkuma mõtlemisainet kõikvõimalikes majandusharudes ja -sektorites, sealhulgas ka traditsioonilistes valdkondades tegutsevatele ettevõtetele. Samas tuleb meeles pidada, et põhimõttelisi võimalusi suudavad kasutada ainult teatud tunnuste ja võimekustega ettevõtted ja neid ettevõtteid ei ole sageli üheski harus rohkem kui mõni.

» IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia on Eesti ettevõtete jaoks Indias kõige perspektiivikamad ärialad

Peamised ärialad, milles India pakub häid võimalusi rohkem kui ainult mõnele üksikule Eesti ettevõttele, on seotud tehnoloogiaga. Just eriti IKT-, biotehnoloogia- ja keskkonnatehnoloogia äri tuleks seada Eesti prioriteetseteks huvialadeks India turu(kasvu)ga seoses.

Osalt on põhjuseks see, et neis tehnoloogiavaldkondades on Eesti kõige kaugemale innovatsiooni ja kompetentside mõttes. Igaühes neist on Eesti välja arenenud või edasi arendamisel kompetentse, mille vastu on Indial kõrgendatud huvi, võttes arvesse sealset turu ja poliitikatrende. IKT valdkonnas on Eesti ettevõtted saavutanud häid tulemusi e-riigi, küberturbe, panganduse ja teiste e-teenuste arendamisel. See võib viia tulusate India valitsusasutuste ja ettevõtete nõustamise ning süsteemiarenduse võimalusteni, eriti kui arvestada selles riigis käsilolevat internetirevolutsiooni.

Biotehnoloogia alal on tervise ja toiduga seotud molekulaardiagnostika ja testimine ning ka rakuteraapia ja spetsiifiliste ravimite arendus (nt vähiuuringutega seotult) Eesti tugevused, mida Indias üha rohkem vajatakse. Kiiresti kasvavas keskkonnatehnoloogia äris on Eestis väljatöötamisel mitmesugused paljulubavad energiajuhtimise ja -tõhususe, veepuhastuse, keskkonnaseire ja muud lahendused.

Neis kolmes tehnoloogiaäri valdkonnas on Eesti ettevõtted siiski suhteliselt väikesed ja sageli oma arengu algstaadiumis, seega aga võimetud omal jõul või lihtsal kombel India turule sisenema. Ent neil aladel on peidus isegi veel suurem kasvupotentsiaal, kui Indiasse minna kohalikule partnerlusele põhinevate ärimudelitega. India ettevõtetega koostöö saab nimelt pakkuda Eesti tehnoloogiaettevõtetele väga vajalikku tegevusmastaapi, võimaldades neil päästa viimaks valla kogu oma äripotentsiaal ja seda mis tahes turgudel.

» Tehnoloogiaäris leiavad Eesti ettevõtted India ettevõtetega koos tegutsedes kasvuks vajalikku tegevusmastaapi

India (tehnoloogia)ettevõtted võivad pakkuda nimelt väärtuslikku sümbiootilist partnerlust. Eesti poolel on oma tuumikkompetentsid ja uuenduslikke lahendusi, samas kui India pool toob partnerlusse piisava tööjõu ja talendi varamu koos kohaliku turu tundmise ja kontaktidega. See avab võimaluse pakkuda tooteid ja teenuseid suurtele turgudele vajalikus matus, nii Indias kui ka teistele (tärvakatele) turgudel kogu maailmas.

Sedalaadi koostöö võimaldab ka aluseks olevate Eesti toodete ja teenuste arendust. India ettevõtted kasvavad kiiresti oma oskuste ja teadmiste baasi, muutes endaga potentsiaalse partnerluse veelgi tulutoovamaks. Eesti oskusteave aitab neil ületada senised puudujääke või hüpata mõned sammud edasi, suurendades ka indialaste huvi koostöö vastu.

Kõigele sellele lisaks Eesti juhtivate tööstus- ja teenuste ettevõtete jaoks avanemas Indiaga seoses veel üks hea võimalus. Nad saavad nimelt tõsta oma tõhusust, marginaale ja tegevuste ulatust, kui nad telliksid India ettevõtetelt allhankena rohkem kõrvaltöid ja tootmissisendeid. Senini on Eestis India allhanke- ja alltöövõtupotentsiaali vähe kasutatud. Sealt on aga võimalik oluliselt rohkem sisse osta, olgu selleks tekstiilid, masinaosad või IT arendustöö ja tugifunktsioonid. India ettevõtted parandavad jõudsalt oma töö kvaliteeti ja asjatundlikkust, muutudes tarnepartnerluse jaoks üha usaldusväärsemaks, tulemuslikumaks ja atraktiivsemaks.

Soovitused ettevõtetele:

Eesti kõigist majandusharude ettevõtted, eriti juhtivad ja uuenduslikumad neist, peaksid India turgu ja sealseid partnerluse võimalusi aktiivsemalt uurima ja järgi proovima.

Siiani ei ole India väga olnud Eesti ettevõtjate radaril. Ent seda on mõtet muuta lähtuvalt kasvuvõimaluste mitmekesisusest, mida India pakub. Iseäranis kehtib see IKT-, biotehnoloogia ja keskkonnatehnoloogia sektori ettevõtete kohta, sest need on India-suunalise kasvupotentsiaali poolest kõige lootustandvamad valdkonnad Eesti jaoks.

Esimese sammuna tuleks ettevõtetel korraldada turu-uuringuid, et täpselt välja selgitada, kas ja milliseid võimalusi just neile võib Indias avaneda alates ekspordist kuni kohaliku partnerluse ja allhanketöö sisseostmiseni. Selline analüüs peaks andma ka paremat teavet, milliseid India geograafilisi piirkondi tasub ettevõtetel täpsemalt oma huviorbiiti võtta. India on ju väga suur ning osariigid väga erinevad klientide, konkurentsi ja isegi regulatsioonide poolest.

Järgmiseks sammuks oleks analüüsitulemuste põhjal turuga lähemalt tutvuma minek ja mõnede kohalike partnerite otsimine, kelle abiga alustada tegelikku turule sisenemist. Kohalikuks partneriks võivad olla müügiagendid või -esindajad, tootjad, edasimüüjad jne. Sellist partnerite otsingut saab korraldada suuremate või temaatiliste Eesti (äri)delegatsioonide visiitide raames: osaledes olulistel riiklikel või piirkondlikel majandusharude üritustel, luues suhteid sarnastel ärialadel Eesti naaberriikides tegutsevate India ettevõtjatega, jne.

Sellel teel edasiliikumine vajab loomulikult investeerimist ning ettevõtete juhtidelt suurt kannatlikkust, sest

tihti ei saavutata tulemusi väga kiiresti. Kuid see ei tohiks takistada India-võimalusi kaalumast ja turgu järele proovimast, sest potentsiaalne pikaajaline võit võib üles kaaluda esialgsed suurena tunduvad kulud.

Eesti ettevõtted peaksid kasutama mitmesuguseid (olemasolevaid) rahvusvahelisi võrgustikke ja programme India turu uurimiseks ja sinna minekuks.

Eesti ettevõtted peaksid senisest aktiivsemalt otsima teavet selliste rahvusvaheliste tugiskeemide kohta. Nende kanalite ja programmide kasutamine vähendab Indiasse mineku riske ja kulusid, kergendades seeläbi protsessi tervikuna ja viies tugevamalt eduni. Seejuures avaneb ettevõtetele rohkem ligipääsu oma tegevuse Indiasse laiendamiseks vajalikele võrgustikele ja välisrahastamisele.

Näiteks on Euroopa Liidu egiidi all loodud mitmeid võrgustumise ja temaatilisi rahastamise skeeme, mille eesmärgiks on toetada Euroopa väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete minekut kaugetele turgudele nagu Indiasse (näiteks *European Business Group of India* või *European Business and Technology Centre* kaasabil). ELi ja India koostöö arenedes ja intensiivistudes luuakse järgmistel aastatel ilmselt sarnaseid programme üha juurde. Näiteks võib hiljuti välja kuulutatud ELi ja India energiakoostöö uus raamistik pakuda kummagi poole ettevõtetele uusi omavahelise suhtlemise kanaleid ning rahalist toetust India klientide jaoks (ühiste) lahenduste väljatöötamiseks.

Niisamuti on Eesti ettevõtetele võimalik ühineda erinevate Põhjamaade võrgustikega nagu *Cleantech Finland*, et saada osa nende India-suunalistest tegevustest, ärimissioonidest jne. India turule sisenemist kergendaks Eesti ettevõtjate jaoks Põhjamaade ettevõtete koostöös minek paljudel juhtudel oluliselt, isegi kui see tähendab allhanketöö tegemist ning mitte oma toodete või teenuste otsest Indiasse müüki – uut ärivõimalust avaks see ikkagi.

Eesti ettevõtted peaksid oma konkurentsipositsiooni parandamiseks ja kulude jagamiseks omavahel India turu suunal rohkem koostööd ja ühist lähenemist ette võtma.

Kõige lihtsam koostöömoodus on ettevõtetele tööstusharude põhisel läbi viia ühiseid temaatilisi ärimissioone ja turukülastusi või korraldada turu-uuringuid ja

tellida vastavat nõustamist. Alternatiiviks oleks koondata ressursse, et saata ühine esindaja Indiasse kontakte looma ja müüma kogu ettevõtete rühma eest korraga või pidada seal turul ühist kohalikku esindajat või müügiagenti.

Peale selle on kasulik konsortsiumide kujul algatav koostöö, sest võimaldab konkurentsivõimelisemalt osaleda hangetel Indias. Jõudude ühendamise saaksid muidu liiga väikesed või kitsastele turunišsidele keskendunud Eesti ettevõtted saavutada piisavat (tootmis)mahtu või pakkuda täislahendusi üksteist täiendavatest toodete ja teenustega (nn võtmed-kätte projekte nt). See on eriti heaks võimaluseks nt IKT või keskkonnatehnoloogia valdkonnas, kus kliendi oodatud lahendusprojekti tuleb sageli tema vajaduste rahuldamiseks ühendada mitmesuguseid oskusi ja teadmisi.

Eesti juhtivad ettevõtted peaksid proovima rohkem allhankepartnerlust India ettevõtetega.

Erinevates majandusharudes võiksid kodumaised juhtettevõtted algatada pilootprojekte, et leida Indiast allhankepartnereid, omandada vastavaid kogemusi ning tõsta seeläbi oma allhangete juhtimise suutlikkust (sealhulgas projekti ja kvaliteedi juhtimisel). Saadud esmastele õppetundidele tuginedes saavad ettevõtted seejärel proovida juba pikemaajalisi ja mahukamaid allhankeprojekte.

Selline tegevussuund on kõige olulisem ettevõtetele, mis ei leia Eestist piisavalt vajalikke oskusi ja talente ning saaksid ära kasutada India pakutavaid tööjõueeliseid (nt IKT-sektoris)². Sama kehtib ka ettevõtete kohta, mis muidu kaotavad oma kulueelist sedamööda kuidas Eestis tööjõukulud tõusevad (nt rõiva- või masinatööstuses).

Pilootprojekte võivad algatada ka ettevõtete rühmad või alaliidud, et saavutada oma sektorites laialdaseimat allhanke juhtimise kogemuse teket või viia läbi väiksemate kuludega ühiseid arendusprojekte. Ühe näitena võiks Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit kaaluda riikliku e-Kviitungi süsteemi arendamiseks loodava ühisprojekti raames osade tööloikude tellimist India IT-ettevõtetele. See aitaks Eesti ettevõtetele omandada Indiast sisseostu alast oskusteavet ja saada kogemust, sest suurem osa ülejäänud maailma IT-sektorist toetub näiteks olulisel määral oma tõhususe tõstmisel nii just Indiale.

² Seda on põhjalikult käsitletud Soome tarkvarafirmadega seoses: Kyöstiä, V. ja W. Cardwell, *The Impact of offshoring on value creation in Finnish venture-backed software companies*, Helsinki University of Technology, 2005 <http://bit.ly/JydcqJn>

India ettevõtted peaksid samuti käima sagedamini Eestis, et otsida siit ärivõimalusi ja -partnereid – eriti väljapakutud tehnoloogiaäri võtmevaldkondades.

India ettevõtted saavad Eesti külastamiseks moodustada või ühineda äridelegatsioonidega, et tulla siia turule kontakte sõlmima, tutvustama oma tooteid/teenuseid ja leidma ka uusi tooteid/teenuseid, mida Eestist importida. Seda võiksid eest vedada ja korraldada ettevõtlusorganisatsioonid ja alaliidud, nagu näiteks NASSCOM IKT valdkonnas, moodustades ettevõtete rühmi ja korraldades nende külaskäik vastavate Eesti liitude või organisatsioonide abiga.

Kui India ettevõtted hakkavad rohkem Eestisse investeerima, peaksid kohalikud ettevõtted töötama nendega partnerluste sõlmimise nimel.

Esiteks saavad Eesti ettevõtjad olla uutele investori-tele kohalikuks alltöövõtu tegijaks ja teenida rohkem vastavat tulu. India ettevõtetele on kasulik vajaminevaid sisendeid hankida kohalikelt tootjatelt ja pakkujalt, kes järgivad oma töös rangeid kvaliteedinõudeid. Lisaks saab Eesti ettevõtetega sõlmida tehnoloogiaga seotud äris ka arendustegevuse ja innovatsioonipartnerlusi.

Edu korral pakuvad sellised partnerlused head võimalust omavahelises sümbioosis mõlemal poolel oma äritegevust kasvatada, näiteks isegi liikuda edasi teistele Euroopa turgudele või kaugemalegi ühistoodete või teenuste pakkumisega.

Soovitused valitsustele:

Mõlemad valitsused peaksid hõlbustama Eesti ja India ettevõtete vahel kontaktide sõlmimist ja partnerite leidmist, organiseerides selleks aktiivsemalt äridelegatsioonide visiite ja turuga tutvumise külastusi.

Ärimeeste delegatsioone tuleks kaasa kutsuda nii paljudele kõrgetasemelistele teise riiki tehtavatele viisitidele kui võimalik. Need delegatsioonid võivad olla üldist laadi, kui nende liikmeteks on võimalikud investorid ja eksportijad erinevatest majandusharudest korruga. Samas võivad need olla ka temaatilised ja kindlat sektori põhised, kui visiidil on just vastava ala ametnikud ainult.

Et sellised visiidid oleksid tõhusad, tuleks jätta nii vastuvõtjatele kui ka osalevatele ettevõtetele piisavalt

aega külaskäigu kavandamiseks ja ettevalmistuste tegemiseks. Valitsuste vahelises koostöös oleks kasulik ette valmistada esialgne selliste viisitide kava vähemalt iga poolaasta kohta. Seda saab teha mõlema riigi suursaatkondade ja välisministeeriumide koordineerimisel ja vastastikku konsulteerides.

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks tegema Eesti ettevõtetele laiemalt kättesaadavaks India turuga seotud info ja sinna sisenemiseks pakutavaid toetusi, korraldades selleks ka vastavaid teavitussüritusi ja koolitusi.

Sellised tegevused julgustaksid rohkemalt ettevõtteid kaaluma India turgu oma kauba ja teenuste potentsiaalse sihtkohana või partnerite leidmiseks seal T&A ja tootmise tegemiseks. Lisaks väheneksid ettevõtete jaoks ka turule sisenemise kulud ja takistused, kui heatasemeline esmavajalik teave on tasuta kättesaadav.

Esimene samm selles liinis oleks praegu Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuses kavandatava Aasia teabekeskuse raames pakkuda turuinfot ja teabeteenuseid ka India kohta. See peaks hõlmama asjakohaste andmebaaside, aruannete, teenusepakkujate kontaktide jne otsimist, ostmist ja neile juurdepääsu võimaldamist.

Olulisena peaks teabekeskus koguma ja levitama ka teavet ELi ja Põhjamaade erinevate võrgustike ja rahastamisvõimaluste kohta, mille eesmärgiks on toetada ettevõtete müügitegevust ja partnerluse otsinguid Indias. Samal ajal saab keskuse kaudu koondada ja vahendada ka teavet riigihangete, sealhulgas eriti India valitsusasutuste poolse uute ja näidislahenduste pakkumiskutsete kohta (näiteks vähemalt tehnoloogiaäri võtmevaldkondades).

Teiseks peaks Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus sõlmima nõustamislepingsid India turul (kõige atraktiivsemate piirkondade/osariikide tasemel) teenusepakkujatega, kes on võimelised pakkuma Eesti ettevõtetele väärtuslikku turule sisenemise tuge. Näiteks kuluvad sellised teenused eriti ära potentsiaalsete kohalike partnerite eelnevaks taustauuringuks.

Ühtselt ja keskselt korraldatud nõustamispartnerlused aitavad ettevõtetel vältida suuri lisakulusid, mida nad peaksid igaüks ise endale teenusepakkujaid otsides kandma. Pealegi toetab Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus tavaliselt sellisel moel teenuste ostmist, muutes seda ettevõtjatele odavamaks. Peagi avatav Eesti suursaatkond Delhis saab samuti kaasa aidata,

otsides välja sobivaid nõustajaid ja luues vastavalt Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega kokku lepitud lepitavale tööjaotusele asjakohaseid kontaktvõrgustikke.

Samal ajal peaksid Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja majandusharude esindusorganisatsioonid (sealhulgas Eesti Kaubandus-Tööstuskoda) korraldama perioodilisi teavitussüritusi Eesti ettevõtetele. Nende eesmärgiks oleks tutvustada Indias leiduvaid äri võimalusi ning võimaldada turule sisenemise kogemuste ettevõtetele seda jagada. See elavdaks omakorda huvi Indiast võimaluste otsimise ja järgi proovimise, mis on tähtis Eesti praeguse kitsa eksportijate baasi laiendamiseks ja ka Indiasse investeerimise kasvuks.

Kõige selle juures on eritähelpanu vaja pöörata turukülastustest ning muudest ettevõtete korraldatavatest või rahastatavatest Indiaga tutvumise reisidest saadud teabe ja nähtu levitamisele. Seda saab jällegi kõige paremini korraldada kavandatava Aasia teabeskuse kaudu.

Ühe konkreetse asjana võiksid tulevane teabekeskus ja Eesti Kaubandus-Tööstuskoda ühiselt tellida ja avaldada Eesti ettevõtetele mõeldud juhendi Indias äri alustamise ja tegemise kohta. Elektroonselt kättesaadavana pakuks see hõlpsalt esmateavet ja edasiseks tööks alust kõigile, kellel on vähegi esmast huvi Indias leiduvate äri võimaluste vastu.

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja majandusharude haruliidud võiksid üheskoos täiendavalt tellida ja pakkuda avalikke koolitusi Indias äri tegemiseks olulistel teemadel ja vastavalt vajalike oskuste taseme tõstmiseks. Sellistel koolitustel võiks pakkuda teadmisi näiteks järgnevalt: kuidas korraldada Indiast allhanke sisseostu, millist innovatsiooni ja milliseid äri mudelid on vaja sinna turule sisenemiseks, kuidas tellida allhankena uuringud või korraldada arenduskoostööd India ettevõtetele, milline on sealne ärikultuur ja intellektuaalomandi õiguste kaitse, jne.

Iga aasta algul tuleks ette paika panna konkreetsed teemad ja koolituste ajakava, lähtuvalt võimalike osalejate soovidest, senistel turuga tutvumise reisidel õpitust ja teiste riikide ettevõtete kogemustest.

Eesti valitsus peaks pakkuma rohkem ettevõtetele India turule mineku abistamiseks sihitud toetusi.

Praegu pakuvad Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja teise eksporti rahastajana KredEx mitmeid tagatiskeeme ja üldisi toetusi oma eksporditegevust laiendada ettevõtetele. Selline rahastamine on aga sageli projektipõhine ja ebapiisav tagamaks mõnele turule sisenemise järjepidevust, mis on väga vajalik uue ja kauge turu korral nagu India.

Lisaks on mitmeid spetsiifilisi ja olulisi tegevusi, mida olemasolevad rahastusskeemid praegu ei hõlma. Näiteks peaks kindlasti andma rohkem toetust inkubatsiooniteenuste ostmiseks esmase turule sisenemise ajal või India poolega ühise tootearenduse kannustamiseks.

Samuti peaks muutma ettevõtetele võimalikuks kasutada toetust otsesemalt näidislahenduste ja -rajatiste väljatöötamiseks, või India turul tehnoloogia siirdeteostamiseks. See on eriti kasulik näiteks sealsele keskkonnatehnoloogia turule minekul, et tekitada tulevastest tellijates huvi ja tõestada vajalikku funktsionaalsust.

Pikas perspektiivis võib kaaluda meetmeid Eesti toodete ja teenuste järele Indias nõudluse ergutamiseks, näiteks potentsiaalsetele ostjatele proovilahenduste või partiide ostmiseks Eesti poolt riikliku toetuse andmist³. Lisaks tuleks välja töötada meetmed motiveerimaks Eesti ettevõtteid muutma oma tavasid ja asutama välisriigis rohkem teenuste ja tootmisüksusi, mis võib olla kõige konkurentsivõimelisem viis India turule minekuks.

Rahastamismeetmete raames võiks toetust saada eelisjärjekorras projektid, mille raames lähenetakse Indiale ettevõtete vahelises koostöös (s.t rühmana või alaliitide kaudu) – et kutsuda sellist koostööd rohkem esile.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumis parasjagu väljatöötamise lõppjärgus olev riiklik Aasia programm näeb ette uue turule sisenemise toetusmeedet, mida hakatakse järgmistel aastatel Hiinas katsetama. Seda programmi kutsutakse Ekspordibuldooseriks ning see hakkab turust huvitatud ja väljalitid ettevõtete rühmale pakkuma koordineeritud ja proaktiivset riiklikku tuge turule mineku strateegiate väljatöötamisel, sidemete sõlmimisel, turuga tutvumise korraldamisel jne.⁴ Kui see programm on edukas,

3 Seda on pakutud Rootsi valitsusele uude ideena, et lahendada teatav rahastustühimik ja elavdada Rootsi innovatsiooniekspordi Indiasse, lisaks muudele ettevõtetele India-suunalise eksporditegevuse nn pakkumise poole toetamisele. Swedish Agency for Growth Policy Analysis, *An Analysis for a Stronger Collaboration with India in Research, Education and Innovation*, 2011 <http://tillvaxtanalys.se/en/publications/reports/article0030.html>

4 Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium, *Aasia programm*, 2012 <http://www.mkm.ee/aasia>

tuleks järgmistel aastatel sarnane algatus sisse seada ka India turu jaoks.

Mõlemad valitsused peaksid üheskoos ette valmistama ja allkirjastama lepingud või koostöömemorandumid kõige perspektiivikamatel tehnoloogiaäri aladel, et asuda teineteise ettevõtetele vastastikku näidislahendusi tellimist.

Valitsused võivad olla eestvedajaks ettevõtetevaheliste kontaktide sõlmimisel, tehnoloogia siirdel ning teineteise kompetentside kasutamisel IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia aladel. Kõige tulemuslikult saab seda teha kahepoolsete lepingute ja koostöömemorandumitega. Nende alusel algataksid ja rahastaksid mõlemad pooled pakkumiskutseid ja hankeid näidislahenduste saamiseks valdkondades, kus teine pool on saavutanud märkimisväärse kompetentsibaasi. Näiteks võidaks India valitsus oma e-riigi arendamisel tublisti sellest, kui kaasab näidislahendustega sel alal maailmas esirinnas olevate Eesti IKT-ettevõtete kogemust ja teadmisi.

Valitsusvaheliste lepingute alusel saab korraldada ka paremat vastastikust teabevahetust hangete ja konkursside kutsete kohta prioriteetses valdkondades. See soodustaks nii vastastikuse kaubanduse kui ka ettevõtete tasandil sidemete kasvu neil võtmetähtsusega ärialadel.

Eesti valitsus peaks innukalt toetama ELi tasandil võrgustumise ja rahastusmeetmete laiendamist, mis annavad Euroopa väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele tuge äritegevuseks Indias – eriti tehnoloogiaäri võtmevaldkondades.

Sellised ettepanekud vajavad üheltpoolt toetusavaldusi ELi kõikidel tasemetel ja foorumitel. Teisalt saab Eesti valitsus ka omaltpoolt eest vedada uusi algatusi valdkondades, mida ei ole veel hõlmatud ELi ja India koostöökavadesse, kuid mis on väga ahvatlevad Eesti ettevõtetele.

Näiteks võiksid olemas olla spetsiifilised koostööskeemid e-riigi ja küberturbe valdkondades EL ja India ettevõtete vahel kontaktide sõlmimiseks ja tehnoloogiliste lahenduste arendustöö rahastamiseks. Neis valdkondades koostöö on üldiselt atraktiivne nii ELile kui ka Indiale, nagu näitavad kummagi poole poliitikaplaanid ja ühiste tippkohtumiste üldsõnalised avaldused.

Järgmiseks sammuks võiks olla siis sellistes valdkondades ühise rahastuse korraldamine. Eesti ettevõtted

saaksid sellest kasu tänu väiksematele kuludele (toetuste abil) ja India turule lihtsama juurdepääsuga. See-ga peaksid Eesti ametnikud välja töötama ja esitama ELi vastavates ringkondades vastavaid ettepanekuid. Tulevikus võib samalaadseid algatusi kaaluda ja välja pakkuda ka bio- ja keskkonnatehnoloogia valdkondades.

3. HARIDUSVAHETUS JA TEADUSKOOSTÖÖ ANNAVAD SUURIMAT VASTASTIKUST KASU

India ja Eestil on vaja teha koostööd mitte ainult ettevõtluse alal, vaid ühtlasi ja üha enam kõrghariduse ja teadustöö vallas. See on eriti oluline kasutamaks täiel määral ära ka täit potentsiaali kõige perspektiivikamatel ärialadel nagu IKT, bio- ning keskkonnatehnoloogia.

Eespool märgitult leidub neis valdkondades Eesti ja India vahel tänu teineteist täiendavatele võimekusele ja kompetentsidele üks parimaid väljavaade ühiseks äritegevuseks ja innovatsiooniks. Arvestades selliste ärialade tehnoloogiliselt keerukat ja kiiresti arenevat loomust, tuleb neis arenduste ja innovatsioonini jõudmiseks sageli kaasata ülikoole ja uurimisinstituutide lisaks kummagi riigi äriettevõtetele. Seepärast võib teaduskoostöö olla vahend täiustatud või ka täiesti uudsete lahenduste tekkeks, viies välja kahe riigi vaheliste äritehinguteni (miks mitte ühistöös teistelgi turudel).

» Teaduse ja innovatsiooni alane koostöö viib ühise äritegevuseni kõige paljulubavamatel tehnoloogiaäri aladel

Seda võimendab asjaolu, et nii Eestis kui ka Indias kuuluvad juhtivad tehnoloogiaarenduse ettevõtted sageli otseselt tippteadlastele ja akadeemikutele või teevad viimastega tihedat koostööd. Sellistel juhtudel võib rahvusvaheline koostöö selliste teadlaste vahel olla iseäranis heaks vahesammuks äripartnerluse poole liikumisel.

Kõigil kolmel peamisel tehnoloogiaäri alal on Eesti ettevõtete peamiseks kasvuraskuseks kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu ja talentide nappus, mis takistab neid piisava mastaabiga tegutsemast. Samas on tegu just selliste aladega, milles Eesti ülikoolid on jõudnud maailmatasemel akadeemilise ja teadusliku tööni: alates tarkvaratehnikast ja küberturbest lõpetades polümeerimaterjalide ja geneetikauuringutega (kui nimetada vaid mõningaid tuntumaid suundi).

Seetõttu on suurepärane võimalus tagada Eesti ettevõtetele hädavajalike oskuste ja teadmiste lisandu-

mist, sest neil aladel saab tõmmata ligi Eestisse õppima India üliõpilasi nii magistri- kui ka doktoritasemel (või praktikale).

Samamoodi on võimalusi neil aladel India õppejõude ja teadlasi Eesti asutustesse õpetama ja töötama saada. Lisaks akadeemilisele ja võimalikult ärilisele otsesele panusele toovad sellised tudengid ja eksperdid endaga kaasa sidemed ja võrgustikud, mida Eesti ettevõtted saavad kasutada. Samast efekti annab muidugi ka Eesti üliõpilaste ja õppejõudude India kõrgharidus- ja teadusasutustes õppimine, õpetamine ning töötamine. Nad saavad hiljem Eestisse tagasi tuua uut oskusteavet ja suhteid. Nii võib avaneda uusi häid turustuskanaleid ja partnerlusvõimalusi Eesti tehnoloogia-sektoritele nii India ettevõtetes kui ka mujal.

» Õppejõu- ja üliõpilasvahetus võib pakkuda mõlemale riigile hädavajalikke oskusi ja oskusteavet

Sellel põhjal ei piirdu kõrgharidus- ja teaduskoostöö viljad ainult nende mõnede ärialadega. Tegelikult võivad tudengite, õppejõudude ja teadustöötajate suurem kokkupuude ja teadmised teistest kultuuridest ja turgudest laialdasema äri arenguni. Läbimurdelised ühised äriideed ja partnerlussuhted sünnivad nimelt tihtilugu klassiruumides ja ühiselamutes kokku sattunud inimeste vahel.

Mida rohkem teadus- ja haridustöötajate ja üliõpilaste vahetust India ja Eesti vahel toimub, seda rohkem tekib võimalusi pikemaajalise mõju ja kasuni jõudmiseks. Seda isegi siis, kui India tudengid naasevad oma kodumaale, nagu nad tihtilugu eelistavad teha. Kui Eestis töötab ja täiendab end üha enam andekaid India üliõpilasi ja eksperte, muutub see riik üha atraktiivsemaks Indiast (või teistest riikidest) pärit välisinvestorite jaoks kas või, sest ikkagi suureneb siin potentsiaalselt olemasolev talendivaramu.

Kõrgharidus ja teadustöö võivad lisaks tuua kasu mõlemas riigis ka nende valdkondade siseselt ja seega mitte ainult võimaliku ärilise koostöö jaoks. Indias on vaja noortele hädasti kvaliteetset kõrgharidust pakkuda, eriti kõrgematel haridusastmetel. Siis on India võimalik kasutada ära oma innovatsioonipotentsiaali ning lõigata täiel määral kasu demograafilisest dividendist. Kui tudengid pöörduvad pärast Eestis tehtud õpinguid tagasi Indiasse ning võtavad endaga kaasa kõrgetasemeliste aineprogrammide raames omandatud uued teadmised ja oskused, võivad nad anda tubli panuse India majanduslikku arengusse

ning heaolu kasvu. Samal ajal on Eesti ülikoolidel tarvis saada senisest olulisemalt rohkem välisüliõpilasi, et muutuda rahvusvahelisemaks ja ühtlasi täita kodumaiste tudengite arvu vähenemisest vabanevaid kohti.

» Õpingute ja uurimistöö käigus kasvavad kontaktid võivad viia tulevikus ärisuhteni ka laiemalt

Teadusvallas tugevdavad koostöö ja sellest sündiv uus teadmine otseselt osalevate riikide teadusliku ja tehnoloogilist baasi. Eesti ja India võivad sellist kasu lõigata iseäranis ühistel tugevus-aladel jõudusid ühendades, nagu näiteks IKT või biotehnoloogia puhul. Lisaks on võimalust liita oma erinevaid pädevusi ja saavutada sünergia mõnes valdkonnas, mis on ühes riigis on vähem arenenud, aga teises tugeval järjel. See kehtib iseäranis valdkondade kohta, mida on tuleviku jaoks strateegiliselt oluline välja arendada (nt keskkonnatehnoloogiaga seotud teadusalad).

Eesti vaatenurgast on partnerlus Indiaga oluline veel ühel moel. India on tõusmas teadustöö ja innovatsiooni alal üheks uueks üleilmseks eestvedajaks. Eesti tipptasemel asutused ning eksperdid aga olema tihedas suhtluses ja koostöös maailma liidritega, et püsida teadmiste loomise ja tehnoloogia arendamise esirinnas. Kuivõrd sellised liidrid hakkavad järjest enam olema pärit Indiast, on tark alustada India kolleegidega suhete sõlmimist juba praegu. Eesti teaduse tipud (olgugi väikesearvulised, kuid kvaliteedilt maailmatasemel) võivad omakorda pakkuda täiendavat tugevust juurde India poolele, hõlbustades sealseid tegijate tõusu maailma areenile.

» Teaduskoostöö lubab nii Indial kui ka Eestil püsida innovatsiooni esirinnas

Seireprojekti raames toimunud arutelud nii Indias kui ka Eesti osapooltega ning analüüsid mõlema riigi koostöömõjurite, võimalike põhivõimude ja praeguste tugevuste kohta näitavad seega suurt potentsiaali kahe riigi tihedamaks koostööks kõrghariduse ning teaduse valdkondades.

Lisaks annavad praegune väike, kuid kasvav India üliõpilaskond Eestis ja nende tudengite erialavalikud, et soodus stardiplatvorm on selleks ka loodud. Nüüd on vaja sellelt edasi liikuda, et muuta inimeste ja ideede vahetus sagedasemaks ja süstemaatiliseks, samas kujundades neist tulenevatele algustele tuule tiibadesse andmiseks soodsad taustatingimused.

Soovitusi ülikoolidele ja teadusasutustele:

Mõlema riigi asutused peaksid tegelema rohkem partnerluse otsingute ja aruteludega teises riigis, lähtuvalt oma peamistest huvi- ja tugevusala-

Juba tehnilistel põhjustel on üliõpilaste ja õppejõudude vahetust või ühiseid teadusuuringuid kõige lihtsam korraldada üksikute ülikoolide ja teadusasutuste vahelisena. Näiteks kaasneb sellega vähem bürokraatiat võrreldes ametliku riikide vahelise vahetus- ja koostööalgatusega. Pealegi toimub reaalne koostöö lõpuks niikuinii konkreetsete teaduskondade ja teadlaste vahel. Seetõttu peaksid partnerlusalgatused jõudma sellele tasandile või isegi sellelt alustama nii palju kui võimalik.

Hetkel ei leidu Eesti ja India ülikoolide ja teadusasutuste vahel ametlikke institutsionaalseid suhteid, sh ka kahepoolseid lepinguid ega koostöömemorandumeid. Selle asjaolu muutmine on laiema riikidevahelise kõrghariduse ja teaduskoostööni jõudmiseks see- ga esmatähtis. Lihtsalt kokkulepete sõlmimise poole püüdlamise asemel tuleks siiski eesmärgiks seada aga tegelik inimeste vahetus ja reaalsed koostööprojektid. Neid tuleb seejärel lepingute või vastastikuse mõistmise memorandumitega lihtsalt kinnistada.

Esimene samm sel teel on asutuste ja seejuures soovitatavalt just tippasutuste jaoks läbi viia paljulubavatel tehnoloogiasuundades taustauuringuid teise riigi vastavate tippasutuste välja selgitamiseks. Eestis kuuluvad viimaste sekka mitte ainult ülikoolid, vaid olulisel määral ka tippkeskused ning tehnoloogia arenduskeskused, mis on rajatud ettevõtetega kahasse rakendusauuringute tarbeks⁵. Indias aga viiakse enamik uuringutest läbi mitte niivõrd ülikoolides, kuivõrd suurtes (riiklikes) instituutides või (välis)ettevõtete teadus- ja arenduskeskustes. Just nende sobilikust tuleks eeluurimisel siis vaadelda ning ka nad ise haarata initsiatiivi leidmaks võimalikke partnereid Eestis.

Eesmärgiks peaks seega olema otsida üles võimalikud sobivate tugevusala- ja võimekusega partnerid. Selle põhjal on võimalik rajada kontakte ning algatada arutelusid vastavate asutuste juhtkondade ja konkreetsete teaduskondade vahel. See on oluline, et teha kindlaks tegelikku koostöövalmidust ja -potentsiaali: mitte kõik põhimõttelised sobivused ei vii ju tingimata laialdase koostööni. Selle sihiga tuleks kasutada esi-

mesi vastastikuseid visiite, et intensiivselt luua suhteid ja vahetada ideid.

Sellistele ideevahetustele tuginedes saab käivitada konkreetseid koostööprojekte (nt pilootprojekte). Need võivad hõlmata esimeste üliõpilaste saatmist ajutiselt teineteise õppeprogrammidesse osalema; õppejõuvahetust pedagoogilise, teadustöö või õp- pekavaarenduse alase nõustamise eesmärgil; ühiste teadusprojektide arendamist ja ühiste teadusürituste korraldamist; või koguni kunagi ühiselt mõlemas asu- tuses pakutavate õppeprogrammide ja -moodulite arendamist.

Loomulikult tuleks need algatused seejärel vormistada ka kirjalike lepingutena. Ent algse fookuse lepingu sõlmimisele keskendumise asemel tegeliku ühistege- vuse väljaarendamisele on lõppkokkuvõttes tulusam. Sel viisil hakkab tegelik koostöö ka kohe toimima ega jää vaid kunagi allkirjastatud dokumendiks, nagu see muidu pahatihti lepingutega juhtub. Viimast näitab see, et mõlema riigi valitsused pakuvad juba praegu mitmesuguseid rahalisi vahendeid vahetusprogram- mide ja koostööalgatuste tarbeks, kuid siiani on neid Eesti ja India vahel liiga vähe ülikoolide ja uurimisasu- tuste poolt kasutatud.

Võimalike partnerite leidmiseks võiksid mõlemad pooled korraldada rohkem kahepoolseid (või mit- mepoolseid) teadusüritusi, eriti võtmetähtsusega tehnoloogia valdkondades.

Kõige sagedamini luuakse kontakte, rajatakse part- nerlussuhteid ja jõutakse konkreetsete ühisprojektide- ni tänu mõttevahetustele, mis leiavad aset teaduslikel kohtumistel ning aruteludel (seminaridel, õpitubadel, konverentsidel, sümposiumidel). Enamasti on need temaatiliselt kitsa suunitlusega, et meelitada osalema õigeid partnereid ja eksperte.

Partnerite leidmisest huvitatud nii Eesti kui ka India asutused võiksid korraldada rohkem seesuguseid üri- tusi mõlemas riigis. See võimaldab teadlastel kohtuda korraga mitmete potentsiaalselt huvitatud asutuste ja inimestega, samas võimaldades keskendunud arute- lusid ning tutvustusi.

Selliseid üritusi saab korraldada ka mitmete Eesti üli- koolide või India asutuste omavahelise koostööna, et ühendada ressursse ja jõupingutusi. Eesti poolt saab seda kõige paremini teha olemasolevate tehnolo-

5 Tippkeskuste koondimekiri on leitav aadressil: <http://www.hm.ee/index.php?044831>. Tehnoloogia arenduskeskuste koondimekiri on leitav aadressil: <http://www.eas.ee/et/ettevojale/innovatsioon/tehnoloogia-arenduskeskuste-programm/toetust-saanud-takid>

loogia arenduskeskuste ning tippkeskuste egiidi all, või siis ülikoolidevaheliste doktorikoolide põhjal⁶.

Lisaks võib tulemuse huvides kaasata neile üritustele ka kolmandaid osapooli ja riike – juhul, kui see tooks juurde veelgi sobivalt täiendavaid tugevusi ja võimekust. Näiteks võivad Eesti biotehnoloogiaga tegelevad asutused teha diagnostika alal tõhusat koostööd Soome asutustega, korraldades ühiskohtumisi oma India kolleegidega.

India üliõpilaste Eestisse õppima saamiseks peaksid Eesti ülikoolid alustama vastavat turundustegevust, lisaks arendama rohkem ingliskeelset õpet prioriteetsetel tehnoloogiaga seotud aladel.

Arvestades Eesti füüsilist väiksust ja India suurust, nagu ka vaid seniseid väheseid vastastikuseid suhteid, on teadlikkus Eestis õppe- ja teadustöö tegevuse võimalustest Indias peaaegu olematu. Eesti akadeemilisi ning teadustöö tugevaid külgi ei ole ka võimalik ega vajalik muuta teada-tuntuks just üle kogu India. Sellegipoolest on Eesti ülikoolidel vaja teha targalt suunatud teavitustöö pingutusi sobivates sihtrühmades ja -piirkondades Indias, et rohkem üliõpilasi ja teadlasi võiks sealt leida tee Eestisse.

Üks viis selle saavutamiseks on arendada kahepoolseid asutustevahelisi suhteid ning korraldada sihtrühmade põhiselt teaduslikke (ühis)üritusi. Lisaks peaksid ülikoolid korraldama võtmetähtsusega India piirkondades *road-show*'d enda tutvustamiseks või külastama rohkem prioriteetsete (temaatiliste) valdkondade üritusi Indias (nt arvutiteaduste alal).

E-turunduse ja sotsiaalmeedia kanalite läbimõeldud kasutamine on äärmiselt kulutõhus viis muidu kauges jäävate India sihtrühmade niidamiseks, arvestades toimuvat interneti kiiret levikut seal riigis. Sel moel saavad ülikoolid levitada teavet oma huvitavate erialade ning nende hea hinna-kvaliteedi suhte kohta, mis Eestis on võrreldes enamiku teiste lääneriikidega parem. Enamikku sellisest turundustegevusest saavad ülikoolid hõlpsasti ette võtta omavahel ka jõupingutusi ühendades, et laiendada haardeulatust ja vähendada kulusid.

Ühe kanalina peaksid Eesti asutused kasutama rohkem ära Indiast Eestisse juba jõudnud kraadiõppureid ning järeldoktooreid. Nemad on kindlasti valmis pakkuma oma abi ning levitama oma võrgustikus sõna või

siis tegutsema Eesti asutuste „saadikutena“ isegi pärast oma naasmist Indiasse. Seda muidugi juhul, kui neilt seda palutakse ning kui neid varustatakse vajalike (turundus)materjalidega. Selline suust-suhu teabe levitamine ja soovituste jagamine on tihtilugu Indias tõhusaim viis äratada huvi. Lisaks annab see ülikoolile täiendava tagatise seniste tudengite ja töötajate soovitusel saabuvate uute taotlejate taseme kohta.

Eesti asutused peavad pakkuma veel rohkem ingliskeelset õpet, et olla ahvatlev suurema hulga India (ja teiste välismaiste) tudengite jaoks. Olukord on küll viimase paari aasta jooksul paranenud, kuid oleks võimalik teha veelgi enam, et mängida välja kõik Eesti tugevad küljed kõrghariduse vallas. Näiteks ei leidu hetkel ühtegi ingliskeelset kraadiõppe programmi biotehnoloogia või meditsiini alal. Ometigi on just need India tudengite jaoks ühed kõige huvipakkuvad erialad välismaale õppima minekuks.

Lisaks oleks kasulik pakkuda rohkem ingliskeelseid programme sellisteski valdkondades, kus muidu Eestis napib kodumaist huvi doktoriõpingute või teaduripositsioonide vastu. Näiteks võib rakendusmatemaatika õppeprogramm tõmmata ligi tudengeid Indiast, kes saavad seejärel jääda võimalusel Eestisse, et ise jätkata hiljem selle (väga vajaliku) eriala õpetamist.

Ühe konkreetse lisavõimalusena võiksid Eesti ülikoolid korraldada ja pakkuda rohkem suvekooli ja erialase praktika programme bakalaureuseastme üliõpilastele Indiast.

Sellised lühiajalised programmid akadeemilise tipp-taseme valdkondades võivad toimida hüppelauana põhiõppesse, meelitades samu tudengeid jätkama hiljem oma kraadiõpingutega Eestis. Kui vahetusprogrammi tuumaks on praktika kohalikes ettevõtetes (näiteks IKT-sektoris), saab sel viisil meelitada neid tudengeid tagasi Eestisse ka töötama. Sellised programmid on India jaoks suhteliselt uudsed ning võivad tõmmata potentsiaalsete taotlejate tähelepanu hõlpsamini (ja varem) kui tavapärasemad Eestis õppimise võimalused seda muidu suudavad teha.

Siinse ettepaneku arendamiseks ja elluviimiseks võiks algatada esmalt pilootprojekti mõne tipp-tasemel India ülikooliga IKT-valdkonnas. Eesti poolelt saab seda projekti korraldada koostöös käivituva Eesti IT Akadeemiaga (ühendab katusorganisatsioonina kõiki kõrgema IKT-alase hariduse pakkujaid riigis) ning Eesti IKT-sektori ettevõtetega või nende esindusliiduga.

6 Eesti doktorikoolide koordineerimise leitud aadressil: <http://bit.ly/LzR1NW>

Mõlema riigi asutused peaksid kasutama rohkem juba olemasolevaid mitmepoolseid või rahvusvahelisi võrgustikke ja rahastamiskeeme, et käivitada omavahelist koostööd.

Kui potentsiaalsed partnerid ja ühised algatused on kindlaks tehtud ning neid on edasi arendatud, saavad haridus- ja teadusasutused kasutada oma koostööplaani elluviimiseks mitmesuguseid juba olemasolevaid rahvusvahelisi rahastusallikaid. Samas leidub erinevaid mitmepoolseid kanaleid ja koostööplatvormi võrgustike rajamisega alustamiseks, mis aitavad ülikoolidel ja teaduritel leida Indias või (vastavalt) Euroopas partnereid.

Lai valik seesuguseid võimalusi eksisteerib iseäranis Euroopa Liidu egiidi all. Sel tasandil on tehtud ja tehakse järjest enam ka edaspidi pingutusi, et parandada haridusvahetuse ja ühiste teadusuuringute seisu Euroopa riikide ja India vahel. Näiteks võivad ülikoolid kasutada koostöö- ja vahetusprogrammi Erasmus Mundus „India akent“, et luua konsortsiume akadeemiliste vahetuste algatamiseks. Samuti on võimalus Eestigi asutustel ühineda kahepoolsete teadusvõrgustikega (nagu *New Indigo*)⁷ või temaatiliselt suunatud koostööalgatustega (nagu Euroopa ja India projekt *Spirit* IKT-valdkonnas)⁸.

See soovitus olemasolevaid kanaleid ja rahastust paremini ära kasutada kehtib eriti Eesti poole jaoks, kuivõrd paljud India partnerid juba osalevad olemasolevates koostöövormides – lihtsalt teiste Euroopa riikidega. Eesti asutused peaksid seega aktiivselt osalema iseäranis uute võrgustike ja platvormide moodustamisel, juhul kui need haakuvad siinsete asutuste põhihuvide ja prioriteetsete tööaladega.

Lisaks on Eesti asutustel võimalus ühineda Indiale orienteeritud Põhjamaade võrgustikega. Näiteks on juhtivad Põhjala ülikoolid moodustanud koostööplatvormi *Nordic Centre in India* (NCI), et ühiselt läbi viia partnerotsinguid, vahendada ürituste korraldamist ja arutelusid India kolleegidega, võtta ette turundustegevusi ning saata oma tudengeid omandama teadmisi India kohta⁹. Eesti asutused võiksid kaaluda lähiaastatel NCI algatusega ühinemist.

Samamoodi on Põhjas esile kerkinud temaatilise teaduskoostöö platvormi, mis aitavad teaduritel viia

läbi nt välitöid või laiemalt T&A koostööd Indias. Näide selle kohta on soomlaste *Health Kiosk* algatus tervisega seotud uuenduslike teadus- ja turu-uuringute jaoks Indias, mille teenuseid saavad Eesti osapooled teatud tasu eest samuti kasutada.¹⁰

Soovitusi valitsustele:

Mõlemad valitsused võivad ühiskülastuste korraldamisega soodustada partnerite otsingut ning õhutada kontaktide loomist konkreetsete asutuste vahel.

Asjaomased ministriumid või riiklikud esindused ja suursaatkonnad saavad anda oma panuse toetamiseks õppejõudude ja teadurite teise riigi suunal tehtavaid koostööpüüdlusi, korraldades samaaegselt mitmele asutusele ühiskülastusi.

Selliste külastuste vältel avaneb osalevate koolide ja institutide õpetajas- ja teadlaskonnale võimalus kohutada mitmete võimalike partneritega korraga; saada terviklikku lisateavet teise riigi haridus-, teadus- ja tehnoloogilise arengu süsteemi kohta; pidada ühiseminarides või õpitubades temaatilist mõtte- ja ideede vahetust; või isegi osaleda haridusmessidel ja konverentsidel, et tutvustada oma õppeprogramme.

Ühiselt organiseeritud külaskäike saab korraldada nii laialdase osalejaskonnaga delegatsioonidena kui ka konkreetse võtmetähtsusega eriala või teadussuuna põhisel. Mõlemal juhul vähendavad ühissettevõtmised üksikasutuste jaoks külaskäikude korraldamise ja partnerite otsinguga kaasnevaid tõiseid ja kulude takistusi, ning võivad nii suurendada motivatsiooni koostöö otsimiseks.

Eesti valitsusel on hea võimalus korraldada esimene selline visiit juba 2012. aasta sügisel, kui Eesti haridus- ja teadusminister Jaak Aaviksoo plaanib külastada Indiat oma sealse kolleegi, *Shri* Kapil Sibali kutsel. Ministriga võiks liituda Eesti peamiste ülikoolide tippjuhtkondade delegatsioon (vähemalt prorektori tasemel) koos rahvusvaheliste suhete korraldajatega neist koolidest. Kõige parem oleks, kui delegatsiooniga liituksid veel ka mõned teaduskondade töötajad valitud erialadelt, millel on India suunal kõrgeim potentsiaal ja

7 <http://www.newindigo.eu/>

8 <http://www.euroindia-ict.org/Default.aspx> f

9 <http://www.nci.uu.se/>

10 <http://www.oppo.fi/open-projects>

11 <http://www.studyinestonia.ee/>

enim koostöö alast huvi (IKT on selleks näiteks peamine kandidaat).

Kõrghariduse ja teadustegevuse rahvusvahelistumise eest vastutavad Eesti riiklikud asutused SA Archimedes ja uus Eesti Teadusagentuur peaksid turunduse ja partnerlusotsingute alal üksikute asutuste India-suunalisi püüdlusi koordineerima.

Ressursside ja jõupingutuste ühendamine suurendab kulutõhusust, muutes Eesti asutused samal ajal ka nähtavamaks. Vastasel juhul on nad pahatihti liiga väikesed oma India vastaspoole ja võimaliku sihtrühmaga võrreldes.

Seetõttu võiksid SA Archimedes ja Eesti Teadusagentuur näidata üksikutele institutsioonidele suunda koostöö poole ning seda tegevust hõlbustada. See hõlmaks peamiselt teaduspartnerluste arendamise ja õppevõimaluste turundamise koordineerimist.

India üliõpilaste Eestisse õppima meelitamiseks peaksid ülikoolid välja arendama ühise turundusstrateegia. See peaks hõlmama tegevusi nagu India haridusmesside või võtmevaldkondade ja -erialade konverentside ühiskülastused; mõjukate kõrgharidusajakirjanike kutsumine Eestisse ning tutvuma siinsete koolidega; sihitud *online*-meedia kampaaniate elluviimine; India-spetsiifiliste osade lisamine üldisele *Study in Estonia* veebilehele¹¹ jne. SA Archimedes võiks seejärel võtta enda kanda seesuguste planeeritud tegevuste koordineerimise, et tagada tegevuste ühtsus ning ka õigeaegne teostamine.

Teadusuuringute alal võib ette võtta sarnaseid ühiseid külastusi, üritusi või muu turundustöö koordineerimist. Nii saab tõsta Indias teadlikkust Eesti teaduse tippalade kohta, kõita võimalike partnerite huvi, korraldada (temaatilisi) konkreetsete koostööprojektide arendamisele suunatud arutelusid. Eesti Teadusagentuur võiks vedada seda tööd Eesti ülikoolide, tippkeskuste, tehnoloogia arenduskeskuste, uurimis-instituutide jne vahel. Paljud riiklikud teadusrajatised ja tugevused jagunevad on nende erinevate asutuste peale ühtsed niigi.

Lisaks saavad SA Archimedes ja Eesti Teadusagentuur täita olulist rolli rahvusvaheliste võrgustike ja koostöö rahastamise võimaluste kohta Eestisse ülikoolidesse ja teadusasutustesse teabe vahendamiseks. Näiteks teabekeskus Euraxess toimib sellise üldise eesmärgi nimel niigi ning peaks laiendama oma

teenuste ulatust ja hulka, et teha kättesaadavaks rohkem teavet otseselt Indiaga seotud võimaluste kohta¹².

Eesti riiklikud asutused võiksid veel vahendada ka ühist koostööd Põhjamaade tasemel. Näiteks saavad nad luua partnerlussuhteid *Nordic Centre in India* algatusega Eesti üksikasutuste asemel. Korraldada saab ka teenuste ja koolituste ühist ostmist, mida nimetatud keskus pakub kontaktide loomiseks ja kü-laskäikudeks Indias.

Mõlemad valitsused peaksid prioriteetsetes valdkondades andma andekamatele tudengitele rohkem stipendiume teises riigis õppimiseks.

Andekamatel tudengitel on oma õpingute ja teadusuuringute jätkamiseks tihtilugu mitmeid pakkumisi. Sel juhul võivad rahalised kaalutlused mängida nende jaoks olulist rolli, kui tuleb langetada otsuseid edasiste välisõpingute suhtes. Lisaks tähendavad õppereisid nii kaugete riikide nagu India ja Eesti vahel üliõpilaste ja järeldoktorite jaoks märkimisväärsed kulused.

Kuigi mõnel määral on nii Eesti kui ka India seni pakunud välistudengitele tuge magistri- ja doktoriõppe tasandi õpingute jaoks (Eestis näiteks viimati avatud ingliskeelsetes magistriprogrammides nagu küberturbe erialal), peaks seesuguseid rahastamisvõimalusi jätkama ja laiendama. Kuigi neid ei saa kumbki valitsus suunata ainuüksi India või Eesti üliõpilastele, toimivad nad siiski võimaldajana ka selle kahepoolse vahetuse jaoks.

Lisaks võiksid mõlemad valitsused pakkuda rohkem spetsiifilisi stipendiume ajutisteks õpinguteks ja tööpraktikaks suurima koostööpotentsiaaliga tehnoloogiaaladega tegelevates asutustes, et hõlbustada kontaktide teket akadeemiliste kogukondade vahel. Seda saab kõige paremini teha kahepoolsete valitsustevaheliste lepingute kaudu, mille kohaselt mõlemad pooled moodustavad ühiseid rahastuid. Selles suunas on kasulik uuendada näiteks juba olemasolevaid Eesti ja India valitsustevahelisi haridusalaseid lepinguid.

Lisaks on Eesti ja India haridusministrid põhimõtteliselt kokku leppinud ühe konkreetse algatusena Indias küberturbe professori Tallinna Tehnikaülikooli tuleku rahastamise. See algatus tuleks niipea kui võimalik ellu viia, et anda teistele asutustele ja erialadele vastavalt ka eeskuju.

¹² <http://euraxess.ee/>

Eesti valitsus peaks välja arendama ettevõtete ja ülikoolide koostööplatvormi, et suurendada välis-tudengite võimalusi Eestisse pärast õpinguid tööle ja edasi õppima jääda.

Et turundusele ja stipendiumidele tehtud kulutused ennast rohkelt tagasi teeniksid, tasub astuda samme ärgitamaks India kraadiõppureid Eestisse tööle või edasi õppima jääma. See on kasulik ka India poolele, sest India spetsialistid ja üliõpilased omandavad sel viisil isegi suurema kogemustepagasi, mida kunagi kodumaale tagasi viia.

Haridus- ja Teadusministeerium peaks toetama sel eesmärgil uut tüüpi koostööplatvormi loomist ettevõtete ja ülikoolide vahel. Selline platvorm peaks esiteks pakkuma süstemaatilist viisi, kuidas kaasata üliõpilasi (vähemalt prioriteetsetel tehnoloogiaaladel) rohkem ettevõtete ja teadusrühmade tegevusse, vahendades neile vastavaid praktikakohti. See võimaldaks luua sidemeid nende üliõpilastega ning pakuks neile vahetut töökogemust Eestis.

Teiseks tuleks käivitada eraldi töö kindlustamiseks, et kõik andekad Eestis õppivad India (ja teiste riikide) kodanikud saaksid veel enne lõpetamist alati töö- või edasi õppimise koha pakkumise mõnelt Eesti ettevõttelt, uurimisasutuselt või teaduskonnalt. Praegu toimub see juhuslikumalt, kuid tuleks muuta ühtseks ja süstemaatiliseks protsessiks.

Valitsused peaksid kaaluma kvalifikatsioonide ja diplomite vastastikuse tunnustamise kahepoolse lepingu ettevalmistamist ja allkirjastamist.

Selline leping võib suurel määral kergendada vastuvõtuprotsessi mõlema riigi ülikoolide jaoks, andes neile tagatise taotlejate eelneva haridus piisava taseme kohta. Lisaks aitab see üliõpilasi ligi meelitada. Õppurid saavad neist lepingutest garantiid, et nende teises riigis tehtavaid akadeemilisi pingutusi tunnustavad tulevikus võimalikud tööandjad või järgmised õppeasutused ka nende kodumaal (ja mujalgi). Selline kindlus aitab ka kõrghariduse turundustööle kaasa.

Teadusalal peaksid valitsused käivitama ühise teaduskomisjoni töö, mida näeb ette kahepoolne teaduse- ja tehnoloogiaalane koostööleping.

See komisjon pole kunagi kokku tulnud, et määratleda prioriteetseid valdkondi teaduskoostööks, algatada vahetusi või võtta tarvitusele muid vajalikke meetmeid – nagu algses riikidevahelises koostöölepingus ette nähti.

Arvestades teaduslike huvide laialdast kattumist kahe riigi vahel ning suurt võimalikku kasu koostööst, võiks selline komisjon kutsuda ellu kahepoolset inimeste ja ideede vahetust uurimisasutuste tasandil, partnerlussuhete rajamist, ühisprojektide arendamist või teadusürituste korraldamist jms. Lisaks toimiks see ka platvormina tulevikuplaanide, prioriteetide ja vajalike meetmete aruteluks ja kokkuleppeks valitsuste tasandi koostöö jaoks.

Suurepärane võimalus komitee tegevuse käivitamiseks on siis, kui Eesti haridus- ja teadusminister Jaak Aaviksoo külastab 2012. aasta sügisel Indiat koos peamiste Eesti ülikoolide esindajatega.

Eesti valitsus peaks kaaluma väljaspool Euroopa Liitu asuvate riikide, sh eriti Indiaga teaduskoostöö toetamiseks mõeldud rahastamisvahendite mahu ja valiku suurendamist.

Põhjala riikide kogemused näitavad, et eelnevate kontaktide ja koostöö vähesuse korral äratub alguses just konkreetselt suunatud rahaline stiimul enim asutuste ja teadurite huvi. See võib olla määrav, et nad üldse hakkaksid partnereid, looma kontakte ja jõudma tegeliku koostööni. Sedalaadi algatustele suunatud rahastamine toimib seega omamoodi seemneraha või algkapitalina.

Eesti valitsus peaks kaaluma sarnaste rahastusskeemide loomist, et julgustada siniseid asutusi kaaluma senisest enam oma koostöövõimalusi India partneritega. Nimelt peaks valitsuse pikaajaliseks strateegiliseks huviks olema näidata teed seesuguste sidemete rajamisel tulevaste teaduse ja tehnoloogia valdkonna liidritega, nagu India seda töötab olla.

Lihtsaim viis kahepoolse koostöö ajendi andmiseks on reserveerida või ära märkida teatud rahasummad juba toimivates teaduskoostöö projektide rahastusskeemides. Teise ja isegi potentsiaalselt mõjukama variandina võivad Eesti ja India valitsused ühiselt töötada välja uusi kahepoolsetele projektidele suunatud rahastamisskeeme – fookuseerituna kõige paljulubavamatele tehnoloogiaga seotud aladele.

Käesoleva seireprojekti raames on toimunud ettevalmistavad arutelud Eesti ja India vahelise teadusprojektide rahastamise konkursi skeemi väljatöötamiseks biotehnoloogia alal. Selle rahastus tuleks ühiselt Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumilt ning India valitsuse Biotehnoloogia Ministeeriumilt. See algatus tuleb veel aga lõpuni välja kujundada ja siis ellu viia, valmistades ette ja allkirjastades niipea kui võimalik vastava

vastastikuse mõistmise memorandumini ning pannes seejärel paika tegevuskava esimese projektikonkursi läbiviimiseks.

Lisaks peaks Eesti valitsus aktiivselt toetama EL tasandil toimivate ning India kolleegidega koostööd toetavate rahastuskeemide pikendamist ja valiku laiendamist. Näiteks võib uus India ja Euroopa teadus- ja innovatsioonipartnerluse algatus pakkuda mitmeid uusi rahastamis- ja võrgustike loomise kanaleid, sealhulgas kõigis peamistes Eestis akadeemilistes tuumikvaldkondades. Eesti huviks peab olema selliseid algatusi kõikvõimalikult toetada.

Mõlemad valitsused peaksid tegema rohkem jõupingutusi, et tutvustada *Indian Technical and Economic Co-operation (ITEC)* programmi võimalusi Eesti tehnoloogia ja ettevõtluse alade tudengitele ja spetsialistidele.

Igal aastal avaneb India valitsuse toel selle programmi raames mõnekümnele eestlasele võimalus täiendada end ametialastes programmides India kõrgharidus- või valitsusasutustes. See annab võimaluse omandada Indiast kasulikke kogemusi ning luua uusi kontakte. Eestile on see kasulik, sest vahetu India tundmisega eestlasi pole sugugi mitte palju. Ilma selleta kipuvad teabe- ja võhiklikkuse barjäärid varjutama neid võimalusi, mida India suudab tegelikkuses pakkuda nii äri- kui muuks koostööks.

Seepärast võiks antud programmi võimaluste täiel määral kasutamise tagamiseks seda rohkem tutvustada nii Eesti (SA Archimedes riikliku koordineerijana) kui ka India poolelt (suursaatkond Helsingis). Näiteks võiks sel eesmärgil ette võtta rohkem sihispäraselt elektroonilist turundustegevust, kui avaneb uus taotlusvoor. Turundus peaks olema suunatud eelkõige äri- ja tehnoloogia tudengite või spetsialistide sihtrühmale ja suhtlus – ja infokanalitesse. Just nende inimeste osalus ITEC programmis kätkeb endas kõige suuremat potentsiaali viia tulevikus välja edaspidise ärilise või teaduskoostöö vahetuseni Eesti ja India vahel.

4. TURISM TOOB KASVU TEISTES ÄRIVALDKONDADES JA SUUREMAT SUHTLUST

Nii India kui ka Eesti pakuvad külalistele maalilisi vaateid ja meeldejäätavaid sündmusi, peatugu nad siis riigis lühemat või pikemat aega. Sellest annab tunnistust kumbagi riiki reisijate kogemused ning turistide hulga kasvud. Praegune kahe riigi enda vahelise turismi madal tase ei näita aga nende vähest vastastikust

kõitvust. Pigem peegeldab see Eesti ja India vahelise senise reisimise ebamugavusi, kaasnevaid suuri kulusi, viisade taotlemise keerukust, vähest teadlikkust või sobimatuid tootepakkumisi.

» Otsene lennuühendus on oluline hüppelaud vastastikuse turismi potentsiaali vallandamiseks

Neil põhjustel ei teki tihedam turistide voog Eesti ja India vahel kiiresti ja lihtsalt. Vaja läheb märkimisväärsed meetmeid nagu otselendude sisseseadmine riikide vahel ning mahukaid investeringuid turismi edendamisse, et tõsta turistide vahetus märgatavalt kõrgemale tasemele. Sellest saavad mõlemad riigid aga rohkelt võita. Suurenev teenuste kaubandus, uued töökohad ja äri võimalused toovad tekivad nii otseselt turismisektoris kui ka kaudselt seotud tegevusaladel. Eestist ja Indiast mõlemast on väljareisimine ettenähtavalt kasvamas niigi, seega läheneb soodsamate tingimuste korral rohkem inimesi kindlasti ka just teineteise riiki külastama.

Ent turism pole oluline ainult turismiäri enda seisukohalt ega kaasnevate sissetulekute ja töökohtade tõttu. See toimib nimelt väga olulise kanalina ka muu ettevõtluse ja suhtluse jaoks. Vastastikuse turismi areng ja eriti otseühendusega lennuliinide lisandumine võib soosida näiteks kaubanduse ning otseste välisinvesteringute sissevoolu kasvu.

Näiteks võib meeldivat peatust ja põnevaid vaatamisväärsusi või sündmusi pakkuv ärireis aitab võimalikel investoritel langetada otsust riiki investeerimise kasuks või ergutada potentsiaalset eksportijat alustama äritegevusega. Hariduslikule ning teaduskoostööle võib turismivõimaluste paranemine avaldada sarnast mõju, sest võimaldab üliõpilaste, õppejõudude ja teadlaste liikumist.

Just seepärast on eespool soovitatud näiteks võimalikele India välisinvestoritele suunatud (grupi)visiitide või konverentsikülalaste korraldamisel lisada programmi ka põnevaid turismipakette. Seetõttu peaksid Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse all toimivad riiklikud turismi ja välisinvesteringute agentuurid töötama tihedalt üheskoos.

Soovitusi turismiettevõtetele:

Eesti turismiettevõtted ja -agentuur peaksid investeerima tootearendusse ja turundusse, et Eesti oleks India turistide jaoks rohkem huvipakkuv.

Tavaliselt soovib välismaale minev India turist kasutada paketteise (sh rühmareise) ning kõige sagedamini külastab ta oma reisi jooksul mitmeid riike. Eesti turismiteenuse osutajad võiksid seega omavahelises koostöös, aga ka ühes Balti- ja Põhjamaade kolleegidega, välja töötama rohkem India turisti eelistustele suunatud reisipakette. Nende hulka võiks kuuluda ka temaatilisi pakette, näiteks loodusturismis kui Eesti ühes eriti tugeva turismipotentsiaaliga suunas.

Turunduse alal tuleks ettevõtetal oma tegevus suunata uudsetele turustuskanalitele ja -meetoditele, kui võrd tavapärase turundus (välireklaamid, trükised jne) kipub tihtilugu olema India kauguse ja suuruse tõttu sealse turul liiga kulukas. Tänu interneti kasvavale populaarsusele ja meelelahutuse tarbimisele Indias, peaks kujundama nutikalt suunatud kampaaniaid ja sõnumeid võrgu-, sotsiaal- ja telekanalite tarbeks. See eeldab muidugi rohket turu-uuringuid, ettevalmistustööd ja mõnede kohalike partnerite leidmist – mistõttu avaneb vastavalt ka India poolele sellest ärvõimalusi.

Eesti praegused turismi arendamiseks mõeldud riiklikud toetused pakuvad ettevõtetele selleks tööks vajalikku tuge, vähendades riske ja andes stiimulit. Rahastamist antakse kogu vajalikus tööde ahela jaoks: turu-uuringutele, partnerite leidmiseks, otseturunduseks ja tootearenduseks.¹³

Antud soovitus muutub eriti oluliseks siis, kui Eesti ja India vahele tekivad otselendude regulaarühendused: see toob kaasa nii otsese kui ka ümberistumisega kaasneva turismiäri kiire kasvatamise võimaluse.

India reisibürood või välismaiste reiside korraldajad peaksid kaaluma Eestis esinduse avamisse investeerimist.

Seesugune esindus võib toimida esiteks baasina, kust arendada ja pakkuda pakette ning otseteenindust kogu Põhja-Euroopasse (s Eestisse) saabuvatele India reisirühmadele. Teiseks saab esindust kasutada baasina, millelt pakkuda võimalikele Põhjamaade ja Vene turgudelt ning Eestistki pärit reisihuvilistele pakette Indiasse sõitmiseks.

Sellise esinduse jaoks on Eesti üks parima hinna ja kvaliteedi suhtega asukohtadest Põhja-Euroopa regioonis. Seda tingivad siinsed madalad tööjõukulud, laialt levinud vene ja Põhjamaade keelte oskus, head ühendused regiooni teiste riikidega ning üldine ettevõtlussõbralik ärikeskkond.

Antud soovitus muutub eriti oluliseks siis, kui Eesti ja India vahele tekivad otselendude regulaarühendused: see toob kaasa nii otsese kui ka ümberistumisega kaasneva turismiäri kiire kasvatamise võimaluse.

Soovitusi valitsustele:

Eesti valitsus peaks töötama India ja Eesti vaheliste otselennuühenduste nimel, sealhulgas sõlmides India valitsusega kahepoolse lennunduslepingu.

Turistide voog, samuti võimalike investorite või üliõpilaste Eestisse tulek võivad märkimisväärselt kasvada, kui mõlemad riigid muutuvad teineteisele kergemini ligipääsetavaks. Vastavalt aitaks riikidevahelist ettevõtlust ja turismi kõige enam hõlbustada regulaarse otselennuliinide sisseseadmine Eesti ja India vahel.

Võimalik inimeste voo maht Eesti ja India vahel ei muuda selliseid lennuliine veel ise-enesest kasumlikuks, arvestades nt Eesti väikest turgu ja rahvaarvu. Sellest olulisem on võimalus, et Tallinna lennujaam saab toimida sõlmpunktina Indiat Euroopa ja Põhja-Ameerikaga ühendavatele lennuliinidele. Nimelt asuvad Tallinn ja Eesti geograafiliselt ideaalses kohas, pea täpselt kõige otsesemate vastavate liinide marsruudi keskpäigas. Nii saab Tallinn olla heaks vahe- ja ümberistumisjaamaks Indiast lääneriikidesse lähtuvaltele lennureisidele.

Eesti valitsus kui praegune Tallinna lennujaama ja rahvusliku lennufirma Estonian Air omanik peaks aktiivselt lähenema India lennufirmadele, mis on potentsiaalselt huvitatud partnerlusest selliste sõlmpunktide ja ühenduste leidmiseks. Lisaks on seejärel vaja arendada siinseid lennujaama rajatise ja teenuseid, et ennetavalt tõsta nende võimet teenindada ümberistuvate ja sissetulevate turistide võimalikku kasvu.

Otselennuühenduste võimaldamiseks ja toetamiseks peaksid mõlemad valitsused liikuma ühiselt edasi kahepoolse lennunduslepingu sõlmimise poole. Sellised lepped on vajalikuks nurgakiviks ja eelduseks, et üldse saaks riikide vahel regulaarseid lennuühendusi sisse seada. Lepingust on esimene mustand juba valminud, kuid mõlemad valitsused peaksid töötama läbirääkimiste eduka lõpetamise nimel ning jõudma lepingu allkirjastamiseni niipea kui võimalik.

13 Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, *Tegutsevale ettevõtjale – turism* <http://www.eas.ee/et/ettevotjale/turism>

Mõlemad valitsused ja eriti nende turismi edendamise üksused võiksid astuda samme, et toetada üldise teadlikkuse tõstmisega oma riikide kohta erasektori jõupingutusi turismi vallas.

Sellisteks sammudeks saavad olla näiteks: õppe- ja tutvustusekursioonid reisiajakirjanikele ning reisifirmade esindajatele; üldised reklaamikampaaniad (eriti internetikanalites); sihtrühmadele suunatud sisuteave (näiteks India reisijate huvisid kõnetava allosa tekitaamine veebilehele www.visitestonia.com); *road show* või õpitubade korraldamine geograafilistes sihtpiirkondades või reisimissidel osalemine oma turismiattraksioonide ja -võimaluste esitlemiseks; jne.

Eesti jaoks avaneb esimene hea võimalus selliseks turundustööks juba 2012. aasta septembris. India *Society of Foreign Travel Operators* plaanib korraldada Eestis oma aastakonverentsi, millel osalevad mitmekümne väliturismi operaatorfirma esindajad¹⁴. Neile meeldejäävalt Eesti tutvustamise korral järgneks kindlasti huvi ja turistide voo kasvu Eesti suunas.

Nagu mujalgi, muutub see soovitus eriti oluliseks siis, kui Eesti ja India vahele tekivad regulaarsed otselennühendused. Siis aitavad üldise teavitustöö alal tehtavad reklaamiks suuremad jõupingutused tagada, et uusi ühendusvõimalusi kasutatakse agaralt ja vallandub vastav turismi arengupotentsiaal.

Eesti jaoks oleks eriti hea reklaamivõimalus saada mõne populaarse Bollywoodi filmi võttepaigaks – valitsus saab käivitada sellesuunalise turundustöö pilootprojekti.

Teiste riikidega nagu Hispaania kogemus näitab, et Bollywoodi filmi tegevus- ja võttepaigaks saamine võib tuua kaasa turismihuvi ja turistide sissevoolu hüppelise tõusu¹⁵. See tuleneb suurest mõjust, mis neil linatostel ja filmitähtedel on trendidele ja tarbimisele Indias.

Valitsused saavad soodustada selliste võimaluste esilekerkimist vastavate projektide sihikule võtmisega oma turismiagentuuride kaudu ning vajadusel rahalise toe pakkumisega. Et seejärel saada „tootepaigutuse“ investeringust võimalikult palju kasu, tuleb seda mõistagi hiljem täiendada vastava tugeva turundus- ja

reklaamitööga. Ent teiste riikide kogemus näitabki, et neid kulusid on riigil turismi kasvu kaudu võimalik tagasi teenida ja rohkemgi.

Seega on soovitatav, et Eesti Turismiagentuur üheskoos peatselt avatava Eesti suursaatkonnaga New Delhis ning Eesti filmitootmise ettevõtetega arendaksid välja vastava turundustöö pilootprojekti. See projekt sisaldaks suunatud ettepaneku arendamist valitud Bollywoodi filmistuudiotele, et tuua Eestisse esimese kõrge profiiliga filmi võtted. Stuudiote jaoks võiks olla ahvatlev kasutada Eestis leiduvaid põnevaid ja India jaoks uudseid (looduslikke ja linnalisi) võttepaiku, aga ka arenevaid kohalikke tootmisrajatisi ning kvalifitseeritud töötajaid.

Eesti valitsus saab ergutada piiriüleste turismipakettide väljatöötamist ja turundust, töötades koos teiste Balti- ja Põhjamaadega riiklike turismiarenduse tugimeetmete ühisinvesteeringuid toetavaks muutmise suunas.

Näiteks võib olemasolevate rahastusmeetmete abikõlblikkuse tingimusi täiendada, nii et need võimaldaksid suuremat paindlikkust vahendite koondamiseks eri riikidest. Teisalt võivad riiklikud või piirkondlikud turismi edendavad asutused kaaluda eriotstarbeliselt ühisinvesteeringuid ja -turundust rahastavate skeemide käivitamist.

Eesti investeerimis- ja turismiagentuurid peaksid töötama ühiselt selle nimel, et meelitada peamisi India turismibüroosid või reisikorraldajaid Eestisse oma esindusi rajama.

Eespool on juba kirjeldatud, miks sellised esindused oleksid India turismibüroodele ja reisikorraldajatele kasulikud. Antud soovitus muutub eriti oluliseks siis, kui Eesti ja India vahele tekivad otselendude regulaarühendused. See avab nii otsese kui ka ümberistumisega kaasneva turismiäri kiire kasvatamise potentsiaali, millest India turismiettevõtted saavad samuti olulist ärivõimalust leida ja kasu lõigata.

Niipea kui kahe riigi vaheline regulaarlendude otseühendus saab tegelikuks, on valitsustel soovitatav hakata koguma vastastikuse turismi kohta statistikat.

¹⁴ <http://sftoindia.com/>

¹⁵ Näiteks kasvas 2011. aastal Indiast pärit Hispaania külaliste arv 50–60% eelmise aastaga võrreldes, seejärel kui Hispaania oli pakkunud ja saanud võttepaigaks filmile „Zindagi Naa Milegi Dobara“ ning tugevalt selle stseenides esile tõstetud – Ambwani, M.V. “Bollywood plats lead in lobar tourism promos”, *The Economic Times*, 21.11.2011 <http://bit.ly/GRYjPk>

Hetkel puudub täpne ülevaade sellest, kui palju turiste siseneb Eestisse või Indiasse kummastki riigist, seal peatub või kui palju nad raha kulutavad. Nii valitsuse tasandil teavitustegevuste läbiviimiseks kui ka turismifirmade jõupingutuste ergutamiseks oleks säärase statistika äärmiselt kasulik alusena, mille põhjal hinnata ja kavandada oma tegevusi. Eriti oluliseks saab see regulaarlendude otseühenduste avamisel, sest siis võib märgatavalt rohkem reisijaid kahe riigi vahel liikuma – mis teeb statistika kogumise ka kuluefektiivsemaks.

5. VALITSUSED SAAVAD MITMESUGUSEL ÜLDISEL VIISIL VÕIMALDADA ETTEVÕTLUSE JA SUHETE ARENGUT

Käesoleva peatüki eelnevad osad sisaldavad erinevaid väga üksikasjalikke soovitusi meetmeteks, mida võtta tarvitusele koostöö ning ettevõtluse edendamiseks India ja Eesti vahel.

Lisaks on mitmeid üldisemaid mooduseid, kuidas nende kahe riigi valitsused saavad muuta seniseid omavahelisi suhteid veelgi lähedasemaks ning tugevdada tegureid, mis võimaldavad vastastikusel ettevõtlusel ja suhetel edeneda.

Mitmed sellised läbivad soovitusid hõlmavad endas üldisemaid õppetunde Eesti valitsusele, kuidas laiemas plaanis arendada majandussuhteid ja tuvastada huve seni kaugete riikide puhul, nagu seda on India või teised (suured) tärkavad turud.

Soovitusi mõlemale valitsusele ühiselt:

Tuleks korraldada rohkem kõrgetasemelisi ametlike visiite mõlemas suunas.

Sellised visiidid aitavad kinnistada üldiseid suhteid, pakkudes samas lisaks võimalust kutsuda kaasa konkreetseid osapooli (ettevõtted, ülikoolid jne) ning seeläbi edendada kontakte ja arutelusid olulisemates koostöövaldkondades.

Mõlemad valitsused peaksid vastastikuseid külaskäike rohkem ette planeerima ja omavahel koordineerima. Võimalusel tuleks iga poolaasta kohta ette leppida kokku visiitide esialgne graafik ning siis hoida sellest nii palju kui võimalik kinni.

Valitsused peaksid kaaluma ühise kõrgetasemelise majanduskomisjoni loomist, mis regulaarselt koguneks ja koostööd suunaks.

Kahepoolsete majandussuhete puhul on sedalaadi komisjonide ülesanne arutada ja pakkuda välja valitsuste jaoks kokkuleppeid koostööprioriteetide ja -algatuste kohta, mis hõlbustaksid vastastikust äri- ja muud suhtlust.

Praeguste kahepoolsete India ja Eesti vaheliste lepingutega pole sellise komisjoni loomist seni kavandatud. Ometi võiks komisjoni loomine tuua palju kasu valitsus- ja äridelegatsioonide visiitide paremaks planeerimiseks, mitmete valdkondade (näiteks juba eespool mainitud) olulisemate koostööalgatuste arendamiseks ja elluviimise koordineerimiseks jne. Komisjon võiks koosneda mõlemast riigist pärit seotud valdkondade kõrgematest ametnikest, lisaks hõlmata ka olulisemate majandusharude ja teiste osapoolte ühenduste esindajaid (sh akadeemilistest organisatsioonidest).

Niisiis peaksid Eesti ja India valitsused kaaluma seesuguse komisjoni ellukutsumiseks vastava lepingu koostamist ja allkirjastamist – eriti kui suhted hakkavad arenema käesolevas aruandes pakutud mahus ja suunas.

Mõlemad riigid võiksid laiendada ja paremini tööle rakendada aukonsulite võrgustikku.

Eestil on praegu aukonsulid New Delhi ja Mumbai piirkondades, kuid Indias on veel mitmeid teisi akadeemilise ja äritegevuse võtmekeskusi, mida tasuks täiendavalt katta. Samas pole Indial veel aukonsulit Eestis, kes võiks tutvustada ja edendada Indias leiduvaid äri ja koostöövõimalusi (lisaks aidata kaasa kohapealsete konsulaartoimetustega).

Täiendavalt peaksid mõlemad pooled aukonsulite rolli uuena läbi mõtlema. Aukonsulid saavad palju ära teha äritegevuse ja suhete edendamiseks riikide vahel. Nad saavad tegutseda aktiivselt kontaktide vahendamiseks, tutvustusürituste ja (äri)missioonide korraldamiseks, jne. Nad saavad ka kasutada oma suhtevõrgustikku ja kontakte, et vahendada äritehinguid või viia omavahel kokku ülikoole – aukonsulid valitakse nimelt oma piirkonna auväärsete ettevõtjate või akadeemikute seast.

Sellised ülesanded annaksid aukonsulitele senisest tugevama ja positiivsema rolli, võrreldes praeguse pelga konsulaarkaitse funktsiooniga abistada hädaolukorda sattuvaid teise riigi kodanikke.

Mõlemal riigil tasub kiiresti edasi liikuda 2011. aasta septembris allkirjastatud topeltmaksustamise vältimise lepingu täieliku ratifitseerimise ja jõustumise poole.

Sellised kokkulepped on investoritele teineteise riiki investeerimise jaoks kindlustunde andmise nurgakivi ning võivad suuresti hoogustada äri-, kaubandus- ja rahavoogusid riikide vahel. Kuivõrd sellised lepingud on tavaliselt üsna tavapärase ja selge sisuga, ei tohiks kummalgi poolel olla takistusi kiirelt lepingu jõustumiseks vajalike ratifikatsioonimenetlustega lõpule jõuda. Siis saabki see leping hakata toimima olulise vastastikust äritegevust soodustava tegurina, milleks ta ongi mõeldud.

Eesti valitsus võiks teha rohkemat, et õhutada Euroopa Liidu tasandil tagant India ja Euroopa vaheliste suhete arengut.

Mitmete koostöövaldkondade kohta on eespool soovitustes märgitud, et Eesti valitsuse huviks peaks olema EL ja India vaheliste koostööprogrammide areng. Samuti peaks Eesti valitsus ise rohkem vastavaid algatusi välja pakkuma aladel, mis haakuvad enim enda koostööhuvide ja tugevustega (nagu küberturbe või e-riigi arengu alane koostöö).

Lisaks võiks Eesti häälekamalt toetada ühiseid EL tasandi algatusi, mis ei too isegi niivõrd vahetut kasu Eestile, kuid soodustavad äritegevust ja suhtlust India ja Euroopa kui terviku vahel. Seeläbi süvenevad kahepoolsed sõprussidemed India ja Eesti vahel.

Näiteks saaks Eesti aktiivsemalt toetada ja propageerida EL ja India vahelist vabakaubanduslepet, mis on mõnda aega olnud patiseisus ja mille läbirääkimised vähevõitu edasi liikunud.

India suursaatkond ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus võiksid ühiselt panna aluse Eesti-India kaubanduskoja tekkele.

Sellised kahepoolsed ettevõtete ühendused või kaubanduskojad toimivad võrgustumise ja kontaktide loomise platvormina, pakkudes vahel ka mõningaid turule sisenemisega seotud tugiteenuseid. Nad on tihti väga kasulikud kui esmase info- ja kontaktpunkti võimalikele investoritele ja eksportijatele, kes otsivad kohalikke partnereid või turuteavet. Nende ühenduste juhid tegutsevad tihti lisaks riikide mitteametlike saadikutena, edendades vastastikuseid ärivõimalusi, meelitades ligi investoreid jne.

Niipea kui mõned esimesed suuremad India investoriid Eestisse tulevad, võiks India suursaatkond koos Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega hakata tegutsema Eesti-India kaubanduskoja tekke nimel. See

koda peaks ühendama nii India ettevõtjaid, kes on aktiivsed või huvitatud ettevõtlusest Eestis, kui ka Indias tegutsevaid eestlasi. Lisaks peaks kutsuma liituma ka ettevõtteid, mis pakuvad kasulikke konsultatsiooni- või tugiteenuseid (näiteks advokaadibürood ja raamatupidamisettevõtted).

Selline ühendus peaks seadma sihiks olla vastastikuse ettevõtlus- ja investeerimistegevuste keskmeks, vahendades kontaktide ja partnerlussuhete loomist mõlemalt poolt. Samuti tasub sel teha koostööd juba tegutseva Eesti India Kultuuriühinguga ürituste ja suhtluse korraldamisel, pakkudes uutele Indiast saabuvatele ettevõtjatele ja spetsialistidele külalishakket kohalikku kogukonda.

Pikemas plaanis on variandiks Indias paikneva Eesti suursaatkonna abil luua sinna samuti üks kahepoolse kaubanduskoja haru, organiseerida Indias teabeüritusi ja muid üritusi.

Laiemaid soovitusi Eesti valitsusele suhete edendamiseks Indiaga või teiste uute partneritega tulevikus:

Valitsusel on kanda juhtroll, kui seni on kahe riigi vahel olnud suhteid ja alt-üles huvi napilt, ent selle suhte arendamise potentsiaal on suur ja strateegiliselt oluline.

Eesti Arengufondi kogemus Eesti-India seireprojekti raames on näidanud, et nn alt-üles huvi tärkab, kui keegi teeb kättesaadavaks teadmisi teises riigis avanevate võimaluste kohta ning pakub tuge esimeste sammude astumiseks. Seetõttu peaks Eesti valitsus tulevaste strateegiliseks hinnatud partnerlussuhete arendamisel näitama üles initsiatiivi ning viima läbi tulevikku vaatavaid analüüse, et selgitada välja kõige lootustandvamad koostöövaldkonnad ja vajalikud viisid nendes suhete edendamiseks.

Oluline on sellist tegevust suunata nii konkreetsetele kui võimalik kindlate huvide paikapanekule ja praktiliste järelessammude algatamisele, kaasates vajalikke osapooli väga tihedalt sellesse töösse. Siis on lootust, et tegelik koostöö ka tõepoolest elavneb.

Sammude elluviimise järgis jääb valitsusele koordineerija ja järelevalvaja rolli, et seatud plaan sihipäraselt ellu saaks viidud. Nimelt nõuab suuremate tulemusteni jõudmine sageli aega ja vaeva, juhul kui suhtlus algab tõepoolest väga madalalt lähtetasemelt. Just valitsuse kannatlik ja püsiv pühendumine suhete

arendamise eestvedamisele on toonud teistes Euroopa riikides koostöö tulemusi ning see peaks Eestile olema eeskujuks.

Majandusliku koostöö alal langevad hariduslikud, teaduslikud, kaubanduslikud ja investeerimisalased huvid üha enam kokku – mistõttu neid tuleb paika panna ja järgida sarnaselt põimitud moel.

Käesolevas raportis on üks peamisi ettepanekuid, et ettevõtluse, kõrghariduse ja teadusalase koostöö võtmealad Eesti ja India vahel peaksid olema tehnoloogilised: IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia. Nendes valdkondades on Eestil samuti hea potentsiaal ja suur huvi meelitada riiki uusi välisinvestoreid.

Selline eri valdkondade huvide omavaheline läbipõimitus muutub kaasaegse talendi- ja teadmispõhise majanduse puhul üha aktuaalsemaks. Seetõttu tuleb majandusliku koostöö huve ja potentsiaali määratledes alati käsitleda hariduse, teadustegevuse, kaubanduse ja investeerimisega olusid alati korraga ja terviklikult. Lisaks peaks vastavate poliitikate kooskõla kindlustamiseks toimuma tegevuste planeerimine ja rakendamine kõiki neid erinevaid alasid hõlmavalt – sh nende üleselt. Lisaks tuleb välispoliitikas ja diplomaatias olla valmis majanduslikke huve edendama samal laiahaardelisel moel.

Kui koostöö ja suhted Indiaga saavad tuule tiibadesse nii nagu käesolevas seiretöös on välja pakutud, peaks Eesti pool kaaluma tulevikus täiendavate majandusesinduste avamist Indias. Need ei tohiks olla suunatud pelgalt ekspordi edendamisele või investorite leidmisele nagu tavaliselt. Pigem peaksid need kompaktselt hõlmama tegevust sellistes aladel nagu ärisuhete edendamine, haridusvahetus ja teadusalane koostöö.

Eesti suursaatkond Indias ei tohiks olla pelgalt diplomaatiliseks välisesinduseks, vaid toimima eri võrgustike ja suhtluse aktiivse keskmäna – vasta-va missiooni, töömeetodite ja töötajate tasemega.

Eesti majanduslikud suhted Indiaga võivad saada olulise tõuke nüüd, kui on otsustatud avada New Delhis esmakordselt Eesti suursaatkond. Kuid saatkonna avamisest üksi ei piisa, et realiseerida vastastikuste suhete potentsiaali ning viia ellu siinses raportis pakutud tegevuskava. Selle asemel tuleb panna uus suursaatkond koostöösihtide nimel sobival toimima. See

annab Eestile hea võimaluse kujundada välja sobiv esinduste roll ja töömeetodid, et viia ellu majanduse vajadustele ja oma huvidele vastavat välismajanduspoliitikat Indias ja mujal parimal moel.

Käesolevas raporti üks peamisi ettepanekuid on, et parimad koostöövõimalused Indiaga koonduvad eri valdkondi läbivalt IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia aladele. Seetõttu on vaja neist võimalustest kasu lõikamiseks ära kasutada sünergiaid ja tõhusalt koordineerida tegevust majandus-, haridus- ja teadusdiplomaatia ning -poliitikate suunal. Näiteks on kõigi nende alade jaoks mõttekas Indias ühtset teadlikkuse tõstmise tööd, sest sellest edenevad kõigi alade huvid korraga.

Seda arvestades ei tohiks uus suursaatkond Indias toimida tavalise diplomaatilise välisesindusena. Kogemused riikidest nagu Soome näitavad, et kõige edukamaks töömudeliks on võrgustiku keskmäna tegutsemine – kui eesmärgiks on majanduslikke huve edendada laiarindelisel ja samas madalalt algtasemelt¹⁶.

Suursaatkond peaks olema kontaktpunkt, samas suhtluse vahendaja ja tegevuste koordineerija kõikide Eesti ja ka India riigiasutuste ja osapoolte jaoks, kel juba on suhteid teise riigiga või huvi nende sõlmimiseks. Sellise n-ö võrgusõlme (ingl k *node*) kujul võib saatkond aidata kaasa võimalike partnerite tuvastamise ja taustauuringu, kohtumiste ja ürituste korraldamise, jms korral. Väike ja tasuta inkubatsioonikeskus Eesti ettevõtete või ülikoolide jaoks teeks uue saatkonna koostöö alustalana veelgi tõhusamaks.

Täiendavalt võiks edaspidi riik välja arendada suursaatkonnas väikese demokeskuse, kus ettevõtted või teadlased saaksid esitleda oma lahendusi, et äratada India partnerites või ostjates huvi. Näiteks saaks New Delhi (ja teistegi) saatkondade ruumidesse kerge vaevaga rajada väikese IKT demokeskuse, et esitleda Eesti e-riigi lahendusi.

Kui sellist tegutsemismudelit saadab India suhete arendamisel edu, saab New Delhi suursaatkonda eeskujuna teiste Eesti välisesinduste töö ümberkujundamiseks. Nii võimaldab uue saatkonna avamine Indias katsetada uutlaadi majandusdiplomaatia lähene- mist, et muuta seejärel kogu Eesti välisestistust riigi majandussuhete ning ettevõtluse toetamisel tõhusamaks.

¹⁶ Soome teadus- ja innovatsiooniasutuste koostöös rajatud FinNode'i mudel võib pakkuda selleks väärtuslikke õppetunde ja eeskjuju <http://www.finnode.fi/en/india/>

Sellise aktiivse välismajanduspoliitika tegevuskava edukas elluviimine sõltub suurel määral pühendunud personali ja vahendite olemasolust uues suursaatkonnas. Praegu ei ole valitsusel veel olnud plaanis lähendada Indiasse majandusdiplomaati. Ent arvestades võimalikku koostöö potentsiaali ja ulatust, tuleks leida vahendeid vähemalt ühe töötaja saatmiseks majandusalaste huvide edendamist suunama.

Sellistel majandusdiplomaatidel peab olema samas pädevused ja ülesanded, mis katavad kõiki omavahel põimunud ja vajalikke hariduse, teaduse ja innovatsiooni, väliskaubanduse ja -investeeringute valdkondi – mitte ainult kahte viimast, nagu on muidu parimal juhul majandusdiplomaatide puhul tavaks.

Eesti peaks lihtsustama viisade ning elamis- või tööloa taotlemise protsesse, et need ei jääks takistuseks suhete arendamisel väljaspool Euroopa Liitu asuvate riikidega – iseäranis Indiaga.

Eespool kirjeldatud sammud vastastikuse äritegevuse ja koostöö edendamiseks India ja Eesti vahel toovad kaasa vajaduse tuua Eestit külastama, siia töötama ja elama rohkem India ettevõtjaid, tudengeid, õppejõude ja teadustöötajaid. Minevikus on see osutunud üsna tülikaks, sest viisade ning eriti elamis- ja tööloa taotlemise kord on olnud väga liiga keerukas ja liiga range.

Arvestades võimalikku suurt majanduslikku ja muud kasu, mida arenenud ärisuhted ja koostöö võiksid Eestisse tuua, peaks valitsus tegema kõvasti tööd

vastavate riiki sisenemise ja taotlemistoimingute lihtsustamiseks. Seda ei peaks tegema vaid India pärast, vaid mõeldes ka mitmetele teistele riigile Schengeni tsoonist väljaspool asuvatele ja strateegilise koostöö jaoks olulistele maailma riikidele.

Kõige olulisemana tuleks tõsiselt kaaluda lihtsamate ja kiiremate taotlustoimingute sisseviimist ettevõtjatele, ekspertidele ja tudengitele suurima potentsiaaliga koostööaladel nagu IKT. Neis valdkondades vajab Eesti kõiki andekaid töötajaid, teadureid ja kapitali, mida ta suudab vähegi ligi meelitada.

Alternatiivina võib pakkuda kiirkorras menetlust kindlate ametikohtadega töötajatele, nagu ülikoolidesse saabuvad välisõppejõud ja välisinvestorite omandis ettevõtete tippspetsialistid. Vastasel juhul on võimalus, et sellised ühisprojektid ja investeeringud ei jõuagi Eestisse, juhul kui nendega seotud inimesed ei saa olla kindlad enda riiki lubamises.

Kõige esmalt peaks valitsus aga kehtestama ühekordse kontrolli põhimõtte. Kui tudeng või töötaja on kord juba saanud riiki sisenemise loa või tööloa ning seega läbinud vastava taustakontrolli (ükskõik kui põhjaliku), ei peaks sama loa uuendamisel vaja enam uut kontrolli ja pikki toiminguid. Tudengite ja väärt oskustega töötajate viisad ja load võiksid selle asemel pikeneda automaatselt, sest nende inimeste Eestis püsimist on väga vaja. See aitaks oluliselt suurendada ka Eesti atraktiivsust andeka, sealhulgas Indiast pärit tööjõu ligi tõmbamiseks. ■

Soovituslikud esmased sammud Eesti ja India vaheliste koostöövõimaluste realiseerimiseks

Kogu välja pakutud tegevuskava paljutöötavatest koostööaladest ja võimalikest sammudest on väga pikk. See hõlmab soovitusi erinevatele asutustele ja osapooltele, kuidas rajada ärisuhetele ning haridus- ja teaduskoostööle pikaajalist alust.

Et kõike pole võimalik korraga ette võtta, tuleb paika panna prioriteedid – sammud, mis võivad avada muid suhtluskanaleid või tuua pikema-ajalist mõju või pakkuda võimalust katsetada uusi lähenemisviise ja luua esmaseid kontakte.

Need on sammud, mis rajavad edasist alust laiema koostöö käima saamiseks. Allpool toetud vastav loetelu kordab eelnenud osades esitatut. Ent Eesti ja India valitsuste ja osapoolte jaoks on siinkohal tegu ettepanekuga praktilistest sammudest, millest alustada kahe riigi vaheliste parimate koostöövõimaluste realiseerimist.

1. INVESTEERINGUD: INDIA ETTEVÕTETE ÄRIVÕIMALUSED EESTIS

- **Esialgsed kontaktid lähisturgudel tegutsevate India ettevõtetega.** Riiklik välisinvesteeringute agentuur Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks töötama selles suunas, et tuvastada üles Põhjamaa- ja Vene turgudel juba tegutsevad India ettevõtted. Järgmise sammuna tuleks luua nendega proaktiivselt kontakti luua ning töötada välja atraktiivseid väärtuspakkumisi nende Eestisse ümberasumiseks või laienemiseks.
- **Regulaarne teavitustöö Indias.** Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja peatselt Indias avatav Eesti suursaatkond peaksid omavahelise koostöös käivitama programmi kord või kaks aastas sihipäraselt India äriühingutes ja sihtpiirkondades tutvustus-ürituste korraldamiseks (ühendatuna ametliku valitsus- või äridelegatsioonide visiitidega).
- **Ettevõtete osalus ametlikel visiitidel.** India valitsuse esindajad peaksid rohkem kaasama India ettevõtete delegatsioone oma Eesti visiitide koosseisu, seda juba aastaks 2012–2013 kavandatavatest visiitidest alates ning koostöös peamiste ettevõtlusorganisatsioonidega.
- **Delegatsioonid Indiast.** India ettevõtted peaksid ise samuti Eestit rohkem külastama, et otsida sealt ärivõimalusi ja -partnereid ning pakkuma oma tooteid ja teenuseid – eriti kõige paljulubavamatel tehnoloogiaäri aladel. Näiteks NASSCOM võiks tuua India IKT-ettevõtted äriarenduse külaskäigule Eestisse.

2. EKSPORT: EESTI ETTEVÕTETE ÄRIVÕIMALUSED INDIAS

- **India tundma õppimine.** Juhtivad ja innovaatilised Eesti ettevõtted peaksid asuma rohkem India turgu uurima ja sealt partnerlussuhteid otsima (sealhulgas

allhankeks), sealhulgas omavahelises koostöös nt klastrite rühmades.

Eesti suursaatkonna avamisel Indias New Delhis peaks Indiat külastama laiem äridelegatsioon. Lisaks peaksid ettevõtted kõige perspektiivikamatelt äriala- del nagu IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia, korraldama eraldi turuga tutvumise ja partnerluse missioone Indiasse.

- **Allhankekoostöö pilootkogemus.** Eesti ettevõtete või harulitute rühmad võiksid läbi viia ühiseid pilootprojekte, et omandada kogemusi India partneritega allhankekoostöö tegemisest. Eesti IKT-ettevõtted võiksid näiteks kaaluda kavandatava riikliku eKvii- tungi arendusprojekti mõne osa Indiast sisseostmist.
- **Infoteenused.** Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse juurde kavandatav Aasia infokeskus peaks algusest peale pakkuma turuseire ja teabeteenuseid India kohta, vähemalt suurima äripotentsiaaliga tehnoloogiaga seotud aladel.
- **Juhend äritegevuseks Indias.** Kavandatav Aasia teabekeskus ning Eesti Kaubandus-Tööstuskoda võiksid koostöös tellida ja avaldada Eesti ettevõtetele suunatud elektrooniliselt kättesaadava juhismaterjali Indias äri alustamise ja tegemise kohta.
- **Nõustamisvõrgustiku loomine.** Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus peaks töötama ka selles suunas, et asutada mõnede India turule sisenemise tugiteenuste pakkujatega konsultatsioonilepinguid, kasutades selleks peagi avatava Eesti suursaatkonna abi.
- **Koostöölepingud tehnoloogia vallas.** Mõlemad valitsused võiksid ühiselt välja töötada ja allkirjastada koostöölepinguid või -memorandumet kõige perspektiivikamates tehnoloogiaäri valdkondades. Need annaksid aluse teineteise ettevõtetele näidislahenduste ostmiseks – alustades IKT ja biotehnoloogia valdkondadest.

3. HARIDUSVAHETUS JA TEADUSALANE KOOSTÖÖ

- **Kahepoolne partnerlus asutuste tasandil.** Mõlema riigi juhtivad kõrgkoolid ja teadusasutused peaksid alustama teisest riigist võimalike partnerite tuvastamist ning (temaatilise) koostöö arutelusid, lähtudes oma peamistest huvi- ja tugevusalaadest. Kui sellest areneb praktilise koostööks algatusi või vähemalt pilootprojekte, saab tähtsaid suhteid institutsionaalsete lepingutega kinnistada.
- **Riiklikud visiidid.** Mõlemad valitsused saavad soodustada partnerite otsingut ja kontaktide loomist konkreetsete asutuste vahel, korraldades ja juhtides nende ühiseid külastusi teise riiki. Eesti haridus- ja teadusminister saab Eesti ülikoolide ja teadusasutuste kõrgetasemelise delegatsiooni viia Indiasse juba 2012. aasta sügisel kavas oleva külastusega.
- **Ühisüritused.** Mõlemad valitsused ja ka asutused ise peaksid korraldama rohkem kahepoolseid (või mitmepoolseid) teadusüritusi, eriti kõige lootustandvates koostöövaldkondades nagu IKT, bio- ja keskkonnatehnoloogia (kuid samuti meditsiin ja teisedki alad).
- **Hariduse turundus Indias.** Selleks, et meelitada India üliõpilasi rohkem Eestisse õppima, peaksid Eesti ülikoolid alustama (ühist) turundustegevust Indias ja eriti internetikanalite vahendusel.
- **Uued õppeprogrammid.** Eesti ülikoolid võiksid korraldada ja pakkuda ka rohkem suviseid õppeprogramme ja praktikavõimalusi India bakalaureusetaseme üliõpilastele. Mõne tiptasemel India ülikooliga võiks algatada sellise pilootprojekti näiteks IKT-valdkonnas.
Lisaks tuleks koolidel pakkuda rohkem ingliskeelseid õppekavasid või praktika programme, eelistatult tehnoloogiaga seonduvatel aladel (eriti biotehnoloogias ja meditsiinis).
- **Turunduse riiklik koordineerimine.** SA Archimedes ja hiljuti asutatud Eesti Teadusagentuur peaksid koordineerima üksikute kõrgkoolide ja teadusasutuste India-suunalist tegevust, et soosida ühise turundustöö ja partnerotsingute teostamist. See peaks sisaldama India sihiga turundusstrateegiate loomist ja elluviimist, samuti infoteenuste osutamist ja võrgustamisürituste korraldamist India osapooltega.
- **Sihtotstarbelised stipendiumid.** Valitsused peaksid kahepoolsete riiklike kokkulepete alusel pakkuma rohkem stipendiume andekatele tudengitele prioriteetsetel erialadel kummaski riigis õppimiseks. Eesti valitsus peaks arendama ja laiendama võtmealade magistri- ja doktoriõppe välistudengitele mõeldud üldisi toetusi.
- **Ühine küberturbe õppetool.** Eesti ja India haridusministrid on põhimõtteliselt kokku leppinud tuua Tallinna Tehnikaülikooli India küberturbe professor, mille peaks ellu viima niipea kui võimalik.

- **Tudengite ja ettevõtte kohtumisplatvorm.** Eesti valitsus peaks looma koostööplatvormi ettevõtetele ja ülikoolidele, mille kaudu süstemaatiliselt pakkuda India üliõpilastele juba enne õpingute lõppu praktika-võimalusi Eesti ettevõtetes ning töö- või edasisi õppekohti.
- **Ühine teaduskomisjon.** Valitsused peaksid ühiselt asutama kahepoolses teaduse ja tehnoloogia koostöölepingus varem kavandatud ühise teaduskomisjoni.
- **Sihtotstarbeline ühise teadustegevuse rahastamine.** Eesti valitsus peaks kaaluma Indiale suunatud teaduskoostöö rahastamisvahendite mahu ja valiku suurendamist. Mõlemad valitsused võiksid ühiselt töötada välja pilootskeemi kahepoolsete projektide rahastamiseks, fookusega kõige paljulubavamatele koostööaladele nagu biotehnoloogia – kus on juba praegu olemas enim huvi sellise skeemi käivitamiseks.

4. TURISM

- **Otsene lennuühendus.** Eesti valitsus peaks töötama India ja Eesti vahelise otselendude regulaarse ühenduse nimel, alustades India poolega riikidevahelise lennunduslepingu kokkuleppimisest ja alla kirjutamisest.
- **India reisibürood Eestisse.** India reisibürood või välisreiside korraldajad peaksid kaaluma otseinvesteeringute tegemist oma esinduse rajamiseks Eestisse. Eesti investeerimis- ja turismiagentuurid peaksid töötama ühiselt ja aktiivselt selle võimaluse realiseerimiseks.
- **Eesti Bollywoodi filmi võttepaigaks.** Eesti jaoks oleks eriti atraktiivne võimalus saada populaarse Bollywoodi filmi võttepaigaks. Valitsus võiks käivitada vastava turundustöö pilootprojekti.

5. HORISONTAALNE TUGI KÕIGILE EELNEVATELE ALGATUSTELE

- **Sagedased ametlikud visiidid.** Mõlemal suunal peaks toimuma rohkem kõrgetasemelisi valitsusesindajate visiite, mille tingliku graafiku peaksid pooled igaks poolaastaks ette kokku leppima.
- **Ühine majanduskomisjon.** Kaks valitsust peaksid kaaluma ühise kõrgetasemelise valitsustevaheline majanduskomisjoni asutamist, mis kohtuks regulaarselt. Selle ülesanne oleks koordineerida ja edendada majanduskoostöö tegevuskava ja algatusi.
- **Topeltmaksustamise vältimise lepingu jõustamine.** Mõlemad riigid peaksid kiiresti liikuma 2011. aasta septembris allkirjastatud topeltmaksustamise vältimise lepingu ratifitseerimise ja jõustumise suunas.
- **Suursaatkond kui kahepoolse võrgustiku keskpunkt.** Eesti rajatav suursaatkond Indias peaks olema mitte lihtsalt tavapärase välisesindus, vaid kahe riigi koostöövõrgustike ja suhtluse aktiivne keskpunkt - ühes kohase missiooni, töömeetodite ja töötajaskonnaga.

Lisa 1

Eesti-India seireprojekti etapid ja üritused

Eesti Arengufondi (AF) esimene ülesanne projekti raames oli teha kindlaks Eesti ja India vaheliste majandussuhete hetkeolukord, millele saab asuda tulevast koostööd rajama. Sihiks oli koostada statistiline ülevaade ning samuti koguda üksikasjalikku teavet ärikogemuste ja suhtlusvalmiduse kohta projekti kaetud ekspordi, välisinvesteeringu, haridus- ja teaduskoostöö aladel.

Kõnealune etapp kestis 2011. aasta veebruarist juunini ning hõlmas mitmesuguseid taustauuringutega seotud ettevõtmisi, nagu kontaktide loomine, lühintervjuud ning kohtumised kummagi riigi ettevõtete ja valitsusasutustega (sealhulgas aprillis toimunud visiit Indiasse). Lisaks koguti avalike dokumentide ja kohtumiste kaudu teavet Eesti naaberriikide (Soomes, Rootsis, Lätis, Leedus, Poolas, Venemaal ja Taanis) India-suunaliste algatuste ja püstitatud eesmärkide kohta, et võimalusel õppida nende kogemustest.

Teises etapis, mis kestis 2011. aasta maist septembrini, analüüsis Eesti Arengufond põhjalikult India majanduse tulevikutrende vahemikuks 2015–2025. Analüüsi teostati eeskätt teisest allikate põhjal: mitmesugused ülevaated ja trendiraportid konsultatsioonifirmadelt, rahvusvahelistelt organisatsioonidelt ja valitsusasutustelt (eriti Indias). Eesti Arengufond tellis taustateabe kogumiseks ka mõned originaaluuringud. Näiteks telliti ühiselt Eesti Välisinvesteeringute Agentuuriga potentsiaalsete India välisinvestorite

vaadete ja tulevikuplaanide kohta uuring, mille viis läbi India juhtiv investeerimisalane konsultatsioonifirma.

Esimese kahe etapi tulemuste põhjal viidi 2011. aasta augustist novembrini läbi ulatuslik süntees ja jätkuanalüüse, et tuvastada kõige perspektiivikamad koostöövaldkonnad ning arendada ideid vajalikeks järgnevateks tegevussammudeks. Olulisena korraldati selles järgus rida temaatilisi töötubasid ja kohtumisi. Nende eesmärk oli elavdada Eesti äri-, akadeemilistes ja valitsusringkondades huvi India trendide ja koostöövõimaluste vastu. Nende osapooltega arendati ühtlasi mõtteid edasiste vajalike algatuste kohta. Enamjaolt toimusid sellised üritused tihedas koostöös asutuste, kes vastutavad Eesti poolel asjaomase rahvusvahelise suhtluse eest (näiteks T&A ning kõrghariduse valdkonnas SA Archimedes) – et sillutada teed edasistele algatustele.

Projekti viimane etapp kestis 2011. aasta detsembrist 2012. aasta aprillini ja keskendus lõppjäreluste ja soovitude kujundamisele, konkreetsete pilootalgatuste väljaarendamisele koostöös Eesti ja India vastavate sidusrühmadega (hõlmates ka 2012. aasta märtsis toimunud visiiti Indiasse) ning lõpparuande koostamisele. Lõpuks levitati projekti järeldusi ja soovitusi peamistele otsustajatele kummagi riigi valitsus-, akadeemilises ja ettevõtlusektorist, et kindlustada väljapakutud kava elluviimist

Projekti raames korraldatud peamised üritused:

25. veebruar 2011	<p>Algatusseminar, et arutada projekti eesmäärke ja seniste suhete konteksti</p> <p>Osalejad: Eestis tegutsevad India ärimehed ja mõningase India turu kogemusega Eesti ettevõtjad, lisaks Eesti ministereeriumide ja valitsusasutuste esindajad.</p>
Märts–aprill 2011	<p>Veebiseminaride sari India ärikultuurist ja -trendidest koos dr Amit Kapooriga (<i>Institute of Competitiveness</i>, India)</p> <p>Osalejad: India turust huvitatud Eesti ettevõtjad.</p>
1. aprill 2011	<p>Kohvihommik India majanduse peamiste tulevikutrendide tutvustamiseks ja esmane arutelu vastastikuste koostöövõimaluste kohta</p> <p>Osalejad: Eesti ministereeriumide ja valitsusasutuste esindajad, India turul tegutsevad või sellest huvitatud Eesti ettevõtete juhid.</p> <p>Külalisesineja: dr Amit Kapoor (<i>Institute of Competitiveness</i>, India).</p>
14.–22. aprill 2011	<p>Delegatsiooni külastus Indiase, et luua kontakte võimalike koostööpartneritega (ettevõtlusorganisatsioonide ja riigiasutustega) India poolel ning saada vahetu ülevaade India majanduse tulevikutrendidest.</p> <p>Osalejad: Eesti Arengufondi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministereeriumi ning Välisministereeriumi esindajad.</p> <p>Kohtuti järgnevate organisatsioonidega: Department of Biotechnology, Ministry of External Affairs, Department of Industrial Policy and Promotion, NASSCOM, Federation of Indian Chamber of Commerce and Industry (FICCI), Invest in India, European Business and Technology Centre, FinNode India, World Bank in India, Indian STEPs and Business Incubators' Association, Birla Institute of Technology & Science (BITS-Pilani).</p>
24. august 2011	<p>Töötuba Eesti ja India koostöövõimalustest kõrghariduse ning teadus- ja arendustegevuse alal</p> <p>Toimus koostöös SA Archimedes, mis vastutab kõrghariduse ning (vastutas toona) T&A rahvusvahelistumise eest Eestis.</p> <p>Osalejad: Eesti tähtsamate ülikoolide ja teadusasutuste esindajad, asjaomased riigiasutused.</p> <p>Külalisesineja: dr Mirja Juntunen, <i>Nordic Centre in India</i> direktress.</p>
25. august 2011	<p>Arutelu Eesti ja India koostööpotentsiaalset turismi alal</p> <p>Üritus toimus koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministereeriumiga tulevase riikliku Aasia strateegia koostamise raames.</p> <p>Osalejad: Eesti turismifirmade ja -büroode, turismiga seotud riiklike asutuste esindajad.</p>
30. august 2011	<p>Kohvihommik, kus tutvustati püramiidi põhja turge maailmas ja Indias, lisaks arutleti Eesti ettevõtete vastavate ärivõimaluste üle</p> <p>Osalejad: erinevad Eesti ettevõtted ja riigiasutused, samuti valitsusvälised organisatsioonid.</p> <p>Külalisesineja: Christian Aspegren, <i>Global Venture Lab</i> ja <i>Health Kiosk</i> algatus Indias (püramiidi põhja innovatsiooni platvorm).</p>
19. september 2011	<p>India inimressursside arendamise ning kommunikatsiooni ja infotehnoloogia ministri Shri Kapil Sibali visiidi võõrustamine – kõrghariduse ning IKT koostöökohtade ja -huvide arutelud.</p>
21. september 2011	<p>Töötuba Eesti ja India koostöövõimalustest biotehnoloogia alal</p> <p>Toimus koostöös Eesti Biotehnoloogia Liiduga, kõnealust sektorit toetava ja esindava tööstusasutusega.</p> <p>Osalejad: peamiste Eesti biotehnoloogiaalaste uurimisasutuste ja ettevõtete esindajad ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus.</p> <p>Külalisesineja: Auli Pere, TEKESi nõunik (Indiaga seotud tegevuse ja biotehnoloogiaalase koostöö juht).</p>

10. oktoober 2011	<p>Töötuba Eesti ja India koostöövõimalustest keskkonnatoodete ja -teenuste alal</p> <p>Osalejad: keskkonnatoodete ja -teenuste alase teadus- ja äritegevusega seotud Eesti ettevõtete juhid, ülikoolide ja asjaomaste riigiasutuste esindajad.</p> <p>Välisesindaja: Santtu Hulkkonen, <i>Cleantech Finland</i>'i tegevjuht.</p>
22. november 2011	<p>Äriseminar „Eestist India turule: kas ja kuidas?“</p> <p>Toimus koostöös Eesti Kaubandus-Tööstuskoja ja nõustamisettevõttega <i>Baltic Innovation Agency</i>.</p> <p>Osalejad: India turule sisenemisest huvitatud enam kui 60 Eesti ettevõtte esindajad.</p> <p>Külalisesineja: Poul Jensen, Indias asuva <i>European Business and Technology Centre</i> tegevjuht.</p>
17. veebruar 2012	<p>Arutelu Eesti ja India koostööpotentsiaalset logistika alal</p> <p>Osalejad: Eesti Logistikaklasteri juhatuse liikmed (kõikide Eesti tähtsamate logistikaettevõtete esindajad).</p>
5.–9. märts 2012	<p>Delegatsiooni visiit Indiasse, et tutvustada India poolsetele võimalikele partneritele seireprojekti tulemusi ning arendada koostööks (pilot)algatusi.</p> <p>Osalejad: Eesti Arengufondi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Välisministeeriumi, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse / Eesti Välisinvesteeringute Agentuuri ja e-Riigi Akadeemia esindajad.</p> <p>Delegatsiooni juhtis Riigikogu väliskomisjoni esimees Marko Mihkelson.</p> <p>Kohtuti järgnevate organisatsioonidega: Department of Electronics and Information Technology, Department of Biotechnology, Ministry of Civil Aviation, Ministry of External Affairs, Government of Maharashtra, Birla Institute of Technology & Science (BITS-Pilani), IIT Bombay, Jet Airways, Federation of Indian Chamber of Commerce and Industry (FICCI), Europe-India SME Business Council, Maharashtra Chamber of Commerce Industries and Agriculture, Swedish Trade Council, FinNode India, mitmed biotehnoloogia valdkonna nõustamisettevõtted ning potentsiaalsed välisinvestorid Indiast.</p>

Mainitud ürituste materjalid (sh slaidiesitlused, kokkuvõtted ja videosalvestused) on kättesaadavad Eesti-India seireprojekti veebilehel <http://www.arengufond.ee/foresight/india>.

Lisa 2

Eesti ja India vaheline kaupade vahetus 2011. aastal

Lisa 2.1. Eesti eksport Indiasse kauparühmade lõikes reastatud suuruse järgi

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kauba- rühma ekspordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- ekspordist Indiasse (%)
Kaubarühmad kokku	34 846 165	88 7%	18 0%	0 29%	100 00%
Eksport suuremate kaubarühmade lõikes					
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad; helisalvestus- ja taasesitusseadmed, telepildi ja -heli salvestus- ja taasesitusseadmed, nende osad ja tarvikud	13 992 937	333,5%	65,6%	0,42%	40,16%
X Puidust või muust taimsest kiudmaterjalist paberimass; paberi- või papijäätmed; paber ja papp ja tooted nendest	8 864 196	-7,2%	30,7%	2,82%	25,44%
XV Mitteväärismetallid ja nendest valmistatud tooted	6 114 570	80,2%	-7,4%	0,59%	17,55%
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest; sadulsepatooted ja rakmed; reisirakmed, käekotid jms tooted; tooted loomasooltest (v.a jämesiidist)	1 612 330	2 767,3%	108,8%	3,70%	4,63%
XVIII Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiini- ja kirurgiainstrumendid ning -aparatuur; nende osad ja tarvikud	1 544 790	62,5%	64,8%	0,61%	4,43%
IX Puit ja puittooted; puusüsi; kork ja korgist tooted; õlgedest, espartost ja muudest punumismaterjalidest tooted; korv- ja vitspunutised	1 459 152	141,3%	106,5%	0,16%	4,19%
VI Keemiatööstuse ja sellega seotud tööstusharude tooted	1 024 436	203,9%	135,6%	0,18%	2,94%
V Mineraalsed tooted	80 881	-33,8%	-10,2%	0,00%	0,23%
IV Valmistoidukaubad; joogid; alkohol ja äädikas; tubakas ja tööstuslikud tubakaasendajad	36 011	-43,5%	169,2%	0,01%	0,10%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kauba- rühma ekspordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- ekspordist Indiasse (%)
XI Tekstiil ja tekstiilitooted	30 245	345,7%	-36,7%	0,01%	0,09%
XIV Looduslikud ja kultiveeritud pärlid, vääris- ja poolvääriskivid, väärismetallid, väärismetallidega plakeeritud metallid, nendest valmistatud tooted; juveeltoodete imitatsioonid; mündid	26 985	17,4%	100,0%	0,02%	0,08%
VII Plastid ja plasttooted; kautšuk ja kummitooted	26 529	-43,1%	63,8%	0,01%	0,08%
XX Mitmesugused tööstustooted	20 315	-33,7%	-0,5%	0,00%	0,06%
XIII Kivist, kipsist, tsemendist, asbestist, vilgukivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	11 713	-75,6%	100,0%	0,01%	0,03%
XXII Muud tooted	1 000	415,7%	-11,2%	0,00%	0,00%
XII Jalatsid, peakatted, vihma- ja päevavarjud, jalutuskepid, istmega jalutuskepid; piitsad, ratsapiitsad ja nende osad; töödeldud suled ja sulgedest tooted; tehislilled; tooted juustest	76	100,0%	100,0%	0,00%	0,00%
I Elusloomad; loomsed tooted	0	0,0%	0,0%	0,00%	0,00%
II Taimsed tooted	0	0,0%	-100,0%	0,00%	0,00%
III Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid ning nende lõhustamissaadused; töödeldud toidurasvad; loomsed ja taimsed vahad	0	0,0%	0,0%	0,00%	0,00%
XVII Sõidukid, õhusõidukid, veesõidukid ja muud transpordivahendid	0	-100,0%	-100,0%	0,00%	0,00%
XIX Relvad ja laskemoon; nende osad ja tarvikud	0	0,0%	0,0%	0,00%	0,00%
XXI Kunstiteosed, kollektiivobjektid ja antiikesemed	0	0,0%	0,0%	0,00%	0,00%
Eksport detailsemate kaubarühmade lõikes					
..85 Elektrimasinad ja -seadmed, nende osad; helisalvestus- ja taasesitusseadmed, telepildi ja -heli salvestus- ja taasesitusseadmed, nende osad ja tarvikud	13 189 018	860,4%	134,8%	0,54%	37,85%
..47 Puidust või muust taimsest kiudmaterjalist paberimass; paberi- ja papijätmed	8 543 473	17,1%	100,0%	11,42%	24,52%
..72 Mustmetallid (raud ja teras)	4 860 896	138,1%	-7,3%	1,13%	13,95%
..41 Toornahad (v.a karusnahad) ja nahk	1 612 330	2 767,3%	108,8%	17,76%	4,63%
..90 Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiini- ja kirurgiainstrumendid ning -aparatuur; nende osad ja tarvikud	1 544 790	90,0%	64,8%	0,63%	4,43%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kauba- rühma ekspordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- ekspordist Indiasse (%)
..44 Puit ja puittooted; puusüsi	1 459 152	141,3%	106,5%	0,16%	4,19%
..84 Tuumareaktorid, katlad, masinad ja mehaanilised seadmed; nende osad	803 920	-56,7%	5,0%	0,09%	2,31%
..76 Alumiinium ja alumiiniumtooted	735 285	-6,2%	6,0%	0,74%	2,11%
..28 Anorgaanilised kemikaalid; väärismetallide, haruldaste muldmetallide, radioaktiivsete elementide ja isotoopide orgaanilised ja anorgaanilised ühendid	557 750	100,0%	100,0%	0,78%	1,60%
..29 Orgaanilised kemikaalid	458 954	39,7%	106,1%	0,42%	1,32%
..48 Paber ja papp; paberimassist, paberist või papist tooted	318 393	-85,8%	-24,9%	0,21%	0,91%
..78 Plii ja pliitooted	223 627	88,5%	100,0%	1,02%	0,64%
..74 Vask ja vasktooted		-45,5%	-32,0%	0,35%	0,41%
..79 Tsink ja tsinktooted	141 354	2,1%	14,2%	7,22%	0,41%
..27 Mineraalkütused, mineraalõlid ja nende destilleerimissaadused; bituumenained; mineraalvahad	69 160	-22,8%	-9,8%	0,00%	0,20%
..21 Mitmesugused toidukaubad	30 960	-48,7%	100,0%	0,04%	0,09%
..71 Looduslikud ja kultiveeritud pärlid, vääris- ja poolvääriskivid, väärismetallid, väärismetallidega plakeeritud metallid, nendest valmistatud tooted; juveeltoodete imitatsioonid; mündid	26 985	17,4%	100,0%	0,02%	0,08%
..39 Plastid ja plasttooted	24 961	-46,4%	62,1%	0,01%	0,07%
..63 Muud tekstiilist valmistooted; komplektid; kantud rõivad ja ja kasutatud tekstiiltooted; kaltsud	21 100	100,0%	100,0%	0,06%	0,06%
..95 Mängud, mänguasjad, spordivahendid ja -inventar; nende osad ja tarvikud	17 690	-19,8%	-2,8%	0,03%	0,05%
..26 Maagid, räbu ja tuhk	11 721	-64,0%	-12,3%	0,44%	0,03%
..70 Klaas ja klaastooted	11 713	-75,6%	100,0%	0,01%	0,03%
..73 Mustmetalltooted	8 579	-47,3%	100,0%	0,00%	0,02%
..51 Lamba- ja muude loomade vill, jame loomakarv; hobusejõhvist lõng ja riie	6 026	19,6%	-1,5%	0,19%	0,02%
..22 Joogid, alkohol ja äädikas	5 034	49,8%	93,9%	0,00%	0,01%
..35 Valkained; modifitseeritud tärklis; liimid; ensüümid	3 731	-38,3%	100,0%	0,03%	0,01%
..32 Park- ja värvaineekstraktid; tanniinid ja nende derivaadid; värvained ja pigmendid; värvid ja lakid; kitt ja muud mastiksid; tint	3 230	768,8%	100,0%	0,00%	0,01%
..96 Mitmesugused tööstustooted	2 626	-0,6%	100,0%	0,01%	0,01%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kauba- rühma ekspordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- ekspordist Indiasse (%)
..49 Raamatud, ajalehed, pildid jm trükitooted; käsikirjad, masinakirjatekstid ning plaanid ja joonised	2 330	-55,7%	100,0%	0,00%	0,01%
..82 Mitteväärismetallist tööriistad, terariistad, lusikad ja kahvlid; nende mitteväärismetallist osad of base metal	1 901	186,4%	100,0%	0,01%	0,01%
..62 Rõivad ning rõivamanused, v.a silmkoelised ja heegeldatud	1 613	-7,6%	100,0%	0,00%	0,00%
..40 Kautšuk ja kummitooted	1 568	3 769,7%	100,0%	0,00%	0,00%
..59 Impregneeritud, pealistatud, kaetud või lamineeritud tekstiilrie; tekstiiltooted tööstuslikuks otstarbeks	1 474	100,0%	100,0%	0,02%	0,00%
..99 Laevade varustamine	1 000	415,7%	-11,2%	0,00%	0,00%
..38 Mitmesugused keemiatooted	771	-63,6%	100,0%	0,00%	0,00%
..83 Mitmesugused mitteväärismetallist tooted	176	100,0%	100,0%	0,00%	0,00%
..65 Peakatted ja nende osad	76	100,0%	100,0%	0,00%	0,00%
..61 Silmkoelised ja heegeldatud rõivad ning rõivamanused (trikootooted)	32	100,0%	100,0%	0,00%	0,00%
..24 Tubakas ja tööstuslikud tubakaasendajad	18	100,0%	100,0%	0,00%	0,00%

ALLIKAS: Eesti Arengufondi arvutused Eesti Statistikaameti andmete põhjal – *Kaupade ekspord ja import SITC kaubajaotise järgi*
<http://bit.ly/JiFlri>

Lisa 2.2. Eesti import Indiast kauparühmade lõikes, reastatud suuruse järgi

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kaubarühma impordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- impordist Indiasse (%)
Kaubarühmad kokku	26 756 222	71,4%	26,0%	0,21%	100,0%
Import suuremate kaubarühmade lõikes					
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad; helisalvestus- ja taasesitusseadmed, telepildi ja -heli salvestus- ja taasesitusseadmed, nende osad ja tarvikud	12 134 534	132,3%	93,1%	0,35%	45,4%
XI Tekstiil ja tekstiilitooted	3 111 883	20,2%	1,1%	0,58%	11,6%
XV Mitteväärismetallid ja nendest valmistatud tooted	2 784 746	83,2%	30,0%	0,25%	10,4%
II Taimsed tooted	2 246 022	79,9%	20,9%	0,90%	8,4%
VI Keemiatööstuse ja sellega seotud tööstusharude tooted	1 807 339	93,4%	23,8%	0,19%	6,8%
XIII Kivist, kipsist, tsemendist, asbestist, vilgukivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	1 715 872	56,2%	91,9%	0,96%	6,4%
VII Plastid ja plasttooted; kautšuk ja kummitooted	922 083	-30,7%	18,3%	0,15%	3,4%
IV Valmistoidukaubad; joogid; alkohol ja äädikas; tubakas ja tööstuslikud tubakaasendajad	611 451	40,0%	4,1%	0,09%	2,3%
XIV Looduslikud ja kultiveeritud pärlid, vääris- ja poolvääriskivid, väärismetallid, väärismetallidega plakeeritud metallid, nendest valmistatud tooted; juveeltoodete imitatsioonid; mündid	401 849	-0,3%	25,4%	0,38%	1,5%
X Puidust või muust taimsest kiudmaterjalist paberimass; paberi- või papijäätmed; paber ja papp ja tooted nendest	225 138	3,1%	90,8%	0,10%	0,8%
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest; sadulsepatooted ja rakmed; reisirabed, käekotid jms tooted; tooted loomasooltest (v.a jämesiidist)	188 867	67,5%	-9,1%	0,27%	0,7%
XII Jalatsid, peakatted, vihma- ja päevavarjud, jalutuskepid, istmega jalutuskepid; piitsad, ratsapiitsad ja nende osad; töödeldud suled ja sulgedest tooted; tehislilled; tooted juustest	149 926	-36,4%	-6,5%	0,16%	0,6%
XX Mitmesugused tööstustooted	127 680	43,9%	-2,2%	0,06%	0,5%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kaubarühma impordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- impordist Indiasse (%)
IX Puit ja puittooted; puusüsi; kork ja korgist tooted; õlgedest, espartost ja muudest punumismaterjalidest tooted; korv- ja vitspunutised	74 801	29,0%	12,9%	0,03%	0,3%
XVIII Optika-, foto-, kino-, mööte-, kontroll-, täppis-, meditsiini- ja kirurgiainstrumendid ning -aparatuur; nende osad ja tarvikud	74 674	157,6%	74,1%	0,04%	0,3%
I Elusloomad; loomsed tooted	65 265	100,0%	102,5%	0,03%	0,2%
V Mineraalsed tooted	51 557	31,3%	29,4%	0,00%	0,2%
XVII Sõidukid, õhusõidukid, veesõidukid ja muud transpordivahendid	49 158	8,8%	2,3%	0,00%	0,2%
XXII Muud tooted	11 388	100,0%	-	1,04%	0,0%
III Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid ning nende lõhustamis- saadused; töödeldud toidurasvad; loomsed ja taimsed vahad	1 989	100,0%	22,4%	0,01%	0,0%
XIX Relvad ja laskemoon; nende osad ja tarvikud	0	0,0%	-100,0%	0,00%	0,0%
XXI Kunstiteosed, kollektsiooni- objektid ja antiikesemed	0	-100,0%	0,0%	0,00%	0,0%
Import detailsemate kaubarühmade lõikes					
..85 Elektrimasinad ja -seadmed, nende osad; helisalvestus- ja taasesitusseadmed, telepildi ja -heli salvestus- ja taasesitusseadmed, nende osad ja tarvikud	11 966 467	172,6%	103,7%	0,53%	44,7%
..72 Mustmetallid (raud ja teras)	2 336 228	75,4%	118,8%	0,48%	8,7%
..68 Kivist, kipsist, tsemendist, asbestist, vilgukivist jms materjalist tooted	1 696 488	57,0%	111,9%	2,65%	6,3%
..09 Kohv, tee, mate ja vürtsid	1 583 694	77,2%	47,3%	3,41%	5,9%
..33 Eeterlikud õlid ja resinoidid; parfümeeria- ja kosmeetikatooted ning hügieenivahendid	1 184 756	196,4%	88,5%	1,49%	4,4%
..59 Impregneeritud, pealistatud, kaetud või lamineeritud tekstiilriie; tekstiiltooted tööstuslikuks otstarbeks	839 578	96,1%	-	3,88%	3,1%
..40 Kautšuk ja kummitooted	696 834	8,7%	24,6%	0,56%	2,6%
..07 Kõõgivilid ning toiduks kasutatavad juured ja mugulad	534 612	90,8%	83,8%	1,31%	2,0%
..21 Mitmesugused toidukaubad	460 086	90,4%	21,8%	0,52%	1,7%
..55 Keemilised staapelkiud	430 165	-20,3%	6,1%	0,57%	1,6%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kaubarühma impordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- impordist Indiasse (%)
..71 Looduslikud ja kultiveeritud pärlid, vääris- ja poolvääriskivid, väärismetallid, väärismetallidega plakeeritud metallid, nendest valmistatud tooted; juveeltoodete imitatsioonid; mündid	401 849	-0,3%	25,4%	0,38%	1,5%
..62 Rõivad ning rõivamanused, v.a silmkoelised ja heegeldatud	401 498	79,5%	45,7%	0,30%	1,5%
..54 Sünteetilised ja tehiskiud	356 776	15,6%	61,4%	0,96%	1,3%
..52 Puuvill ja puuvilltooted	344 689	151,8%	-23,5%	0,99%	1,3%
..36 Lõhkeained; pürotehnilised tooted; tuletikud; pürofoorsed sulamid; teatavad kergsüttivad valmistised	244 147	-39,4%	-2,8%	4,42%	0,9%
..29 Orgaanilised kemikaalid	242 470	178,6%	24,5%	0,16%	0,9%
..39 Plastid ja plasttooted	225 249	-67,3%	7,0%	0,05%	0,8%
..63 Muud tekstiilist valmistooted; komplektid; kantud rõivad ja ja kasutatud tekstiiltooted; kaltsud	200 083	-33,3%	-4,8%	0,52%	0,7%
..83 Mitmesugused mitteväärismetallist tooted	186 070	61,4%	-8,0%	0,28%	0,7%
..42 Nahktooted; sadulsepatooted ja rakmed; reisitarbed, käekotid jms tooted; tooted loomasooltest (v.a jämesiidist)	180 076	85,4%	-9,8%	0,66%	0,7%
..49 Raamatud, ajalehed, pildid jm trükitooted; käsikirjad, masina- kirjatekstitid ning plaanid ja joonised	176 503	9,3%	118,1%	1,00%	0,7%
..84 Tuumareaktorid, katlad, masinad ja mehaanilised seadmed; nende osad	168 068	-79,8%	16,7%	0,01%	0,6%
..61 Silmkoelised ja heegeldatud rõivad ning rõivamanused (trikootooted)	162 216	-33,8%	113,7%	0,14%	0,6%
..64 Jalatsid jms tooted; nende toodete osad	149 636	-31,6%	-6,5%	0,18%	0,6%
..20 Köögi- ja puuviljadest, marjadest, pähklitest ning teistest taimeosadest tooted	124 017	-36,3%	-15,4%	0,27%	0,5%
..73 Mustmetalltooted	123 144	242,9%	-1,6%	0,04%	0,5%
..58 Eriiride; taftingriide; pits; seinavaibad; posamendid; tikandid	104 632	91,3%	129,9%	0,42%	0,4%
..50 Siid	99 405	-40,8%	-5,3%	29,72%	0,4%
..44 Puit ja puittooted; puusüsi	74 801	31,5%	13,4%	0,03%	0,3%
..90 Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiini- ja kirurgiainstrumendid ning -aparatuur; nende osad ja tarvikud	70 980	162,7%	272,8%	0,04%	0,3%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kaubarühma impordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- impordist Indiasse (%)
..76 Alumiinium ja alumiiniumtooted	68 075	274,8%	85,6%	0,07%	0,3%
..03 Kalad ja vähilaadsed, molluskid ja muud veeselgrootud	65 265	100,0%	-	0,08%	0,2%
..60 Silmkoe- ja heegeldatud kangad (trikookangad)	62 121	874,4%	-10,9%	0,33%	0,2%
..74 Vask ja vasktooted		287,1%	-2,4%	0,13%	0,2%
..57 Vaibad ja muud tekstiilpõrandakatted	56 616	-29,9%	-16,7%	0,97%	0,2%
..96 Mitmesugused tööstustooted	56 307	62,6%	38,8%	0,26%	0,2%
..25 Sool; väävel; mullad ja kivimid, krohvimismaterjalid, lubi ja tsement	51 557	31,3%	29,4%	0,14%	0,2%
..32 Park- ja värvaineekstraktid; tanniinid ja nende derivaadid; värvained ja pigmendid; värvid ja lakid; kitt ja muud mastiksid; tint	50 923	671,5%	34,9%	0,05%	0,2%
..87 Sõidukid, v.a raudtee- ja trammiteeveerem, ning nende osad ja tarvikud	49 158	8,8%	2,3%	0,01%	0,2%
..13 Šellak; kummivaigud, vaigud ja muud taimemahlad ja -ekstraktid	49 020	100,0%	-	1,69%	0,2%
..48 Paber ja papp; paberimassist, paberist või papist tooted	48 635	-14,6%	58,9%	0,02%	0,2%
..30 Farmaatsiatooted	47 616	1 379,6%	-8,7%	0,02%	0,2%
..12 Õliseemned ja õliviljad; mitmesugused terad, seemned ja viljad; tööstuses kasutatavad taimed ja ravimtaimed; õled ja sööt	47 058	-33,8%	-24,1%	0,30%	0,2%
..94 Mööbel; madratsid, madratsi- alused, padjad ja muud täistopitud mööblilisandid; mujal nimetamata lambid ja valgustid; sisevalgus- tusega sildid, valgustablood jms; kokkupandavad ehitised	39 622	-6,9%	-16,5%	0,03%	0,1%
..28 Anorgaanilised kemikaalid; väärismetallide, haruldaste muld- metallide, radioaktiivsete elementide ja isotoopide orgaanilised ja anorgaanilised ühendid	36 814	10,8%	4,6%	0,04%	0,1%
..95 Mängud, mänguasjad, spordivahendid ja -inventar; nende osad ja tarvikud	31 752	175,5%	7,0%	0,05%	0,1%
..56 Vatt, vilt ja lausrüe; erilõngad; nöörid, paelad, köied ja trossid ning tooted nendest	29 959	-64,6%	-20,2%	0,16%	0,1%
..53 Muud taimsed tekstiilkiud; paberlõng ja sellest riie	24 145	90,7%	18,5%	0,74%	0,1%
..08 Toiduks kasutatavad puuviljad, marjad ja pähklid; tsitrusviljade ja melonite koor	23 000	4 020,8%	-34,3%	0,03%	0,1%

	Maht (eurot)	Kasv vs 2010 (%)	CAGR 2005-11 (%)	India osakaal kaubarühma impordi kogumahust (%)	Osakaal kogu- impordist Indiasse (%)
..22 Joogid, alkohol ja äädikas	15 753	100,0%	-	0,01%	0,1%
..70 Klaas ja klaastooted	13 963	4,3%	19,0%	0,02%	0,1%
..82 Mitteväärismetallist tööriistad, terariistad, lusikad ja kahvlid; nende mitteväärismetallist osad	12 200	294,3%	-9,1%	0,02%	0,0%
..99 Laevade varustamine	11 388	100,0%	-	1,04%	0,0%
..41 Toornahad (v.a karusnahad) ja nahk	8 790	-43,9%	-	0,03%	0,0%
..11 Jahvatustööstuse tooted; linnased; tärklis; inuliin; nisugluteen	8 638	174,1%	10,3%	0,04%	0,0%
..23 Toiduainete tootmise jäägid ja jäätmed; tööstuslikult toodetud loomasöödad	7 635	100,0%	-	0,01%	0,0%
..69 Keraamikatooted	5 421	6,2%	-10,7%	0,01%	0,0%
..19 Tooted teraviljast, jahust, tärklisest või piimast; valikpagaritooted	3 728	100,0%	17,3%	0,01%	0,0%
..92 Muusikariistad; nende osad ja tarvikud	2 901	48,0%	4,3%	0,08%	0,0%
..15 Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid ning nende lõhustamissaadused; töödeldud toidurasvad; loomsed ja taimsed vahad	1 989	100,0%	22,4%	0,01%	0,0%
..91 Kellad ja nende osad	793	14 671,1%	11,9%	0,01%	0,0%
..37 Foto- ja kinokaubad	253	100,0%	-	0,01%	0,0%
..17 Suhkur ja suhkrust kondiitritooted	232	-31,2%	2,7%	0,00%	0,0%
..38 Mitmesugused keemiatooted	209	100,0%	-	0,00%	0,0%
..65 Peakatted ja nende osad	168	174,4%	-9,9%	0,00%	0,0%
..34 Seep, orgaanilised pindaktiivsed ained, pesemisvahendid, määrdeained, tehisevahad ja vahavalmistised, poleerimis- ja puhastusvahendid, küünlad jms tooted, voolimispestad, stomatoloogiline vaha ja hambaravis kasutatavad kipsiseguder	150	100,0%	-32,7%	0,00%	0,0%
..67 Töödeldud suled ja udusuled ning tooted nendest; tehislilled; juustest tooted	100	-99,4%	14,5%	0,01%	0,0%
..96 Mitmesugused tööstustooted	22	100,0%	-	0,00%	0,0%

ALLIKAS: Eesti Arengufondi arvutused Eesti Statistikaameti andmete põhjal – Kaupade eksport ja import SITC kaubajaotise järgi
<http://bit.ly/JiFiri>

Lisa 2.3. Eesti ja India kaupade vahetuse tasakaal kaubarühmade lõikes, reastatud suuruse järgi

Tabel näitab Eesti vaatevinklist kahe riigi vahelise kaubavahetuses kummagi suhtelist tugevust.

	(EUR)
Kaubarühmad kokku	8 089 943
Tasakaal suuremate kaubarühmade lõikes	
X Puidust või muust taimsest kiudmaterjalist paberimass; paberi- või papijäätmed; paber ja papp ja tooted nendest	8 639 058
XV Mitteväärismetallid ja nendest valmistatud tooted	3 329 824
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad; helisalvestus- ja ja taasesitusseadmed, telepildi ja -heli salvestus- ja taasesitusseadmed, nende osad ja tarvikud	1 858 403
XVIII Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiini- ja kirurgiainstrumendid ning -aparatuur; nende osad ja tarvikud	1 470 116
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest; sadulsepatooted ja rakmed; reisiribad, käekotid jms tooted; tooted loomasooltest (v.a jämesiidist)	1 423 463
IX Puit ja puittooted; puusüsi; kork ja korgist tooted; õlgedest, espartost ja muudest punumismaterjalidest tooted; korv- ja vitspunutised	1 384 351
V Mineraalsed tooted	29 324
XIX Relvad ja laskemoon; nende osad ja tarvikud	0
XXI Kunstiteosed, kollektsiooniobjektid ja antiikesemed	0
III Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid ning nende lõhustamissaadused; töödeldud toidurasvad; loomsed ja taimsed vahad	-1 989
XXII Muud tooted	-10 388
XVII Sõidukid, õhusõidukid, veesõidukid ja muud transpordivahendid	-49 158
I Elusloomad; loomsed tooted	-65 265
XX Mitmesugused tööstustooted	-107 365
XII Jalatsid, peakatted, vihma- ja päevavarjud, jalutuskepid, istmega jalutuskepid; piitsad, ratsapiitsad ja nende osad; töödeldud suled ja sulgedest tooted; tehislilled; tooted juustest	-149 850
XIV Looduslikud ja kultiveeritud pärlid, vääris- ja poolvääriskivid, väärismetallid, väärismetallidega plakeeritud metallid, nendest valmistatud tooted; juveeltoodete imitatsioonid; mündid	-374 864
IV Valmistoidukaubad; joogid; alkohol ja äädikas; tubakas ja tööstuslikud tubakaasendajad	-575 440
VI Keemiatööstuse ja sellega seotud tööstusharude tooted	-782 903
VII Plastid ja plasttooted; kautšuk ja kummitooted	-895 554
XIII Kivist, kipsist, tsemendist, asbestist, vilgukivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	-1 704 159
II Taimsed tooted	-2 246 022
XI Tekstiil ja tekstiiltooted	-3 081 638
Tasakaal detailsemate kaubarühmade lõikes	
..47 Puidust või muust taimsest kiudmaterjalist paberimass; paberi- ja papijäätmed	8 543 473
..72 Mustmetallid (raud ja teras)	2 524 668
..41 Toornahad (v.a karusnahad) ja nahk	1 603 540

..90 Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiini- ja kirurgiainstrumendid ning -aparatuur; nende osad ja tarvikud	1 473 810
..44 Puit ja puittooted; puusüsi	1 384 351
..85 Elektrimasinad ja -seadmed, nende osad; helisalvestus- ja taasesitusseadmed, telepildi ja -heli salvestus- ja taasesitusseadmed, nende osad ja tarvikud	1 222 551
..76 Alumiinium ja alumiiniumtooted	667 210
..84 Tuumareaktorid, katlad, masinad ja mehaanilised seadmed; nende osad	635 852
..28 Anorgaanilised kemikaalid; väärismetallide, haruldaste muldmetallide, radioaktiivsete elementide ja isotoopide orgaanilised ja anorgaanilised ühendid	520 936
..48 Paber ja papp; paberimassist, paberist või papist tooted	269 758
..78 Plii ja pliitooted	223 627
..29 Orgaanilised kemikaalid	216 484
..79 Tsink ja tsinktooted	141 354
..74 Vask ja vasktooted	
..27 Mineraalkütused, mineraalõlid ja nende destilleerimissaadused; bituumenained; mineraalvahad	69 160
..26 Maagid, räbu ja tuhk	11 721
..51 Lamba- ja muude loomade vill, jäme loomakarv; hobusejõhvist lõng ja riie	6 026
..35 Valkained; modifitseeritud tärklis; liimid; ensüümid	3 731
..38 Mitmesugused keemiatooted	562
..24 Tubakas ja tööstuslikud tubakaasendajad	18
..01 Elusloomad	0
..02 Liha ja toidukõlblikud subproduktid	0
..04 Piim ja piimatooted; linnunad; naturaalne mesi; mujal nimetamata loomse päritoluga toiduained	0
..05 Muud loomsed tooted	0
..06 Eluspuud ja muud taimed; taimesibulad, -juured jms; lõikelilled ja dekoratiivne taimmaterjal	0
..10 Teravili	0
..14 Taimne punumismaterjal; mujal nimetamata taimsed tooted	0
..16 Lihast, kalast, vähilaadsetest, molluskitest ja muudest veeselgrootest tooted	0
..18 Kakao ja kakaotooted	0
..31 Väetised	0
..43 Karusnahk ja tehiskarusnahk; tooted nendest	0
..45 Kork ja tooted sellest	0
..46 Õgedest, espartost ja muust punumismaterjalist tooted; korv- ja vitspunutised	0
..75 Nikkel ja nikkeltooted	
..80 Tina ja tinatooted	0
..81 Muud mitteväärismetallid; metallkeraamika; tooted nendest	0
..86 Raudtee- või trammivedurid, -veerem ning nende osad; raudtee- või trammiteeseadmed ja -tarvikud ning nende osad; mitmesugused mehaanilised (sh elektromehaanilised) liikluskorraldusseadmed	0
..88 Õhusõidukid, kosmoseaparaadid ja nende osad	0

..89 Laevad, paadid ja ujukonstruktsioonid	0
..93 Relvad ja laskemoon; nende osad ja tarvikud	0
..97 Kunstiteosed, kollektiooniobjektid ja antiikesemed	0
..98 Täielik tööstuslik sisseseade	0
..96 Mitmesugused tööstustooted	-22
..65 Peakatted ja nende osad	-92
..67 Töödeldud suled ja udusuled ning tooted nendest; tehislilled; juustest tooted	-100
..34 Seep, orgaanilised pindaktiivsed ained, pesemisvahendid, määrdeained, tehisevahad ja vahavalmistised, poleerimis- ja puhastusvahendid, küünlad jms tooted, voolimispastad, stomatoloogiline vaha ja hambaravis kasutatavad kipsiseguder	-150
..17 Suhkur ja suhkrust kondiitritooted	-232
..37 Foto- ja kinokaubad	-253
..91 Kellad ja nende osad	-793
..15 Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid ning nende lõhustamissaadused; töödeldud toidurasvad; loomsed ja taimsed vahad	-1 989
..70 Klaas ja klaastooted	-2 250
..92 Muusikariistad; nende osad ja tarvikud	-2 901
..19 Tooted teraviljast, jahust, tärklisest või piimast; valikpagaritooted	-3 728
..69 Keraamikatooted	-5 421
..23 Toiduainete tootmise jäägid ja jäätmed; tööstuslikult toodetud loomasöödad	-7 635
..11 Jahvatustööstuse tooted; linnased; tärklis; inuliin; nisugluteen	-8 638
..82 Mitteväärismetallist tööriistad, terariistad, lusikad ja kahvlid; nende mitteväärismetallist osad	-10 299
..99 Laevade varustamine	-10 388
..22 Joogid, alkohol ja äädikas	-10 719
..95 Mängud, mänguasjad, spordivahendid ja -inventar; nende osad ja tarvikud	-14 062
..08 Toiduks kasutatavad puuviljad, marjad ja pähklid; tsitrusviljade ja melonite koor	-23 000
..53 Muud taimsed tekstiilkiud; paberlõng ja sellest riie	-24 145
..56 Vatt, vilt ja lausriie; erilõngad; nõörid, paelad, köied ja trossid ning tooted nendest	-29 959
..94 Mööbel; madratsid, madratsialused, padjad ja muud täistopitud mööblisandid; mujal nimetamata lambid ja valgustid; sisevalgustusega sildid, valgustablood jms; kokkupandavad ehitised	-39 622
..12 Õliseemned ja õliviljad; mitmesugused terad, seemned ja viljad; tööstuses kasutatavad taimed ja ravimtaimed; õled ja sööt	-47 058
..30 Farmaatsiatooted	-47 616
..32 Park- ja värvainekstraktid; tanniinid ja nende derivaadid; värvained ja pigmendid; värvid ja lakid; kitt ja muud mastiksid; tint	-47 693
..13 Šellak; kummivaigud, vaigud ja muud taimemahlad ja -ekstraktid	-49 020
..87 Sõidukid, v.a raudtee- ja trammiteeveerem, ning nende osad ja tarvikud	-49 158
..25 Sool; väävel; mullad ja kivimid, krohvismaterjalid, lubi ja tsement	-51 557
..96 Mitmesugused tööstustooted	-53 681
..57 Vaibad ja muud tekstiilpõrandakatted	-56 616
..60 Silmkoe- ja heegeldatud kangad (trikookangad)	-62 121

..03 Kalad ja vähilaadsed, molluskid ja muud veeselgrootud	-65 265
..50 Siid	-99 405
..58 Eriirie; taftingriie; pits; seinavaibad; posamendid; tikandid	-104 632
..73 Mustmetalltooted	-114 565
..20 Köögi- ja puuviljadest, marjadest, pähklitest ning teistest taimeosadest tooted	-124 017
..64 Jalatsid jms tooted; nende toodete osad	-149 636
..61 Silmkoelised ja heegeldatud rõivad ning rõivamanused (trikootooded)	-162 184
..49 Raamatud, ajalehed, pildid jm trükitooted; käsikirjad, masinakirjatekstid ning plaanid ja joonised	-174 173
..63 Muud tekstiilist valmistooded; komplektid; kantud rõivad ja ja kasutatud tekstiiltooted; kaltsud	-178 983
..42 Nahktooted; sadulsepatooded ja rakmed; reisarbed, käekotid jms tooted; tooted loomasooltest (v.a jämesiidist)	-180 076
..83 Mitmesugused mitteväärismetallist tooted	-185 894
..39 Plastid ja plasttooted	-200 288
..36 Lõhkeained; pürotehnilised tooted; tuletikud; pürofoorsed sulamid; teatavad kergsüttivad valmistised	-244 147
..52 Puuvill ja puuvilltooted	-344 689
..54 Sünteetilised ja tehiskiud	-356 776
..71 Looduslikud ja kultiveeritud pärlid, vääris- ja poolvääriskivid, väärismetallid, väärismetallidega plakeeritud metallid, nendest valmistatud tooted; juveeltoodete imitatsioonid; mündid	-374 864
..62 Rõivad ning rõivamanused, v.a silmkoelised ja heegeldatud	-399 885
..21 Mitmesugused toidukaubad	-429 126
..55 Keemilised staapelkiud	-430 165
..07 Köögivilj ning toiduks kasutatavad juured ja mugulad	-534 612
..40 Kautšuk ja kummitooted	-695 266
..59 Impregneeritud, pealistatud, kaetud või lamineeritud tekstiilriie; tekstiiltooted tööstuslikuks otstarbeks	-838 104
..33 Eeterlikud õlid ja resinoidid; parfümeeria- ja kosmeetikatooted ning hügieenivahendid	-1 184 756
..09 Kohv, tee, mate ja vürtsid	-1 583 694
..68 Kivist, kipsist, tsemendist, asbestist, vilgukivist jms materjalist tooted	-1 696 488

ALLIKAS: Eesti Arengufondi arvutused Eesti Statistikaameti andmete põhjal – *Kaupade eksport ja import SITC kaubajaotise järgi*
<http://bit.ly/JiFlri>

Lisa 3

India osariikide võrdlus konkurentsivõime järgi

Osariigi konkurentsivõime edetabeli koht 2012 ¹	Osariik	SKP elaniku kohta (USD) ²	Elanike arv (mln) ³	Kirjaoskus ⁴	Registreeritud välisfirmade arv ⁵	Peamised majandusharud ⁶
Osariik-linnad (SKP elaniku kohta üle 1 300 USD)						
1	Goa	1 788	1,5	87,4	3	Turism, toidu töötlemine, IT, kaevandamine, biotehnoloogia, farmaatsia, kalandus
2	Delhi (National Capital Region)	1 652	16,8	86,3	1,521	Tööstus, ehitus, elektritootmine, telekom, tervishoiu- ja sotsiaalteenused, kinnisvara, jaekaubandus, pangandus, IT ja seotud teenused
Innovatsioonipõhised osariigid (SKP elaniku kohta 900 kuni 1 300 USD)						
1	Maharashtra	945	112,3	82,9	744	Finants, farmaatsia, biotehnoloogia, IT ja IT-põhised teenused, inseneritooted, autotööstus ja autoosad
2	Haryana	1 056	25,4	76,6	179	Autotööstus, põllumajandusel põhinev tööstus, IT ja IT-põhised teenused, tekstiil, nafta rafineerimine
3	Gujarat	941	60,4	79,3	40	Tekstiilitööstus, inseneritooted ja autotööstus, kemikaalid, naftakeemia, ravimid ja farmaatsia, piimatooted, tsement ja keraamika, vääriskivid ja ehted
4	Kerala	933	33,4	93,9	17	Kudumid, kummitööstus, bambus, kookos, külamajandus, turism
Siirdejärgu osariigid (SKP elaniku kohta 800 kuni 900 USD)						
1	Tamil Nadu	801	72,1	80,3	187	Tekstiilitööstus, veoautod, autod ja autoosad, vagunid, elektripumbad
2	Punjab	821	27,7	76,7	2	Traktorid ja autoosad, põllumajandusel põhinev tööstus, jalgrattad, keemiatooted, tekstiil
3	Himachal Pradesh	872	6,9	80,3	1	Tekstiil, farmaatsiatooted, toidutöötlemine, kergetööstus, IT ja elektroonika
Investeeringutepõhised osariigid (SKP elaniku kohta 500 kuni 800 USD)						
1	Andhra Pradesh	698	84,7	67,7	74	Põllumajandus- ja toidupõhised tööstused, biotehnoloogia, massiravimid ja farmaatsia, IT ja IT-põhised teenused, autotööstus, turism, tekstiil, jaekaubandus, nahk, kaevandamine
2	Karnataka	713	61,1	75,6	248	IT ja seotud teenused, biotehnoloogia, engineering, electronics and telecom, autotööstus
3	Uttarakhand	650	10,1	79,6	0	Põllumajanduspõhised tööstused, IKT, lillekasvatus, aiandus, farmaatsia
4	West Bengal	615	91,3	77,1	54	Tee, nafta ja naftakeemiatooted, nahk, raua- ja terasetööstus (IT tõesmas)
5	Chattisgarh	534	25,5	71	2	Kaevandamine, raud, tsement, elektritootmine, IT ja IT-põhised teenused
6	Sikkim	669	6,1	82,2	0	Turism, põllumajandus ja selle põhinev tööstus, kudumid ja käsitöö, hüdroelekter
7	Mizoram	629	1,1	91,6	0	Bambus, siiditootmine, põllumajandus ja aiandus, turism, töödeldud toit
8	Meghalaya	571	3,0	75,5	0	Põllumajandus, aiandus, kaevandamine, tsement, turism
9	Arunachal Pradesh	553	1,4	67	0	Kunst ja käsitöö, kangakudumine, suhkruroog ja bambus, vaibakudumine, puutööstus
10	Tripura	544	3,7	87,8	0	Maagaas, töödeldud toit, kummitooted, tee, bambus
Arengujärgu osariigid (SKP elaniku kohta 400 kuni 500 USD)						
1	Rajasthan	494	68,6	67,1	6	Tsement, autotööstus ja autoosad, IT ja IT-põhised teenused, keraamika ja marmor, kaevandus, toiduõli, vill
2	Jharkhand	404	33,0	67,6	2	Kaevandamine, inseneritööstus, raua- ja terasetööstus, keemiatooted, metallurgia
3	Orissa	487	41,9	73,5	10	Raua- ja terasetööstus, alumiinium, kangasteljed, põllumajanduspõhine tööstus, kaevandamine
4	Jammu & Kashmir	474	12,5	68,7	1	Aiandus, lillekasvatus, kudumid ja käsitöö, turism, toorainetööstus
Ressursipõhised osariigid (SKP per capita alla 400 USD)						
1	Uttar Pradesh	320	199,6	69,7	40	IT, põllumajanduse põhinev tööstus, turism, toorainetööstus, tekstiil
2	Madhya Pradesh	377	72,6	70,6	2	Autotööstus ja autoosad, tekstiil, tsement, põllumajandusel põhinev tööstus, metsatööstus
3	Assam	396	31,2	73,2	1	Tee, süsi / nafta / gaas, paekivi ja tsement, põllumajandus / aiandus, toidu töötlemine
4	Bihar	254	103,8	63,8	0	Toit ja jook, kummitooted, transpordivahendid, keemiatooted, tubakas
5	Manipur	394	2,7	79,8	0	Külamajandus, kudumid ja käsitöö, siiditootmine, toidu töötlemine, bambuse töötlemine
6	Nagaland	378	2,0	80,1	0	Bambus, põllumajandus ja seotud tööstus, aiandus, siiditootmine, kaevandamine

1. The State Competitiveness Report 2012 järjestab osariike konkurentsivõime hinnangu järgi. Mida kõrgem on osariigi koht, seda kõrgem on osariigi võimekus oma erinevaid ressursse ära kasutada, inimestst finants- ja tehnoloogilise ressursini. Osariike järjestatakse arenguetappide kaupa - algisematest ressursipõhistest majandustest kuni kõrgemalt arenenud ja innovatsioonipõhisteni. Mõned osariigid on samas arenguetappide vahelises siirdejärgus. SKP elaniku kohta ei ole seejuures ainus osariigi konkurentsivõimet määrav näitaja. Institute for Competitiveness, India, State Competitiveness Report 2012, 2012
2. Institute for Competitiveness, India, State Competitiveness Report 2012, 2012
3. India rahvaloendus 2011 (<http://censusindia.gov.in/>)
4. India rahvaloendus 2011 (<http://censusindia.gov.in/>)
5. Äriajade ministri riigiminister 18. augustil 2011 - Government of India, Press Information Bureau, *Foreign Companies in India*, 25.08.2011 <http://pib.nic.in/newsite/erelease.aspx?relid=75062>
6. Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010 <http://bit.ly/lbgIRX>

Faktid osariikide kohta pärinevad *India Brand Equity Foundation*'i veebilehelt www.ibef.org. Välja arvatud Gujarati kohta - "Asia's largest solar field switched on in India", *The Times of India*, 19.04.2012 <http://bit.ly/KObQ5p>; ja Rajasthanil kohta - Ernst & Young, *Seizing Transformational Opportunities: Solar Component Manufacturing in Rajasthan*, 2011 <http://bit.ly/q2HcXC>

Lisa 4

Bibliograafia

2030 Water Resources Group, *Charting Our Water Future: Economic frameworks to inform decision-making*, 2009
http://www.2030waterresourcesgroup.com/water_full/Charting_Our_Water_Future_Final.pdf

Accenture, *New Waves of Growth for India: Unlocking Opportunities*, 2011 <http://bit.ly/IR19il>

Adams, J., C. King ja V. Singh, *Global research report: India*, 2009 <http://bit.ly/laLRXs>

Aiyar, S. ja A. Mody, *The Demographic Dividend: Evidence from the Indian States*, IMF Working paper 38, 2011
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1138.pdf>

Ambwani, M.V., "Bollywood plats lead in llobal turism promos", *The Economic Times*, 21.11.2011
<http://bit.ly/GRyJpk>

Archimedes SA, *Report on the Selection of Target Countries*, 2011

Avendus, *India Goes Digital*, 2011 http://www.avendus.com/Files/India_goes_Digital.pdf

Bajaj, V., "Manufactured Goods Lead Surge in Indian Exports", *New York Times*, 25.07.2011 <http://nyti.ms/JqL6bU>

Blom, A. ja H. Sateki, *Employability and Skill Set of Newly Graduated Engineers in India*, World Bank: Policy Research Working Paper No. 5640, 2011 <http://bit.ly/llkOtX>

Boston Consulting Group, *Indian Manufacturing: The Next Growth Orbit*, 2010 <http://bit.ly/laM7nD>

Boston Consulting Group, *Life Sciences R&D: Changing the Innovation Equation in India*, 2011
http://www.bcg.com/expertise_impact/biopharma_summit.aspx

Boston Consulting Group, *The Tiger Roars: Capturing India's Explosive Growth in Consumer Spending*, 2012
<http://bit.ly/GLV61u>

Buiter, W. ja E. Rahbari, *Global Growth Generators: Moving beyond 'Emerging Markets' and 'BRIC'*, Citi Global Economics View, February 2011 <http://citi.us/i0ahkp>

Census of India, *Provisional Population Totals India: Paper 1*, 2011
http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_results_paper1_india.html

Central Intelligence Agency, *CIA world factbook, Europe – Estonia*, 2012
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>

CNN Global Money, *Fortune Global 500*, 2011
<http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/countries/India.html>

CREST OMC Working Group, *Country Report India: An Analysis of EU-Indian Cooperation in S&T*, 2008
http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/crest_india_06-12-08.pdf

Department of Science & Technology Government of India, *S&T System in India*, 2011
http://www.dst.gov.in/stsysindia/st_sys_india.htm

Deutsche Bank Research, *China-India Chartbook*, 2011 <http://bit.ly/GMesyt>

Desai, P.N., "India on global R&D map", *ExpressBuzz*, 16.08.2011
<http://expressbuzz.com/opinion/op-ed/india-on-global-rd-map/304741.html>

- Dukkipati, U., "Higher Education in India: Sustaining Long-Term Growth?", *CSIS: South Asia Monitor*, 2010
http://csis.org/files/publication/sam_141.pdf
- Eesti Arengufond, *Finantsteenused 2018: Eesti ekspordivõimalused ja poliitikavalikud*, Eesti fookuses 3/2009
<http://bit.ly/bYhjPv>
- Eesti Arengufond, *Tervishoiuteenused 2018: Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused*, Eesti fookuses 5/2010
<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/Tervishoiuteenuste-eksport-2018.pdf>
- Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit, *Eesti IKT sektori tööjõuvajaduse prognoos*, 2011
<http://itl.ee/?dl=681>
- Eesti Pank, *Estonia's balance of payments for 2011*, 2012
<http://bit.ly/IBbi4j>
- Eesti Pank, *Majandusprognoos aastateks 2011–2013*, 2011
- Eesti Pank, *Otseinvesteeringute positsioon riikide lõikes*
<http://bit.ly/yNQUeD>
- Eesti Pank, *Otseinvesteeringute vood riikide lõikes*
<http://bit.ly/zGIDov>
- Eesti Pank, *Teenuste eksport ja import riikide lõikes*
<http://bit.ly/KcBupb>
- Eesti Pank, *Välissektori statistika*
http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS
- Eesti Politsei- ja Piirivalveamet, *Kehtivad elamisload kodakondsuse lõikes seisuga 01.01.2012*, 2012
<http://www.politsei.ee/dotAsset/61215.pdf>
- Eesti Riskikapitali Assotsiatsioon, *Statistika*, 2011
<http://www.estvca.ee/estvcast/statistika>
- Eesti Statistikaamet, *16–74aastased arvutikasutajad isikute rühma järgi*
<http://bit.ly/l64tl9>
- Eesti Statistikaamet, *2000. aasta rahva- ja eluruumide loendus*, 2010
<http://www.stat.ee/rahvaloendus-2000>
- Eesti Statistikaamet, *Elanike aasta ekvivalentnetosissetulek soo ja elukoha järgi*
<http://bit.ly/lkHere>
- Eesti Statistikaamet, *Investeeringud õlitööstuses tõstsid Eesti teadus- ja arendustegevuse kulutusi*, 2011
<http://www.stat.ee/49499>
- Eesti Statistikaamet, *Kaupade eksport ja import riigi järgi*
<http://bit.ly/JiFlri>
- Eesti Statistikaamet, *Kaupade eksport ja import SITC kaubajaotise järgi*
<http://bit.ly/JiFlri>
- Eesti Statistikaamet, *Leibkonnaliikme kulutused aastast leibkonna tüübi järgi*
<http://bit.ly/Jubl5Q>
- Eesti Statistikaamet, *Mullu oli Eesti kaubavahetus rekordtasemel*, 2012
<http://www.stat.ee/57495>
- Eesti Statistikaamet, *Põhinäitajad*, 2012
<http://www.stat.ee/pohinaitajad>
- Eesti Statistikaamet, *Rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asustusüksuse järgi, 1. jaanuar*
<http://bit.ly/JuykwX>
- Eesti Statistikaamet, *Rahvastik soo, vanuse ja maakonna järgi, 1. jaanuar*
<http://bit.ly/JuykwX>
- Eesti Statistikaamet, *Sisemajanduse koguprodukt ja kogurahvatulu (kvartalid)*
<http://bit.ly/IBaQD9>
- Eesti Statistikaamet, *Väliskaubandus 1993–2003*
<http://bit.ly/JoM5gx>
- Eesti Statistikaamet, *Välisstudengite arv Eestis on viie aastaga ligi 50% kasvanud*, 2011
<http://www.stat.ee/49509>
- ERAC, *Peer-Review of the Estonian Research and Innovation System*, 2012
http://www.mkm.ee/public/ERAC_EE_Peer-Review_Report_2012.pdf
- Ernst & Young, *Doing Business in India*, 2011
<http://bit.ly/HWXY9v>
- Ernst & Young, *Feasibility Study for an Estonian Biotechnology Programme*, 2009
<http://bit.ly/lDLpW6>
- Ernst & Young, *Making the Indian higher education system future ready*, 2009
<http://bit.ly/K2Mnok>
- Ernst & Young, *Reaching towards its true potential: Ernst & Young's 2011 India attractiveness survey*, 2011
<http://www.ey.com/IN/en/Issues/Business-environment/Reaching-towards-its-true-potential>
- Ernst & Young, *Ready for Transition: 2012 attractiveness survey India*, 2012
<http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/03/india-attractiveness-final-version1.pdf>
- Ernst & Young, *Restart: Ernst & Young's 2011 European attractiveness survey*, 2011
<http://bit.ly/mKfNPo>

Ernst & Young, *Seizing Transformational Opportunities: Solar Component Manufacturing in Rajasthan*, 2011
<http://bit.ly/q2HcXC>

Ernst & Young, *Trading Places: The emergence of new patterns of international trade*, 2011 <http://bit.ly/xZHgA3>

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, *Biotehnoloogia programm*
<http://www.eas.ee/et/ettevoetjale/innovatsioon/biotehnoloogia/uldist>

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, *Eesti ja maailma turism 2011*
http://static1.visitestonia.com/docs/276771_eesti-turism2011.pdf

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, *Tegutsevale ettevõtjale – turism* <http://www.eas.ee/et/ettevoetjale/turism>

EU-India Summit, *Factsheet*, 2012
http://eeas.europa.eu/delegations/india/documents/press_corner/20120207_eu_india_summit_factsheet_en.pdf

EU-India Summit, *India -European Union Joint Statement*, 2012
http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_joint_statement_en.pdf

EU-India Summit, *India-European Union Joint Declaration on Research and Innovation Cooperation*, 2012
http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_joint_declaration_research_en.pdf

EU-India Summit, *Joint Declaration of Enhanced Cooperation on Energy between the European Union and the Government of India*, 2012 http://eeas.europa.eu/india/sum02_12/docs/20120210_jdenergy_en.pdf

EU-India Summit, *The EU-India Joint Action Plan*, 2008
http://eeas.europa.eu/india/sum09_08/joint_action_plan_2008_en.pdf

EUINEC, *EU-India scientific cooperation*, <http://www.euinec.org/Home/euinechome.jsp>

Euromonitor International, *Emerging Focus: Emerging Market Economies to Benefit from Robust Growth in Internet Usage and Access*, 19.07.2011 <http://bit.ly/oUdblx>

Euromonitor, *Top 10 largest economies in 2020*, 07.07.2010
<http://blog.euromonitor.com/2010/07/special-report-top-10-largest-economies-in-2020.html>

Euroopa Komisjon, *Action 2: Partnerships with Third Country higher education institutions and scholarships for mobility* <http://bit.ly/yG82s8>

Euroopa Komisjon, *Erasmus Mundus Statistics*, <http://bit.ly/ymUyIE>

Euroopa Komisjon, *International Cooperation: International Research Update*, 2011
http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/newsletter/newsletter_number_18_november_2011.pdf

Euroopa Liit, *European External Action Service: India*, <http://eeas.europa.eu/india/>

European Business and Technology Centre, *Indian Biotechnology Sector: Overview*, 2010
http://www.ebtc.eu/pdf/Indian_Biotechnology_Sector-Overview_VO1.pdf

European Travel Commission, *Market Insights: India*, 2010
<http://www.etc-corporate.org/resources/uploads/ETCProfile-India-2010-dr4.pdf>

Eurostat Newsrelease, *EU27 trade in goods with India increased by 20% in the first ten months of 2011*, 2012
<http://bit.ly/zo1wi8>

Eurostat, *Computer skills in the EU27 in figures*, 26.03.2012 <http://bit.ly/llylIC>

Eurostat, *Doctorate students in science and technology fields* <http://bit.ly/J6D7yK>

Eurostat, *GDP and main components – Current prices* <http://bit.ly/xhkjZ7>

Eurostat, *Patent applications to the European Patent Office* <http://bit.ly/l2mCVd>

Eurostat, *Persons with a given education attainment level by sex and age groups (%)* <http://bit.ly/lO2TcU>

Eurostat, *Population on 1 January by age and sex* <http://bit.ly/bALeBn>

Eurostat, *Research and development expenditure, by sectors of performance* <http://bit.ly/lz9mci>

Eurostat, *Science and Technology graduates by gender* <http://bit.ly/loSNSc>

Eurostat, *Tertiary educational attainment by gender, age group 30-34* <http://bit.ly/lkqLTP>

- Eurostat, *Total R&D personel and researchers by sectors of performance, sex and fields of science*
<http://bit.ly/lbJKVM>
- Eurostat, *Total R&D personnel and researchers by sectors of performance, as % of total labor force and total employment, and by sex* <http://bit.ly/l5SUkk>
- Evalueserve, *R&D Ecosystem in India*, 2008 <http://www.rcuk.ac.uk/documents/india/StudyRDIndia.pdf>
- Financial Times, *Global MBA Rankings 2012*
<http://rankings.ft.com/businessschoolrankings/global-mba-rankings-2012>
- Finpro, *Leapfrogging in India - Workshop*, 2009 <http://bit.ly/lhEXIV>
- Ghani, E. "Reshaping Tomorrow: What will India look like in 2025?", *VoxEU.org*, 13.01.2012
<http://www.voxeu.org/index.php?q=node/7520>
- Global Intelligence Alliance, *Market Intelligence for India*, White paper 2/2010 <http://bit.ly/lbgIRX>
- Government of India, Economic Advisory Council to the Prime Minister, *Review of the Economy 2011/12*, February 2012 http://eac.gov.in/reports/eco_rev1112.pdf
- Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Industrial Policy and Promotion, *National Manufacturing Policy*, 2011 http://dipp.gov.in/English/Policies/National_Manufacturing_Policy_25October2011.pdf
- Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Export Import Databank version 6.0*, 2011 <http://commerce.nic.in/eidb/default.asp>
- Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Special Economic Zones of India*
<http://sezindia.gov.in/index.asp>
- Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Commerce, *Strategic Plan*, 2011
<http://commerce.nic.in/ann/StrategicPlan.pdf>
- Government of India, Ministry of Commerce & Industry, Department of Industrial Policy and Promotion, *FDI Policy (Circular 1 of 2012)*, 2012 <http://dipp.gov.in/English/Policies/Policy.aspx>
- Government of India, Ministry of Communications and Information Technology, Department of Electronics and Information Technology, *National e-Governance Plan*, 2012 <http://mit.gov.in/content/national-e-governance-plan>
- Government of India, Ministry of Finance, *Key Features of Union Budget 2012/2013*, 2012
<http://indiabudget.nic.in/ub2012-13/bh/bh1.pdf>
- Government of India, Ministry of Science and Technology, Department of Science and Technology, *Press Releases: 2010-2020 Decade of Innovation in the Country: Ashwani Kumar*, 24.02.2011
http://www.dst.gov.in/whats_new/press-release11/pib_24-2-2011_5.htm
- Government of India, Planning Commission, *Faster, Sustainable, and more Inclusive Growth: An Approach to the 12th Five Year Plan*, 2011 http://planningcommission.gov.in/plans/planrel/12appdrft/approach_12plan.pdf
- Government of India, Press Information Bureau, *Foreign Companies in India*, 25.08.2011
<http://pib.nic.in/newsite/erelease.aspx?relid=75062>
- Haridus- ja Teadusministeerium, „Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007–2013“ täitmise vahearuanne 2007–2010 <http://bit.ly/J6CUeU>
- Haridus- ja Teadusministeerium, *Aruanne Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2007–2013 „Teadmistepõhine Eesti“ eesmärkide ja rakendusplaani täitmisest 2010. ja 2011. aastal*, 2011 <http://bit.ly/J6DZ6i>
- Haridus- ja Teadusministeerium, *Detailne aruanne strateegia eesmärkide ja rakendusplaani täitmisest 2007.–2009. aastal*, 2010 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=10494>
- Haridus- ja Teadusministeerium, *Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kõrghariduse ning teadus- ja arendustegevuse programm 2011–2015* <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11479>
- Haridus- ja Teadusministeerium, *Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2007–2013 „Teadmistepõhine Eesti“*, 2007 <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6174>
- Haridus- ja Teadusministeerium, *Research and Development in Estonia: Overview and Statistics*, 2011
<http://bit.ly/l5SPNy>
- HSBC Global Research, *The world in 2050: Quantifying the shift in the global economy*, 2011 <http://bit.ly/hOZ9gg>

- HSBC, *Sizing the climate economy*, September 2010 <http://bit.ly/b71vPy>
- India Ministry of External Affairs, *India – Estonia Relations*, February 2012 <http://www.mea.gov.in/mystart.php?id=50042458>
- Innovas Solutions, *Low Carbon and Environmental Goods and Services: an industry analysis*, March 2009 <http://bit.ly/a3zEzE>
- Institute for Competitiveness, India, *State Competitiveness Report 2012*, 2012
- Konkurentsivõime kava „Eesti 2020”, 2011 <http://bit.ly/K41PQH>
- KPMG, *Adding Wheels: Investing in the Indian transportation & logistics industry*, 2010 <http://bit.ly/JqN6Rj>
- KPMG, *Emerging Trends in Healthcare: A Journey from Bench to Bedside*, 2011 http://www.kpmg.com/IN/en/IssuesAndInsights/ThoughtLeadership/Emrging_trends_in_healthcare.pdf
- Krishna, V.V. ja S. Bhattacharya, *Internationalisation of R&D and Global Nature of Innovation: Emerging Trends in India*, Asia Research Institute Working paper no. 123, National University of Singapore, 2009 http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps09_123.pdf
- Kyöstilä, V. ja W. Cardwell, *The Impact of offshoring on value creation in Finnish venture-backed software companies*, Helsinki University of Technology, 2005 <http://bit.ly/JydqJn>
- Lahiri, T., “India’s pace of urbanization Speeds Up”, *Wall Street Journal: India Real Time blog*, 18.07.2011 <http://on.wsj.com/qGistf>
- Lai, N., “India’s Medical Tourism Industry”, *Asia Sentinel*, 18.05.2010 <http://bit.ly/afuBrJ>
- Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO), *World Trade Report 2011*, 2011 http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr11_e.htm
- Maailmapank (World Bank), *2012 India economic update*, March 2012 <http://bit.ly/xP4cdt>
- Maailmapank (World Bank), *Doing Business in Estonia*, 2012 <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/estonia>
- Maailmapank (World Bank), *Doing Business in India*, 2012 <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/india>
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, *Aasia programm*, 2012 <http://www.mkm.ee/aasia>
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, *MKMi tegevus biomajanduse arendamisel*, 2012 <http://bit.ly/lkt09L>
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, *Tööjõuvajaduse prognoos aastani 2018*, 2011 http://www.mkm.ee/public/TJ_prognoos_2018_luhikirjeldus.pdf
- Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), *Economic Survey India 2011*, 2011.
- Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD), *Education at a Glance 2011: OECD Indicators*, 2011 <http://www.oecd.org/dataoecd/61/47/48630299.pdf>
- McKinsey & Co., *Building India: Accelerating Infrastructure Projects*, 2009 <http://bit.ly/JkNUKf>
- McKinsey Global Institute, *India’s Urban Awakening: Building inclusive cities, sustaining economic growth*, April 2010 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Urbanization/Urban_awakening_in_India
- McKinsey Global Institute, *The ‘Bird of Gold’: The Rise of India’s Consumer Market*, May 2007 http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Asia/The_bird_of_gold
- Ministry of Human Resource Development of India, *Annual Report 2010-11*, 2011 http://mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/AR2010-11_Part1.pdf
- Narasimhan, L., “Can India Lead the mobile-Internet revolution?”, *McKinsey Quarterly*, February 2011 https://www.mckinseyquarterly.com/Can_India_lead_the_mobile-Internet_revolution_2746
- Narasimhan, T.E., “PE, VC investments in small units rise 29%”, *Business Standard*, 13.09.2011 <http://bit.ly/n2M8bD>
- NASSCOM, *Indian IT-BPO industry*, 2012 <http://www.nasscom.in/indian-itbpo-industry>

- NASSCOM, *Opportunities for Indian IT-BPO Industry in the Nordic Region*, 2008
http://www.nasscom.org/sites/default/files/upload/research_report/ExecutiveSummary.pdf
- NASSCOM, *Perspective 2020: Transform Business, Transform India*, 2009 <http://bit.ly/cB8QkH>
- NASSCOM, *The IT-BPO Sector in India: Strategic Review 2011*, 2011, lk 7.
- National Innovation Council, *India Decade of Innovations: 2010–2020 Roadmap*, 2010 <http://bit.ly/lonl3p>
- News Focus, *India Rising*, 2012 <http://www.sciencemag.org/content/335/6071/904.full.pdf>
- O'Neill, J. ja T. Poddar, *Ten Things for India to Achieve its 2050 Potential*, Goldman Sachs Global Economics Paper No. 169, June 2008 <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/brics/brics-reports-pdfs/ten-things-india.pdf>
- OneIndia News, *Indian literacy will reach 80% by 2015: Kapil Sibal*, 11.09.2011
<http://news.oneindia.in/2011/09/11/indian-literacy-reach-80-percent-2015-kapil-sibal.html>
- Poliitikauuringute keskus Praxis, *Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused*, 2012
<http://bit.ly/JT95jn>
- Prabhudesai, A., "Indian Mobile Subscriber base reaches 893.84 Million [Dec. 11]", *Trak.in*, 01.02.2012
<http://bit.ly/zKWQGU>
- PwC, "The accelerating shift of global economic power: challenges and opportunities", *The World in 2050*, 2011
<http://www.pwc.com/gx/en/world-2050/the-accelerating-shift-of-global-economic-power.jhtml>
- PwC, *Changing landscape and emerging trends: Indian IT/ITeS industry*, 2011 <http://pwc.to/lam04H>
- PwC, *Emerging multinationals*, 2010 <http://bit.ly/ISFxD1>
- PwC, *Profitable growth strategies for the Global Emerging Middle*, 2012 <http://pwc.to/IFsYvo>
- Quacquarelli Symonds, *QS World University Rankings 2011/12*
<http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2011>
- Rahandusministeerium, *2012. aasta kevadine majandusproгноos*, 2012 <http://www.fin.ee/doc.php?109144>
- Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), *World Economic Outlook Database: April 2012 Edition*, 2012
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>
- Rakesh, B. ja S. Mani, *Foreign R&D Centres in India: An Analysis of their Size, Structure and Implications*, Indian Institute of Management Ahmedabad, 2012 <http://bit.ly/zNK2D2>
- Rao, K.S. ja B. Dhar, *India's FDI Inflows: Trends & Concepts*, Institute for Studies in Industrial Development, New Delhi, 2011 <http://isid.org.in/pdf/WP1101.PDF>
- Riigikantselei, *Eesti ettevõtete ekspordiprobleemid*, Riigikantselei poliitikaanalüüside ja uuringute sari nr 2/2010
<http://bit.ly/liiJNP>
- Rozeik, H. ja A. Jürgenson, *Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori ettevõtete uuring*, Poliitikauuringute keskus Praxis, 2009 <http://itl.ee/?dl=186>
- Rufino, P., "India wants 600 mln broadband connections by 2020", *futuregov.asia*, 12.10.2011 <http://bit.ly/oUpPVD>
- Santhanam, N., *India's Renewable Energy Market: Opportunities For Foreign Companies*, Energy Alternatives India, July 2011 http://eai.in/ref/eve/india_renew_energy.html
- Satyanand, P.N. ja P. Raghavendran, *Outward FDI from India and its policy context*, Columbia FDI profiles, 2010
<http://bit.ly/l6dQoZ>
- Saxena, R., *The Middle Class in India: Issues and opportunities*, Deutsche Bank Research, 2010 <http://bit.ly/aw8ncg>
- ShanghaiRanking Consultancy, *Academic Ranking of World Universities (ARWU)*, 2011
<http://www.shanghairanking.com/index.html>
- SITRA, *The New Geography of Innovation: India, Finland, Science and Technology*, SITRA Reports 71, 2006.
- Swedish Agency for Growth Policy Analysis, *An Analysis for a Stronger Collaboration with India in Research, Education and Innovation*, 2011 <http://tillvaxtanalys.se/en/publications/reports/article0030.html>
- Zinnov Management Consulting, *India's Innovation Thrust: Driven by Startups and MNCs*, July 2011

<http://bit.ly/lj3wcH>

TAFTIE, *Innovation Hotspots in India – Internationalisation Strategies Task Force report*, 2011

<http://www.taftie.org/content/innovation-hot-spots-india-internationalisation-strategies-task-force-report-2011>

Tartu Ülikool, *Eesti masinatööstuse sektoruuring 2010*, 2011 http://www.ec.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1062652/Masinat%F6%F6stuse+sektoruuring_%FChikokkuv%F5te.pdf

Tartu Ülikooli Kliinikum, *Kliinikumi väisasid India arstid*, 2009

<http://www.kliinikum.ee/leht/kliinikud-teenistused/235-kliinikumi-vaeiasid-india-arstid>

The Climate Group, *India's Clean Revolution*, 2011

<http://www.theclimategroup.org/publications/2011/3/23/indias-clean-revolution/>

The Economist, "Defense budgets: Military ranking", *Graphic detail blog*, 09.03.2011

http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/03/defence_budgets

The Economist, "Hares and Tortoises", *Graphic Detail blog*, 13.06.2011

<http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/06/gdp-growth>

Times Higher Education, *THE World University Rankings 2011-12*, 2012

<http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011-2012/top-400.html>

Timmons, H. ja L. Polgreen, "As India Growth Slows, Leaders Face Political Headwinds", *New York Times*, 14.06.2011 <http://nyti.ms/lokOpU>

UNCTADStat, *Inward and outward foreign direct investment flows, annual, 1970–2010*

<http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=88>

UNCTADStat, *Inward and outward foreign direct investment stock, annual, 1980–2010*

<http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=89>

UNCTADStat, *Merchandise and services trade openness, 2008-2010*

<http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=16419>

UNESCO, *Science Report 2010: Current Status of Science Around the World*, 2010 <http://bit.ly/h5qeIT>

Urmas Varblane, "Foreign Direct Investment in Estonia", Rmt: *Foreign Investors in Estonia: 15 case studies*, toim. Scott Diel, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2010 <http://bit.ly/lz9dpn>

US Commercial Service, *Doing Business in India: Country Commercial Guide for U.S. Companies*, 2011

<http://bit.ly/J62QHD>

Valdmaa, K. ja T. Kalvet, "Emergence of the Clean Technologies Sector in Estonia", rmt: *Emergence of the Clean Technologies Sector in the Baltic Sea Region*, toim. K. Valdmaa ja T. Kalvet, 2011 <http://bit.ly/l7Pwc3>

Välisministeerium, *Eesti ja India kahepoolsed suhted* <http://www.vm.ee/?q=node/160>

Välisministeerium, *Välislepingute andmebaas* http://vlepingud.vm.ee/et/contract_view/1386

World Economic Forum, *Global Competitiveness Report 2011-2012*, 2011

<http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011-2012>

World Economic Forum, *Global Information Technology Report 2011-12*, 2012

<http://reports.weforum.org/global-information-technology-2012/>

World Economic Forum, *Global Talent Risk – Seven Responses*, 2011

http://www3.weforum.org/docs/PS_WEF_GlobalTalentRisk_Report_2011.pdf

World Tourism Organization and European Travel Commission, *The Indian Outbound Travel Market with Special Insight Into the Image of Europe as a Destination*, 2009 <http://bit.ly/JPgiRr>

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO), *E-government Survey*, 2012

http://www2.unpan.org/egovkb/global_reports/12report.htm

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO), *World Population Prospects the 2010 revision*

<http://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>

"Asia's largest solar field switched on in India", *The Times of India*, 19.04.2012 <http://bit.ly/KObQ5p>

- "Biospectrum ABLE Biotech Industry Survey 2011", *Biospectrum*, vol. 9 issue 6, June 2011
http://www.ableindia.in/pdf/9th_survey.pdf
- "Countries of the world", *Worldatlas.com* <http://bit.ly/3dax7Y>
- "Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 heakskiitmine", Riigi Teataja 15.11.2006,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12752949>
- "E-tailing in India to touch USD 70 billion by 2020: Technopak", *The Economic Times*, 08.02.2012
<http://bit.ly/IMVc72>
- "India in Africa: Catching up", *The Economist*, 26.03.2011 <http://www.economist.com/node/18745335>
- "India to add 200 mln Internet users by 2014: Google", *Zeenews.com*, 16.09.2011 <http://bit.ly/rkj8tw>
- "India to be \$5.6 trln economy by 2020: Dun & Bradstreet", *The Economic Times*, 17.08.2011 <http://bit.ly/phYPaJ>
- "India to be among world's top 10 e-commerce hubs by 2015: eBay", *The Economic Times*, <http://bit.ly/oihlcs>
- "India to soon have navratna universities", *The Economic Times*, 03.01.2011 <http://bit.ly/Js1tZo>
- "India Trade Gap Widens", *Wall Street Journal*, 09.12.2012 <http://on.wsj.com/wJT72q>
- "India, Pak to double trade to \$6 b in 3 yrs, liberalise terms for business visas", *The Economic Times*, 29.09.2011
<http://bit.ly/l2ce0K>
- "India's Economy: The half-finished revolution", *The Economist*, 21.07.2011
<http://www.economist.com/node/18986387>
- "India's identity scheme: The magic number", *The Economist*, 14.01.2012
<http://www.economist.com/node/21542763>
- "India's Tata Group to launch 'world's cheapest homes'", *BBC News*, 16.07.2011 <http://bbc.in/oLaJaf>
- "Indian takeovers abroad: Running with the bulls", *The Economist*, 03.03.2012
<http://www.economist.com/node/21548965>
- "Indian technology firms: Seeking to avoid a mid-life crisis", *The Economist*, 05.03.2012
<http://www.economist.com/node/21536613>
- "Indian vaccine market reaches \$900 million", *Invest in India*, 14.11.2011
<http://investinindia.com/news/indian-vaccine-market-reaches-900-million-12c3>
- "Kapil Sibal aims to boost domestic electronics manufacturing with new draft policy", *The Economic Times*,
 04.11.2011 <http://bit.ly/lr3lub>
- "Millionaire households in India growing", *The Hindu Business Line*, 17.08.2011 <http://bit.ly/K3CBSZ>
- "MSME ministry to network with PE players for capital infusion", *The Economic Times*, 08.08.2011
<http://bit.ly/JTc8wg>
- "No. of foreign patients in India to cross 32 lakh by 2015: ASSOCHAM", *India Infoline News Service*, 05.08. 2011
<http://bit.ly/pcBHqG>
- "Online business in India set to boom", *India Brand Equity Foundation*, 31.10.2011 <http://bit.ly/IMUVAP>
- "Outward FDI by India Inc hits \$43 bln", *The Times of India*, 23.06.2011 <http://bit.ly/ldeikr>
- "Public services to go mobile, government targets IT industry to \$300 bn by 2020", *The Economic Times*,
 08.10.2011 <http://bit.ly/oGunyW>
- "Startup Sauna Puts #estonianmafia to Test", *TechCrunch.com*, 11.10.2011
<http://techcrunch.com/2011/10/11/startup-sauna-puts-estonianmafia-to-test/>

India turu ABC

The screenshot shows the IBEF website with a navigation menu including 'India at a Glance', 'Resources', 'Industry', 'Exports', 'States', 'News', 'Events', 'Brand India', 'About Us', and 'Contact Us'. The main content area features 'IBEF BLOGS' with an article titled 'Conversation snippets about Brand India, here and now...' by Aparna Dutt Sharma, and 'IBEF INDUSTRY UPDATES' with two featured articles: 'GLOBAL AUTOMOBILE HUB' and 'THE POWER OF PROFIT'. A banner at the bottom reads 'FOLLOW THE BRAND INDIA BUZZ @ INDIA ADDA' with a collage of photos and documents.

The screenshot shows the Invest in India website with a navigation menu including 'Event/Expo', 'Resources', 'Become Member', 'Disclaimer', 'Discussion Forums', 'Business Search', 'Newsletter', and 'Blog'. The main content area features a large banner for 'A New Trading Opportunity TO LOOK OUT FOR!' with an image of a train. Below the banner is a 'Featured Cities' section with four cards for Ajra, Gurgaon, Kolkata, and New Delhi. A 'News' section on the right lists several articles, and a 'Subscribe to our e-newsletter' form is at the bottom.

EESTI ARENGUFOND
Tornimäe 5
10145 Tallinn
T 616 1100
info@arengufond.ee
www.arengufond.ee

ISBN 978-9949-9280-4-0

ISBN 978-9949-9280-3-3 (trükkis)
ISSN 1736-6550 (trükkis)
ISSN 1736-6569 (võrguväljaanne)
Käesolevale raportile kohaldatakse Creative Commonsi Eesti litsentsi (version 3.0)